

ANUAR ȘTIINȚIFIC

INSTITUTUL DE STAT
DE RELAȚII
INTERNAȚIONALE
DIN MOLDOVA

Volumul IV

- ↳ Procese integraționiste europene
- ↳ Dezvoltarea economică în contextul globalizării
- ↳ Ajustarea dreptului național la legislația internațională
- ↳ Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană

Chișinău, 2006

INSTITUTUL DE STAT
DE RELAȚII INTERNAȚIONALE
DIN MOLDOVA

ANUAR ȘTIINȚIFIC

Volumul IV

Procese integraționiste europene
Dezvoltarea economică în contextul globalizării
Ajustarea dreptului național la legislația internațională
Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană

Chișinău, 2006

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef: Valentin BENIUC, rector al IRIM, doctor habilitat în științe politice

Redactor-șef adjunct: Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept

Redactori științifici:

Sergiu NAZARIA, doctor habilitat în științe politice
Stepan VARBAN, doctor habilitat în economie, profesor universitar
Ștefan BELECCIU, doctor în drept, conferențiar universitar
Zinaida CAMENEV, doctor în filologie, conferențiar universitar

Membri:

Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat în economie, profesor universitar
Simion ROȘCA, doctor în filosofie, conferențiar universitar
Vasile GUȚU, doctor în filosofie, conferențiar universitar
Maria STRECHI, doctor în economie, conferențiar universitar
Vasile LUNGU, doctor în drept
Veronica NEAGU, doctor în pedagogie
Ludmila GOLOVATAIA, doctor în economie
Vladimir TOCARENCO, doctor în drept, conferențiar universitar
Angela CRUDU, doctor în științe economice
Liliana ROTARU-MASLO, doctor în drept

Coordonator: Uliana DODON

Articolele au fost recenzate de specialiști în domeniu și aprobate spre publicare de către Senatul IRIM (proces-verbal nr. 8 din 27 octombrie 2006).

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova. Anuar științific: [culegere de art.] / Inst. de Stat de Relații Int. din Moldova; col. red.: Valentin Beniuc (preș.)...; coord.: Uliana Dodon. – Ch.: Inst. de Stat de Relații Int. din Moldova, 2006 (CEP USM). – ISBN 978-9975-9699-1-8
Vol. 4: Procese integraționiste europene. Dezvoltarea economică în contextul globalizării. Ajustarea dreptului național la legislația internațională. Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană. – 2006. – 268 p. – ISSN 1857-1840. – ISBN 978-9975-9699-2-5

082+378.4(478)(082)=00

1

**PROCESE
INTEGRAȚIONISTE
EUROPENE**

OBIECTUL RELAȚII INTERNAȚIONALE: ABORDARE PRIN PRISMA NOILOR PROVOCĂRI

Valentin BENIUC, doctor habilitat în științe politice, rector IRIM

Dans le cadre de nouvelles provocations internationales le domaine d'étude des relations internationales s'élargit considérablement: le contenu politique cède de plus en plus du terrain en faveur de ceux économique, juridique, social, informationnel etc. La formation des spécialistes ne doit absolument pas être réduite seulement aux aspects politiques, c'est pourquoi, dans cet article on accentue la nécessité de former des spécialistes dans différentes branches de ce large domaine : droit international, économie internationale, interprètes et journalistes. Il s'agit d'une formation interdisciplinaire des spécialistes qui résulte du caractère multidimensionnel des relations internationales et les facteurs décisionnels des Etats en transition doivent en tenir compte.

Etant donné que les relations internationales représentent un métadomaine, la formation complexe des cadres doit être prise en charge par les institutions de spécialité.

Relațiile internaționale [RI] în manifestarea lor științifică sunt de mai multe decenii în centrul atenției nu doar a cercetătorilor din domeniul respectiv, dar și a filozofilor, psihologilor, sociologilor, istoricilor care, la rândul lor, aplică metode, metodici de investigare și analiză din matematică, fizică, biologie, alte discipline și domeniile de cercetare.

După mai bine de nouă decenii de cercetări direcționate ale acestui fenomen (de la instituirea primei catedre de relații internaționale), savanții, specialiștii din domeniu revin sistematic în discuții pentru a răspunde la întrebări, care s-ar părea demult epuizate: ce sunt relațiile internaționale; care sunt obiectul și subiectul de studii ale acestora; în ce constă și care este configurația metodologică a cercetării relațiilor internaționale?

La sfârșitul anului 1994, în două reviste specializate "International Organisation" (SUA) și "Le Trimestre du Monde" (Franța), au demarat polemici expuse în ediții speciale, totalmente dedicate elucidării calității și eficienței cercetărilor în relațiile internaționale, precum obiectului și subiectelor de cercetare în știința despre relațiile internaționale.

În acest sens, comunitatea științifică din domeniul relațiilor internaționale recunoaște lipsa unei teorii universale, unor legități sau cel puțin a unor tendințe repetabile, fapt ce provoacă această interminabilă revenire la discuții asupra obiectului și procesului de cercetare în RI.

Preocupările savante de definire a relațiilor internaționale, în esență și în formele de manifestare ale acestora, sunt completate de discuții cu un caracter mai empiric, cu aplicare în domeniul instruirii universitare, pregătirii specialiștilor.

În acest sens, specialiștii practicieni, managerii universitari de profil sunt obsedați de necesitatea de a defini în ce constă pregătirea cadrelor în relațiile internaționale; corespund domeniile de cercetare și studiere/învățare ale relațiilor internaționale sau ele diferă; a studia la o facultate /specialitate de relații internaționale ar însemna predarea/învățarea din întregul sistem de relații internaționale sau doar a unui segment – tradițional politic.

La aceste și alte întrebări vom încerca să răspundem în cadrul acestui articol și în limitele experiențelor și cunoștințelor acumulate în asamblu.

Tradițional, istoric toate scrierile ce vizează relațiile internaționale de la Tucidide și pînă la Hans Morgenthau, în esență, au fost politice. Obiectul de studii al acestora a fost statul în calitate de actor principal al relațiilor internaționale; puterea și cucerirea acesteia pe plan internațional – expresie a interesului național-statal (care s-a manifestat după pacea Westfalică); războaiele – caracteristica de esență a relațiilor internaționale, prezentîndu-se ca mijloc de realizare a unor planuri și aranjamente internaționale.

Gînditorii, cercetătorii înregistrați în diapazonul istoric Tucidide – Morgenthau (expresia nu comportă un conținut strict cronologic, fiind una mai mult metaforică), în fond, au expus esența relațiilor internaționale, întrezărită fiind prin prisma realităților existente în perioadele respective: războaiele și conflictele continue; politicile de cuceriri și formare a imperiilor; preponderența absolută a rolului regilor, poliselor, statelor, imperiilor în relațiile internaționale; formarea, promovarea și manipularea prin ideologii pentru a pregăti terenul unor intervenții și războaie.

Bazîndu-ne pe meditațiile lui P. Țigancov asupra obiectului de studii în relațiile internaționale, menționăm că exponenții respectivi au desprins, din obiectul de studii, subiecte de cercetare pe care le-a oferit realitatea și capacitățile lor investigative.

Remarcăm însă că inerția acestei ultime caracteristici este foarte puternică pînă în prezent, influențînd direct gîndirea empirică și mentalitatea din domeniul managementului internațional, politic, academic. Impactul unei asemenea atitudini este pe cît de firesc, pe atît de negativ, în sensul apariției și persistării decalajului dintre realitatea internațională ce ne domină și perceperea adecvată a acesteia.

Societatea civilă, devenită clar structurată, instituționalizată și funcțional montată în sistemul relațiilor internaționale, determinînd unele trăsături esențiale ale ordinii mondiale contemporane, deseori nu este luată în calcul cînd se abordează obiectul de studii, cercetare, predare/învățare.

În acest sens, relațiile internaționale nu mai pot fi percepute doar ca relații politice, ele obligatoriu trebuie să fie abordate și din perspectiva concepției lui J. Rosenau – “post relații internaționale”, care impune necesitatea luării în calcul a actorilor nestatali ce se află într-o permanentă și bine structurată colaborare internațională: corporațiile internaționale; băncile, structurile financiare internaționale; agenții economici cu pondere regională și globală; organizațiile societății civile mondiale.

Remarcăm în acest context că este necesar să ținem cont de societățile civile naționale, care se află pe prima linie de ofensivă asupra statului, în procesul diminuării locului și rolului acestuia pe arena internațională.

Prin urmare, accepciunea relațiilor internaționale a devenit sau cel puțin trebuie să devină mai complexă în rezultatul schimbărilor ce au avut loc pe arena internațională, în special în ultimele 6-7 decenii. Constatăm însă că atît realiștii care pledează pentru importanța absolută a statului în relațiile internaționale, cît și liberalii care demonstrează importanța actorilor civili (uneori exagerînd rolul acestora) au rămas pînă în prezent la linia de polemică, strict pozițională.

Important este că conținuturile ambelor paradigme însumează viziuni și abordări teoretice, care fiind puse la baza unor analize neangajate ideologic, pot să ne ofere răspunsuri la problemele ce ne interesează.

În această ordine de idei, existența reală a ambelor categorii de actori, procesele integraționiste care derulează nu doar spontan, dar, în mare măsură, sub bagheta organismelor internaționale, precum globalizarea care trebuie privită din perspectiva segmegraționismului sunt argumente serioase pentru a confirma că subiectul de cercetare, studiere, predare/învățare în relațiile internaționale nici pe departe nu se reduce doar la cel politic.

Obiectul – Relații Internaționale comportă de rînd cu segmentul politic, pe cel economic, jurisdicțional, comunicațional, informațional, ideologic, științific, educațional.

Prin urmare, relațiile contemporane internaționale sunt un *metadomeniu* și nu pot fi reduse doar la relații politice, ele reprezentînd intense activități economice, juridice, comunicaționale, informaționale, ideologice, științifice, educaționale, care, la rîndul lor, diminuează în ascendență relațiile politice, ponderea statului pe plan internațional.

În acest sens avem temeiul de a afirma că obiectul “relații internaționale” este distinct, inclusiv de cel al științelor politice. Categoriile “relații internaționale”; “științe politice” în aceeași măsură “politica mondială” sunt în “relații de rudenie”, axîndu-se toate pe componenta politică, fiecare din ele avînd relații frecvent similare cu alte discipline de studii.

De exemplu, metadomeniul cognitiv/instructiv al relațiilor internaționale prin componentele sale – domenii: relații politice internaționale; relații economice internaționale; drept internațional; comunicare internațională interacționează la nivel interdisciplinar în ordinea respectivă cu politologia, economia, dreptul, științele ale comunicării.

Conștient nu vom efectua abordări valorice ale acestui fenomen demult existent, dar destul de ezitant luat în calcul. Esențial este organizarea activităților în conformitate cu impactul acestui fenomen, care, la direct fiind spus, mai puțin depinde de voința noastră.

Cu alte cuvinte, structurile guvernamentale de profil trebuie să-și structureze activitățile în conformitate cu rolul de metadomeniu al relațiilor internaționale (se are în vedere, în special, țările în tranziție și cele mici dominate de evidente complexe politice). La rîndul lor, centrele științifice trebuie să-și organizeze cercetările din perspectiva multidimensională a relațiilor internaționale, iar instituțiile de învățămînt superior să realizeze pregătirea cadrelor în conformitate cu principiul multidimensional, reieșind din caracterul universal al relațiilor internaționale. Formarea specialiștilor în relațiile internaționale în nici un caz nu poate fi redusă, mai mult, coborîta doar la nivelul aspectelor politice, fiind considerate unice sau, în cel mai bun caz, principale.

Într-un limbaj pragmatic, punctul de vedere expus, fiind racordat la domeniul învățămîntului superior poate fi reformulat astfel: relațiile internaționale, reprezentînd un *metadomeniu*, avînd un caracter universal, urmează a fi studiate în instituții de profil, care, în mod firesc, oferă posibilitatea pregătirii complexe și pe specialități a cadrelor în relațiile internaționale. Segmentele metadomeniului relații internaționale, fiind concepute ca domenii de pregătire a cadrelor de către alte instituții de învățămînt și numite specialități, trebuie semnificate și reflectate adecvat în

nomenclatorul universitar. Or, nu poate o specialitate numită relații internaționale să acopere necesitatea pregătirii specialiștilor pe toate componentele metadomeniului.

În acest sens, doar o instituție de învățământ superior specializată (de profil) poate să pregătească într-un angrenaj logic și structurat economiști în relații internaționale; juriști în relații internaționale; specialiști în politica internațională; specialiști în relații cu publicul vis-a-vis de problematica internațională etc.

Această ultimă remarcă, sunt convins că nu va liniști imaginația celor care gîndesc că autorul își apără instituția pe care o reprezintă și existența acesteia. De aceea vom face o mică abatere de la aceste analize metodologice, menționînd că constatările expuse în acest articol sunt axate pe argumente științifice, care chiar dacă de cineva vor fi respinse, aceasta nu înseamnă că natura lucrurilor este alta sau se va schimba. În acest sens, Republica Moldova, ca și celelalte 46 țări membre ale Consiliului Europei, ca și cele 192 țări membre ale ONU, are nevoie de cel puțin o Instituție specializată, de profil în pregătirea cadrelor și de cercetare în metadomeniul relațiilor internaționale. Și dacă acest fapt nu este conceput nici pînă în prezent, atunci lucrurile nu stau deloc bine, cu regret, ele așa și sunt.

Invăderăm în mod deosebit, că la baza fondării Institutului de Stat de Relații Internaționale din Moldova au fost puse convingerile și concluziile metodologice expuse și nicidecum alte argumente enunțate de către unele persoane de răspundere cu imaginația ce suferă de serioase devieri de la normal.

În acest sens, problema de fond nu consta în – cîți diplomați trebuie să pregătim. Celor de-a dreptul mistuiți de această întrebare le afirmăm cu toată responsabilitatea că nici o instituție de învățământ nu este în stare prin definiție să pregătească diplomați, precum în acestea nu se pregătesc, de exemplu, miniștri, procurori sau antrenori emeriți.

Revenind la problema studiată, menționăm că, în literatura de specialitate, relațiile internaționale nu sunt semnificate ca metadomeniu, calificarea aparținîndu-ne. Plus la aceasta, în acest articol se face tentativa de a aborda obiectul de studii al relațiilor internaționale prin conexiunile – obiectul RI- managementul RI; metodologia studierii RI – managementul pregătirii cadrelor în RI. Aceste conexiuni analitice, în opinia noastră, oferă un cîmp mai larg de analiză a obiectului relații internaționale și posibilitatea unei abordări multiperspectivă a problemei în cauză. (Prin “obiect” se are în vedere totalitatea subiectelor de studii în relațiile internaționale și însăși fenomenul relațiilor internaționale în toată complexitatea, esența și caracterul său, ce nu depind de voința omului.)

Atît obiectul de studii, învățare/predare a RI, cît și pregătirea specialiștilor pe filierele componente ale relațiilor internaționale nu pot și nici nu trebuie privite, mai mult analizate prin dihotomiile plate de felul alb-negru; permit – nu permit; accept – nu accept.

Relațiile internaționale prezintă procese extrem de complicate și sunt cele mai sinergetice din toate procesele sociale. Ele resping mai devreme sau mai tîrziu, uneori foarte violent, abordările simpliste, mitocăniile ”savante” și mai ales cele politice.

Relațiile internaționale sunt asemenea unor tornade care spontan vin, distrug și dispar, nimeni nefiind în stare să prezică unde și cînd vor apărea altă dată; sau ca o

gaură neagră care mistuie țări, imperii, structuri internaționale, care inițial păreau veșnice.

În umbra acestor procese determinative, în ordinea mondială derulează negocieri și recepții, întâlniri la “vîrf”, discuții savante, se semnează tratate, se pregătesc specialiști în domeniu – toate acestea reprezentînd încercări de a amîna catastrofele naționale și internaționale. Cu cît aceste încercări sunt mai neîndemînatice cu atît “războaiele” devin mai aproape.

Conotația empirică a obiectului relații internaționale, calificarea acestora ca metadomeniu ne oferă posibilitatea de a pune în discuție noțiunea de **metastiintă** în reprezentarea relațiilor internaționale. Faptul că RI nu dispun de propria bază metodologică, aceasta nu ne privează de dreptul de a le califica în acest fel, punînd la bază următoarele argumente.

Metodele de cercetare în RI sunt preluate practic din toate domeniile științifice, în ansamblu, acestea avînd un caracter universal. Mai mult, RI sunt reprezentate nu doar de actori, dar, în primul rînd, de interacțiunile dintre domeniile de activitate care prin definiție au un caracter multidimensional. Pe plan bilateral interacțiunile: politic – politic; economic – economic; cultural – cultural; științific – științific etc. Pe plan multilateral: politic – economic; politic – cultural; politic – științific sau economic – politic; economic – cultural; economic – științific etc. etc. Fiecare construcție – interacțiune poate fi înregistrată într-o mai complexă interacțiune internațională.

În acest context remarcăm că și din perspectiva acestor semnificații relațiilor internaționale le este adecvată prefixarea cu “**meta**”.

Metaesența și metacaracterul relațiilor internaționale mai devreme sau mai tîrziu vor fi abordate mai profund și mai amplu. Provocările cognitive, empirice, teoretice vor impulsiona, fără îndoială, acest proces. La moment însa este extrem de important ca factorii implicați, în special cei academici și decizionali să conștientizeze importanța acestor provocări și procese. Relațiile internaționale ca obiect de cercetare, studiere, predare\învățare nu mai pot fi concepute în calitate de anexe sau simple extensiuni ale activităților practice sau reprezentărilor teoretice.

Bibliografie

1. Hans J. Morgenthau, Politics Among nations. The Struggle for Power and Peace, Alfred A. Knopf, New York, 1962.
2. П. А. Цыганков, Теория Международных Отношений, Гардарики, Москва, 2004.
3. Stefano Guzzini, Realism și relații internaționale, Institutul European, Iași, 2000.
4. Martin Wight, Politica de putere, CEU Press, Editura Arc, 1998.
5. Kenneth Waltz, Omul, statul și războiul: O abordare teoretică, Institutul European, Iași, 2001.

Prezentat la 10.10.2006

КОНТЕКСТУАЛЬНЫЕ УСЛОВИЯ РАЗРЕШЕНИЯ ПРИДНЕСТРОВСКОГО КОНФЛИКТА

Валентин БЕНЮК, доктор политических наук, ректор ИРИМ

Pour trouver une solution viable au conflit transnistrien il faut, tout d'abord, diagnostiquer son contexte. Cet ouvrage (« Les facteurs contextuels dans la solution du conflit transnistrien ») porte sur l'impact des évolutions intérieures de la République de Moldova et de la politique des acteurs extérieurs sur ce conflit. A regret, ni le contexte intérieur, ni celui extérieur ne donnent de prémisses à une évolution positive du conflit. On impose, dans ces conditions, la nécessité de concentrer tous les efforts de la société moldave afin de diminuer l'impact négatif de ces facteurs. Dans ce contexte, il est important de préciser les mécanismes qui puissent accélérer les forces motrices de la société moldave ainsi que la capacité des politiciens de les mettre en valeur.

Адвокаты Нью-Йоркского Бюро в своем последнем докладе анализируют решения приднестровского конфликта с точки зрения международного права, мы ставим перед собой задачу рассмотреть приднестровскую проблематику исходя из парадигмы политического реализма, будучи убежденными в том, что мораль и право не играют существенной роли в процессах, в которых участвуют сильные и развитые государства или имеющие давние исторические обиды и претензии территориального характера к другим странам.

В своих трудах американский исследователь теории международных отношений Г. Моргентау акцентирует что, моралью и правом оперируют слабые страны. Великие державы или прикрываются данными понятиями или прямо игнорируют их в целевых устремлениях. К сожалению, Молдова, её конфликт, её окружение не исключение из этого трагического правила. Выше сказанное не является приглашением к игнорированию международного права. Это всего лишь констатация исторической правды которую надо учесть, в противном случае все усилия по защите национальных / государственных интересов тщетны.

Для определения и анализа тенденций или более вероятного сценария развития приднестровской проблемы необходимо, на наш взгляд, максимально точно картировать сложившуюся ситуацию вокруг данного конфликта. Другими словами, правильно определить диагноз.

Сложность определения ситуации максимально приближенной к объективной реальности состоит в ее многоплановости, особой динамичности, постоянно изменяющихся качестве и количестве факторов воздействия на конфликт.

В этом контексте мы исключаем анализ проблемы по вертикали и предлагаем поиски в горизонтальных плоскостях, по крайней мере в рамках двух полей: внутреннего и внешнего. В качестве уточнения отметим необходимость анализа только тех факторов, которые оказывают существенное влияние на поведение Тираспольского режима и отдаление/приближение нас от/к разрешению данного конфликта.

В этом смысле внутренняя ситуация Молдовы, являющейся по сути контекстуальной для конфликта, отличается следующими основными характеристиками:

1. Слаборазвитая экономика, инфраструктура которая была варварски разворована и бездарно приватизирована в '90 гг., не способна по настоящее время воспроизводиться хотя бы до уровня развивающейся. Бюрократия от экономики не смогла до сих пор развязывать социальные силы посредством эффективных экономических политик. Кроме того, при скудном производственном потенциале страны, государство создало крайне агрессивную и малоэффективную систему контролирующих органов, чья официальная и теневая деятельность стагнирует экономическую инициативу, даже самую скромную.

2. Из этой характеристики проистекает другая, не менее значимая – уровень жизни в Молдове самый низкий, Молдова самая бедная страна.

3. Говорят что бедность не порок, а недостаток, который можно исправить. Отсутствие, однако, у большинства населения страны непоколебимой внутренней убежденности в необходимости собственного государства, в необходимости его защищать и всемерно консолидировать, превращает население Молдовы в атомизированное общество, в отдельных людей занятых вопросами выживания в условиях бесконечной катастрофы. В Болгарии или Румынии «среднестатистический» гражданин живет не намного лучше, чем его собрат из Молдовы. Но граждане Болгарии, как и Румынии, главным образом элита этих стран, не заняты мыслями о целесообразности собственного государства. Только за последние три месяца (август – октябрь 2006 г.) 400 000 жителей Республики Молдовы запросили румынское гражданство. Безусловно, что это изящно осуществленная провокация. Однако суть не в этом, а в том, что граждане Молдовы реагируют на любые возможности обеспечить себе хоть какие-то гарантии жизнестойкости для себя и своих детей, и эти мнимые или по существу сигналы подающие надежду на лучшую жизнь поступают, к сожалению, из-за пределов Молдовы. Очень важно, в этом контексте, дать людям возможность чувствовать страну, Родину, чувствовать, что они хозяева, а не только объект благодетельствования, наказания или индифферентности со стороны власти.

4. За 15 лет поведение людей занимающихся политикой в Республике Молдова определена рядом очень контрапродуктивных факторов: 1) власть любой ценой, в том числе ценой предательства национальных интересов; 2) политическая деятельность и власть – для незаконного обогащения; 3) чем хуже, тем лучше; 4) власть присваивает роль истины в последней инстанции; 5) игнорирование знаний и профессионализма в политике и во власти.

5. В рамках всего периода существования Республики Молдова, постоянно провоцируются дискуссии по поводу объединения с Румынией. Как только эти разговоры утихают, определенные политические силы Кишинева, Бухареста, Москвы провоцируют новую волну дискуссий, создавая тем самым, густой фон неуверенности и шатаний, отравляющих не только сознание жителей Республики Молдова, но и зарубежное общественное мнение.

6. На правом и на левом берегу Днестра повзрослело целое поколение ориентированное в разные геополитические перспективы. Лишь случайное и малое количество молодежи думает об единении страны.

Кроме всего прочего, самопровозглашенная администрация региона, базирясь на искусственно созданное доверие людей, подвергшихся глубокой пропагандистской обработке, сумела представить конфликт как неразрешимый в рамках Молдовы: единственный выход – сецессия.

Безусловно, существует и ряд других индикаторов характеризующих сложившуюся в течение полутора десятилетий, внутреннюю ситуацию Молдовы, однако и выше перечисленные характеристики достаточно комплексно, на наш взгляд, описывают контекст приднестровского конфликта, влияние этих контекстуальных факторов на него.

Причинно-следственное соотношение между внутренним контекстом и возможным исходом конфликта можно понять путем простого психосоциального теста. Для этого достаточно учесть менталитет людей, которые живут вне государства Республики Молдова уже 15 лет и которым предлагают принять вышеописанную ситуацию как свою. Реакция не заставит себя ждать: подальше от этой перспективы. На этом цинично спекулируют Смирнов и вся его клика, а также правобережные продавцы суверенитета молдавского государства.

Относительно международного контекста приднестровского конфликта, следует отметить, что по итогам хронологического ряда событий вокруг Молдовы и конфликта на ее территории, при самых осторожных и дипломатически упакованных подходах неминуемо приходишь к заключению: как Румыния, так и Россия, через своих политических деятелей, средства массовой информации, представителей государственных структур и гражданского общества, представителей этих стран в международных организациях, целенаправленно допускают высказывания и действия по дискредитации государственности Республики Молдова, всемерно ставя под сомнение способность молдавского народа самоорганизоваться в собственное государство. Эти страны, исторически нам очень близкие, более того – родственные в прямом смысле слова – в своём отношении к Молдове как к государству проявляют верх бестактности и цинизма не так часто встречаемые в международных отношениях.

Однако две страны – два подхода к воздействию на Молдову: Румыния использует весь свой потенциал *soft power*, а Россия изрядную долю своего *hard power*. В конечном итоге государственность Молдовы оказалась в точке перекрестного и очень разрушительного влияния двух видов самых эффективных средств разрушения, особенно таких слабо институционализированных как Республика Молдова.

Прямые или косвенные заявления Румынии об объединении, в том числе в лоно Евросоюза, всегда были на руку сепаратистам, которые используя созданную с помощью России почти совершенную идеологическую машину буквально ввергают в страх и ярость население восточных районов Молдовы перед якобы опасностью объединения с Румынией.

Что касается России. Она прямо и без обиняков, особенно за последние 2-3 года оказывает тяжелое экономическое давление на Республику Молдова, преследуя, по сути одну базовую цель – своё долгосрочное военное присутствие в Молдове.

Не добившись этой цели через подписание так называемого меморандума Козака, Россия взяла курс на неприкрытую политическую и финансовую поддержку сепаратизма в Приднестровье, провоцируя через местную администрацию население региона на сецессию в том числе и через проведение так называемого референдума от 17 сентября 2006 г.

На наш взгляд, эти факторы – внутреннего и внешнего характера, являются определяющими в этом конфликте и не один из них, к сожалению, не в пользу его позитивного разрешения. Но это диагноз. Диагноз не самой болезни/конфликта, а сложившегося контекста, который несомненно подталкивает к отторжению региона от остального государства.

Базовый вопрос – «что делать?», насколько сложен, на столько и ответ на него прост – устранить эти условия усугубляющие прогрессирующую болезнь. Но это в идеале. По существу необходимо вести огромную, на пределе социальных сил работу по редукции воздействия этих факторов.

Пока ещё международное правовое поле не нарушено, пока подавляющая часть международного общественного мнения на нашей стороне, пока Россия, США и Евросоюз по существу выступают за территориальную целостность Республики Молдова, данная работа может привести нас к успеху или минимум отвести опасность сецессии на трудно-преодолимое расстояние.

Существенная диминуация отрицательного влияния внутренних и внешних факторов на разрешение конфликта не является разрешением конфликта, а лишь базовым условием для эффективного включения международных организаций, США и ЕС в разрешение самого конфликта, а также для самоопределения жителей Приднестровья в рамках определенной внутренней автономии.

Мы не должны забывать что, Молдова практически не обладает иммунитетом от интенсивной, неуправляемой и разрушительной динамики так называемой фрагментации, охватившей не только формирующиеся страны – Молдову, Грузию, Азербайджан и т.д., но и такие исторически устойчивые государства как Индия, Франция, Испания, Великобритания, Италия, США, Россия, Румыния. В этом смысле руководство обязано использовать все существующие возможности для укрепления иммунитета против этого разрушительного явления, тем самым создавая необходимые предпосылки для решения конфликта.

Последнее десятилетие современной мировой истории характеризуется большинством исследователей как период глубоких и быстрых перемен. Общество в процессе своего развития вынуждено отвечать на вызовы, которые бросает ему внешняя среда, социальные силы внутри самого общества, через формирование своеобразного отклика – реакции. Эффективность отклика определяет будущее общества, которое в результате или получает новый импульс для развития или надламывается, не справившись с вызовом. Следствием надлома становится распад общества. В этой связи возникает другой не ме-

нее значимый вопрос: есть ли в наличии у молдавского общества потенциал и ресурсы для эффективного поиска путей – выхода из этого кризиса и разрешения конфликта? Ответ утвердительный – да, есть, но как их активизировать? Вопрос скорее для политиков.

Библиография

1. Dezghețarea unui conflict înghețat: aspecte legale ale crizei separatiste din Moldova, Asociația Avocaților orașului New York, Comitetul special pentru afaceri europene. Misiunea în Moldova, 2006.
2. Constituția Republicii Moldova, www.e-democracy.md/legislation/constitution
3. V. Catană, Dreptul la autodeterminare, www.conflict.md/pagini.php?pag=17

Prezentat la 05.10.2006

TIPOLOGIA ARGUMENTELOR ÎN SUSȚINEREA UNOR TEZE

Vasile GUȚU, doctor în filosofie, conferențiar universitar, IRIM

Recenzent:

Petru RUMLEANSCHI, doctor habilitat în filosofie

Dans cet article on fait l'analyse des types des arguments utilisés dans une argumentation informelle. Ainsi on met en évidence comme base les critères de leur classification.

On étudie trois types d'arguments: d'après le critère directionnel: pro-argument, contre-argument et non-argument; selon le critère de provenance: objectif et subjectif; selon le critère de l'importance: arguments de premier rang et arguments de deuxième rang.

La classification des arguments proposée nous donne la possibilité de délimiter les types des arguments et les utiliser plus efficacement dans le procès de l'influence sur les autres: dans le procès de communication, de négociation, de la prise des décisions.

În procesul unor argumentări, fie argumentare formală, care are un caracter demonstrativ-formal, sau argumentare informală, care se bazează pe o argumentare nedemonstrativă, sînt utilizate diferite tipuri de argumente. Aceste seturi de argumente sînt reprezentate de aserțiunile subiectului enunțării. Argumentele-enunț au menirea să acrediteze o anumită concluzie implicită sau explicită și prin aceasta să câștige adeziunea auditoriului. Totodată, funcția principală și firească a unui argument este susținerea tezei. Să evidențiem și să analizăm tipurile de argumente la care se recurge cel mai frecvent în procesul unor acte argumentative.

Clasificarea unor noțiuni, de regulă, se efectuează luînd obligatoriu ca bază un anumit criteriu. În cazul clasificării respective a tipurilor de argumente, vom recurge de asemenea la această operație. Unul din tipurile de argumente utilizate în toate domeniile și la orice nivel de activitate umană este cel bazat pe **criteriul direcționării**.

Argumentele întemeiate pe orientarea direcției sînt:

- pro-argumentul;
- contra-argumentul;
- non-argumentul.

Pro-argumentul este prin definiție argumentul în sprijinul, în favoarea unor opinii exprimate. *Contra-argumentul* este argumentul opus, contradictoriu în defavoarea unor opinii expuse. *Non-argumentul* este argumentul neutru față de teza enunțată. Să analizăm următoarele enunțuri – argumente, într-o campanie împotriva fumatului.[1,97]

ϕ_1 – tutunul produce cancer (eventual cu date statistice);

ϕ_2 – tutunul produce un facies icteric;

ϕ_3 – tutunul grevează finanțele statului, fiind importat;

ϕ_4 – tutunul te face să suporti mai ușor stressul cotidian;

ϕ_5 – tutunul este o plantă din familia solanaceelor, originară din America.

În rezultatul acestei operații, intuitiv, stabilim că argumentul ϕ_1 este mai puternic decît ϕ_2 și ϕ_3 . Toate trei argumente converg către una și aceeași concluzie: „Nu

mai fumați”. Însă argumentul φ_4 este în contradicție cu aceeași concluzie (C), deci este contra-argument. Iar ultimul φ_5 spre deosebire de celelalte nu se constituie nici ca argument **pro**, nici ca argument **contra** față de aceeași concluzie C. Prin urmare acesta apare ca non-argument.

Argumentele $\varphi_1... \varphi(n)$ sînt considerate argumente **pro** numai în cazul în care $\varphi_1... \varphi(n)...C$ formează o argumentare coerentă, adică bine formată sintactic, semantic și situațional. Argumentul φ este apreciat ca contra-argument dacă textul $\varphi_1... \varphi(n)...C$ comportă o contradicție, adică este un discurs necoerent. Rolul actorului argumentării se modifică după cum sînt prezentate sau se cer prezentate argumentele **pro** sau **contra** de către subiectul argumentant. Într-o argumentație „unei opinii sau unui argument propus i se pot contrapune o opinie sau un argument alternativ care resping sau slăbesc pozițiile adoptate inițial”. [2, 147]

Într-o argumentare polemică argumentatorul, care înaintază argumentele **pro**, totdeauna întîlnește rezistența oponentului, manifestată prin opunerea de contra-argumente. Terenul contra-argumentelor este valorificat cu abilitate de orice adversar. [3, 220]

Este important de menționat că, un text are caracter argumentativ numai în cazul în care este constituit dintr-o opinie și ca minimum un argument **pro** sau **contra**. Prin urmare, a argumenta pentru a convinge înseamnă să realizezi un act ilocutor pentru a determina un actor al argumentării virtual sau real, să accepte sau să respingă o opinie sau o teză care îi este prezentată.

Un alt tip de argumente este clasificat **în funcție de proveniența lor**. În cazul dat distingem două categorii de argumente:

- obiective;
- subiective.

Argumentele **pro** sau **contra** unei opinii pot fi, la rîndul lor, clasificate, deci în obiective și subiective. Se consideră *obiective* argumentele conținutul cărora reflectă adecvat realitatea și corespund unor legi indiscutabile. Ca regulă, argumentele obiective sînt utilizate în cadrul științelor reale, empirice și exacte. Acestea includ matematica, fizica, biologia, chimia, medicina etc.

În domeniul științelor umanitare (filozofie, psihologie, juridică, științe politice, relații internaționale etc.) se folosesc însă argumentele *subiective*, deoarece tocmai ele includ o opinie care reflectă convingeri, nu neapărat indiscutabile.

În situații similare, se recurge la argumente axiologice bazate pe valori și gusturi individuale: judecăți, opinii, credințe, preferințe și orientări (inteligent, mai puțin inteligent, charismatic, mai puțin charismatic, moral sau mai puțin moral). Deci, argumentele subiective sînt foarte discutabile. Acestea pot fi combătute sau supuse criticii numai punînd în discuție principiul de bază. De aceea, și cu fenomenul moțiune ne întîlnim preponderent în situațiile socio-umane.

Ținem să menționăm încă o dată că locul firesc al acestei categorii de argumente este cel al științelor politice, al filozofiei, sociologiei, psihologiei, al negocierilor diplomatice. Subiectivitatea acestor argumente constă în faptul că ele nu sunt valabile pentru orice gen de public sau auditoriu.

Mai mult ca atît, în cadrul argumentării subiective, cu certitudine putem depista și diferite niveluri de subiectivitate. Ultima reprezintă o structură mai fină a acestui spectru al subiectivității.

O importanță primordială o are analiza gradelor de subiectivitate a argumentelor, în soluționarea diferitor conflicte în domeniul relațiilor internaționale, politice, economice, juridice și mai ales în negocierile diplomatice. Cu cât scade mai mult consensul, de care se bucură legea pe care se bazează argumentele aduse în sprijinul sau împotriva tezei, cu atât mai subiectiv apare actul argumentativ utilizat de actorii argumentării.

Argumentul cel mai subiectiv, din punct de vedere lingvistic, poate fi exprimat prin cuvintele „pentru că ți-o spun eu”, „crede-mă” etc. Subiectivitatea recipientului este în funcție de nivelul de cultură, de credință al interlocutorului, de sensibilitatea la percepțiile religioase, la problemele sociale etc.

De aici rezultă că alegerea datelor, faptelor, valorilor preferențiale, într-un cuvânt, a argumentelor subiective este legată nemijlocit și inevitabil de tipul de public căruia îi este destinat textul argumentativ și de acesta depinde, într-o mare măsură, reușita sau nereușita. Reieșind din scopul pe care și-l propune emitentul mesajului comunicativ, el își asumă obligația de a stabili dacă trebuie să predominie condițiile de sinceritate, de consens sau a unei reușite în avantaj propriu. Dacă am dori ca în procesul unui act argumentativ să prevaleze sinceritatea, atunci reușita va fi lăsată în voia predispoziției interlocutorului de a accepta sau a respinge un anumit tip de argument, fapte, teorii, definiții etc.

În activitatea practică, în desfășurarea negocierilor internaționale, în inițierea discuțiilor științifice, a dezbaterilor academice și parlamentare, în primul rând, este necesar a efectua analiza argumentației pe baza argumentelor explicit expuse. În al doilea rând, o argumentare poate fi evaluată și conform argumentelor, premiselor lăsate ca implicite, însă de obicei ușor de subînțeles.

Este natural, că în momentul fazei finale, când deja se stabilesc aranjamentele, trebuie să hotărîm dacă ne lăsăm sau nu convinși de un anumit tip de raționament sau lanț inferențial. În faza finală de încheiere a unui tratat, de semnare a unui acord, de evaluare a unei decizii eficiente, între actorii argumentării trebuie să fie examinate condițiile de sinceritate. În cadrul acestora ar trebui de ținut cont de alte două aspecte. Primul aspect ține de comportamentul non-verbal, care include: postura corpului, mimica, gesturile, privirea, contactul fizic, puterea palmei, zone și teritorii și comportamentul para-verbal, care, la rândul său, încorporează diferite mesaje: înălțimea vocii, volumul, dicția, accentul, pauzele, intonația, ritmul vorbirii. Cea mai mare cantitate de informație în procesul de comunicare între interlocutori și subiecții argumentanți se transmite anume pe aceste căi. Al doilea aspect ține de argumentarea propriu-zisă, de cea formală cât și de cea informală. Aspectul comportamental este complementar celui argumentativ și se completează reciproc. Însă definitiv este comunicarea verbală în varianta ei argumentativă și, mai mult ca atât, argumentația scrisă.

Menționăm că argumentarea este nucleul unei negocieri. Scopul argumentării în negocieri îl constituie obținerea adeziunii partenerului la ideea prezentată de noi, care este considerată ca adevărată și care decurge logic din alte afirmații adevărate. Pentru a mări șansele de a obține un avantaj propriu în procesul unei negocieri atât participanții în parte – negociatorii, cât și echipa în întregime practică deseori antreneamente, simulări, inventează diferite variante, scenarii posibile pentru a-și amplifi-

ca potențialul unei reușite sigure. Chiar dacă în procesul acestei repetiții argumentative nu au fost obținute rezultate neobișnuite, actorii argumentativi au pus la dispoziție toate informațiile necesare de care dispun și cel mai important lucru e că creierul va continua în timp să ceară toate posibilitățile de soluționare a problemei. Un alt moment important pentru un argumentator trecut prin acest antrenament constă în faptul că, anterior el a analizat și a prevăzut toate variantele și alternativele posibile de soluționare a problemei. Ca rezultat el nu va fi surprins de adversarul mai inițiat, mai pregătit și chiar mai agresiv.

Al treilea tip de argumente le vom considera pe cele care se bazează pe **criteriul importanței**. Realizând o scară a nivelurilor, argumentele divizate după importanță sînt:

- argumente de prim rang;
- argumente de rangul doi.

Argumentele de *prim rang* sînt cele în favoarea unei opinii principale. Argumentele de *rangul doi* sînt argumentele în favoarea argumentelor de rangul întâi. Întîlnim aceste tipuri de argumente în argumentele *în lanț* sau în argumentele *ciorchine*.

Clasificarea propusă a argumentelor oferă posibilitatea de a delimita tipurile de argumente și de a le utiliza mai eficient în procesul de influență asupra adversarilor: comunicare, persuadare, negociere, luare de decizii. Operînd clar cu diferite tipuri de argumente, crește șansa de a-l convinge pe partener să accepte validitatea sau non-validitatea unei anumite opinii sau teze.

Bibliografie

1. Roventă-Frumușani Daniela „Argumentarea. Modele și strategii”, București, 2000
2. Vincenzo Lo Cascio „Gramatica argumentării” București, 2002
3. Ibidem

Prezentat la 06.09.2006

EVOLUȚIA CONCEPTUALĂ ȘI ABORDAREA ACTUALĂ A TERMENULUI „DIPLOMAȚIE”

Liliana LAUR, IRIM

Recenzenți:

Vasile GUȚU, doctor în filosofie, conferențiar universitar

Sergiu NAZARIA, doctor habilitat în științe politice

Dans la littérature de spécialité il y a un grand nombre d'opinions sur l'essence, les formes et le mécanisme de la diplomatie. Cet article présente une systématisation de la totalité des définitions de la diplomatie, une analyse de l'évolution conceptuelle jusqu'à nos jours.

Conformément aux investigateurs contemporains, il faut aborder la diplomatie par le prisme du binôme science/art. La similitude de la diplomatie avec l'art est réalisée par l'identification des définitions antérieures et l'analyse critique actuelle. La corrélation entre la diplomatie et les négociations diplomatiques montre l'idée que pendant ceux-ci on gère et on réglemente les relations internationales, ce qui détermine la diplomatie comme une institution du pouvoir. Du point de vue de la théorie de relations internationales et du droit international, la diplomatie assure un fonctionnement efficace du système international, basé sur les principes et les prévisions des traités internationaux.

Du point de vue institutionnel, les définitions de la diplomatie mettent en évidence les institutions responsables de la promotion et de la réalisation de la politique étrangère de l'Etat.

Diplomația ca aspect deosebit al activității de stat în domeniul relațiilor internaționale a fost introdusă în circuit la hotarul secolelor XVI-XVII, când pe lângă curțile monarhilor s-au deschis primele reprezentanțe diplomatice permanente, iar în cadrul sistemului organelor de stat s-au instituit departamente speciale care se ocupau de corespondența dintre suverani, recepția delegațiilor, soliilor și ambasadurilor străini. În acest context, trebuie de menționat că inițial nu s-a aplicat termenul „diplomație”, ci adjectivul „diplomatic” (în latină – *diplomaticus*, în franceză – *diplomatique*), pentru a desemna culegerea de documente autentice de stat, care se refereau la dreptul internațional și relațiile internaționale ale statului, dar nu direct la „diplomație” [1]. Drept exemple de asemenea culegeri servesc *Codex Jurius Gentium Diplomaticus* („Codul dreptului internațional diplomatic”), publicat de Leibniz în anul 1693, și *Corps universel Diplomatique du Droit de Gens* („Codul universal al dreptului diplomatic al oamenilor”), editat de Dumont în anul 1726 [2].

Etimologia termenului „diplomație” este de origine greacă, în traducere cuvântul „diplô” semnificând „a duplica”. În antichitate acest termen se aplica pentru a desemna acțiunea de a redacta actele oficiale sau diplomele în două exemplare, dintre care unul era dat ca scrisoare de împuternicire sau recomandare trimișilor, iar celălalt se păstra în arhivă [3]. Cu alte cuvinte, un exemplar rămânea la autoritatea emitentă, iar celălalt exemplar era înmănat solului. Drept urmare, trimisul care purta un act oficial se numea „diplomat”, iar activitatea sa diplomație. Literatura de specialitate atribuie și alte denumiri reprezentanților statului care au activat în antichitate: în Grecia – *presbeis*, în Roma – *legati* [4]

Conform opiniei diplomatului englez E.Satow, primul caz de utilizare a cuvântului *diplomație* în accepțiune actuală este atestat în anul 1645 [5], iar expresiile de *corp diplomatic* și *serviciu diplomatic* inițial au fost aplicate în Anglia, în anul 1787 [6]. Englezul Berc, în anul 1796, a folosit expresia de „corp diplomatic” pentru a specifica arta sau abilitatea de a menține relații internaționale sau duce negocieri politice, inclusiv pentru a desemna componența ambasadurilor, trimișilor și persoanelor împuternicite, care fac parte din cadrul misiunilor străine, acreditate pe lângă un guvern [7]. În acest context, cuvintele *diplomat*, *diplomate*, *diplomatist* au fost utilizate pentru a desemna membrii corpului diplomatic. Prin urmare, sensul inițial al expresiei *serviciul diplomatic* semnifică ramura serviciului public, care asigură cu personal misiunile permanente din țările străine [8].

În limba română termenul „diplomație”, cu sensul de document în accepțiune veche (diplomă – hrisov), se aplică la începutul sec. al XVIII-lea în „*Hronicul romano-moldo-vlahilor*”, scris de Dimitrie Cantemir, iar ca termen de drept internațional și politică externă a fost împrumutat din limba franceză, fiind lansat în circuit spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Cu semnificație actuală, termenul „diplomat” apare pentru prima dată în limba română în „*Vocabularul franțezoromânesc*”, alcătuit de Aaron Florian, G.Hill și Petrache Poenaru, în anul 1840, desemnând persoană „care cunoaște diplomația, se îndeletnicește cu diplomația, se află în diplomație”. În acest dicționar, termenul francez „diplomație” este definit de cărturarii timpului drept „știință care învață a cunoaște interesele și raporturile statelor și ale suveranilor dintre sine; chiar aceste interese și raporturi; miniștrii, ambasadurii ș.a. care le pun la orînduială, tractează despre dînsele” [9]. Tot în acest dicționar se expune definiția cuvântului „ambassade”, care se explică prin deputație trimisă la un stat suveran. Către mijlocul sec. al XIX-lea, A.Russo în lucrarea „Amintiri” folosește adjectivul diplomatic („limba diplomatică”, 1848); C.Negruzzi în „*Scrieri*” amintește de diplomație. Sensul utilizat de către ambii scriitori a fost mai mult literar, diplomația fiind sinonimă cu „abilitatea”. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea termenul „diplomație” a intrat definitiv în limbă, fiind des aplicat în scrierile lui Gh.Șincai, P.Maior, B.P.Hașdeu, P.Maiorescu [10]. Accepțiunea populară a cuvântului „diplomatic” evoca fie ideea de tact, grijă, curtuazie sau politețe, fie aptitudinea de duplicitate a unei persoane.

Caracterul și formele de activitate diplomatică ale statelor din perioada secolelor XIX-XX a permis savanților și diplomaților de carieră să determine diplomația atât ca știință, cât și ca artă, bazată pe concepțiile teoretice și principiile morale superioare. Această abordare se explică prin faptul că diplomația inițial era asociată cu persoanele direct implicate în protejarea intereselor suveranilor, precum și ale statului, care erau obligate să dispună de anumite calități moral-psihologice și profesionale pentru a însuși domeniul de activitate al diplomației. Reieșind din această perspectivă juristul belgian A.Rivier definește diplomația ca „carieră sau profesie a diplomatului” [11]. Conform acestei opinii diplomației trebuie să i se consacre la fel ca și activității de serviciu în avocatură, educație sau domeniul militar.

Ca *știință*, „știință foarte complicată” și „știință dură” conform interpretării lui A. Gromîco [12], diplomația ar avea ca obiect de studiu cercetarea relațiilor politico-juridice ale diferitor state, precum și a intereselor care le generează. Această inter-

pretare a fost lansată la sfârșitul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, de către De Flassan care definea diplomația ca „știință despre relațiilor externe, care are la bază studierea diplomelor și actelor emise de către suverani” [13]. Renumitul cărturar rus, V.Dall a definit diplomația în același sens, determinînd-o drept „știință despre relațiile reciproce dintre regi și state”[14]. Ambele definiții remarcă principalii exponenți ai epocii moderne care au generat diplomația – suveranii și statele, cît și obiectul de studii – diplomele și actele.

P.Fauchille a expus unele rezerve cu privire la statutul de știință al diplomației, afirmînd că diplomația mai întîi de toate trebuie să dispună de un instrumentariu necesar pentru a deveni aptă de a se ocupa cu studierea relațiilor politice și juridice între diferite state. Ch.Calvo însă a învederat caracterul științific al diplomației sub o altă accepțiune, afirmînd că diplomația este “știința relațiilor care există între diferite state, după cum aceste relații rezultă din interesele lor reciproce, din principiile dreptului internațional și din stipulațiile tratatelor”. Aceași discuție a fost continuată și de către autorul român Aurel Bonciog care menționează că abordarea diplomației ca știință poate fi adevărată doar dacă ne referim la cunoștințele despre regulile diplomației și nu la activitatea propriu-zisă, care promovează politica externă a statului [15].

Unii autori, cum ar fi de exemplu, A.Năstase, sugerează că diplomația trebuie să fie definită prin prisma binomului știință/artă: ca știință diplomația studiază relațiile politico-juridice dintre state, iar ca artă reprezintă administrarea afacerilor externe sau aptitudinea de a ordona și conduce negocierile politice [16]. Această interpretare a fost sugerată de conținutul unor definiții, care caracterizează diplomația atît ca știință, cît și ca artă a negocierilor politice, cum ar fi, de exemplu, abordarea lui Charles de Martens care trata diplomația ca „știință a relațiilor sau afacerilor externe ale statului sau, într-un sens mai exact, știința sau arta negocierilor.

În opinia lui Guillaume de Garden, diplomația cuprinde întregul sistem de interese care generează relațiile dintre națiuni sau arta de a concilia interesele popoarelor între ele [17]. Din perspectiva definirii diplomației ca știință despre interesele reciproce și relațiile interstatale, Garden determină obiectul activității diplomatice ca protejare a securității popoarelor, păcii și demnității lor; scopul primar fiind menținerea păcii și concilierii între state [18]. Calvo însă menționează că relațiile bazate pe interesul reciproc dintre state trebuie să fie reglementate de principiile dreptului internațional și obligațiile contractuale [19]. În acest context, Klüber și Ferdinand de Cussy identifică diplomația cu totalitatea cunoștințelor și principiilor necesare pentru a gestiona efectiv afacerile publice între state [20]. În aceeași ordine de idei, se remarcă definiția diplomației ca „cunoaștere a principiilor fundamentale, regulilor, obiceiurilor și normelor ce se referă la gestionarea afacerilor externe ale popoarelor sau ale monarhilor și la tratativele orale sau documentare cu țările străine” (Schemelzing Systematischer Grundriss des Volkerrechts) [21]. Reieșind din cele menționate, constatăm că diplomația reprezintă gestionarea afacerilor internaționale, menținerea relațiilor externe, protejarea intereselor naționale ale popoarelor și guvernelor lor.

Asocierea diplomației cu *arta* aplicată în cadrul negocierilor se menține practic pe tot parcursul secolului al XIX-lea. Astfel, Disraeli în lucrarea sa „New English Dictionary”, editată în anul 1826, a folosit cuvîntul „diplomatic” pentru a specifica

„manifestarea abilității în negocieri și în relații de orice caracter” [22]. P.Fauchille afirma că diplomația ca artă este orientată spre ducerea negocierilor internaționale, iar aceasta implică abilitatea de a coordona și conduce negocieri politice, dublată de o înțelegere deplină.

Legătura strânsă dintre diplomație și ideea de „negociere” a fost analizată la începutul sec. al XX-lea de către diplomatul englez Harold Nicolson, care a definit diplomația ca „folosire a tactului, subtilității și îndemnării în orice negociere sau tranzacție”; „conducere a relațiilor internaționale pe calea negocierilor; metodă aplicată de către consuli și ambasadori pentru a reglementa și menține relațiile internaționale” [23]. Ulterior însă H.Nicolson a menționat că „orice negociere constă din anumite stadii și rezultatul finit. Dacă aceste stadii vor deveni obiectul disputelor publice, când încă nu este atins rezultatul finit, negocierile pot fi soldate eșecului” [24]. Această poziție critică față de eficiența metodelor diplomatice în soluționarea problemelor de politică externă a fost condiționată de ideile formulate de W.Wilson în conținutul „Celor 14 puncte” privind transparența politicii externe și a diplomației. La finele secolului XX cercetătorii americani I.W.Zartman și M.R.Berman au continuat combaterea principiului de transparență a diplomației în lucrarea „The Practical Negotiator” [25]. Conform opiniei lor transparența impune părțile mai mult spre acțiuni publice, realizarea unor interese, care pot fi departe de esența negocierilor și cu atât mai mult de soluționarea problemei.

În timpul negocierilor diplomatice se gestionează și reglementează relațiile internaționale, anume în cadrul tratativelor devine evidentă caracteristica diplomației ca instituție a puterii [26]. Cultura diplomatică utilizată în procesul tratării reprezintă cultura aplicării puterii non-violente, constituită dintr-o totalitate de norme și valori, care determină viziunea diplomatică a lumii sociale. Problema centrală a diplomației reprezintă înțelegerea reciprocă a reprezentanților, care sînt purtători ai diferitor valori și concepții despre lume. M.Weber susținea că persoanele conformate diferitor valori n-au posibilitate de a se înțelege reciproc [27]. Există doar unele domenii raționale care pot permite atingerea unui anumit acord: știința, economia și dreptul, dar și aceste domenii nu pot fi sigure, deoarece nivelul de dezvoltare al fiecărei țări în parte determină spectrul problemelor deliberate.

Succesul îndeplinirii obiectivelor propuse depinde, în mare măsură, de exponenții a cărei țări ele sînt formulate. Diplomația marilor puteri se bazează pe factorul de forță, scopul căreia este de a supune oponentii săi, ceea ce contribuie la un anumit comportament pe arena internațională. Politologii americani expun sistemul prioritar al funcțiilor diplomației SUA în următoarea succesiune: diplomația este un mijloc de supunere; mijloc de persuasiune; mijloc de reglementare; arta obținerii acordului [28]. Conform opiniei profesorului american, reprezentantului "realismului politic" H.Morgenthau, funcționalitatea sistemului diplomatic al unui stat se bazează pe determinarea scopurilor și sarcinilor de politică externă în dependență de puterea reală sau potențială necesară pentru realizarea acestora; aprecierea obiectivelor de politică externă ale altor state și potențialele lor; compatibilitatea diverselor interese; mijloacele de realizare a sarcinilor [29]. Aceste principii pot fi fundamentale pentru toate statele, inclusiv Republica Moldova, caracterul diplomației lor însă depinde de ponderea cărui potențial se dă prioritate.

Similitudinea diplomației cu arta, prin prisma negocierilor, au realizat-o și Charles de Martens și Klüber, care menționau că diplomația reprezintă „arta negocierilor”, iar contemporanul A.Gromîco, ex-ministrul afacerilor externe al URSS, aprecia diplomația ca „artă foarte complicată” [30]. În același context, Ion M.Anghel, autorul manualului „Drept diplomatic și consular”, asocia diplomația cu „arta de a negocia, pentru a atinge maximum dintr-un șir de obiective, cu un minimum de cost, în cadrul unui sistem de politici în care războiul constituie o posibilitate” [31]. În această ordine de idei, remarcăm că diplomația ca artă ar avea ca obiect administrarea afacerilor internaționale și ar implica aptitudinea de a ordona și conduce negocierile politice. Conform opiniei lui A.Bonciog, concepția potrivit căreia diplomația este artă, se bazează pe aprecierea conduitei diplomaților, atribuindu-i trăsături speciale, cum ar fi: abilitatea, priceperea specială în a conduce și coordona negocierile politice [32]. În așa mod, diplomația este ridicată la rang de măiestrie a diplomatului și a funcționarului public însărcinat cu ducerea negocierilor politice.

În viziunea unor practicieni contemporani, cum ar fi V.Petrovski, reprezentantul Federației Ruse pe lângă ONU, diplomația continuă să fie abordată ca arta de a edifica și menține relațiile dintre state și alți subiecți internaționali [33]. În același context, se propun și alte definiții: diplomația este arta de a reprezenta guvernul și interesele țării pe lângă alte guverne și în țări străine; arta de a supraveghea ca drepturile, interesele, demnitatea patriei să nu fie desconsiderate în exterior; arta de a administra afacerile internaționale și, fie să conducă, fie să urmărească conform instrucțiunile primite, negocierile politice.

Abordarea diplomației ca artă este ridicată la rang de măiestrie a diplomatului și a funcționarului de stat însărcinat cu negocierile politice. Această idee a fost dezvoltată de Ferdinand de Cussy, în lucrarea sa *Dictionnaire ou manuel-lexique du diplomate et du consul*, care susține că diplomația este constituită dintr-o „totalitate de cunoștințe și principii care sunt necesare pentru a conduce bine afacerile publice dintre state”, iar diplomatul englez Ernest Satow a identificat diplomația cu „aplicarea rațiunii și tactului în scopul stabilirii și menținerii raporturilor oficiale dintre guvernele statelor independente, sau, într-un sens mai determinant, realizarea afacerilor dintre state prin mijloace pașnice” [34]. Reliefaarea anumitor particularități funcționale se găsește și în definiția lui Christer Johnsson și Karin Aggestam, care identifică diplomația cu un sistem esențial de comunicare între guverne, iar diplomația clasică se fundamentează în totalitate pe abilitățile lingvistice [35].

Într-o altă categorie, se plasează definițiile în care se pune accentul pe funcțiile diplomației, pe esența acesteia. În acest context poate fi menționată noțiunea formulată de François de Callière, care tratează esența diplomației prin prisma activității agenților diplomatici: funcțiile ministrului de externe constau în trimiterea a doi șefi într-un stat străin: unul pentru a proteja interesele suveranului său, iar altul pentru a testa interesele altor suverani [36]. În acest context, Callière, la începutul sec. al XVIII-lea, puncta că este important să se obțină informații și de la alți ambasadori, deoarece ei toți tind să culegă informații, mai ales în situațiile când interesele sînt comune și suveranii sînt aliați [37]. Adam Watson susține că esența diplomației constă în: 1) culegerea informațiilor sau inteligenta presupunere a necesităților informaționale ale unei puteri despre o altă putere; 2) cercetarea profundă

și compararea informației recepționate; 3) determinarea opțiunilor existente pentru guvern și prezentarea lor în procesul de luare a deciziilor; 4) comunicarea și explicarea deciziilor guvernului său unui alt guvern [38]. Hedley Bull consideră că funcția primară a diplomației constă în facilitarea comunicării dintre liderii politici ai diferitor state și alte entități în politica mondială. Evidențierea aspectelor funcționale ale diplomației a fost realizată și de către ex-ministrul afacerilor externe al Maltei Guido de Marco, care a caracterizat rostul diplomației prin: a) realizarea în interesele naționale ale statului; b) practicarea pentru stabilirea relațiilor și acordului mutual; c) aplicarea pentru menținerea păcii și securității internaționale; d) oferirea posibilității cetățenilor de a sesiza sentimentul propriei demnități și bunăstării materiale [39].

Din perspectiva *teoriei relațiilor internaționale*, diplomația reprezintă o activitate aparte, un mecanism, care asigură o bună funcționare a relațiilor internaționale, a raporturilor stabilite la diferite nivele. Istoricul și diplomatul francez din secolul al XIX-lea Albert de Broglie scria în acest sens că „diplomația este cel mai bun mijloc pe care civilizația a fost capabilă să-l inventeze pentru a veghea ca relațiile internaționale să nu fie guvernate numai de forță” [40]. Ideea de administrare pașnică a relațiilor internaționale persistă practic în toate definițiile atribuite diplomației. Pradier-Fodere menționează anume acest element în definiția sa, afirmând că „diplomația se asociază cu administrarea afacerilor internaționale...”, iar un sens dat acestui termen de către dicționarul Oxford este că „diplomația reprezintă administrarea relațiilor internaționale prin intermediul negocierilor”.

În prezent, diplomația este definită în raport cu locul și rolul ei în cadrul sistemului internațional. Astfel, Martin Wight menționează că „diplomația reprezintă sistemul și arta comunicării dintre puteri; sistemul diplomatic constituind instituția de gestionare a relațiilor internaționale” [41]. În viziunea lui Morton Caplan, diplomația se asociază cu procesul de formulare a unei strategii îndreptate spre realizarea intereselor naționale în domeniul internațional și aplicarea acestei strategii de către diplomați [42]. În același context, Hans Morgenthau definește diplomația ca proces de elaborare și realizare a politicii externe a statului [43]. În unele definiții, autorii identifică diplomația cu eforturile statelor de a reglementa non-violent litigiile și diferendele internaționale, de a-și apăra și promova interesele pe calea tratativilor, de a întreține și dezvolta relații pașnice.

Din perspectiva *dreptului internațional*, diplomația reprezintă un complex de acțe și manifestări cu caracter juridic sau protocolar ale subiectelor de drept internațional, exprimate prin autoritățile desemnate de legea internă sau structurile împuternicite de statutele organizațiilor internaționale cu gestionarea politicii externe ale acestora [44]. În aceeași ordine de idei, se menționează că diplomația este o instituție politico-juridică al cărei obiect îl constituie relațiile pe care un stat le menține cu un alt stat sau cu alte state, precum și relațiile existente între un anumit număr de state – de la relațiile stabilite între statele care fac parte din ONU și din organizațiile regionale și pînă la cele ale statelor care participă la o alianță [45]. În acest context, trebuie de menționat că diplomația asigură interesele naționale ale statului, dar, în același timp, servește regimului de guvernământ, care există la moment în țară [46]. Dicționarul de drept internațional public definește diplomația ca „totalitate a metodelor, mijloa-

celor și activităților operative pașnice desfășurate în mod oficial de către state în vederea realizării obiectivelor și sarcinilor acestora în domeniul relațiilor internaționale” [47]. Semnificația interpretării din perspectiva dreptului constă în specificarea diplomației ca activitate care emană de la autorități, care este declarată și fundamentată pe anumite principii și prevederi legislative, recunoscute de părțile participante la activitatea diplomatică.

În prezent, diplomația ca parte integrantă a politicii externe și principalul ei mijloc de realizare determină atât organele responsabile de promovarea și realizarea politicii externe a statului, cât și arta de a duce tratative în scopul prevenirii sau reglementării conflictelor internaționale, găsirea compromiselor și soluțiilor reciproc avantajoase, precum și extinderea și aprofundarea colaborării internaționale [48]. În această ordine de idei, autorii V.Beniuc și M.Sprânceană aplică cuvântul „diplomație” pentru a desemna procedura și aparatul cu ajutorul căruia sunt purtate tratativele, precum și a specifica subdiviziunile departamentului de politică externă ce se află peste hotarele țării [49]. În aceeași ordine de idei autorii Micul dicționar diplomatic român definesc diplomația ca „activitate oficială a organelor de stat pentru relații externe... desfășurată prin tratative, corespondență și alte mijloace pașnice pentru realizarea scopurilor și sarcinilor de politică externă a statului” [50]. Autorii Dicționarului diplomatic sovietic au caracterizat diplomația ca „procedeu de realizare a politicii externe a statului, constituit dintr-o totalitate de metode, mijloace și acțiuni pașnice, care sunt aplicate ținând cont de anumite situații și de caracterul sarcinilor ce necesită soluționare” [51]. Tot aici se identifică agenții diplomației, precum ar fi „activitate oficială a șefilor de state și de guverne, a miniștrilor de externe, ministerelor afacerilor externe, reprezentanțelor diplomatice în străinătate, a delegațiilor la conferințele internaționale pentru realizarea scopurilor și sarcinilor de politică externă a statului, pentru apărarea drepturilor și intereselor țării, precum și ale reprezentanțelor, misiunilor și cetățenilor în străinătate” [52]. În acest context trebuie de menționat că autoritățile de stat, care nu sînt însărcinate prin legea internă cu atribuții de reprezentare externă, de regulă, nu pot avea decât parțial atribuții internaționale.

Conform opiniei lui A.Bonciog activitatea autorităților de stat și cea a funcționarilor publici în domeniul politicii externe nu poate fi încadrată în termenul de „diplomație” și nu beneficiază de un regim adecvat internațional [53]. De regulă, pentru a îndeplini funcții diplomatice o persoană trebuie să îndeplinească următoarele condiții: a) să dețină funcții de reprezentare generală a statului, în numele căruia îndeplinește sarcini în domeniul relațiilor externe, potrivit legii interne; b) să fie mandatată cu misiuni diplomatice de către șeful statului, pe baza deplinelor puteri sau a altor forme de împuternicire, recunoscute de dreptul diplomatic.

Relevarea agenților direct implicați în realizarea activității diplomatice sunt menționate și în următoarele definiții. Astfel, Ian Brownlie opinează că termenul „diplomație” cuprinde totalitatea procedurilor cu ajutorul cărora statele întrețin relații internaționale, inclusiv contacte bilaterale, realizînd acțiuni politice sau juridice prin intermediul agenților plenipotențari [54]. Keith Hamilton și Richard Langhorne remarcă că diplomația este gestionarea pașnică a relațiilor dintre entitățile politice, prin intermediul principiilor și acreditării agenților [55].

În literatura editată în limba engleză, istoriografia ex-sovietică și cea română, diplomația se tratează în calitate de sinonim al politicii externe. Astfel, cuvântul diplomație este folosit fie pentru a desemna politica externă, adică poziția internațională a unui stat, fie în sens generic (diplomația franceză, diplomația moldovenească), fie pentru a indica un anumit element specific – o regiune geografică (diplomația Orientului Mijlociu), o epocă (diplomația tradițională sau diplomația modernă), sau un domeniu (diplomația economică, diplomația comercială, diplomația culturală), sau metodă (diplomația războiului, diplomația petrolului).

Analizând totalitatea definițiilor menționate, putem reliefa următoarele. Cuvântul „diplomație” are o semnificație complexă, care cuprinde fie ansamblul activităților de politică externă realizate de totalitatea organelor reprezentative ale statului, inclusiv ministerul afacerilor externe, fie totalitatea agenților politici [56]. Aplicând negocierile și alte mijloace pașnice, diplomația obține realizarea scopurilor și sarcinilor de politică externă, protejează interesele statelor pe arena internațională. În acest context Rivier remarcă că diplomația poate fi interpretată atât în sens tehnic, cât și special ca știință și artă de reprezentare a statului său și ducerii negocierilor oficiale [57].

Conținutul diplomației este reflectat divers datorită accentelor pe care autorii le consideră cele mai relevante. În primul rând, diplomația este asociată cu activitatea oficială a organelor de stat în vederea elaborării și realizării scopurilor, sarcinilor și priorităților de politică externă. În acest context L.Dembinski identifică diplomația cu organele specializate de a promova politica externă; activitatea specifică a organelor de stat, specializate în afaceri externe [58]. Această idee se bazează pe faptul că diplomația se exercită numai de anumite organe interne ale statului sau special trimise în străinătate, care au atribuții de a promova politica externă a statului. În această ordine de idei, diplomatul englez H.Nicolson menționează că cuvântul „diplomație” poate fi aplicat doar pentru desemnarea organelor de peste hotare ale departamentului afacerilor externe ale statului [59]. Reieșind din aceste considerente, putem constata că diplomația reprezintă totalitatea structurilor care asigură interacțiunea diferitor actori pe arena internațională; sistemul de interacțiune între statele suverane, bazat pe schimbul reciproc de agenți diplomatici ca exponenți ai suveranității statului lor. În al doilea rând, conținutul unor definiții remarcă formele de realizare a diplomației (tratative, corespondență diplomatică, conferințe internaționale, misiuni diplomatice etc.). În al treilea rând, diplomația este determinată ca instrument principal de realizare a sarcinilor și priorităților de politică externă și de protejare a drepturilor și intereselor statului și ale cetățenilor lui. Din această perspectivă, diplomația poate fi definită ca cel mai relevant mijloc al politicii externe a statului, care reprezintă un aspect deosebit al artei politice, precum și cel mai important instrument al colaborării internaționale și de reglementare a contradicțiilor și conflictelor dintre state [60].

Generalizând cele menționate, putem constata că la nivel macro diplomația reprezintă sistemul principal de gestionare a relațiilor internaționale, iar la nivel micro, în condițiile extinderii proceselor integraționiste și de globalizare, diplomația realizează drepturile și interesele persoanelor fizice și juridice în afara hotarelor statului.

Referințe

1. Beniuc V., Sprînceană M. *Diplomația și conceptele ei de bază. //Relații internaționale: istorie și contemporanietate. – Partea 1. – Chișinău, 1998. – p. 7.*
2. Сагоу Э. *Руководство по дипломатической практике. – М., 1961. – с.12.*
3. Maliță M. *Diplomația. Școli și instituții. – București 1970. – pag. 31.*
4. Năstase A., Aurescu B., Gâlea I. *Drept diplomatic și consular. Sinteze pentru examen. – București, 2002. – p. 31.*
5. Сагоу Э. *Op.cit. – с.12.*
6. Beniuc V. *Op. cit. – p.7.*
7. *Ibidem.*
8. Левин Д.Б. *Дипломатия, ее сущность, методы и формы. – М., 1962. – с. 20.*
9. Maliță M. *Diplomația. Școli și instituții. – București, 1970. – p.32.*
10. *Ibidem.*
11. Сагоу Э. *Op.cit. – с.12*
12. А.Степанов. *Профессиональный праздник и дипломатические будни. // Международная жизнь. – 2003. – №2. – с.8.*
13. Năstase A. *Op.cit. – p. 2.*
14. Beniuc V., Rusnac Gh. *Conceptele și noțiunile de bază ale diplomației. – Chișinău, 1998.*
15. Bonciog A. *Drept diplomatic. – București, 2000. – p. 14.*
16. Năstase A. *Op. cit. – p. 4.*
17. Сагоу Э. *Op. cit. – с.11*
18. Beniuc V. *Op.cit. – p.7.*
19. Сагоу Э. *Op.cit. – с.11*
20. *Ibidem.*
21. Beniuc V. *Op. cit. – p. 11.*
22. Сагоу Э. *Op.cit. – с.13.*
23. Никольсон Г. *Дипломатия. – М., 1941. – с. 20.*
24. Лебедева М.М. *Дипломатия на пороге XXI: новые вызовы и измерения. // Российская дипломатия: история и современность. М., 2001. – с. 418.*
25. *Ibidem. – с. 419.*
26. А.Б. Корьев. *Инструмент власти. //США: экономика, политика, идеология. – 1989. – №11. – pg.23.*
27. *Ibidem.*
28. Мурадян НА. *Самая благородная наука: об основных понятиях международной политической теории. – Москва, 1990. – pg.54.*
29. Ковалев А. *Азбука дипломатии. – Москва, 1993. – pg.16.*
30. Степанов А. *Профессиональный праздник и дипломатические будни. // Международные отношения. – 2003. – №2. – с.10.*
31. Anghel Ion M. *Dreptul diplomatic și consular. – București, 1996. – p.8.*
32. Bonciog A. *Op. cit. – p.14.*
33. Владимир Петровский. *Дипломатия – это применение ума и такта для ведения внешних дел.*
34. Burian A. *Introducere în practica diplomatică și procedura internațională. – Chișinău, 2000 – p.8; Сагоу Э. Руководство по дипломатической практике. – М., 1961. – с.11.*
35. Christer Johnsson and Karin Aggestam, "Diplomatic Signalling," *DSP Discussion Papers No. 27.*

36. François de Callières. De la manière de negocier avec les souverains, de l'utilité des Negotiations, du choix des ambassadeurs & des Envoyez, & des qualités necessaires pour reussir dans ces employs. – Москва, 2000.
37. Ibidem.
38. Adam Watson. Diplomacy: The Dialogue Between States. – London: Methuen, 1982. – p.122.
39. Wight Martin. Politica de putere. – Chișinău, 1998.
40. Maliță M. Op.cit. – p.39.
41. Wight Martin. Op.cit.
42. Morton Kaplan. Introduction to Diplomatic Strategy. //World Politics. July 1952. p.548.
43. Hans Morgenthau. Politics among Nations. p.146.
44. Гвидо де Марко. Большинство государств пришли к пониманию силы дипломатии, ибо лишь немногие могут позволить себе дипломатию силы. //Международная жизнь. – 1999. – №5. – с.40-42.
45. Bonciog Aurel. Op. cit. – p.13.
46. Anghel Ion M. Dreptul diplomatic și consular. – București, 1996. – p. 10.
47. Чубарьян А. Истоки. //Международная жизнь. – 2002. – №9-10. – с. 6.
48. Marțian I.Niciu. Drept internațional public. – vol. II. – Iași, 196. – p.131.
49. Борунков А.Ф. Дипломатический протокол в России. – Москва, 2001. – с.8.
50. Beniuc V. Op. cit. – p. 11.
51. Alexandrescu C., Bărbulescu O., Fotino N., Iosipescu A. Mic dicționar diplomatic român. – București, 1967. – p. 126.
52. Дипломатический словарь. – Т.1. – М., 1984. – с.327.
53. Bonciog A. Drept diplomatic. – București, 2000. – p. 15.
54. <http://www.diplomacy.edu>
55. KHamilton and R.Langhorne. The Practice of Diplomacy – its Evolution. Theory and Administration. London: Routledge, 1995. – p. 10.
56. Захаров Л.М., Коновалов А.А. Основы дипломатической и консульской службы. – Минск, 2001. – с. 4.
57. Сатоу Э. Руководство по дипломатической практике. – Москва. 1961. – с. 12; Захаров Л.М., Коновалов А.А. Основы дипломатической и консульской службы. – Минск, 2001. – с. 4.
58. Ludvik Dembinski. The modern law of diplomacy. – Boston, 1988. – p.12.
59. Никольсон Г. Дипломатия. – Москва, 1941. – с.19.
60. Захаров Л.М., Коновалов А.А. Основы дипломатической и консульской службы. – Минск, 2001. – с. 6.

Prezentat la 21.09.2006

О ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ, «ВИННОМ КРИЗИСЕ» И СУДЬБЕ МОЛДАВСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ

Сергей НАЗАРИЯ, доктор политических наук, ИРИМ

Foreign policy of the Republic of Moldova represents multidimensional one. As for many times President Voronin have stated, foreign policy should be there where interests of state are. However in any case it should be scientifically based and well considered. For these purposes the analytical center of foreign policies studies has to be created at the Government or other high governmental structure.

За все годы независимости нашей страны в среде кишинёвской оппозиционной националистической «элиты» высказывалась мысль о том, что Республике Молдова следует сменить внешнеполитический курс, подразумевая под этим фактический разрыв с Россией, выход из СНГ и полную переориентацию на Запад, вплоть до вступления в НАТО и Европейский Союз. К сожалению, в последние два года данная однобокая линия, под лозунгом «евроинтеграции», стала всё более откровенно находить практическую реализацию в конкретной политике молдавского руководства.

Так, некоторые официальные лица нашей республики совершенно безответственно намекают в средствах массовой информации о возможном вступлении Молдовы в НАТО. Если это делается с целью давления на Россию для получения каких-либо уступок при решении вопросов двухсторонних отношений – это абсолютно неразумно и контрпродуктивно. Этим уже достигнут лишь обратный результат, а наши отношения с РФ значительно ухудшились.

Но если данная позиция отражает серьёзные намерения молдавского руководства официально обратиться к НАТО с просьбой о вступлении в данную организацию, тогда это вступает в противоречие с коренными интересами Республики Молдова и её граждан. В условиях теснейших отношений наших производителей и экспортёров с Россией, для них будет попросту закрыт российский рынок, а стоимость российских энергоресурсов для нашей страны возрастёт многократно. Это неимоверно осложнит и жизнь нашим гражданам, работающим в России, большинство которых будет попросту депортировано. К сожалению, именно это и происходит на протяжении последнего года и самым губительным для молдавской экономики следствием такой политики явился т.н. «винный кризис», о чём ещё пойдёт речь ниже.

О мирном решении приднестровского вопроса, в условиях провоцирования некоторыми официальными кругами Молдовы дальнейшего разрыва отношений с Россией, также не может быть и речи. А развязывать с Российской Федерацией мировую войну из-за наших проблем – в мире нет сумасшедших. Кроме того, данную политику не поддерживает подавляющее большинство граждан Молдовы и фактически 100% голосовавших за ПКРМ. Заявления о возможном вступлении нашей страны в НАТО льют воду лишь на мельницу сторонников ликвидации Молдавского государства, типа Рошки, Павличенко,

Петренко & К⁰. Т.о., представителям нынешней власти делать подобные заявления, означает рубить политический, экономический и социальный сук, на который опирается эта самая власть.

А данные последнего социологического опроса совершенно не являются показателем серьезной поддержки населения нынешней политики властей. Конечно, поддержка имеется, но, во-первых, лишь в условиях отсутствия реальной альтернативы ПКРМ. Любому здравомыслящему человеку ясно, что такая альтернатива рано или поздно появится, если власти и далее будут игнорировать чаяния своего электората, который геополитически настроен пророссийски. Во-вторых, не следует забывать, что массовую поддержку власти оказывают лишь пенсионеры. Но и эта поддержка может оказаться проблематичной, если в условиях углубляющегося «винного кризиса» и полного вытеснения нас с российского рынка резко уменьшатся поступления в бюджет.

В третьих, и это самое главное и даже опасное для руководства республики – резко снизилось число людей *среднего* возраста ранее оказывающих поддержку президенту и его курсу. Более того, те, кто его поддерживает сегодня среди данной категории граждан в большинстве своём не те, которые составляли его социальную базу ещё год назад – за последний год произошло своеобразное смещение: в настоящее время внешнюю политику В. Воронина откровенно одобряют лишь русофобы и румыноунионисты. Среди граждан же среднего возраста, голосовавших за ПКРМ на выборах 2001 и 2005 гг., почти не осталось таких, которые сегодня поддерживали бы курс Воронина во внутренней и в особенности во внешней политике. И данная тенденция ещё более чётко проявляется в среде рядовых членов ПКРМ. Если властные структуры ещё не поняли этого – тем хуже для них, т.к. правый националистический спектр электората совсем не надёжная поддержка для партии власти.

Но даже если предположить, что мы всё-таки, вопреки здравому смыслу и воли большинства граждан, вступим в Северо-Атлантический Альянс, возникает вопрос – зачем?! На нас собирается напасть Гитлер, Чингиз-хан или Бен Ладен, и кроме НАТО нас некому защитить? Или, может быть, этим мы напугаем кого-либо в Кремле, и там решат капитулировать? Таким вопросам нет конца. Ответы же очевидны. А никто не задавался вопросом – сколько с экономической точки зрения всё это нам будет стоить? «Ответственным» лицам следовало бы в первую очередь над этим подумать.

Т.о., подобные заявления лишь обостряют наши отношения с Россией, ничего не давая взамен, в том числе, и в отношениях с Западом (который на данном этапе мало, чем может нам помочь), ухудшают внешнеполитические позиции Молдовы, снижают авторитет власти в глазах её сторонников. Они являются безответственными, контрпродуктивными и даже антигосударственными. Ни к чему, кроме как к ослаблению государства Республика Молдова, антироссийские заявления, декларации или даже намёки, сделанные высшими государственными функционерами, привести не могут. И следует отметить, что данная внешнеполитическая линия поведения уже достигла

«серьёзных результатов» – в настоящее время мы находимся на пороге экономического коллапса.

Однако, следует вкратце остановиться и на столь часто упоминаемой «европейской интеграции» Республики Молдова, а затем вернуться к той конкретной ситуации, в которой оказалась наша страна за последний год. С чем трудно не согласиться, так это с тем, что у нас один стратегический курс – *интеграция в Европу* посредством сближения со всеми европейскими государствами. Однако нашим *стратегическим партнёром* навсегда остаётся *Россия*. И в данном постулате нет ни малейшего внутреннего противоречия, т.к. РФ также является европейской державой, важнейшей стратегической целью которой остаётся евроинтеграция. Но не следует упрощать вещи – европейская интеграция нашей страны это не однодневный акт, а длительный процесс, который может растянуться на десятилетия.

Что касается постановки некоторыми деятелями вопроса о скорейшей интеграции в европейские структуры, в первую очередь в ЕС и НАТО, то за этим скрывается реальное желание, под данным лозунгом, ликвидировать «искусственную» молдавскую государственность, присоединив «исконно румынскую провинцию Бессарабию к матери-родине Великой Румынии». В этом вся суть, хотя открыто далеко не все сторонники румыно-унионизма имеют смелость признавать это. Но самое печальное, что таковые имеются и в окружении Президента.

В действительности «войти в Европу и НАТО» это не взять чемоданы и перейти за речку. Пока нас туда никто не приглашает и даже, если и пригласят, то для вхождения в эти структуры следует выполнить ряд условий, от которых мы пока далеки. А их выполнение, в первую очередь, является задачей внутренней, а не внешней политики. Кроме того, мы нейтральная страна и вступление в какой-либо военный блок невозможно. Это не просто декларация, зафиксированная в Конституции, – это воля подавляющего большинства наших граждан. Да с нами никто и не станет говорить об интеграции в европейские структуры, пока мы не выполним ряд условий: практически на порядок не увеличим ВВП на душу населения, не решим приднестровский вопрос (а это без помощи и посредничества Российской Федерации в принципе невозможно даже в новых геополитических условиях), не конформируемся реально европейским ценностям.

Последнее, как представляется, и легче и труднее одновременно. Это значит, что мы должны привести своё законодательство в соответствие с европейским, что относительно несложно и недолго, хотя и не совсем просто. Посложнее принять, и не только декларативно, европейские гуманистические ценности и реально следовать им. Ещё сложнее работать, хозяйствовать и организовывать свою жизнь по-европейски. Быть ответственными и исполнительными. Именно в этом главная сложность «вхождения в Европу», именно так мы должны «построить Европу у себя дома».

Новой Молдове следовало бы определить, что в опыте её европейских соседей полезно для её возрождения. Республика Молдова заинтересована в наращивании производства продукции обрабатывающих отраслей и в разви-

тии экономики, предоставляющей современные услуги. Необходимо определить одно-два направления, в которых наша страна способна быть конкурентноспособной на мировом рынке и акцентировать основное внимание на их развитии, а не настаивать на перманентной конфронтации с Россией и её руководством. Настоящий этап молдавских экономических реформ нацелен на консолидацию институтов и принятие законов, которые будут содействовать эффективной работе рынков. Молдавская экономика нуждается в инвестициях для замены основных фондов и расширения инфраструктуры и не следует забывать, что Россия является нашим главным инвестором. Инвестиции нужны для диверсификации и модернизации. В этом аспекте, особо актуальным является усовершенствование нашего «экономического» законодательства и лучшим образцом для этого может послужить европейское законодательство.

Законы Европейского союза содействуют большей эффективности бизнеса, и здесь общие подходы к стандартам дали бы Молдове возможность доступа на потенциальный единый рынок. Преимущество сближения таможенного законодательства очевидно, т.к. снимаются торговые барьеры. Применение правил и дисциплины Европейского союза позволило бы обеспечить надлежащее функционирование любой будущей зоны свободной торговли или общего экономического пространства. Сближение нормативов в области финансовых услуг помогло бы создать стабильный молдавский финансовый рынок, что послужило бы стимулом для привлечения капитала и стабилизации потоков капиталов. Всё это стало бы первым шагом на пути интеграции нашей страны в Европу, а экономическая интеграция, сопровождаемая нормативными реформами, содействовала бы экономическому росту Молдовы.

Однако всё это, являясь первоочередной задачей внутренней политики, не только не противоречит, но и, наоборот, предполагает существование самых тесных партнёрских отношений Молдовы с Россией. В ином случае как можно себе представить наш «коренной» внешнеполитический поворот спиной к России и после этого сохранение с ней всего комплекса экономических взаимоотношений? Ведь любому мало-мальски образованному и трезвомыслящему человеку ясно, что российских энергоресурсов на прежних условиях нам не видать (и события конца 2005 г. доказали это), что российский рынок для нас на нынешних условиях будет закрыт, от чего и Россия в какой-то степени пострадает, но в Молдове наступит полнейший экономический коллапс и развал государства. В этом контексте и речи быть не может о решении приднестровского вопроса. А что нам делать с несколькими сотнями тысяч наших граждан, работающих в России, и которые будут немедленно выдворены в результате начавшегося «коренного разворота». Мало того, что сотни тысяч людей останутся без работы и их семьи без средств к существованию, они пополняют армию бродяг, попрошаек и бандитов. Ведь это самый короткий и эффективный путь к развалу государства и столь «долгожданному объединению с родиной-матерью *România Mare*». Пусть в силу своих ограниченных способностей этого не понимает кое-кто в молдавском МИДе, но не могут не понимать «политические» советники Президента Воронина.

Что же касается нахождения альтернативных, российскому, рынков сбыта для нашей винодельческой продукции – дело правильное, однако не одномоментное. Рынки завоёвываются десятилетиями, а утрачиваются, как в нашем случае, благодаря неразумному поведению политиков и неадекватным оценкам ими международной ситуации, за несколько месяцев. В частности, для нашей винодельческой и вообще сельскохозяйственной продукции – на европейском рынке сельхозпродукции места в принципе нет, не только молдавским производителям, но и вновь вступившим в ЕС. И об этом следует прямо информировать население, а не заниматься демагогией в средствах массовой информации, ведя «информационные войны» с Россией, как это происходит в Молдове в последнее время. Политика, господа «политические советники», есть искусство реального и она не любит наивных идеалистов и недоумков.

В отношении китайского рынка также не следует впадать в иллюзии. Во-первых, молдавские вина имеют положительный бренд в России, Белоруссии, на Украине, но не в Китае. Там это ещё следует завоевать, а на это уйдут годы, если не десятилетия. Интересно спросить у инициаторов ухудшения отношений с Россией – согласны ли наши виноделы подождать лет 10-15 пока китайцы поймут вкус молдавского вина? Во-вторых, путь до Китая настолько далёк, что себестоимость нашего солнечного продукта будет там значительно дороже, чем в России или Белоруссии.

В беседе с одним из аналитиков нашего центра по вопросу о молдо-российском «винном кризисе» некий американский бизнесмен заявил буквально следующее: «В борьбе за рынки были развязаны две мировые войны, и надо быть просто полоумным, чтобы допустить уход с самого перспективного своего рынка лишь ради того, чтобы кто-то на Западе похвалил тебя и погладил по головке. Более того, на том же Западе только и ждут, чтобы молдаван изгнали с российского рынка и тогда эту нишу немедленно заполнит продукция западных винных фирм. В политике и экономике, господа, – продолжил наш собеседник, – как за шахматной доской, следует предвидеть ходы партнёра и понимать, что на тот или иной ход последует соответствующая реакция Вашего визави. И если Вы плохой игрок – не следует занимать место за шахматной доской».

Естественно, нам нечего было возразить американцу. И последнее в этом ряду: что кроме собственной глупости мешает нам завоёвывать и другие рынки, сохраняя за собой имеющиеся? Другими словами – не будьте наивны, если желаете и далее оставаться в политике. Следует постоянно помнить, что на международной арене ситуация диктуется государственными интересами и соотношением сил. И нечего жаловаться, что кто-то из партнёров делает не то, чего тебе хочется. Следует учитывать все интересы и в этом множестве уметь находить выходы для защиты своих собственных. А плохому танцору...

Т.о., у нас есть возможность в ходе политических переговоров с кремлевским руководством, взамен учёта законных российских интересов на территории нашей республики, добиться исключительных для себя результатов: получения самого благоприятного режима в торговле с Российской Федерацией,

как для экспорта нашей продукции, так и в вопросе об импорте энергоресурсов (для этого, к счастью, мы получили ещё три месяца на раздумье). И наоборот, лишь твердолобая, «патриотичная», а на самом деле безвольная и неразумная позиция в данном вопросе, ужесточает и экономическую политику российского правительства в отношении Молдовы.

В. Воронин не раз говорил о необходимости серьёзного улучшения молдо-российских отношений. Он также вполне справедливо отмечал, что решение приднестровского вопроса может иметь место только при самом активном участии Российской Федерации в этом процессе. Только Россия способна сломить приднестровский сепаратизм. Это предопределено полной военной, экономической, политической зависимостью Тирасполя от Москвы и пророссийской ориентацией почти всего населения региона. Поэтому, если в Кремле сочтут, что РФ выгодно ликвидировать этот очаг сепаратизма, это, надо думать, будет сделано относительно быстро и безболезненно. Но это произойдёт лишь в том случае, если российское руководство будет абсолютно уверенно, что будущая единая и неделимая Молдова станет надёжным и долговременным партнёром России, как в оборонной сфере, так и в международной политике.

На этом фоне далеко не все предложения президента В. Ющенко по приднестровской проблеме, с нашей точки зрения, реалистичны. Так первые три пункта, касающиеся демократизации Приднестровского региона, представляются абсолютно утопичными, т.к. эти меры предлагаются осуществить смирновскому режиму. В этом смысле, если предположить, что сепаратисты пожелают и смогут выполнить все ожидания украинского президента, это означало бы повторение рекорда библейского верблюда, пролезшего через игольное ушко. Т.о., для решения приднестровского вопроса вначале необходимо сместить сепаратистский режим. Однако это, как мы уже отмечали, может сделать только Россия. Но и в этом случае (такого рода предположение является чисто гипотетическим), при сохранении нынешнего (практически враждебного) состояния молдо-российских отношений, даже самые свободные выборы под международным контролем дадут самый неблагоприятный результат для молдавской стороны – население левого берега Днестра никогда не проголосует за возврат в состав государства, руководство которого проводит антироссийский курс.

Тем не менее, как уже отмечали аналитики Центра стратегического анализа и прогноза, развитие событий по благоприятному для восстановления территориального единства сценарию возможно, но только при одном условии – молдавскому руководству следует самым серьёзным образом скорректировать внешнеполитический курс Республики Молдова. Однако, реализовать такое возможно только с другой командой, разрабатывающей и проводящей внешнюю политику страны. Другими словами, Президенту необходимо сменить ряд высокопоставленных чиновников, определяющих внешнеполитический курс республики и, в первую очередь, министра иностранных дел г-на А. Стратана, человека не только крайне антироссийски ориентированного и полностью дискредитированного в глазах Москвы, но и с исключительно низким интеллектуальным

КПД. Этот вывод верен и в отношении некоторых президентских советников – «политических» или, если хотите, «для особых поручений», заведших республику в болото.

Естественно, что на место освобождённых, должны прийти такие люди, которые сумеют резко улучшить отношения Молдовы с Российской Федерацией, сохранив при этом всё положительное, достигнутое в последние годы во взаимоотношениях с Западом, с которым нам также нужны хорошие отношения. Внешняя политика Республики Молдова должна оставаться только многовекторной. Односторонняя внешнеполитическая ориентация контрпродуктивна для нашей страны. А разрыв связей с Россией является губительным для молдавской государственности. В сложившихся конкретных условиях альтернативой предлагаемому курсу может быть лишь исчезновение Республики Молдова как независимого государства или в лучшем случае её прозябание и дальнейшее отставание в своём развитии. В этом и состоит *дилемма для политического руководства Молдовы – в нахождении точки равновесия между интересами Востока и Запада* и реализации на этом пути своих национальных интересов по реинтеграции страны.

Кому же может быть плохо от предлагаемого? Разве лишь противникам молдавской государственности, давно списавшим левый берег с «баланса» республики. В неофициальных беседах они совсем не стесняются признавать это. Какова же логика этих господ? Они говорят: «Чёрт с ним с этим Приднестровьем, признавать его независимость не будем, но и восстановить единство республики невозможно (типичные рассуждения политиков-дилетантов, считающих, что если они не знают решения, то эта задача в принципе неразрешима). А так как Молдова в качестве самостоятельного государства существовать не может (тот же дилетантизм – если у них, у «самых умных» не получилось ничего путного, значит ни у кого больше получиться не может), «правый берег» присоединим к Румынии и все дела!» От этой «логики» несет «политическим маразмом», но к счастью такая перспектива совсем не устраивает большинство молдаван. Она возможна лишь в результате жестокого насилия над подавляющим большинством народа.

Вопрос же о вступлении Молдовы в Евросоюз, может стать реальностью не ранее чем лет через пятнадцать-двадцать. Что касается отношений с Россией, Беларуссией и другими странами СНГ (рассматриваем такой вариант также лишь гипотетически), есть резон сделать небольшое пояснение – имея безусловную экономическую, политическую, духовную сущность, данный союз является не в меньшей степени (если не в большей) и военно-стратегическим. Экономика и геостратегия неразрывны: у этих двух стран общее оборонительное пространство, тесно скоординированная внешняя политика. России союз с Беларуссией жизненно важен для её «выдвижения» на Запад. Более того, без этого данный союз был бы немислим. Именно данное обстоятельство может стать главным аргументом (но далеко не единственным) Кремля для превращения Союза Россия-Белоруссия в «треугольник» Беларуссия-Россия-Молдова. «Выдвижение» России и на Юго-Запад является для неё основным стимулом для образования «треугольни-

ка», что следует трезво понимать. Если мы желаем восстановить единство своей страны, ускорить её выход из тяжелейшего экономического хаоса, нам необходимо осознать главное – за это следует «платить» и платить именно учитывая российские интересы на нашей земле. Но, то что заплатит нам Россия, несравненно больше – это целостность РМ и её более скорый выход из экономического кризиса.

Предвидим многочисленные возражения по поводу того, что и сама РФ переживает тяжелые времена в экономике, поэтому ей особенно нечем нам помочь. Не вдаваясь в подробности, ответим кратко. Да это так, но её шансы выбраться из «ямы» значительно лучше наших и за последние пять лет уже есть серьёзные признаки этого. И, во-вторых, лишь одно решение вопроса о российском рынке для молдавских экспортёров и проблемы энергоресурсов для Молдовы даст возможность резко улучшить наше экономическое положение в целом и внешнеторговый баланс, в частности. Само собой разумеется, что восстановление территориальной целостности республики также послужит дополнительным стимулом для её экономического возрождения. Так что это прямой путь к укреплению независимости нашей страны.

Естественно, что вся предлагаемая программа не должна быть осуществлена во вред нашим отношениям с другими странами, не должна препятствовать процессам европейской интеграции и возможному вступлению в обозримом будущем нашей республики в общеевропейские структуры. Хотя такая перспектива для нас ещё не близка и маловероятно, чтобы хронологически Молдова вступила, к примеру, в ЕС раньше России. Так что и с этой точки зрения в ближайшее время и после вступления Молдовы в ЕС отношения с РФ будут оставаться для нашей республики приоритетными.

Однако противники предлагаемой концепции утверждают, что таким образом мы разорвём связи с Западом, который от нас откажется. На это ответим так: если Запад не порвёт с Россией (такое предположение очень близоруко, так как его нормальные отношения с РФ не просто выгодны, но и крайне необходимы), он не порвёт и с нами. Возможно, мы не сможем больше получать «из-за бугра» кредиты. Но за все эти годы кредиты (к тому же разворованные) лишь стимулировали развал внутреннего рынка, разорение сельского хозяйства и деиндустриализацию, атрофирование пока ещё живых предприятий, поощрили коррупцию в высших эшелонах власти, породили паразитические ожидания подачек из-за рубежа у нашей компрадорской «элиты», способствовали тотальному разграблению национального достояния республики. В то же время практически отсутствовали серьёзные иностранные (не говоря уже об отечественных) инвестиции в нашу экономику и одной из главнейших причин этого являлся территориальный раскол Молдовы, стимулировавший в свою очередь остальные негативные явления.

Если мы решим приднестровский вопрос и наведём демократический, законный порядок в обществе, будут и инвестиции. Для них «всего лишь» требуется создать нормальный экономический, политический и юридический климат. Китай лучший тому пример. Главной помехой этому может стать лишь наша непрактичность и неразумность.

Трудно предположить, что же может перевесить предполагаемые выгоды в результате реализации предлагаемой концепции. Разве что «многомиллиардные» инвестиции США и ЕС в экономику Молдовы и её «скорейший приём» в ЕС. Это сделает нас максимально привлекательными для приднестровцев и можно будет без посторонней помощи эффективно решать вопрос восстановления единства республики, т.к. вчерашние сепаратисты, «признав свои ошибки, станут слёзно просить нас принять их обратно в лоно Родины-матери». На сегодняшний день это сказка, в которую не верят даже дети. Но даже если предположить, что такое станет возможным, то и тогда отношения с Россией будут для нас не менее важны, чем сегодня, т.к. главным рынком сбыта нашей продукции ещё долгие и долгие годы будет оставаться именно российский рынок.

Другими словами всем следует понимать, что не может быть экономики без соответствующего политического курса. Нельзя осуществлять антироссийскую политическую линию и пользоваться российскими ресурсами и российским рынком на льготных условиях. Если Молдова желает развиваться она нуждается в смене ошибочного и нереалистичного внешнеполитического курса. Пока ещё не пройдена точка возврата на этом пути.

Библиография

1. Concepția politicii externe a Republicii Moldova. // Monitorul oficial al RM №20/187 din 06-04-1995. – Chișinău, 1995.
2. Concepția securității naționale a Republicii Moldova. // Monitorul oficial al RM №35/399 din 29-06-1995. – Chișinău, 1995.
3. Constituția Republicii Moldova. // Monitorul oficial al RM, №1, august 1994, partea I. – Chișinău, 1994.
4. Doctrina militară a Republicii Moldova. // Monitorul oficial al RM №38-39/429 din 14-07-1995. – Chișinău, 1995.
5. Prodi R. Europa se va opri pe Prut. // Flux, 2002, 17 octombrie.
6. The Alliance Strategic Concept approved by Washington Summit on 23 and 24 April 1999. NATO Review, no. 2 (summer 1999).
7. Tratat de prietenie și cooperare între Republica Moldova și Federația Rusă din 19 noiembrie 2001. // Tratatate internaționale. Vol. 29. Chișinău, 2002, p. 335-341. – Chișinău, 2002.
8. Аттали Ж. На пороге нового тысячелетия. – Москва, 1993.
9. Бенюк В., Назария С., Руснак А. Коррупция и организованная преступность – угроза национальной безопасности (На примере Республики Молдова и других стран-членов СНГ). – Кишинёв, „Draghiștea”, 2002, 111 с.
10. Бжезинский Зб. Великая шахматная доска. – Москва, «Международные отношения», 1999, 256 с.
11. Блэр Т. Хотя от наших кратких выступлений мир не переменится, всё же разве плохо, что мы здесь говорим друг с другом, а не воюем? // Международная жизнь. 2000, №10, с. 25-26.
12. Виноградова Л. Экономическая интеграция в СНГ и опыт Третьего мира. // МЭиМО. 1995, №9.
13. Военная доктрина Российской Федерации. // Независимая газета, 2000, 22 апреля.
14. Воронин В. Выступление в Центре стратегических и международных исследований (США). // Мысль, 2002, №4 (18), с. 4-7.

15. Воронин В. Объединение страны – главное условие становления молдавской государственности. // Мысль, 2002, №3 (17), с. 5-7.
16. Воронин В. Страна нуждается в кардинальных реформах. // «Коммунист», 2003, 10 января.
17. Выступление Президента Республики Молдова Владимира Воронина на саммите Совета Евроатлантического партнёрства. // Независимая Молдова, 2002, 26 ноября.
18. Геншер Г.-Д. От Ванкувера до Владивостока. // Межд. жизнь. 1993, №4, с. 33-38.
19. Доклад НАТО о сценариях мер укрепления доверия и безопасности (МДБ), проверки, нераспространения, контроля над вооружениями и разоружения. // Ежегодник СИПРИ 2001. Вооружения, разоружение и международная безопасность. – Москва, Наука, 2002, с. 254-268.
20. Зиборов О. Интеграционный потенциал СНГ. // Международная жизнь. 1997, №9, с. 80-84.
21. Иванов И. Новая российская дипломатия. Десять лет внешней политики страны. – Москва, Олма-Пресс, 2001, 382 с.
22. Исаев А. НАТО у границ Молдовы. // Независимая Молдова 27 ноября 2002.
23. Киссинджер Генри. Нужна ли Америке внешняя политика? К дипломатии для XXI века. – Москва, «Ладемир», 2002, 352 с.
24. Клинтон Б. Соединённые Штаты и Россия – это две великие державы, на которые возложена огромная ответственность действовать партнёрски, отводя угрозы и используя возможности нового века. // Международная жизнь. 1997, №3, с. 3-7.
25. Концепция внешней политики Российской Федерации (Утверждена Президентом РФ В.В. Путиным 28 июня 2000 г.). // Международная жизнь. 2000, №8-9, с. 3-14.
26. Лихачев В. Россия и Европейский союз. // Международная жизнь. 2002, №12, с. 30-37.
27. Назария С. Идти в Европу не порознь, а взявшись за руки. (Факторы способствующие интеграционным процессам в СНГ, и препятствия на этом пути). // Мысль. 2004, № 1 (23), С. 91-96.
28. Назария С. Молдова и сотрудничество в рамках ГУУАМ – Коммунист, 29 апреля 2005.
29. Ньюберг Р. Сплотиться в Европе, чтобы эффективно действовать в мире? // Международная жизнь. 2002, №5, с. 92-93.
30. Олбрайт М. США хотят видеть в России страну мирных решений. // Дипкурьер. 2000, №3, с. 12-14.
31. Послание Президента Российской Федерации В.В. Путина Федеральному Собранию. Москва, 16 мая 2003 года. // Международная жизнь. 2003, №6, с. 3-23.
32. Путин В. Российская дипломатия как никогда прежде должна сегодня помогать решению общенациональных задач. // Международная жизнь. 2004, №7-8, с. 99-105.
33. Райт Р. «Ни одно государство не было уничтожено торговлей». // Международная жизнь. 2002, №5, с. 81-83.
34. Римская Декларация «Отношения Россия – НАТО: новое качество». // «Известия», 2002, 29 мая.
35. Робертсон Дж. Ядро коалиции составляют НАТО и Россия. // Международная жизнь. 2003, №1, с. 47-51.
36. Солана Хавьер. Отношения между Евросоюзом и Россией приобретают стратегическое значение. // http://world.ng.ru/dipcorpus/2000-03-23/1_relations.html.

37. Трубников В. Формируется новая философия отторжения терроризма. // Международная жизнь. 2003, №9-10, с. 18-27.
38. Устав Содружества Независимых Государств. // Внешняя политика и безопасность современной России. Документы. Том второй. – Москва, 1999, с. 325-336.
39. Хартия «Большая Европа». // «Независимая газета», 22 декабря 1993.
40. Холбрук Р. Америка – европейская держава. // США: ЭПИ. 1995, №8, с. 46-54.
41. Цзянь Цзэминь. Большие страны должны уважать малые страны, сильные должны поддерживать слабых, а богатые помогать бедным. // Международная жизнь. 2000, №10, с. 29-32.
42. Ширак Ж. Нашему глобализованному миру необходимы органы, которые бы объединили, чтобы лучше управлять им и продвигать наши идеалы. // Международная жизнь. 2000, №10, с. 27-28.

Prezentat la 11.05.2006

PROBLEMELE DIPLOMAȚIEI CONTEMPORANE ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRII SISTEMULUI DE RELAȚII INTERNAȚIONALE

Liliana LAUR, IRIM

Recenzenți:

Vasile GUȚU, doctor în filosofie, conferențiar universitar

Sergiu NAZARIA, doctor habilitat în științe politice

Les changements du système internationale de la fin de XX-ème siècle – du début de XXI-ème siècle ont causé la modification du mécanisme de la diplomatie, qui est devenu une préoccupation non seulement des institutions officielles de l'Etat, mais aussi des acteurs de l'arène internationale. En conséquence l'intersection de la dimension officielle et celle non-officielle de l'activité diplomatique ont conditionné la création de nouvelles formes de la diplomatie: la diplomatie publique et la diplomatie citoyenne.

Les difficultés auxquelles se confrontent les organes diplomatiques traditionnels ont déterminé l'apparition d'une nouvelle expression de spécialité: la „seconde voie diplomatique ou diplomatie officieuse” (track two diplomacy), représentant une alternative au „première voie diplomatique ou diplomatie officielle” (track one diplomacy). Dans les conditions de la globalisation actuelle, lorsque la frontière entre la politique extérieure et celle intérieure disparaît, un nouveau type d'activité diplomatique apparaît: la diplomatie à voies multiples (multi-track diplomacy) qui décrit les éléments du système utilisé pour instaurer la paix à l'échelle internationale.

Le système de service diplomatique se transforme sous l'influence de la mondialisation, en instituant de nouveaux mécanismes et en annihilant les fonctions qui sont dépassées par les nouvelles technologies informationnelles.

În aspectul relațiilor internaționale, sfârșitul secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea reprezintă o restructurare a lumii contemporane, condiționată de erodarea sistemelor de la Westphalia, Ialta și Potsdam, extinderea proceselor de globalizare și regionalizare, desfășurate paralel cu fenomenele de diferențiere și automatizare. Cercetătorii relațiilor internaționale menționează că „paradoxul Westphalic”, caracterizat de o multitudine de aspecte și „dimensiuni” provocate de procesele de globalizare și integrare, contribuie la „anihilarea” hotarelor statelor naționale, stabilite în anul 1648 [1]. Acest proces obiectiv afectează suveranitatea națională a statelor, influențând direct atât funcțiile lor de putere, cât și activitatea diplomatică în ansamblu.

Metamorfozele sistemului internațional din ultimele decenii și transformările care s-au produs în cadrul politicii mondiale au constituit premisele combaterii concepțiilor lui R.Aron despre interacțiunea statelor ca esență a relațiilor internaționale. J.Rosenau susține că transformările produse în cadrul sistemului internațional și creșterea interdependenței dintre comunitățile umane constituie așa-numitul *continuum internațional*, subiecții simbolici ai căruia deja nu mai pot fi diplomatul și soldatul, care reprezintă și luptă în numele unei entități politice, ci turistul și teroristul [2].

În vederea reglementării noii situații și menținerii unui anumit control conjunctural, guvernele unor state (de exemplu, al Franței) asimilează noi sarcini netradi-

ționale, cum ar fi acordarea ajutorului umanitar în situațiile de conflict. Dacă inițial această funcție era pe deplin caracteristică organizațiilor neguvernamentale, atunci în ultimii ani instituțiile statale tind nemijlocit să participe la asemenea gen de activitate, pentru a-și realiza prin intermediul ei interesele sale.

Diplomația în noua conjunctură devine o preocupare nu doar a organelor oficiale ale statului, ci inclusiv a totalității actorilor participanți pe arena internațională. În aceste condiții, activitatea diplomatică se practică nu doar în relațiile dintre state și organizații internaționale interguvernamentale, ci și dintre state și organizații neguvernamentale, între partide, companii, persoane particulare din diferite țări. [3]. Potrivit acestei abordări, relațiile internaționale se reduc la totalitatea interacțiunilor care se produc pe arena internațională, varietatea lor, limitându-se la interacțiunea statelor. În opinia lui R.Aron, relațiile internaționale reprezintă o stare „prematură” sau „naturală” a societății, similar abordării lui Hobbes – „războiul tuturor împotriva tuturor”. În așa mod, se remarcă că în sfera relațiilor internaționale predomină „pluralismul suveranităților”, se exclude monopolul asupra forței și violenței, iar actorul relațiilor internaționale își determină acțiunile reieșind din comportamentul imprevizibil al altor participanți [4].

J.Rosenau a propus abordarea politicii mondiale contemporane din perspectiva „*celor două lumi*” – lumea I, unde predomină statele suverane, și lumea II, unde există o multitudine de centre de puteri eterogene. Potrivit concepției lui, ambele lumi se dezvoltă paralel și interacționează una cu alta. Reieșind din ideea multiplicării centrelor de putere pe arena internațională, S.Braun a propus cercetarea sistemului mondial internațional ca „*poliarhie globală*”, constituită dintr-un sistem de relații complexe. Specialiștii în domeniu au elaborat diferite scenarii, care prevăd intersecția dimensiunilor oficială și neoficială ale activității diplomatice. Astfel, T.Prinsen și M.Figner consideră că diplomația contemporană nu mai constituie un tradițional mijloc de realizare a politicii de stat, ci formează un complex de relații, stabilite atât între state, cât și actori neguvernamentali, efectele cărora constituie un proces permanent de negociere și creare a noilor instituții [5]. Problema cooperării actorilor oficiali și a celor neguvernamentali pe arena internațională contribuie la modificarea formei și caracterului tradițional al diplomației.

Diplomația publică reprezintă una din formele de interacțiune între organele oficiale și instituțiile neguvernamentale, care completează conținutul actualei diplomații. Majoritatea cercetătorilor atribuie prima utilizare a termenului „*diplomație publică*” diplomatului de carieră Edmund Guillion, care a folosit această sintagmă în anul 1965, menționând că practica diplomației publice constă în „exercitarea influenței atitudinilor publice asupra stabilirii și realizării politicii externe a statului” [6]. În limbajul oficial sintagma diplomație publică este utilizată și sub expresia „*politically correct*”.

Pentru prima dată diplomația publică a fost implementată în Statele Unite ale Americii, în vederea contracarării influenței sovietice în timpul “războiului rece”. În anii '80 ai sec. al XX-lea la indicația lui Ronald Reagan, președintele SUA, a fost creat un serviciu special însărcinat cu punerea în practică a diplomației publice în cadrul Consiliului de Securitate Națională. După dezmembrarea URSS au supraviețuit doar Programele Internaționale de Informare (International

Information Programs), precum Vocea Americii, Radio Europa Liberă, Radio Liberty și Radio Free Asia.

În prezent, în cadrul Departamentului de Stat al SUA este instituită funcția de subsecretar de stat pentru diplomație publică și afaceri publice, care are misiunea de a influența opinia publică și a politicienilor, atât din țările amicale, cât și din cele ostile Statelor Unite. Estimarea valorii acestei forme a diplomației pentru SUA a fost realizată, la începutul anului 2002, de Charlotte Beers, subsecretarul de stat pentru diplomație publică și afaceri publice, care a menționat că „*diplomația publică*, promovată prin angajamente, informare și influențare a principalelor audiențe internaționale, este practică în armonie cu afacerile publice și cu diplomația tradițională, pentru a promova interesele americane și securitatea, asigurând baze morale supremației mondiale a Statelor Unite în lume“ [7].

Diplomația publică diferă de cea tradițională prin faptul că direcțiile ei de realizare se orientează nu doar spre guverne, ci spre indivizi și organizații neguvernamentale în vederea creării unei opinii publice favorabile părții care o promovează. Activitățile diplomației publice reprezintă adesea viziuni diferite, prezentând nu doar pozițiile guvernelor, ci și ale cetățenilor, angajând diverse și numeroase elemente neguvernamentale ale unei societăți. Pentru a fi eficientă, diplomația publică este tratată ca o stradă cu două sensuri, implicând nu doar elaborarea mesajelor pe care o țară dorește să le prezinte în afara granițelor proprii, ci analiza și conceperea modurilor în care mesajul este interpretat de diverse societăți. Utilizarea mediilor de comunicare și a altor activități socio-culturale reprezintă modalități prin care cetățenii diferiți se pot reciproc înțelege.

Potrivit abordărilor specialiștilor în diplomație, transformarea suveranității de stat și noile tehnologii informaționale permit diplomaților netradiționali (organizații neguvernamentale, grupuri și indivizi) să pătrundă pe arena internațională, evitând aparatul de stat. În literatura editată în limbă engleză acestui tip de diplomație i se atribuie titlul de „*citizen diplomacy*” [8], iar în sursele de limbă română i se aplică denumirea de „diplomație populară”. Esența diplomației populare constă în interacțiunea culturală a diferitor comunități sociale. Din acest punct de vedere omul de rând este conceput nu numai ca purtător al valorilor culturale, ci și ca Ambasador al acestora. Simplul cetățean își asumă misiunea de a stabili și dezvolta contactele culturale cu popoarele lumii, devenind astfel unul din principalii actori în menținerea coexistenței și conviețuirii pașnice. În acest mod, asumarea funcției de interlocutor al dialogului cultural devine una din căile de contracarare a situațiilor de conflict ce există între popoare [9].

Activitatea organizațiilor neguvernamentale într-un șir de cazuri a devenit foarte eficientă, mai ales în cadrul conflictelor contemporane, care după natura lor deseori sînt de ordin intern și se caracterizează printr-o „gestionare” nesatisfăcătoare, comportament irațional al părților, precum și descentralizarea puterii. Anume datorită acestor caracteristici s-a complicat influența mijloacelor tradiționale și celor oficiale ale diplomației. Interacțiunea organizațiilor statale și neguvernamentale au contribuit ca la sfîrșitul anilor '90 ai secolului XX diplomația să devină supusă controlului opiniei publice. Această situație s-a produs și din cauza performanțelor mijloacelor mass-media, necesității ratificării mai multor tratate internaționale, precum și apari-

ției pe arena internațională a structurilor nestatale, mișcărilor etnice și religioase, inclusiv a cercurilor academice care se preocupă de „tradiționalele probleme diplomatice” – găsirea consensului în situațiile de conflict, acordarea serviciilor de „bune oficii” etc. Anume datorită rezultatelor manifestării acestor factori netradiționali în literatura de specialitate a apărut termenul de „*al doilea vector al diplomației*” (Track Two Diplomacy), care reprezintă o alternativă „*primului vector*” (Track One Diplomacy), adică diplomației oficiale, tradiționale [10]. Exponenții diplomației clasice – negociatorii oficiali, de obicei, sînt constrînși în cadrul tratatelor de instrucțiunile primite din cadrul aparatului central al MAE, ceea ce creează impedimente în obținerea unui rezultat pozitiv. Metodele „second-diplomacy” însă oferă posibilitatea organizării întrevederilor dintre participanții la negociere într-o atmosferă informală, inclusiv oferă practica medierii indirecte în vederea sondării pozițiilor și găsirii soluțiilor optime [11].

Una din cauzele principale ale apariției dificultăților profesionale ale organelor diplomatice constă în orientarea diplomației tradiționale spre activitatea cu structurile oficiale și elita politică, care în cazurile conflictelor interne rar participă. În aceste condiții conjuncturale determinate de declanșarea conflictelor de ordin național, etnic și confesional, diplomația ca instituție tradițională, capabilă să soluționeze prin mijloace pașnice contradicțiile apărute între părțile beligerante, trebuie să aplice tot potențialul acumulat pentru a diminua confruntările în baza consolidării principiilor de toleranță și bunăvoință. Activitatea organizațiilor neguvernamentale însă presupune exercitarea influenței la nivel de mulțime, ceea ce reprezintă un element semnificativ nou în cadrul conflictelor interne.

Cercetătoarea rusă M. Lebedeva susține că organizațiile neguvernamentale, spre deosebire de mediatorii oficiali, dispun de mai multe informații semnificative care reflectă situația reală [12], în timp ce vicepreședintele World Vision (SUA) A.S. Natsios menționează că instituțiile neguvernamentale, activînd la nivelul diferitor comunități separate, nu sînt capabile să abordeze problema în ansamblu [13]. O altă dificultate a organizațiilor neguvernamentale este lipsa cunoștințelor și abilităților profesionale, care datorită activității necoordonate și nefundamentate pe principii, deseori complică situația. Anume datorită necesității interacțiunii organizațiilor neguvernamentale cu structurile oficiale s-a instituit o nouă direcție – „*diplomația multivectorială*” (Multi-Track Diplomacy) [14]. Acest termen presupune colaborarea persoanelor oficiale („*primul vector al diplomației*”) cu reprezentanții neoficiali („*al doilea vector al diplomației*”). În acest context, cercetătorii menționează că „*diplomația multivectorială*” reprezintă nu numai fuziunea primelor două direcții, dar și implicarea structurilor de afaceri, persoanelor particulare, centrelor de cercetare și educație, reprezentanților religioși și mass-media [15].

Reieșind din caracteristicile pozitive ale acestui tip de diplomație, unele state tind să implementeze acest model, cum ar fi cazul Suediei, unde MAE a elaborat chiar și un studiu științific în acest sens [16]. Conform acestui studiu se rezervează un loc aparte organizațiilor neguvernamentale și interacțiunii lor cu structurile statale și organizațiile internaționale (ONU, OSCE), inclusiv s-au elaborat o serie de recomandări, orientate spre optimizarea activității mediatorilor. Astfel, ținînd cont de particularitățile dezvoltării istorice de la etapa actuală, se remarcă că consolidarea

poziției unui stat pe arena internațională este posibilă doar în cadrul participării active la organizațiile internaționale și organisme integracioniste regionale, precum și dezvoltând dinamic relațiile cu organizațiile neguvernamentale [17].

În opinia autorului, apariția „diplomației multivectoriale” reprezintă un exemplu de abordare nouă în teoria diplomației. De regulă, diplomația clasică, oficială se fundamentează pe „modelul italian” al diplomației, sistem care se baza pe separarea politicii externe într-o ramură independentă a administrației de stat, care avea drept scop supravegherea echilibrului internațional. În condițiile mondializării, treptat se anihilează limita dintre politica externă și cea internă. Problemele, care inițial reprezentau afaceri interne doar pentru un stat sau altul, devin rezolvabile doar la nivel internațional, comasînd eforturile unui șir întreg de actori. Spre deosebire de statele cu regimuri autoritare, în cadrul regimurilor democratice se realizează o descentralizare a centrelor de putere și corespunzător o dispersare a centrelor de adoptare a deciziilor. Diplomații acestor state deseori sînt lipsiți de încrederea că acțiunile întreprinse peste hotarele țării vor fi susținute de către instituțiile parlamentare și organele administrației publice locale din cadrul statului acreditant. Această situație provoacă prejudiciu prestigiului reprezentanților diplomatici în fața autorităților țării de reședință. Particularitățile regimurilor democratice în aspectul practicii diplomatice au fost abordate la mijlocul sec. al XX-lea de către diplomatul francez Jule Cambon, care menționa că „democrația întotdeauna va avea nevoie de ambasadori și miniștri, dar va avea ea oare nevoie de diplomați?” [18].

Diplomația clasică, tradițională, a fost în vigoare timp de trei secole, din momentul încheierii Păcii de la Westphalia și pînă la extinderea proceselor integracioniste și de globalizare, cînd hotarele dintre state treptat se transformă într-un factor convențional. J. Rosenau susține că statele, și corespunzător diplomația oficială, pierd tot mai mult din volumul împuternicirilor sale și joacă un rol de lider pe arena internațională mai mult în pofida inerției [19]. Dacă anterior ministerul de afaceri externe era capabil să supună controlului toate contactele și relațiile internaționale ale statului, în noile circumstanțe MAE nu mai este în stare să exercite această funcție. Drept urmare, absolut în toate statele lumii în cadrul ministerelor de externe a demarat procesul de reformare și revizuire a esenței lor. Modelul alternativ care încearcă să-l implementeze organele specializate de politică externă constă în substituirea rolului de controlor în funcția de coordonator al relațiilor internaționale.

Rolul de coordonator al MAE este determinat de următoarele sarcini. În primul rînd, în condițiile cînd organizațiile și instituțiile interne încearcă să-și extindă activitatea în afara hotarelor țării este necesar a oferi recomandări calificate vizînd realizarea acestui obiectiv. În acest context, MAE poate indica direcțiile de distribuire ale eforturilor și posibilitățile de stabilire a relațiilor de cooperare. În al doilea rînd, MAE își accentuează semnificația de manager al relațiilor internaționale al statului în condițiile creșterii numărului organizațiilor internaționale neguvernamentale, care tot mai activ penetrează pe arena internațională și sînt capabile a influența stabilitatea politică. Astfel, organizațiile antiglobaliste și ecologice își intensifică activitatea și desfășoară acțiunile sale de protest anume în perioada desfășurării ședințelor conferințelor internaționale interguvernamentale, exercitînd astfel un impact asupra lor.

Colaborarea cu acești noi actori ai vieții internaționale devine o sarcină profesională a diplomației contemporane.

Concluziile formulate de către specialiștii în domeniu sugerează ideea că conceptul diplomației practicate în ultimele decenii este depășit. După sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, o dată cu creșterea numărului de state independente, ponderea sarcinilor serviciului diplomatic în condițiile sistemului bipolar a determinat transformarea ministerului de afaceri externe și ambasadelor în niște aparate birocratice supraîncărcate. În prezent, în toate statele lumii a devenit destul de acută problema finanțării serviciului diplomatic, deoarece bugetele de stat se confruntă cu un deficit cronic de mijloace financiare prevăzute pentru acoperirea cheltuielilor costisitoare de finanțare a departamentelor centrale de politică externă și reprezentanțelor de peste hotare. Noile tehnologii informaționale, poșta electronică, rețeaua Internet au permis reducerea numărului colaboratorilor diplomați, care se ocupau cu activitatea diplomatică de rutină – de a culege informații interne și urmări presa publicată în țara de reședință. Problema reducerii cadrelor întotdeauna a fost o sarcină complicată, din cauza că aparatul birocratic se opune, iar uneori tentativele de micșorare a aparatului birocratic se transformă din contra într-o nouă extindere a statelor. Un exemplu care ar demonstra ineficiența organelor externe ale serviciului diplomatic se referă la reprezentanțele permanente ale statelor acreditate pe lângă ONU la Geneva, New-York și Paris, funcția principală a cărora constă doar în informarea guvernelor sale despre activitatea acestei instituții internaționale universale.

În prezent, datorită rețelei Internet, care oferă posibilitatea deschiderii site-ului electronic al instituției și găsirii informațiilor necesare, funcția informativă poate fi exercitată și fără a apela în mod special la reprezentanții statului aflați peste hotare. O asemenea practică deja este implementată de către Norvegia, care, în scopuri de economie, a instituit așa-numiții „*ambasadori de deplasare*” [20]. Conform noilor practici, ambasadorii se acreditează într-o anumită țară, dar continuă să activeze în Oslo, comunicând cu MAE al statului acreditar prin intermediul rețelei Internet și deplasându-se în țara de reședință doar atunci când este necesar.

Dispute controversate privind necesitatea reformării sistemului serviciului diplomatic sînt menținute și în cadrul Uniunii Europene, unde s-a instituit un sistem birocratic foarte ramificat. Astfel, există ambasade bilaterale între statele membre ale UE, pe lângă Comisia Europeană sînt acreditate reprezentanțe ale tuturor statelor membre și însăși această Comisie este reprezentată în fiecare stat al UE. În felul acesta, în exercitarea funcției reprezentative în relațiile inter-europene sînt implicați foarte mulți funcționari. În acest context, englezii au sugerat ideea de a delega anumite împuterniciri separat fiecărui stat-membru. Potrivit acestor sugestii, unele state trebuie să practice doar funcții consulare, altele – doar funcții economice, celelalte membre – funcții politice. Unele state insistă asupra preluării experienței statelor latino-americane, care dispun de o ambasadă comună într-o țară terță, cu un personal permanent comun, iar ambasadorii sînt desemnați conform rotației. Posibilitatea creării unui minister comunitar de afaceri externe unitar este imposibilă, deoarece această practică impune promovarea unei politici externe comune, ceea ce este imposibil de realizat pînă ce nu se va elabora o politică de securitate comună.

M. Lebedeva susține că actualmente diplomația oficială, fiind instrumentul celor mai importanți actori ai procesului politic mondial, poate exercita cea mai mare influență asupra lumii și în acest sens este imposibilă dezmembrarea totală a sistemelor Westphalia și Ialta-Potsdam [21]. Problema cea mai actuală pentru diplomația actuală bi- sau multilaterală este găsirea unor noi forme și căi de interacțiune între actorii guvernamentali și cei neguvernamentali în scopul creării lumii viitorului.

Referințe

1. Лебедева М.М., Мельвиль А.Ю. «Переходный возраст» современного мира. // Международная жизнь. – 1999. – №10. – с. 76-84.
2. Цыганков П.А. Теория международных отношений. – М., 2006. – р.23.
3. Курс международного права. В 7 т. Т.7. Понятие, предмет и система международного права. – М., 1989. – р.10.
4. Цыганков П.А. Op.cit. – р.23.
5. Зонова Т.В. Новые проблемы дипломатии. // Современные международные отношения: Учебник / Д.В. Алгульян, Е.П. Бажанов, В.Г. Барановский и др.; Под ред. А.В. Торкунова. – М., 1999. – р.467.
6. Mircea Virginia. Diplomația publică
http://www.cadranpolitic.ro/view_article.asp?item=651&title=Diploma%C5%A3ia_public%C4%83
7. De la „negrul cel mai negru“, la „albul cel mai alb“. Războiul informațional. // http://www.lumeam.ro/nr3_2003/dosar_lumea4.html
8. Зонова Т.В. Op.cit. – р.467.
9. Bondarenco Ana. Necesitățile comunicării (Impresii de la Forumul "EUROASIA"). // Ziarul "Universitatea". – Nr.2 (69). Ediție specială. – 29 septembrie. – 2006.
10. Лебедева М.М. Дипломатия на пороге XXI: новые вызовы и измерения. // Российская дипломатия: история и современность. М., 2001. – р. 417.
11. Зонова Т.В. Op.cit.
12. Лебедева М.М. Op.cit. – р. 407.
13. Natsios A.S. An NGO Perspective. // Peacemaking in International Conflicts: Methods and Techniques. – Washington. – 1997. – р. 337-361.
14. Лебедева М.М. Op.cit. – р. 408.
15. Rassmussen J.L. Peacemaking in the Twenty-First Century: New Rules, New Roles, New Actors. // Peacemaking in International Conflicts; Methods and Techniques. – Washington, 1997. – р. 23.50.
16. Preventing Violent Conflicts. – Stockholm, 1997.
17. Иванов И. Традиции российской дипломатической школы. // Международная жизнь. – 2002. – №6. – с. 12.
18. Камбон Ж. Дипломат. – М., 1946.
19. Rosenau J.N. Material and Imagined Community in Globalized Space. // Globalization and Regional Communities: Geoeconomic, Sociocultural and Security Implications for Australia. – Toowomba (Australia), 1997. – р. 24-40.
20. Зонова Татьяна. "Во всех странах меняется сущность министерства иностранных дел" // Газета. – 2004. – 16 июня.
21. Лебедева М.М. Op.cit. – р. 420.

Prezentat la 06.10.2006

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ДИАЛОГ С СОВЕТОМ ЕВРОПЫ В 1992-1995 ГГ. КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ МОЛДАВСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ

Светлана ПЫНЗАРЬ, магистр, ИРИМ

Рецензент:

Сергей НАЗАРИЯ, доктор политических наук

The European Council, being an important element of the European system of international relations, from the very beginning got an interest and desire to the development of the political dialogue with the new independent states of the Central and Eastern Europe.

According to the official documents the 30th of January 1992 is considered to be the beginning of the political dialogue of the Republic of Moldova with the European Council, when Moldova required the status of a special invitation in the Parliamentary Assembly of the European Council.

The Republic of Moldova was accepted unanimously and became the 35th state of the EC on the 27th of June, 1995. The present article reflects the stages made by the Republic of Moldova for achieving the status of the member-state of the European Council.

Современные международные отношения могут приобретать различные формы проявления, в том числе и установление контактов и связей между государством и международной организацией. Последние регламентируются международными нормами, которые существенно отличаются от норм дипломатического права, применяемых к отношениям между двумя государствами. В этих отношениях участвуют разные по структуре и функциям субъекты международного общения, а также присутствует третья сторона – принимающее государство, на территории которого расположена штаб-квартира организации. Именно из-за этого и было предложено выделить в рамках международного права отдельную отрасль – право международных организаций (1).

Республика Молдова, став суверенным и независимым государством в 1991 году, оказалась в ситуации, когда укрепление государственности приобрело первостепенное значение. В целях консолидации нового независимого государства руководство страны стало широко использовать дипломатию, в том числе и в рамках международных организаций.

В это время министр иностранных дел РМ Николае Цыу, выделял *три направления деятельности государственных структур во внешней политике* – международное признание независимости Молдовы, установление дипломатических, политических, экономических, культурных и т.д. взаимоотношений с государствами Европы и мира; присоединение к важнейшим международным договоренностям и вступление РМ в качестве полноправного члена в ведущие международные организации (2), в списке которых Совет Европы занимал не последнее место.

Установление контактов с международными организациями, развитие политического диалога с ними и вступление в них стали одними из основных

приоритетов внешней политики и дипломатии Молдовы на начальном этапе ее независимости. Это было обусловлено, прежде всего, необходимостью признания Молдовы в качестве полноправного субъекта международных отношений, а также некоторыми практическими соображениями, которые заключались в том, что являясь членом международных организаций, Молдова автоматически получит доступ к их консультативным, материальным и финансовым ресурсам. Руководство Молдовы, сталкиваясь на начальном этапе независимости с рядом серьезнейших проблем во внутренней и внешней политике, надеялось, что их можно будет решить быстро с помощью или за счет международных организаций и институтов.

Такое видение проблемы в первую очередь вредило как самому государству, так и его имиджу, особенно в первое время, когда наша республика не была в состоянии выплачивать непомерные членские взносы в международные организации. Это в свою очередь повлекло частичное отстранение от участия в политическом процессе в ряде международных организаций и «отлучение» от финансовых, технических и материальных ресурсов международных организаций. Но с другой стороны, РМ не могла позволить себе находиться в изоляции и в стороне от общемировых и общеевропейских процессов интеграции, в противном случае вопрос о международном признании мог бы решаться еще долгие годы. Такое положение дел не могло быть допустимым, учитывая внутренние (национальные волнения, приднестровский вопрос, экономические и социальные проблемы) и внешние (прежде всего, восприятие Молдовы как части России либо Румынии) факторы.

Совет Европы, являясь важным элементом общеевропейской системы международных отношений, с самого начала проявил интерес и волю к развитию политического диалога с новыми независимыми государствами Центральной и Восточной Европы, а также постсоветского пространства. Данный международный форум по праву считался в то время «главными воротами» на пути интеграции новых государств в европейское и мировое сообщество.

Началом политического диалога Республика Молдова – Совет Европы в официальных документах принято считать дату 30 января 1992 года, когда Молдова запросила статус специального приглашенного в Парламентской Ассамблее СЕ (3).

В целом *политический диалог 1992-1995 гг. может быть представлен несколькими этапами*: 1) этап ознакомительных визитов (январь 1992 г. – 5 февраля 1993 г.); 2) февраль 1993 –1994 – интенсивные межпарламентские контакты и взаимодействия, заключавшиеся в участии Молдовы на заседаниях ПАСЕ и консультациях и визитах официальных лиц СЕ в Молдову, этот этап часто назывался «ожиданием в прихожей» Совета Европы; 3) начало 1995 года – 27 июня 1995 года – процесс непосредственного вступления РМ в СЕ.

Характеризуя период установления первых политических контактов Молдовы с этой престижной европейской организацией, отметим, что на начальном этапе ни руководство нашего государства, ни официальные лица самой организации не владели в полной мере информацией друг о друге. Одним из аргументов в пользу этих положений может служить тот факт, что в республи-

канской прессе очень часто использовали неправильное название Совета Европы – его называли «Европейским Советом» (4), хотя по сути публикаций речь шла об этой самой региональной организации. Другим аргументом может служить мнение главы делегации СЕ в Молдову Давида Аткинсона, смысл которого заключался в том, что в Совете Европы о Молдове знали меньше, чем о других странах Советского Союза. Это мнение было высказано в ходе официального визита СЕ в РМ во второй половине июля 1992 года. Основной целью данного визита было сбор как можно большего объема информации о республике, с тем, чтобы представить Молдову в сентябре 1992 года другим государствам-членам этого европейского форума (5). Этот визит были ответом на запрос РМ о статусе «специального приглашенного или гостя», направленного еще в начале 1992 года.

Как уже отмечалось, процесс ознакомления с РМ проходил и в рамках Совета Европы, в частности в ходе визитов молдавской делегации на заседания различных органов и структур этой организации. Так, 14-15 мая 1992 года молдавская делегация во главе с заместителем министра иностранных дел Ионом Ботнару посетила СЕ по приглашению его Секретариата. 5 февраля 1993 года, в результате интенсивных контактов и обмена информацией, Республика Молдова получает статус специального приглашенного, что позволило ей 4 раза в год принимать участие в заседаниях ПАСЕ, а также участвовать в работе некоторых других органов СЕ в качестве наблюдателя.

В молдавских средствах массовой информации это событие расценивалось как *«признание молодого государства РМ со стороны Европы»*. Также заслуживает внимания и попытка средств массовой информации разрекламировать и представить Совет Европы широким кругам молдавской общественности. Так, известный автор Л. Бусуйок в журнале «Молдова и мир» писал: «Совет Европы – это своеобразная, как бы европейская, ООН. Совет Европы – это надгосударственная организация. Принятые этим органом документы носят обязательный характер для стран-членов. Мы как специальный приглашенный член вольны соблюдать или не соблюдать те или иные решения Совета, но наше поведение будет отныне на виду у всего мира» (6).

Следующим импульсом к развитию и расширению политического диалога РМ – СЕ стала подача 20 апреля 1993 года заявления о желании Молдовы стать постоянным членом данной организации. На тот момент Молдова, по словам Председателя Парламентской комиссии по международным связям, господина А. Буриана, *ожидала своей очереди в «прихожей СЕ»* в компании ряда других государств – Албании, Беларуси, Латвии, Македонии, Румынии, России, Украины и Хорватии. Оценивая перспективы вступления РМ в СЕ, господин А. Буриан ссылаясь на мнение различных международных экспертов, считавших, что отношение к Молдове в Совете Европы доброжелательное, а остальное зависит от самой Молдовы (7).

В тот период возник ряд вопросов и вызовов, на которые руководство Молдовы искало ответы. Одним из главных вопросов было, что необходимо сделать и какие шаги предпринять, чтобы не застрять в «прихожей Совета Европы». Ответы давались достаточно однозначные. Это неслучайно, так как в СЕ

существует ряд условий для вступления государств (8). Во-первых, необходимо было доказать на деле, что демократизация нашего государства – есть процесс необратимый (например, обеспечить соблюдение принципа разделения властей – исполнительной, законодательной и судебной; принять новую конституцию, разработать и привести национальное законодательство в соответствие с международным и европейским). Во-вторых, необходимо было провести выборы на многопартийной основе, тем самым заложив основу демократических выборов в Молдове. Наряду с этими основными условиями для вступления Молдовы в СЕ имелось еще одно – соблюдение прав человека и переход к рыночной экономике.

Еще одним вопросом, который стал часто звучать в 1993-1994 гг., был вопрос «что может дать Молдове членство в Совете Европы?». Этот вопрос стали задавать себе и граждане Молдовы, и средства массовой информации, и официальное руководство республики. Вот как на него ответил Александр Буриан: «Вступление в Совет Европы необходимо, чтобы установить прямые связи со всеми странами Запада. Если, выполняя требования СЕ, мы доведем наше законодательство до стандартов, которые являются общепринятыми, то мы и развиваться начнем в этом направлении. Появится доверие к нам... Мы могли бы привлечь в республику западные инвестиции» (9).

Для продолжения политического диалога РМ – СЕ, Парламентская Ассамблея Совета Европы, основываясь на уже упомянутых нами условиях вступления новых государств-членов, рекомендовала Молдове разработать Конституцию и провести демократические выборы. Молдова приложила все усилия с тем, чтобы реализовать эти рекомендации. 27 февраля 1994 года состоялись демократические выборы на многопартийной основе, получившие высокую оценку находившихся по приглашению министра иностранных дел РМ наблюдателей Совета Европы. 29 июля 1994 года был принят основной закон РМ – Конституция, получившая положительную оценку от экспертов СЕ. Официальная позиция Совета Европы была выражена министром иностранных дел Болгарии Станиславом Даскаловым, председательствовавшим в тот период в Комитете министров. Он заявил: «Молдавская Конституция по европейски демократична и с точки зрения соблюдения основных свобод и прав вполне приемлема» (10).

Выполнение этих двух условий было важным, но недостаточным. Молдова должна была также решить ряд проблем, в том числе привести в соответствие с международными и европейскими нормами свое национальное законодательство, решить Приднестровский вопрос, постараться учесть интересы всех национальных групп республики при проведении внутренней и внешней политики. Следовательно, перед Молдовой на тот момент стояла задача – урегулировать политическим путем все спорные вопросы, при этом постараться учесть интересы всех проживающих на территории этнических групп и различных категорий населения, основываясь на соблюдении принципа территориальной целостности, демократии и уважения прав и свобод человека.

В то же время Молдова не осталась один на один со всеми этими проблемами. Совет Европы и его государства-члены обязались политическими и ди-

пломатическими методами поддержать продвижение реформ в стране. Молдова также имела возможность высказывать свое мнение по различным вопросам с высокой трибуны Совета Европы. Так, например, желание Молдовы стать «фактором стабильности в этой части Европы» было озвучено нашей делегацией на осенней сессии ПАСЕ в 1994 году (11).

Одновременно с осуществлением демократизации молдавского общества не прекращалась работа по информированию Совета Европы о внутренних делах и внешнеполитических вопросах Молдовы. Эта работа велась различными способами – в ходе встреч с руководством ПАСЕ и представителями других органов, в ходе участия делегаций Молдовы в работе СЕ, посредством обмена письмами и нотами.

Особое влияние на продвижение Молдовы в Совете Европы оказали государства-члены СЕ и другие государства, благожелательно настроенные по отношению к нашему государству. В частности, 8 сентября 1994 года в ходе заседания комиссии по политическим вопросам ПАСЕ в Веймаре представители Румынии и России заявили, что их страны, признавшие независимость Молдовы в существующих границах поддерживают заявление РМ о желании присоединиться к Совету Европы. Эти намерения молдавской стороны получили поддержку других стран, в том числе со стороны Турции, Хорватии и Великобритании (12).

В середине 1994 года в высказываниях официальных представителей Совета Европы содержатся оптимистические предположения о перспективах вступления Молдовы в эту престижную организацию. Так, директор управления программ Совета Европы по сотрудничеству со странами Центральной и Восточной Европы Жан-Луи Лоренс придерживался мнения, что Молдова значительно прогрессировала по сравнению с другими странами СНГ и может быть первой страной, которая вступит в СЕ. Далее он подчеркивал, что «Молдова успешно выдержала экзамены политической, юридической комиссий и комиссии по связям со странами – не-членами, создала хорошую законодательную базу для продвижения реформ и дальнейшей демократизации общества. *Вступление в Совет Европы является не финишем этого процесса, а началом глобальных перемен на пути интеграции в Европейское Сообщество*» (13).

В начале 1995 года официальные лица СЕ стали придерживаться мнения, что ряд оставшихся у молдавского руководства и государства проблем не сможет помешать вступлению РМ в эту организацию. Так, председатель Парламентской ассамблеи Мигель Анхель Мартинес утверждал, что приднестровская проблема «не может быть препятствием для вступления Молдовы в СЕ и является внутренним делом РМ» (14).

Накануне принятия в члены Совета Европы министр иностранных дел Михай Попов обратился к главам внешнеполитических ведомств стран-членов СЕ с просьбой поддержать Молдову в ее стремлении стать полноправным членом этого европейского форума. В письме М. Попов не только информировал страны-члены СЕ о демократизации нашего государства, но и отмечал, что «вступление Молдовы в СЕ является не самоцелью, а стремлением интегриро-

ваться в систему европейских ценностей, чтобы обеспечить защиту прав и свобод своих граждан, независимо от национальной и религиозной принадлежности» (15).

Развитие политического диалога РМ – СЕ, поддержка Молдовы со стороны различных государств, а также целеустремленная деятельность самой республики по реформированию и демократизации общества привели к важному событию – принятию РМ в члены Совета Европы. Это произошло **27 июня 1995 года** на сессии ПАСЕ в Страсбурге. Республика Молдова была принята единогласно и стала 35 государством СЕ.

В стране это событие было расценено как третье по важности событие после провозглашения независимости и принятия Конституции. Петру Лучински, председатель молдавского законодательного органа, отмечал, что «Молдова выдержала вступительные экзамены в один из самых престижных европейских университетов, открыты новые возможности и в дальнейшем, все будет зависеть только от самих себя» (16).

Приобретенный опыт по установлению и поддержанию взаимоотношений с Советом Европы стал бесценным и значимым для нового независимого государства. Он позволил в дальнейшем развить и укрепить отношения с Советом Европы и позволяет развивать отношения с другими международными организациями. Политический диалог РМ – СЕ продолжается, но в новом качестве, уже Молдова выступает как полноправный член данной организации. Сотрудничество Республики Молдова со структурами Совета Европы позволило ей укрепить демократические институты внутри страны и тем самым консолидировать независимость государства.

Библиография

1. Подробнее об этом смотри, например: Морозов Г.И. Международные организации. Некоторые вопросы теории. М., 1974; Ганюшкин Б.В. Дипломатическое право международных организаций. М., 1972; Шибаева Е.А. Право международных организаций. М., 1986.
2. Цьу Н. Наша цель – интеграция независимой Молдовы в мировое сообщество (интервью с министром иностранных дел РМ). // Молдова и мир. – 1992. – № 1-2. – с. 5.
3. Соломон К. Республика Молдова в Совете Европы. // Молдова и мир, 2000, № 3-4, с. 11.
4. См., например: Представители Европейского Совета в Молдове. // Независимая Молдова. – 1992. – 22 июля. – с. 1.
5. «В Молдове мало знают о Совете Европы, как и в Совете Европы мало знают о Молдове» // Независимая Молдова. – 1992. – 28 июля. – с. 1.
6. Busuioc L. Noi la Strasbourg. // Moldova și lumea. – 1993. nr. 3-4. – p. 4.
7. Уроки Страсбурга. Интервью с Председателя Парламентской комиссии по международным связям, доктором международного права, господином А. Бурианом. // Независимая Молдова. – 1993. – 5 августа. – с. 2.
8. См., например: Улахович В.Е. Международные организации. Справочное пособие. Москва – Минск. – 2005. – с. 296.
9. Уроки Страсбурга. Интервью с Председателя Парламентской комиссии по международным связям, доктором международного права, господином А. Бурианом. // Независимая Молдова. – 1993. – 5 августа. – с. 2.

10. В Европу – тридцать третьими. // Независимая Молдова. – 1995. – 21 сентября. – с.1.
11. См.: Делегация Молдовы участвует в работе ПАСЕ. // Независимая Молдова. – 1994. – 6 октября. – с. 1.
12. Румыния и Россия поддерживают заявление РМ о присоединении к Совету Европы. // Независимая Молдова. – 1994. – 14 сентября. – с. 1.
13. Молдова уверенно шагает в Европу. // Молдова и мир. – 1995. – № 3-4. – с. 7.
14. «Европа – наш общий дом». Речь Председателя Парламентской Ассамблеи Совета Европы Мигеля Анхеля Мартинеса в Парламенте РМ (23 февраля 1995 года). // Независимая Молдова. – 1995. – 1 марта. – с. 1-2.
15. С просьбой поддержать Молдову. // Независимая Молдова. – 1995. – 17 марта. – с.1.

Prezentat la 12.04.2006

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Василий САКОВИЧ, доктор политических наук, Республика Беларусь

Globalization is a qualitatively new stage in the international development of national life. This process may be expressed by a mutual chain: the development of the productive forces; international division of labour; the internationalization of the production and capital; international economic integration; the globalization of the world economy.

Одним из ключевых процессов развития мировой экономики на грани XX-XXI веков является глобализация, т.е. качественно новый этап в развитии интернационализации хозяйственной жизни.

Отношение к глобализации со стороны мировой общественности и отдельных государств очень неоднозначно. Это связано с разными точками зрения на последствия глобализационных процессов, в которых одни усматривают серьезную угрозу мировой экономической системе, а другие видят средство дальнейшего прогресса экономики. Несомненно, последствия глобализации могут носить как позитивный, так и негативный характер, однако альтернативы ей нет.

На современном этапе происходят глубокие изменения во всей системе международных отношений. Существенной их чертой становится глобализация. Схематично процессы, ведущие к экономической интеграции и глобализации, можно выразить взаимосвязанной цепочкой (этапами):

- развитие производительных сил;
- международное разделение труда;
- международное экономическое сотрудничество (интернационализация производства и капитала);
- международная экономическая интеграция;
- глобализация мировой экономики

Эти этапы, безусловно, несколько упрощенно характеризуют процесс интернационализации мировой экономики. В реальной действительности очень сложно выделить эти этапы в чистом виде, несомненно между ними существуют как прямые, так и обратные связи. Однако это позволяет разграничить понятия "интернационализация хозяйственной жизни", "международное экономическое сотрудничество", "международная экономическая интеграция", "глобализация".

Глобализацию вполне правомерно рассматривать как высшую стадию интернационализации мировой экономики. Экономическая интеграция является частью процесса глобализации, составляя его ядро, а сама глобализация представляет собой более высокую стадию интернационализации, ее дальнейшее развитие, когда долго накапливающиеся количественные изменения привели к качественному скачку. Мир становится единым рынком для большинства ТНК и к тому же большинство регионов открыто для их деятельности.

Процессы глобального развития, в рамках которых структуры национального производства и финансов становятся взаимозависимыми, ускоряются в результате увеличения числа заключенных и реализованных внешних сделок. Глобализация,

охватившая все регионы и секторы мирового хозяйства, принципиально изменяет соотношение между внешними и внутренними факторами развития национальных хозяйств в пользу первых. Ни одна национальная экономика независимо от размеров стран и уровня развития не может больше быть самодостаточной, исходя из имеющихся факторов производства, технологий и потребности в капитале. Ни одно государство не в состоянии рационально формировать и реализовывать экономическую стратегию развития, не учитывая приоритеты и нормы поведения основных участников мирохозяйственной деятельности.

Глобализацию мировой экономики можно охарактеризовать как усиление взаимозависимости и взаимовлияния различных сфер и процессов мировой экономики, выражающееся в постепенном превращении мирового хозяйства в единый рынок товаров, услуг, капитала, рабочей силы и знаний.

Процесс глобализации охватывает все сферы мировой экономики:

- внешнюю, международную, мировую торговлю товарами, услугами, технологиями, объектами интеллектуальной собственности;
- международное движение факторов производства (рабочей силы, капитала, информации);
- международные финансово-кредитные и валютные операции (безвозмездное финансирование и помощь, кредиты и займы субъектов международных экономических отношений, операции с ценными бумагами, специальные финансовые механизмы и инструменты, операции с валютой);
- производственное, научно-техническое, технологическое, инжиниринговое и информационное сотрудничество.

Современная глобализация мировой экономики выражается в следующих процессах:

1. Углублении, прежде всего, интернационализации производства, а не обмена, как это имело место ранее. Интернационализация производства проявляется в том, что в создании конечного продукта в разных формах и на разных стадиях участвуют производители многих стран мира. Промежуточные товары и полуфабрикаты занимают все большую долю в мировой торговле и в межкорпоративных трансфертах. Институциональной формой интернационализации производства выступают ТНК;

2. Углублении интернационализации капитала, заключающемся в росте международного движения капитала между странами, прежде всего, в виде прямых инвестиций (причем объемы прямых иностранных инвестиций растут быстрее, чем внешняя торговля и производство), интернационализации фондового рынка;

3. Глобализации производительных сил через обмен средствами производства и научно-техническими, технологическими знаниями, а также в форме международной специализации и кооперации, связывающих хозяйственные единицы в целостные производственно-потребительские системы; через производственное сотрудничество, международное перемещение производственных ресурсов;

4. Формировании глобальной материальной, информационной, организационно-экономической инфраструктуры, обеспечивающей осуществление международного сотрудничества;

5. Усилении интернационализации обмена на основе углубления международного разделения труда, возрастания масштабов и качественного изме-

нения характера традиционной международной торговли о вещественными товарами. Все более важным направлением международного сотрудничества становится сфера услуг, которая развивается быстрее сферы материального производства;

6. Увеличении масштабов международной миграции рабочей силы. Выходцы из относительно бедных стран находят применение в качестве неквалифицированной или малоквалифицированной рабочей силы в развитых странах. При этом страны, использующие иностранный труд для заполнения определенных ниш на рынке труда, связанных с низкоквалифицированной и малооплачиваемой работой, пытаются удерживать иммиграцию в определенных пределах. В то же время современные телекоммуникационные технологии открывают новые возможности в этой области и позволяют безболезненно ограничить иммиграционные процессы. Любая компания в Европе, Северной Америке или Японии может с легкостью поручить выполнение, например, компьютерных работ исполнителю, находящемуся в другой стране, и незамедлительно получить готовую работу в своем офисе;

7. Растущей интернационализации воздействия производства и потребления на окружающую среду, что вызывает рост потребности в международном сотрудничестве, направленном на решение глобальных проблем современности.

Изучение процесса развития глобализации свидетельствует о том, что в будущем он усилит интенсификацию интеграционных региональных процессов, сделает более открытыми экономические системы государств, которые в настоящее время еще не полностью осуществили либерализацию хозяйственной деятельности, создаст возможность для беспрепятственного доступа всем участникам на любые рынки, будет способствовать универсализации норм и правил осуществления торговых и финансовых операций. Глобализация ведет к унификации регулирования и контроля за рынками, а также к стандартизации требований к перемещению капитала, инвестиционному процессу и всемирной платежно-расчетной системе.

Глобализация и интеграция – это многоуровневые явления, затрагивающие региональную и национальную экономику (макроуровень), товарные, финансовые и валютные рынки, рынки труда (мезоуровень), отдельные компании (микроуровень).

На *макроэкономическом* уровне глобализация проявляется в стремлении государств и интеграционных объединений к экономической активности вне своих границ за счет либерализации торговли, снятия торговых и инвестиционных барьеров, создания зон свободной торговли и т.п. Кроме того, процессы глобализации и интеграции охватывают межгосударственные согласованные меры по целенаправленному формированию мирохозяйственного рыночного (экономического, правового, информационного, политического) пространства в крупных регионах мира.

На *микроэкономическом* уровне глобализация проявляется в расширении деятельности компаний за пределы внутреннего рынка. Большинству крупнейших транснациональных корпораций приходится действовать в глобаль-

ных масштабах: их рынком становится любой район с высоким уровнем потребления, они должны быть способны удовлетворять спрос потребителей везде, независимо от границ и национальной принадлежности. Компании мыслят в глобальных категориях покупателей, технологий, издержек, поставок, стратегических альянсов и конкурентов. Различные звенья и стадии проектирования, производства и сбыта продукции размещаются в разных странах, унифицируясь в международном масштабе. Создание и развитие транснациональных фирм позволяет обойти множество барьеров (за счет использования трансфертных поставок, цен, благоприятных условий воспроизводства, лучшего учета рыночной ситуации, приложения прибыли и т.д.).

Учитывая, что для ТНК внешнеэкономическая деятельность в большинстве случаев имеет более важное значение, чем внутренние операции, они выступают основным субъектом глобализационных процессов. Транснациональные корпорации – это основа глобализации, ее главная движущая сила.

Анализ положения и развития ТНК, как транснациональных носителей глобализации, показывает, что они безусловно задают и формируют экономическую базу, экономическую основу глобализации. Их широкомасштабное наступление началось в середине XX века по инициативе корпоративных структур США, Японии, Германии, Великобритании. В особенности усилилась экономическая экспансия ТНК в 90-е годы XX века. После распада СССР ТНК "открыли" для себя рынок около 30% территории мира, который занимал СССР и страны социалистического блока.

Так называемая *экономическая глобализация* – это особая долгосрочная стратегия корпораций, направленная на преодоление ограничений, связанных с национальными границами и национальными экономиками. Это преодоление направляется главным образом путем переноса производства в другие страны, расширения рынков сбыта и скоростного электронного обращения финансовых ресурсов. В результате реализации данной стратегии корпорации достигают глобальных масштабов, выходят из-под контроля государств, берут под контроль экономику стран пребывания, используют силу своих государств для дальнейшей экспансии, взаимодействуя между собой, создают автономную новую глобальную экономику.

Очевидной является необходимость формирования единого глобального мирового экономического, правового, информационного, культурного пространства для свободной и эффективной предпринимательской деятельности всех субъектов хозяйствования, создание единого планетарного рынка товаров и услуг, капиталов, рабочей силы, экономическое сближение и объединение отдельных стран в единый мировой хозяйственный комплекс.

Универсализация режимов торговли и перемещения капитала пока не привела к созданию однородной хозяйственной среды, единого планетарного экономического пространства. Около половины населения развивающихся стран живут в условиях замкнутой экономики, не затронутой ростом и интенсификацией международных экономических отношений. Параллельно существуют два мира: международная и самодостаточная экономика, один из которых (самодостаточная экономика) постепенно сокращается в размерах и значимости в

мировом хозяйстве. Взаимосвязи и взаимозависимости между частями этой структуры асимметричны, разные группы стран втянуты в мировые интеграционные процессы в неодинаковой степени и далеко не на равных.

Мировое экономическое пространство остается существенно неоднородным из-за увеличения технологического разрыва между странами по сравнению с началом индустриальной эры. В развитых странах преобладают четвертый и пятый технологические уклады, в странах среднего уровня развития – уклады третий и четвертый, а в странах мировой периферии сохраняются доиндустриальные технологии. На этой почве вырвавшиеся вперед страны, используя наиболее эффективные технологии, экспортируют наукоемкие товары и услуги (например, компьютеры, программное обеспечение, сотовые телефоны, услуги космической связи и т.п.) в страны с низким и средним уровнем развития, получая при этом огромные сверхприбыли.

Помимо существующей в настоящее время неоднородности хозяйственной среды, мирового экономического пространства нерешенным вопросом продолжает оставаться будущее развития глобализационных процессов: приведет ли глобализация к усилению однородности или разнородности мироцелостности?

Согласно исследованиям политологов, характерной чертой глобализации в экономике становится сочетание процессов автономизации и интеграции. Это нашло отражение в "парадоксе Нейсбитта": "Чем выше уровень глобализации экономики, тем сильнее ее мельчайшие участники". Дж. Нейсбитт отмечает движение, с одной стороны, к политической независимости и самоуправлению, с другой, – к формированию экономических альянсов.

По мнению этого автора, парадокс глобализации в том, что чем богаче и крепче внутренние связи общества, тем выше степень его экономической и социальной консолидации, и чем полнее реализуются его внутренние ресурсы, тем успешнее оно способно использовать преимущества интеграционных связей и адаптироваться к условиям глобального рынка.

Анализ глобализационных процессов позволяет выявить основные предпосылки их развития:

1. Производственные, научно-технические и технологические:

- резкое возрастание масштабов производства;
- переход к новому технологическому способу производства – к высокому, наукоемким технологиям; быстрое и широкое распространение новых технологий, ликвидирующих барьеры на пути перемещения товаров, услуг, капиталов;
- качественно новое поколение средств транспорта и связи и их унификация, обеспечивающие быстрое распространение товаров и услуг, ресурсов и идей с приложением их в наиболее благоприятных условиях.

В настоящее время передача информации осуществляется практически безотлагательно. Сообщения об экономических возможностях и сделках быстро передаются по всему миру. Если в каком-либо уголке мира происходит существенное изменение на рынке, то о нем становится известно практически мгновенно во всех других его частях. Это особенно характерно для событий на фон-

довых биржах, валютных и товарных рынках, а также для научных открытий и их использования. Следовательно, удаленность партнеров друг от друга перестает быть решающим препятствием для их производственного сотрудничества;

- быстрое распространение знаний в результате научного или других видов интеллектуального обмена;

- резкое сокращение благодаря передовым технологиям транспортных, телекоммуникационных издержек, значительное снижение затрат на обработку, хранение и использование информации, что облегчает глобальную интеграцию национальных рынков. Приводятся поистине разительные цифры. "Стоимость трехминутного разговора между Лондоном и Нью-Йорком упала (в реальном выражении) с 300 долл. в 1930 г. до 1 долл. в 1998 г. Стоимость компьютерной обработки единицы информации за последние 20 лет (с 1975 по 1995 г.) сокращалась ежегодно (в реальном выражении) на 30%".

2. Организационные:

- международные формы осуществления производственно-хозяйственной деятельности (ТНК): организационные формы, рамки деятельности которых выходят за национальные границы, приобретают международный характер, способствуя формированию единого рыночного пространства;

- выход неправительственных организаций на многонациональный или мировой уровень. Новую глобальную роль стали играть такие международные организации, как ООН, МВФ, Всемирный банк, ВТО и т.п.;

- превращение многонациональных компаний и других организаций, как частных, так и государственных, в основных действующих лиц глобальной экономики.

3. Экономические:

- либерализация торговли товарами и услугами, рынков капитала и другие формы экономической либерализации, вызвавшие ограничение политики протекционизма и сделавшие мировую торговлю более свободной (если в 1947 году средний уровень ставок импортных тарифов составлял 50—60%, то в начале 90-х годов он снизился до 9,6%, а в дальнейшем Всемирная торговая организация предполагает довести его до 3%);

- небывалая концентрация и централизация капитала, взрывообразный рост производных финансово-экономических инструментов, резкое сокращение времени осуществления межвалютных сделок;

- внедрение международными экономическими организациями единых критериев макроэкономической политики, унификация требований к налоговой, региональной, аграрной, антимонопольной политике, к политике в области занятости и др.;

- усиление тенденции к унификации и стандартизации. Все шире применяются единые для всех стран стандарты на технологию, экологию, деятельность финансовых организаций, бухгалтерскую и статистическую отчетность. Стандарты распространяются на образование и культуру.

4. Информационные:

- радикальное изменение средств делового общения, обмена производственной, научно-технической, экономической, финансовой информацией; появ-

ление и развитие принципиально новых систем получения, передачи и обработки информации позволили создать глобальные сети, объединяющие финансовые и товарные рынки, включая рынки ноу-хау и профессиональных услуг. Информационное обслуживание непосредственно связано с успехами в электронике – с созданием электронной почты, Интернет;

- формирование систем, позволяющих из одного центра управлять расположенным в разных странах производством, создающих возможности оперативного, своевременного и эффективного решения производственных, научно-технических, коммерческих задач не хуже, чем внутри отдельных стран. Обмен информацией в реальном времени знаменует настоящую революцию в менеджменте и маркетинге, в управлении финансовыми и инвестиционными потоками, возникают новые формы реализации продукции (например, электронная торговля). Компьютеризация, системы электронных счетов и пластиковых карт, спутниковая и оптоволоконная связь позволяют практически мгновенно перемещать финансовую информацию, заключать сделки, переводить средства с одних счетов на другие независимо от расстояния и государственных границ.

5. Политические:

- ослабление жесткости государственных границ, облегчение свободы передвижения граждан, товаров и услуг, капиталов;

- окончание "холодной" войны, преодоление политических разногласий между Востоком и Западом.

6. Социальные и культурные:

- ослабление роли привычек и традиций, социальных связей и обычаев, преодоление национальной ограниченности, что повышает мобильность людей в территориальном, духовном и психологическом отношениях, способствует международной миграции;

- возникновение глобального единомыслия в оценке рыночной экономики и системы свободной торговли. На смену недавних противоречий между рыночной экономикой Запада и социалистической экономикой Востока пришло практически полное единство взглядов на рыночную систему хозяйства;

- проявление тенденции формирования глобализованных "однородных" средств массовой информации, искусства, попкультуры. Английский язык становится международным языком общения, облегчая межкультурное общение, учебу и взаимопонимание;

- преодоление границ в образовании благодаря развитию дистанционного обучения;

- либерализация подготовки трудовых ресурсов, что ведет к ослаблению контроля национальных государств за воспроизводством "человеческого капитала".

Глобализация несет в себе положительные возможности и факторы.

Позитивные результаты глобализационных процессов трудно переоценить: неизмеримо умножаются возможности человечества, более полно учитываются все стороны его жизнедеятельности, создаются условия для гармонизации. Глобализация мировой экономики создает серьезную основу решения всеобщих проблем человечества.

В качестве преимуществ глобализационных процессов можно назвать следующие:

1. Глобализация способствует углублению специализации и международного разделения труда. В ее условиях более эффективно распределяются средства и ресурсы, что в конечном счете способствует повышению среднего уровня жизни и расширению жизненных перспектив населения (при более низких для него затратах).

2. Важным преимуществом глобализационных процессов является экономия на масштабах производства, что потенциально может привести к сокращению издержек и снижению цен, а, следовательно, к устойчивому экономическому росту.

3. Преимущества глобализации связаны также с выигрышем от свободной торговли на взаимовыгодной основе, удовлетворяющей все стороны.

4. Глобализация, усиливая конкуренцию, стимулирует дальнейшее развитие новых технологий и распространение их среди стран. В ее условиях темпы роста прямых инвестиций намного превосходят темпы роста мировой торговли, что является важнейшим фактором в трансферте промышленных технологий, образовании транснациональных компаний, что оказывает непосредственное воздействие на национальные экономики. Преимущества глобализации определяются теми экономическими выгодами, которые получаются от использования передового научно-технического, технологического и квалификационного уровня ведущих в соответствующих областях зарубежных стран в других странах, в этих случаях внедрение новых решений происходит в краткие сроки и при относительно меньших затратах.

5. Глобализация способствует обострению международной конкуренции. Подчас утверждается, что глобализация ведет к совершенной конкуренции. На деле речь скорее должна идти о новых конкурентных сферах и о более жестком соперничестве на традиционных рынках, которое становится не под силу отдельному государству или корпорации. Ведь к внутренним конкурентам присоединяются неограниченные в действиях сильные внешние конкуренты. Глобализационные процессы в мировой экономике выгодны, прежде всего, потребителям, так как конкуренция дает им возможность выбора и снижает цены.

6. Глобализация объективно способствует повышению производительности труда с помощью рационализации производства на глобальном уровне и распространения передовых технологий, а также конкурентного давления в пользу непрерывного внедрения инноваций в мировом масштабе.

7. Глобализация дает странам возможность мобилизовать более значительный объем финансовых ресурсов, поскольку инвесторы могут использовать более широкий финансовый инструментарий на возросшем количестве рынков.

8. Глобализация создает серьезную основу для решения всеобщих проблем человечества, в первую очередь, экологических, что обусловлено объединением усилий мирового сообщества, консолидацией ресурсов, координацией действий в различных сферах. Конечным результатом глобализации, как надеются

многие специалисты, должно стать всеобщее повышение благосостояния в мире. Следует особо отметить, что глобализация – это не только объективный продукт технологической эры, следствие технологического и технико-экономического развития на определенном этапе развития интегрированных продуктивных сил мира. Это одновременно еще и международная стратегия и политика. К этому выводу солидарно пришли исследователи и на Востоке, и на Западе.

М. Кастельс подчеркивает, что ни новые технологии, ни бизнес (корпораций) сами по себе не могли развить глобальную экономику. Главными "агентами" в установлении глобальной экономики были правительства стран "Большой семерки" и контролируемые ими международные организации – Международный валютный фонд (МВФ), Мировой банк (МБ), Всемирная торговая организация (ВТО). Основы глобализации были последовательно заложены стратегией и политикой этих правительств и международных организаций в своих долгосрочных интересах и в духе требований так называемого Вашингтонского консенсуса, то есть политики дерегуляции, либерализации, приватизации. Причина в том, что вышеупомянутым правительствам и их корпоративным структурам стал нужным весь глобальный рынок мира.

Для решения колоссальной исторической задачи по запуску и продвижению вперед процесса глобализации использовался синергетический, объединенный, интегрированный механизм политического и экономического давления на зависимые правительства других стран прямо или через деятельность МВФ, МБ, ВТО. Это давление использовалось с целью "унификации" всех национальных экономик вокруг навязанных им правил игры, обеспечивающих глобализаторам свободное передвижение их капиталов, товаров и услуг соответственно конкурентной рыночной оценке. Сознательно наращивалась зависимость и задолженность стран, в особенности тех, которые требовали кредитов, инвестиций и доступа на внешние рынки. Навязывались разрушающие национальные экономики жесткие условия "структурной адаптации" – какой бы не была специфика экономической ситуации каждой из глобализированных стран.

Сформированная сознательно и последовательно экономическая система приносит большие выгоды прежде всего тем странам и корпорациям, кто занимает наиболее сильные конкурентные позиции в мировой экономике, кто имеет силу защищать свои интересы, применяя принцип силовой глобальной открытости, собственной закрытости и внутренней экономической компрессии.

В результате одним из важнейших противоречий и конфликтов является существующая несправедливость в распределении позитивов и негативов глобализации между странами-глобализаторами и странами, которых глобализаторы, применяя экономические, финансовые и политические методы, глобализируют как правило, в своих интересах.

Негативные последствия, потенциальные проблемы и опасности глобализации в мировой экономике воспринимаются и оцениваются по-разному. Глобализационные процессы чаще всего приветствуются в развитых странах и

вызывают серьезные опасения в развивающемся мире. Это связано с тем, что преимущества глобализации распределяются неравномерно.

Современные глобализационные процессы развертываются, прежде всего, между промышленно развитыми странами и лишь во вторую очередь охватывают развивающиеся страны. Глобализация укрепляет позиции первой группы стран, дает им дополнительные преимущества. В то же время развертывание процессов глобализации в рамках современного международного разделения труда грозит заморозить нынешнее положение менее развитых стран так называемой мировой периферии, которые становятся скорее объектами нежели субъектами глобализации.

Следовательно, степень положительного влияния глобализационных процессов на экономику отдельных стран зависит от места, которое они занимают в мировой экономике, фактически основную часть преимуществ получают богатые страны или индивиды.

Несправедливое распределение благ от глобализации порождает угрозу конфликтов на региональном, национальном и интернациональном уровнях. Происходит не конвергенция или выравнивание доходов, а скорее их поляризация. В процессе ее быстро развивающиеся страны входят в круг богатых государств, а бедные страны все больше отстают от них. "Вместо того чтобы уничтожить или ослабить проявления неравенства, интеграция национальных экономик в мировую систему, напротив, усиливает их и делает во многих отношениях более острыми".

Глобализация приводит к углублению неоднородности, к возникновению новой модели мира – мира 20:80, общества одной пятой. 80% всех ресурсов контролирует так называемый "золотой миллиард", который охватывает лишь пятую часть населения планеты (в том числе США и страны Западной Европы – 70% мировых ресурсов). Процветающие 20% стран распоряжаются 84,7% мирового ВВП, на их граждан приходится 84,2% мировой торговли и 85,5% сбережений на внутренних счетах.

С 1960 года разрыв между богатейшими и беднейшими странами более чем удвоился, что статистически подтверждает несостоятельность всяких обещаний справедливости в оказании помощи развивающимся странам. Развитые страны, используя открытость и глобализацию в своих интересах, стремятся закрепить существующий статус-кво. Большие опасения вызывают активные действия США с целью усилить однополярность мира. Не удивительно, что в арабском мире, например, глобализация ассоциируется с "американизацией" мировой системы, "новым колониализмом". Взаимозависимость, свойственная мировому развитию в начале и в середине XX века, сменяется односторонней зависимостью "третьего мира" от "первого".

О неоднородности мира свидетельствует и тот факт, что всего лишь 358 миллиардеров владеют таким же богатством, как и 2,5 миллиарда человек, вместе взятые, почти половина населения Земли.

От глобализации в конечном итоге выигрывает лишь 14,5% населения, живущего в западном мире, в то время как остаются практически не затронутыми ею такие массивы, как Китай, Индия, Юго-Восточная Азия и Латинская

Америка. Образуются также "черные дыры" в постсоветском пространстве, в Африке, в Центральной и Южной Азии.

Учитывая неравномерность распределения преимуществ глобализации, безусловно и негативные последствия глобализационных процессов в конкретной стране существенно будут зависеть от места, которое эта страна занимает в мировой экономике. В связи с этим выделим три группы угроз, опасностей, потенциальных проблем, возникающих на современном этапе развития интернационализации хозяйственной деятельности, в зависимости от того, на какие страны они могут распространиться. Прежде всего выделим опасности глобализации, существующие для всех стран, затем потенциально могущие возникнуть в менее развитых и, отдельно, в промышленно развитых странах, а также подробно остановимся на наиболее значимых негативных последствиях глобализационных процессов.

В условиях глобализации возможно проявление разрушительного влияния центробежных сил, связанных с этим процессом, что может привести к разрыву традиционных связей внутри страны, деградации неконкурентоспособных производств, обострению социальных проблем, агрессивному проникновению чуждых данному обществу идей, ценностей, моделей поведения. В качестве проблем, потенциально способных вызвать негативные последствия от глобализационных процессов во всех странах, можно назвать:

- неравномерность распределения преимуществ от глобализации в разрезе отдельных отраслей национальной экономики;
- возможная деиндустриализация национальных экономик;
- возможность перехода контроля над экономикой отдельных стран от суверенных правительств в другие руки, в том числе к более сильным государствам, ТНК или международным организациям;
- возможная дестабилизация финансовой сферы, потенциальная региональная или глобальная нестабильность из-за взаимозависимости национальных экономик на мировом уровне. Локальные экономические колебания или кризисы в одной стране могут иметь региональные или даже глобальные последствия.

Наиболее болезненные последствия глобализации могут ощутить на себе менее развитые страны, относящиеся к так называемой мировой периферии. Основная масса из них, участвуя в интернационализации в качестве поставщиков сырья и производителей трудоемкой продукции (а некоторые из них – поставщиков деталей и узлов для современной сложной техники), оказываются во всесторонней зависимости от передовых держав и имеют доходы, во-первых, меньшие, во-вторых, весьма нестабильные, зависящие от конъюнктуры мировых рынков.

Глобализация для таких стран порождает, помимо вышеперечисленных, и еще множество других проблем:

- увеличение технологического отставания от развитых стран;
- рост социально-экономического расслоения, маргинализацию (т.е. разрушение государственного общества, представляющее собой процесс распада социальных групп, разрыв традиционных связей между людьми, потерю инди-

видами объективной принадлежности к той или иной общности, чувства причастности к определенной профессиональной или этнической группе);

- обнищание основной массы населения;
- усиление зависимости менее развитых стран от стабильности и нормального функционирования мирохозяйственной системы;
- ограничение ТНК способности государств проводить национально ориентированную экономическую политику;
- рост внешнего долга, прежде всего международным финансовым организациям, который препятствует дальнейшему прогрессу.

Как уже отмечалось, наибольший выигрыш от участия в глобализации имеют промышленно развитые страны, получающие возможность снижать издержки производства и сосредоточиваться на выпуске наиболее доходной наукоемкой продукции, перебрасывать трудоемкие и технологически грязные производства в развивающиеся страны. Но и на промышленно развитых странах в определенной степени сказываются негативные последствия процесса глобализации, поскольку он сопровождается увеличением безработицы, усиливает нестабильность финансовых рынков и т. д. Рост безработицы происходит в результате внедрения новых технологий, что приводит к сокращению рабочих мест в промышленности, усиливает социальную напряженность. Изменение структуры производства и перемещения массового выпуска трудоемких видов товаров в развивающиеся страны тяжело ударяет по традиционным отраслям этих стран, вызывая там закрытие многих производств. Данный процесс значительно усиливается возросшей мобильностью рабочей силы.

Другой часто обсуждаемой социально-политической проблемой в развитых странах в связи с процессами глобализации является деятельность ТНК. Выдвинувшиеся на первый план ТНК нередко ставят собственные интересы выше государственных, в результате чего роль национальных государств ослабевает и часть функций переходит к различным надгосударственным организациям и объединениям.

Существенной проблемой является то, что неравномерность распределения преимуществ от глобализации наблюдается не только по отдельным странам, но и в разрезе отдельных отраслей. Отрасли, получающие выгоды от внешней торговли, и отрасли, связанные с экспортом, испытывают большой приток капитала и квалифицированной рабочей силы по сравнению с рядом отраслей, которые значительно проигрывают от глобализационных процессов, теряя свои конкурентные преимущества из-за возросшей открытости рынка. Такие отрасли вынуждены прилагать дополнительные усилия, чтобы приспособиться к изменившимся не в их пользу хозяйственным условиям, в них наблюдается отток капиталов, сокращение рабочих мест. Люди теряют работу, они вынуждены искать новые рабочие места, порой требуется их переквалификация. А все это вызывает крупные социальные расходы, причем в короткие сроки. В результате произойдет перераспределение рабочей силы, но социальные издержки будут очень велики.

В качестве угрозы многие экономисты называют деиндустриализацию экономики, поскольку глобализационные процессы ассоциируются со сниже-

нием занятости в обрабатывающих отраслях как в Европе, так и в США. А деиндустриализация является причиной возникновения депрессивных регионов, усиливает социальное расслоение общества. Действительно, доля обрабатывающих отраслей в экономике промышленно развитых стран резко снижается, но надо отметить, что это снижение перекрывается быстрым ростом удельного веса сферы услуг, включая финансовый сектор.

Серьезным негативным последствием глобализации может быть переход контроля над экономикой отдельных стран от суверенных правительств в другие руки, в том числе к наиболее сильным государствам, многонациональным или глобальным корпорациям и международным организациям. В силу этого усматривается в глобализации попытка подрыва национального суверенитета. Современный корпоративный капитал фактически контролирует политическую жизнь современных развитых стран. Национально-государственные образования как таковые утрачивают роль активных агентов жизни и мирового сообщества. Преобладает мнение, что интеграционные процессы в экономике, глобализация финансового рынка ведут к "стиранию" государственных границ, к ослаблению государственного суверенитета в финансовой сфере.

Растущая глобальная интеграция рынков капитала угрожает экономической политике отдельных стран, так как иностранный капитал в виде прямых или портфельных инвестиций таит в себе определенную угрозу для национальной экономики в связи со способностью исчезать из страны столь же быстро, как и появляться.

Глобализация уменьшает способность правительств к маневру. Вскоре они будут поставлены перед необходимостью объединить усилия для контроля над международной деятельностью, информационными и финансовыми сетями ТНК.

Одной из самых больших угроз глобализационных процессов многие эксперты называют рост безработицы. Приводятся порой очень пессимистические оценки и прогнозы. Можно привести высказывания из книги, написанной редакторами еженедельного журнала "Шпигель" – Г.-П. Мартином и Х. Шуманном, "Западная глобализация: атака на процветание и демократию". Прогнозируется, что для функционирования мировой экономики в этом столетии будет достаточно 20% населения. Больше рабочей силы не потребуется. Пятой части всех ищущих работу хватит для производства товаров первой необходимости и предоставления всех дорогостоящих услуг, какие мировое сообщество сможет себе позволить. Эти 20% в какой бы то ни было стране будут активно участвовать в жизни общества, зарабатывать и потреблять, и к ним, пожалуй, можно добавить еще примерно один процент тех, кто, например, унаследует большие деньги. У тех же 80%, которые останутся не у дел, будут колоссальные проблемы. "Назревает экономическое и социальное потрясение неслыханных размеров... Всего за три года, с 1991 по 1994, число рабочих мест в западногерманской промышленности сократилось более чем на миллион. И это при том, что в Германии дела обстоят сравнительно неплохо... В странах ОЭСР безуспешно ищут работу уже свыше 40 миллионов человек".

В качестве угрозы можно отметить, в частности, потенциальный рост безработицы в результате перевода компаниями стран с высокой стоимостью рабочей силы части своих производственных мощностей в страны с низкой оплатой труда. Экспорт рабочих мест может оказаться нежелательным для экономики ряда государств. Но чаще всего в подобных условиях компании развитых стран прекращают выпуск убыточной продукции и переходят к производству товаров, требующих использования высококвалифицированного персонала. Происходит перераспределение рабочей силы. В результате рабочие с более низкой квалификацией остаются невостребованными, в их среде растет безработица, их доходы падают. А в качестве негативного последствия глобализации указывается заметное увеличение разрыва в уровнях заработной платы квалифицированных и менее квалифицированных работников.

Следующую угрозу связывают с мобильностью рабочей силы. Массовая миграция населения, приобретающая глобальный характер, превращается в серьезный источник обострения социально-экономической обстановки в мире. По данным ООН, в 1995 году за пределами родных стран проживало 125 млн. человек. Дестабилизирующими факторами являются новые формы занятости (индивидуализация условий найма, временные контракты) и глобализация рынка рабочей силы. Приток дешевой рабочей силы извне обострил конкуренцию на рынке труда развитых стран, что привело к осложнению межэтнических отношений и росту национализма в этих странах. Негативные последствия свободы перемещения рабочей силы уже давно признаются в качестве потенциальной опасности, а сегодня во многих странах она считается вполне реальной. Поэтому почти все государства ввели те или иные формы контроля над свободным перемещением рабочей силы. Но следует отметить, что наиболее подготовленная и представляющая высокую ценность рабочая сила отличается большей мобильностью и способна эффективно отыскать свою рыночную нишу. В условиях глобализации все страны попытаются привлечь талантливых специалистов и квалифицированных работников, охотно предоставив им визы и впусив на свой рынок. Возникновение межстранового перелива рабочей силы приведет к глобальному повышению производительности, поскольку будет достигнут оптимум в распределении трудовых ресурсов.

Одной из проблем глобализации является потенциальная глобальная нестабильность из-за взаимозависимости национальных экономик на мировом уровне. В результате локальные экономические колебания или кризисы в одной стране могут иметь региональные или даже глобальные последствия. Такая возможность носит не только теоретический характер, а является вполне реальной, что подтверждает финансовый кризис в Азии, начавшийся летом 1997 года в Таиланде, а затем перекинувшийся на другие страны Юго-Восточной Азии, дойдя и до Южной Кореи.

Негативные аспекты глобализации связывают с потенциальными конфликтами, которыми она чревата. Таким образом, глобализация несет человечеству как угрозы, так и новые возможности. Причем баланс позитивных и негативных последствий постоянно меняется как по времени. Так и по странам, регионам, континентам.

Однако "реальность состоит в том, что глобализация представляет объективное и совершенно неизбежное явление современности, которое можно притормозить средствами экономической политики (что и происходит в ряде случаев), но нельзя остановить или "отменить", ибо таково императивное требование современного общества и научно-технического прогресса". Тем более глобализация действительно превратилась в важнейший экономический инструмент организации международной жизни. Странам необходимо адекватно реагировать на глобализационные процессы, чтобы адаптироваться к новым условиям и воспользоваться шансами, которые предоставляет интернационализация мировой экономики.

Библиография

1. Белорус О.Г. Экономическая система глобализма. – Киев, 2003. – 372 с.
2. Долгов С.И. Глобализация экономики: новое слово или новое явление? – М.: ОАО "Издательство "Экономика", 1998.
3. Иванов Н. Глобализация и проблемы оптимальной стратегии развития // МЭиМО. – 2000, №2. – С.12-17.
4. Мартин Г. -П., Шуманн Х. Западная глобализация: атака на процветание и демократию/Пер. нем. – М.: "Издательский дом "Альпина", 2001. – 335 с.
5. Постиндустриальный мир и процессы глобализации // МЭиМО. – 2000, №3.
6. Ценности, которые мы защищаем, перемены, к которым мы стремимся. Социальная справедливость в условиях глобализации экономики. Доклад Генерального директора МОТ. 81 сессия. Женева, 1994, – С. 15.
7. Экономическая энциклопедия / Гл. ред. Л.И. Абалкин. – М.: ОАО "Издательство "Экономика", 1999. – С. 243.
8. Naisbitt J. Global Paradox. – N.-Y., 1994.
9. UNDP Human Development Report, 1996. – N.-Y., 1996, July.

Prezentat la 19.04.2006

МНОГОСТОРОННЯЯ ДИПЛОМАТИЯ ВЧЕРА И СЕГОДНЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ

Светлана ПЫНЗАРЬ, магистр, IRIM

Рецензент:

Сергей НАЗАРЬЯ, доктор политических наук

The multilateral diplomacy is the most frequently used notion in the contemporary experience of the international organizations, which became full-fledged members of the international relations in the latest 50 years of the 20th century.

It represents a complex of official relations between a great number of the participants in the international relations and their joint activity, diplomatic methods and means carried out in the framework of the international conferences, negotiations or organizations where as a rule the problems reflecting a general interest for all participants with the aim of finding the mutual solutions are considered.

Многосторонняя дипломатия – это наиболее часто встречающееся понятие в современной практике международных организаций, которые за последние более чем полвека стали полноправными участниками международных отношений.

По мнению большинства исследователей, многосторонняя дипломатия представляет собой совместную деятельность трех и более государств по решению общих проблема на международных конференциях и в международных организациях. В «Словаре дипломатии» (“Dictionary of Diplomacy”), составленному и выпущенному известными учеными в области дипломатии Дж. Берриджем и Джеймсом в 2001 году, приводится следующее определение: «Многосторонняя дипломатия – это дипломатия, которая проводится тремя и более государствами посредством конференций; это особый вид дипломатии, отличный от двусторонней дипломатии, которая основывается на межгосударственных контактах» (1).

Другое определение, которое заслуживает внимания, – представлено американским профессором Скоттом в статье «Эволюция конференционной дипломатии»: «Многосторонность означает любое решение или совместную акцию, осуществляемые рядом суверенных государств, с целью обеспечения своей безопасности или коллективного процветания. Для многосторонности совершенно необходима полная независимость государств, как и наличие множества мнений» (2).

Сам термин многосторонней дипломатии, по словам российского дипломата и исследователя В.Л. Израэляна, получил права гражданства в конце XIX столетия, и это несмотря на то, что само явление появилось в XVII веке. Под «многосторонней дипломатией» в те времена чаще всего подразумевали совместное рассмотрение несколькими или большим числом государств международной проблемы или проблем, представляющих для них всех общий интерес, а целью их совместных усилий было найти взаимоприемлемое решение стоявших перед ними задач и проблем (3).

Несмотря на то, что само явление многосторонней дипломатии существовало долгое время, его теоретическое осмысление началось намного позднее. Это, прежде всего, было обусловлено расширением многосторонней дипломатической практики, а также развитием различных форм многосторонности, в том числе и универсальных организаций системы ООН.

После создания Организации Объединенных Наций и первого десятилетия ее работы, в международных академических кругах был поставлен вопрос о разграничении дипломатической деятельности. Одним из оснований для этого стали условия работы сотрудников международной организации и сотрудников постоянных представительств при международных организациях. Особый характер привилегий и иммунитетов этих сотрудников, существенно отличавшихся от условий и привилегий и иммунитетов дипломатов, аккредитованных в том или ином государстве, также способствовал разграничению двусторонней и многосторонней дипломатии.

Итальянский юрист Р. Аго, поясняя в рамках Комиссии международного права ООН, почему необходимо отдельно рассматривать дипломатические аспекты отношений между государствами и межправительственными организациями, указал две основные причины: 1) в этих отношениях участвуют субъекты международного права, различия в структуре и характере которых делают невозможным просто применять к ним дипломатическое право межгосударственных отношений; 2) международная организация представляет собой субъект международного права, не имеющий территории, поэтому в ее отношения с государствами вводится третья сторона – принимающее государство, – следовательно, отношения, о которых идет речь, не являются подлинно двусторонними (4).

Разъясняя необходимость разграничения традиционной и новой дипломатии, М. Харди в своей работе «Современное дипломатическое право» писал: «В то время как в прошлом дипломатия касалась главным образом отношений между отдельными государствами, с развитием международной организации она стала многосторонней по форме и коллективной по своим устремлениям, все в большей степени основывающейся на ряде соглашений, которые придают международной организации, как таковой, определенный и независимый статус. Это не означает, что традиционная дипломатия исчезла, но двусторонняя дипломатия стала только частью целого и ее роль будет искажена, если не иметь в виду всей системы дипломатии» (5).

Дипломатическая деятельность государств и их представителей в рамках международных организации (а также на международных конференциях и дипломатических переговорах) отличается от дипломатической деятельности государств, осуществляемой на двусторонней основе. Одной из наиболее существенных особенностей деятельности государств в международных организациях и на международных конференциях является многосторонний характер этой деятельности, участие в ней значительного числа государств. При этом количество в данном случае переходит в качество, изменяя характер взаимоотношений государств-членов организации внутри нее, при этом влияние оказывают и рассматриваемые организацией проблемы.

В силу разграничения двух видов дипломатической деятельности государств появилась новая терминология – двусторонней дипломатии стала противопоставляться многосторонняя дипломатия, под которой понимали деятельность государств в международных организациях и на конференциях. Очень часто дипломатов, работающих в постоянных представительствах при международных организациях, называют «пасынками заграничной службы», а сотрудников международной гражданской службы – «парадипломатами». Еще одним названием, применяемым как к сотрудникам международных организаций, так и к представителям государств, вовлеченным в работу многосторонних конференций и международных организаций, является термин «квазидипломат» (6).

Хотелось бы подробнее остановиться на формах проявления многосторонней дипломатии и связанной с ними типологии данного явления в целом.

Считается, что сам термин находится в дихотомии с двусторонней дипломатией и, несомненно, по аналогии с ней, указывает на межгосударственный характер отношений, осуществляемых в рамках международных конференций и организаций. Действительно, многосторонняя дипломатия – это самое широкое понятие, относящееся к практике конференций и организаций, но очень часто наряду с ним используют и другие термины, как «парламентарная дипломатия» (7), «коллективная дипломатия», «саммит-дипломатия», «ассоциативная или региональная дипломатия», «саммит-дипломатия», «конференционная дипломатия» и некоторые другие.

Остановимся на анализе некоторых форм многосторонней дипломатии, которые наиболее часто встречаются в литературе по специальности. В этом контексте наиболее часто употребляемым термином такого порядка является «парламентарная дипломатия». Среди исследователей нет единого мнения по поводу точного определения данного термина и это обусловлено в первую очередь тем, что достаточно популярным в дипломатической практике является понятие «парламентской дипломатии, под которым следует понимать вовлечение национальных парламентов в международные связи.

Парламентарная же дипломатия практиковалась в рамках Лиги наций, а ныне представляет собой, несомненно, главный метод международных отношений в ООН и десятках региональных и специализированных международных организациях. В этом контексте приведем мнение американского специалиста Раска, утверждающего, что «парламентарная дипломатия» – это особый вид международных переговоров, при проведении которых, по крайней мере, учитывается четыре основных фактора: 1) наличие непрерывности в деятельности организации с более широкими компетенцией и ответственностью, чем сиюминутно появившаяся структура со специфическим вопросом на повестке дня – то есть, другими словами, эта организация представляет собой нечто более усовершенствованное, чем обыкновенная конференция или конгресс; 2) проведение постоянных публичных дебатов, освещаемых в средствах массовой информации и отражающих мнение мировой общественности; 3) правила процедуры, регламентирующие процесс прений, и которые сами по себе являются предметом манипуляций со стороны участников; 4) наличие официаль-

ных заключений, как правило, представленных в форме резолюций и достигнутых большинством голосов участников (8).

Как отмечает Дж. Харр в своей книге «Профессиональный дипломат», парламентарная дипломатия ни в коей мере не заменила традиционные дипломатические методы и должна употребляться в смысле «многосторонней» или «коллективной» дипломатии (9).

На современном этапе часто упоминаемым является и термин «коллективная дипломатия». Чаще всего он применяется к «общей внешней политике и политике безопасности» в рамках Европейского Союза.

Если анализировать данный термин в контексте эволюции Европейский Сообществ (Европейского Союза), то коллективная дипломатия зародилась в процессе интеграции западноевропейских государств (Франции, ФРГ, Италии, стран Бенилюкса) (10). Поэтапно присоединившиеся к ним страны стали полноценными участниками этого процесса, тем самым, внося свой вклад в развитие коллективной дипломатии. Постепенно участники согласовали принципы общей внешней политики и методы принятия решений.

На протяжении всего этого времени договаривающиеся стороны проявили исключительную дипломатическую вежливость, уважение к мнению и позициям сторон, их интересам, проявили терпимость, сознавая, что имеют дело с весьма тонким материалом при решении вопросов, затрагивающих самую чувствительную сторону жизни народа и государства, – а именно суверенитет. Именно поэтому, когда речь идет о решении вопросов, касающихся суверенитета государства, исключается всякая спешка. Дипломаты, представляющие свои страны на всех этапах европейской интеграции ярко продемонстрировали умение вести переговоры, и проявили исключительную терпимость и умение находить компромиссы. В этом и заключается суть «коллективной дипломатии».

На саммите Европейского Союза в Маастрихте в 1992 г. были утверждены основные принципы общей внешней политики, или коллективной дипломатии, а саммит ЕС в Амстердаме в 1997г. добавил к ним некоторые детали, имевшие весьма существенное значение для конкретизации внешней политики и дипломатии ЕС. Именно после решений этих двух саммитов внешняя политика Евросоюза обрела конкретную структуру, целостность и эффективную действенность.

Общая внешняя политика или коллективная дипломатия строится на принципах взаимного обмена информацией, консультаций, согласования и выработки общих позиций и совместных действий на международной арене по самым актуальным вопросам и проблемам международной жизни. Европейская коллективная дипломатия имеет целью укрепление мира и международного сотрудничества, основанных на Уставе ООН и других международных политических и правовых документах.

Итак, термин «коллективная дипломатия» используется для обозначения совместных действий ряда государств в рамках той или иной международной ассоциации, касающихся выработки и осуществления основных принципов и методов ведения того или иного вида политики. В качестве примеров такого

рода дипломатии можно привести попытки разработки и установления системы «коллективной безопасности» в 1930-е гг.; проведение совместной политики стран «Группы 77» в ООН; выступление единым фронтом на международных переговорах или конференциях (например, страны Азии и Африки в ВТО или Движение неприсоединения по вопросу выработки концепции мирного сосуществования государств).

Еще одно очень популярное выражение «саммит дипломатия», которое стало употребляться в основном в XX столетии, хотя первые его проявления встречаются намного раньше (в XV веке, например, встречи монархов, на которых обсуждались основные принципы и совпадающие интересы). Авторство самого термина «саммит дипломатия» приписывают Уинстону Черчиллю, который подразумевал под ним постоянные встречи на высшем уровне (на уровне глав правительств или государств) в 1950-х гг., целью которых было урегулирование международных конфликтов и разногласий. При этом существенным являлось то, что участниками таких встреч являются великие державы с противоборствующими интересами (11).

Одно время (1980-1990-е годы) этому термину стали придавать слишком широкое значение – любые встречи и любые контакты на высшем уровне (дипломаты, высокопоставленные чиновники, политики, уважаемые люди и бизнесмены) стали называть саммит дипломатией. Например, в газете «Тайм» в середине 1995 года вышла статья под названием «Сестринский саммит», в которой описывались события четвертой международной конференции ООН по делам женщин (12). Такому журналистскому расширению термина предшествовали дискуссии 1960-х гг., когда некоторые авторы предлагали понимать под «саммит-дипломатией» многосторонние встречи между представителями ведущих государств мира (13). Позже пришли к общему знаменателю и стали называть саммит-дипломатией только встречи глав государств или правительств как на двустороннем, так и на многостороннем уровнях.

Основываясь на этих положениях, отметим, что не всегда правильно называть саммит-дипломатию видом многосторонней дипломатии. На наш взгляд, это оправдано только в тех случаях, когда количество участников/сторон превышает число три. Классическим примером в этом смысле является дипломатия «Группы Восьми» (G-8) (14).

Развитие международных региональных организаций предопределило введение в середине 1990-х гг. в научный оборот такого термина как «ассоциативная или региональная дипломатия». Он встречается в работах известного исследователя дипломатии Р. Барстона, который полагает, что в современной дипломатии отдельное место занимают отношения как между государствами в рамках международных региональных организаций, между различными региональными группировками и объединениями, так и между государствами, с одной стороны, и международными региональными организациями, с другой. При этом во втором случае государства не должны являться членами данной международной региональной организации (15).

Автор выделяет четыре важных момента, позволяющих говорить нам об ассоциативной дипломатии как об отдельной форме многосторонности: 1) на-

личие договоренностей в письменной форме (соглашения, договоры, программы сотрудничества); 2) проведение периодических встреч между лидерами партнеров (консультации, саммиты, переговоры и т. д.); 3) координация политики и совместных действий; и 4) наличие разработанных и апробированных схем и механизмов сотрудничества между партнерами (оказание кредитов, торговые обмены, оказание технической помощи, осуществление совместных проектов др.) (16).

В качестве примеров автор приводит программы сотрудничества АСЕАН и ПРООН, АСЕАН и Европейских Сообществ, Европейских Сообществ и Лиги Арабских Государств (17). Мы же приведем такие известные и актуальные для Республики Молдова примеры, как Программа «Партнерство во имя Мира» и проекты программы ТАСИС.

Еще одним термином, используемым наряду и вместо понятия «многосторонняя дипломатия», является «конференционная дипломатия», которая определяется как «дипломатическая деятельность, осуществляемая в рамках многосторонних международных конференций» (18). Этот термин не вызывает сомнений в своей трактовке и зачастую используется как синоним «многосторонней дипломатии». Многие авторы отмечают, что многосторонняя дипломатия возникла и на начальном этапе своего существования выступала как конференционная.

Таким образом, по мнению исследователей, многосторонняя дипломатия связана в основном с деятельностью международных конференций и организаций и охватывает как региональный, так и глобальный уровни международных отношений. В рамках многосторонней дипломатии рассматриваются экономические, социальные, культурные, политические и другие вопросы, в том числе проблема разоружения и осуществления контроля над ним (19). С начала XX века международные межправительственные организации стали разрастаться, что явилось свидетельством роста роли многосторонней дипломатии.

По нашему мнению, многосторонняя дипломатия представляет собой комплекс официальных отношений между большим числом участников международных отношений и их совместную деятельность, осуществляемую дипломатическими методами и средствами, в рамках международных конференций, переговоров или организаций, где, как правило, рассматриваются проблемы, представляющие общий интерес для всех участников, с целью нахождения их взаимоприемлемого решения.

В этом контексте, также следует обратить внимание на две стороны многосторонней дипломатии. С одной стороны, многосторонняя дипломатия – это те действия и усилия, которые предпринимаются рядом участников или акторов в контексте многосторонней конференции, переговоров или организации. Вторая сторона медали – это усилия одного государства по реализации своих интересов в совокупности международных организаций или на конференциях и многосторонних переговорах. В этом случае речь будет идти о «многосторонней дипломатии государства».

Библиография

1. Berridge G.R. and Alan James. A Dictionary of Diplomacy. –Hampshire and New York. – 2001. – p. 160.
2. Цит. по: Исраэлян В.Л. Дипломаты лицом к лицу. М. – 1990. – с. 19.
3. Исраэлян В.Л. Дипломаты лицом к лицу. М., 1990, с. 17.
4. См.: Ганюшкин Б.В. Дипломатическое право международных организаций. Правовое положение представителей государств при международных организациях, в их органах и на международных конференциях. М., 1972, с. 15.
5. Цит. по: Ганюшкин Б.В. Дипломатическое право международных организаций. Правовое положение представителей государств при международных организациях, в их органах и на международных конференциях. М., 1972, с. 17.
6. См., например: Левин Д.Б. Международное право, внешняя политика и дипломатия. М., 1981 или Лабейри Менахем. Специализированные учреждения ООН. Л., 1955.
7. Используется термин «парламентарная дипломатии», но не «парламентская дипломатия»..
8. Kaufmann. Ю. Conference Diplomacy. An Introductory Analysis. – 1988. – Martinus Nijhoff Publishers. – с. 2-3.
9. См.: Ганюшкин Б.В. Дипломатическое право международных организаций. Правовое положение представителей государств при международных организациях, в их органах и на международных конференциях. М., 1972, с. 17.
10. См.: Ибрашев Ж., Енсебаева Э. Коллективная дипломатия как нечто новое в международных отношениях. // Казахстан и современный мир. 2001. № 1. // http://www.cvi.kz/text/Journal/N1/Art_IbrEcen.html
11. Diplomacy at the Highest Level. The Evolution of International Summitry. Editor David Dunn. Macmillan Press Ltd. – 1996. – с. 4.
12. Ibidem, с. 14.
13. Ibidem.
14. Подробнее о «Группе Восьми» смотри, например: Луков В.Б. Россия в Клубе лидеров. М., 2002; Луков В.Б. «Группа Восьми». М., 2004.
15. Barston R. Modern Diplomacy. New York, 1995. – с. 108.
16. Ibidem.
17. Ibidem, с. 109-115.
18. См, например: Berridge G.R. and Alan James. A Dictionary of Diplomacy. –Hampshire and New York. – 2001.
19. Diplomacy for the Future. Ed. by George C. McGhell. – University Press of America. – 1987. – с. 4.

Prezentat la 12.04.06

UNITATEA CUNOAȘTERII ȘI CREAȚIEI – TEMELIE A PROFESIONALISMULUI

Ludmila ROȘCA, doctor în filosofie, conferențiar universitar

Doina ROȘCA, UASM

Recenzent:

Teodor ȚIRDEA, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, academician

In the article “The Unity of Knowledge and Creation – Basis for Professionalism”, the author tackles an important issue of knowledge and social practice. Proving the dialectical unity of knowledge and creation, explaining the structure of the cognitive process, the author concludes pointing the changes that interfered in the knowledge and creation at the beginning of the third millennium. The author claims that the need to build moral qualities of future specialists, explaining the requirements of new professionalism.

În primele scrieri cu caracter cosmogonic ale mesopotamienilor, printre care menționăm poemul „Enuma-eliș”, sunt formulate patru concluzii, care au fost puse la baza instruirii și educației tinerei generații. Conținutul acestora reflectă aprecierea și atitudinea omului conștient față de Natură, explică unitatea ei. E vorba despre afirmațiile: ceea ce există constituie un Tot congruent, omul este o parte a acestui Tot, omul beneficiază de funcționarea normală a întregului; existența omului depinde de existența biologică a universului unitar[1]. Orientînd reflecția filosofică către problematica umană, Socrate deschide în cultura antică perspectiva înțelegerii esențelor, adică a utilității cunoștințelor. Apreciind cunoștințele drept virtuți, Socrate descifrează semnificația majoră a înțelepciunii, a bărbăției și moderației. În filosofia lui Socrate, înțelepciunea îl ajută pe om să înțeleagă rostul respectării legilor. Deja la acest nivel al dezvoltării filosofiei – forma sintetică a cunoașterii lumii, este clar că întregul – Existența ca totalitate și modul specific uman de a fi, sunt corelate și își desfășoară existența conform unor legi obiective. Aceste teze, fiind desfășurate ulterior în sisteme filosofice umaniste, au servit ca temelie a procesului instructiv-educativ, orientat spre formarea omului moral. Răspunzînd apelurilor timpului, omul singur trebuie să conștientizeze locul său în lume, predestinarea sa. Fiind sub aspect biologic nefinisat, nerealizat, omul este deschis lumii, deoarece el are lume, pe cînd animalele dețin doar ambianța naturală, mediul. Această deosebire a omului îi deschide perspectiva libertății și a creației: absența instinctelor pregătite îl determină pe om să-și creeze propria ordine.

Creația este legată de necesitatea depășirii necesității și de eliberarea de determinarea naturală și socială. Dar anume din acest motiv, ea ușor trece în haos și dezordine, iar înălțarea formelor existente ale culturii deseori se încheie cu dominarea fanteziei și utopiei. Creația nu este o simplă edificare a noului, dar este și realizarea necesității, deservirea a ceea ce e superior omului și supunerii în fața lui. Doar în cazul recunoașterii valorii naturii, a altor oameni, a tradițiilor culturale existente e posibilă conservarea și dezvoltarea omenirii.

Cunoașterea este un proces de producere a cunoștințelor, în care se fixează experiența umană. „Cunoașterea – proces de reflectare în conștiință a realității existente; procesul activității creatoare de acumulare, reproducere și funcționare a cunoștințe-

lor”[2]. Procesul cunoașterii reprezintă un act, care se desfășoară în cadrul conștiinței individuale, care folosind anumite cunoștințe inițiale produce altele noi. Cunoașterea este procesul dialectic, contradictoriu al reproducerii treptate în conștiință, în sistemul imaginilor ideale al esenței lucrurilor, a proceselor și fenomenelor, incluzând omul și viața socială, și studierea căilor și scopurilor însăși a procesului de formare a cunoștințelor. În calitate de rezultat al activității cognitive a omului, cunoștințele pot fi apreciate adecvat doar ca temelie a unui plan ideal de activitate. Funcționarea cunoștințelor în calitate de temelie a planului ideal de activitate asigură posibilitatea legăturilor ce se stabilesc între realitate și cunoștințele despre ea. Cunoștințele nu sunt un product al cunoașterii pasive a realității. Ele apar, funcționează în procesul activității practice a omului. Cunoașterea trebuie înțeleasă ca un act al spiritului, în care fiecărui raționament în mod inevitabil îi precede trăirea. Se poate afirma că cunoașterea este în primul rând trăirea lumii; este o calitate și o funcție deosebită a vieții mondiale[3].

La etapele primare ale dezvoltării producerii materiale perfecționarea proceselor muncii se află în unitate dialectică cu metodele „științifice” ale cunoașterii realității obiective, deși, cele din urmă nu aveau o formă pronunțată. Acest fenomen a fost observat de Hegel, care scria: „Dacă cunoașterea este arma cuceririi esenței absolute, apoi deodată se evidențiază faptul că utilizarea mijloacelor la unul din lucruri nu o lasă în forma în care ea se prezintă pentru sine, ci dimpotrivă, o formează, o schimbă” [4].

Așa cum în această perioadă procesul muncii și procesul cunoașterii reprezintă un tot integrat, apoi și procesele informaționale în aceste domenii s-au aflat în aceeași unitate, asigurând schimbul de opinii între oameni. Chiar de la începutul evoluției, ele constituie temelia producerii în dezvoltare și a cunoașterii. Această relație a cunoscut un caracter instabil. Motivația ei trebuie corelată de contradicția atestată între creșterea necesităților societății și rezultatele muncii indivizilor și a grupurilor sociale. Așa cum necesitățile erau mai mari ca capacitățile mijloacelor muncii să le satisfacă, se intensifica activitatea orientată spre cunoașterea și descoperirea mijloacelor noi de muncă. În acest context sporește și rolul informației științifice și tehnice.

Analizând diversitatea activității umane S.B. Șuhardin evidențiază două forme ale ei de bază: material-practică și de cunoaștere. Prima formă este determinată de schimbul de substanță și energie, iar a doua cu informația. În mai multe lucrări ale sale A.D. Ursul subliniază că evidențierea aspectului informativ al muncii ne oferă o bază unică de analiză a activității umane, incluzând aici și sfera activității de producere și știința și alte varietăți ale muncii. Astfel, fiind interpretată activitatea umană cuprinde patru componente: subiectul activității – societatea, mijloacele activității, obiectul și condițiile activității. Dat fiind că fiecare component are un aspect informațional am putea folosi criteriul informațional al dezvoltării.

Acest model de dezvoltare a producerii, științei și societății reflectă unitatea proceselor muncii și a celor informaționale, bazată pe transformarea cunoștințelor științifice în tehnici de producere, sau pe dobândirea statutului științei de forță de producere. Nivelul dezvoltării producerii și societății, a forțelor de producere este determinat nu doar de evidența sau absența informației, cât de intensificarea transformării științei într-o informație materializată. Intensitatea transformării informa-

ției dintr-o formă în alta este determinată de sporirea necesității societății în ea, pe de o parte, iar pe de altă parte – de prezența mijloacelor tehnice, a formelor și mijloacelor de transmitere a informației, de capacitatea elaborării unui sistem al comunicării informaționale.

J. Bernal în lucrarea „Știința în istoria societății” sublinia că la începutul dezvoltării sale știința – producerea – informația formau o integritate și doar mai târziu s-au autonomizat în diferite forme ale activității umane[5]. Așa cum la începuturi aceste trei domenii ale activității reprezintă o integritate și după cum s-au dezvoltat într-o unitate dialectică, la fel în condițiile în care omenirea se află într-o situație dificilă, care se complică sub presiunea tensiunii provizoratului existenței proprii, este necesară și actuală analiza producerii materiale, a științei și tehnicii în unitatea lor și nu în diversitate. Elucidând esența științei – producerii – informației, interacțiunea lor, vom găsi soluția problemelor globale.

Cunoașterea, gândirea se manifestă ca un proces creator. Forța creatoare a spiritului uman este un privilegiu al omului, o necesitate vitală a existenței lui, este expresia ființei lui. Gândirea creatoare presupune capacitatea omului de a-și formula probleme și de a le oferi o soluție. Creația este o manifestare a activității productive a spiritului uman. În procesul creației sunt produse valori culturale de semnificație socială, sunt puse în evidență fapte, proprietăți și legități necunoscute mai înainte, sunt elaborate metode noi de cunoaștere și de transformare a realității, precum și a creației însăși.

Potențialul creator al omului se manifestă în mod diferit de la o formă a culturii la alta. În științele naturii, de exemplu, creația se manifestă prin descoperirea faptelor noi, a proprietăților și legăturilor lumii materiale. Potențialul creator al gândirii științifice este trezit de o contradicție proprie conținutului problemei investigate sau constatată între problemă și metodele ei de soluționare, între teorie și practică. Fiecare contradicție conține în ea momentul descoperirii. Elaborarea noului este corelată cu negarea vechiului moment, fapt ce exprimă esența dialecticii dezvoltării gândului.

Cunoașterea și creația cer de la om mobilizarea tuturor forțelor spirituale, care necesită concursul imaginației. Pentru a crea este necesar de produs imaginea creației. Omul se schimbă grație cunoașterii. Dacă lucrurile sunt indiferente față de cunoaștere, din motiv că cunoașterea nu le schimbă esența și se dezvoltă după legi proprii, apoi omul neavînd o poziție determinată și prescrisă în lume, singur trebuie să se definească și să-și găsească poziția pentru a se afirma, a se realiza. Succesele realizate de omul antic sunt datorate autocunoașterii omului ca ființă rațională, ca ființă socială. Ca formă specifică a cunoașterii activității creatoare a spiritului uman, imaginația este legată de reproducerea experienței din trecut (imaginație reproductivă) și de formarea constructiv-creatoare a imaginii noi vizuale sau vital-noționale a situației viitorului vizual (imaginea productivă). Pornind de la realitate, de la particularitățile ei vizuale, exterioare, imaginația creatoare dispune de o mai mare libertate în operarea cu părțile componente ale realității. În așa fel apar o serie de idei originale, de imagini noi. Imaginația creatoare este o posibilitate de generalizare, dar nu la nivel abstract, ea se apropie de concret. Forma superioară a imaginației creatoare este gândirea vizual-imaginativă, bogată în conținutul noțional. În știință imaginația face posibilă transformarea paradigmei fixate de tradițiile

științifice, care ne-a deprins să privim lucrurile într-un anumit fel și să le vedem dintr-o nouă perspectivă. În procesul cunoașterii științifice actul imaginației creatoare este înlocuit de modelarea imaginată a situației concrete a experienței. De exemplu, planificând realizarea unei experiențe, cercetătorul în baza ipotezelor sale și a legilor stabilite în domeniul respectiv, își imaginează o situație concretă, care îi oferă posibilitatea verificării ipotezelor înaintate. Gândirea nu se realizează în permanență ca un proces desfășurat și logic demonstrat. Deseori, omul aproape simultan percepe situația, găsind soluția problemei.

Cunoașterea nu ne oferă o imagine dezinteresată a existenței. A trăi înseamnă a interpreta dintr-un punct de vedere uman, a da sens lucrurilor în raport cu noi înșine. De aceea, orice raport subiect-obiect, inclusiv cel cognitiv, implică elementul de valoare. Activitatea, experiența realului, reflecția, personalitatea și voința sunt cinci atribute care converg sau care implică semnificația pe care o vizează analiza ființei umane conștiente, așa cum se manifestă ea în cadrul „conștientizării” Eu-lui și a lumii” [6]. Contactul permanent cu realitatea, cu mediul extern, reprezintă sursa nepuizabilă a activității psihicului uman, a reproducerii prin procese cognitive a realității, a trăirii acesteia printr-o diversitate de procese afective și a reacțiilor comportamentale față de ea prin procese volitive.

Gândirea, ca activitate mentală, se formează prin interiorizarea sub forma unui sistem de imagini noționale și scheme logico-verbale, a unor procedee și operații din planul activităților umane. Odată constituită, gândirea ridică disponibilitatea de cunoaștere a subiectului pe un plan superior, atât din punctul de vedere al sferei de cuprindere, cât și a pătrunderii tot mai adânci în straturile realității. La un nivel mai înalt, structurile raționale nu generalizează pur și simplu datele senzorial perceptive, ci construiesc modele ideale în care se surprind în stare pură invariațiile unor transformări reale. Ca proces de cunoaștere, gândirea asociată cu alte procese psihice: memoria, imaginația, atenția etc. se desfășoară în trei coordonate temporale: trecut, prezent și viitor, ceea ce îi imprimă un caracter explorator, investigativ, permițându-i corelarea și integrarea datelor anterioare cu cele actuale. Acest caracter al gândirii îi permite realizarea funcțiilor de anticipare și predicție. J.Piaget sublinia că unul din aspectele specifice ale activității cognitive este „desfășurarea sa discursivă pe traiectorii cu circuite foarte largi, în care se păstrează permanent reversibilitatea operațiilor” [7]. Prin această teză epistemologul elvețian subliniază posibilitatea gândirii de a reface, în ordine inversă, procesul de analiză și sinteză.

Evoluția istorică a gândirii, concomitent cu evoluția civilizației umane și a cunoașterii în general, a determinat consolidarea funcției de simbolizare. Modalitate specifică prin intermediul căreia se realizează comunicarea intersubiectivă, gândirea este imposibilă fără limbaj. Mijloacele de transmitere a informației care au ajuns până la noi, atestă instabilitatea lor cantitativă și schimbarea lor prin evidențierea funcțiilor determinate de diversificarea activității umane. Necesitatea în calcul a condus la apariția fixației în diferite obiecte a anumitor simboluri, apoi apariția și fixarea numerelor și a operațiilor matematice simple; capacitatea de măsurare și de fixare a inițiat capacitatea reflectării geometrice și a modelării abstracte. De la desene simple, s-a ajuns la crearea tablourilor complexe, ce reflectă tehnologia diferitor moduri de activitate, iar mai târziu a schemelor abstracte, a desenelor, a graficelor.

Limba include ansamblul semnelor prin intermediul cărora se cunoaște și se comunică într-o comunitate umană, precum și totalitatea normelor gramaticale – sintactice și semantice – de formare a propozițiilor și frazelor cu sens. Limba are un conținut semantic ce nu se modifică cu fiecare act de gândire individuală, ci formează o bază stabilă de la care omul pornește și prin care își realizează activitatea sa de gândire.

Descifrarea secretelor cunoașterii, evidențierea obiectivelor ei teoretico-pragmatice a constituit o preocupare constantă a filosofiei, a metodologiei, a epistemologiei și istoriei științei. Apare întrebarea, de ce revenim la procesul cognitiv la începutul mileniului trei? Răspunsul este concentrat în afirmația lui Aurelio Peccei, expusă într-un raport prezentat la ședința Clubului de la Roma, la începutul anilor 60 ai secolului XX. „Timpurile în care trăim sunt încărcate de pericole și amenințări, dar noi suntem atât de preocupați de chestiunile personale, încât am pierdut reprezentarea despre complicațiile lumii înconjurătoare. În istorie este greu de găsit o altă perioadă, în care oamenii ar fi privit în viitor, fără o tulburare neformală. Este ceva asemănător cu Evul Mediu, perioadă în care oamenii cu frică așteptau schimbarea mileniului” [8]. În lucrarea „Calitățile umane”, Aurelio Peccei subliniază: „Lumea în secolul XX s-a schimbat vertiginos, omul, însă nu a reușit să asimileze, să aprecieze adecvat transformările realizate. Omul, comunitatea umană nu a reușit să-și coreleze mentalitatea, conștiința individuală și socială cu modificările lumii” [9].

În așa fel, constatăm nu doar intensificarea rolului factorului uman în soluționarea problemelor cu care se confruntă comunitatea umană la începutul secolului XXI, dar conștientizăm simultan că soarta lumii depinde de integrarea cunoștințelor, de interacțiunea lor cu activitatea umană, cu procesul de creare a bunurilor, a valorilor, de responsabilitatea factorului de decizie și a fiecărui specialist, de mentalitatea fiecărui locuitor al Planetei. Din nefericire, diferențierea cunoașterii a avut nu numai consecințe pozitive, acumulând un volum imens de cunoștințe despre diferite fragmente ale realității obiective, dar a produs și un număr de savanți, de specialiști ce nu-și asumă responsabilitatea pentru soarta întregului sau a unui segment mai mare ce depășește limitele specializării sale înguste. Iată de ce în condițiile reformării sistemului de instruire și educație a viitorilor savanți, specialiști, o atenție sporită se acordă dezvoltării conștiinței morale, a abilităților de integrare în grupul social, de comunicare, de respect pentru tot ce este viu. Răspunzând acestor cerințe „Etica profesională”, întemeiată pe conținutul „Eticii” ca știință filosofică, contribuie la pregătirea unor specialiști cu un simț deosebit al responsabilității, al demnității umane, manifestate atât la nivel individual, cât și civic. Aceste valori morale: responsabilitatea și demnitatea umană, reprezintă temeiul noului profesionalism. Indiferent de domeniul de activitate profesională, responsabilitatea și demnitatea, fiind asimilate ca valori etice, îi oferă personalității șansa de autorealizare, de autoafirmare. „Suntem convinși că atât la nivel individual, și la cel social factorul decizional este cel mai important. Omul care le apreciază pe toate, care oferă sens, tuturor formelor de existență, poate utilizându-și rezervele intelectuale, să găsească soluțiile oricărei probleme, cât de dificilă nu ar părea la prima vedere” [10].

Profesionalismul și atitudinea omului față de procesul muncii, a activității profesionale sunt manifestări ale moralității lui. În domeniul moral cheia succesului o constituie nu atât volumul de cunoștințe asimilate, cât înțelegerea etică în unitatea

celor 3 componente ale sale: metateoria, teoria și practica actelor. Fără o astfel de înțelegere este imposibilă orientarea specialistului contemporan în conținutul demersurilor etice. Situațiile în care ajung oamenii în procesul onorării funcțiilor lor profesionale, în procesul muncii și a relațiilor de producere sunt reflectate în diferite concepții etice. De exemplu, utilitarismul apreciază activitatea omului contemporan după realizările înregistrate, după volumul satisfacerii necesităților vitale a unui număr mai mare de oameni. Etica contemporană este etica înaltei responsabilități profesionale. Noi nu putem accepta în calitate de motiv al activității umane: plăcerea, satisfacția, binele, fericirea personală, sau a anturajului nostru. Toate eforturile noastre în desfășurarea activității social utile vor avea efect pozitiv, doar fiind orientate în viitor, doar corelând necesitățile generațiilor ce conviețuiesc în prezent pe Terra cu condițiile favorabile existenței umane în viitor. De aceea, principiul de temelie al activității profesionale a specialiștilor contemporani este: Nu dăuna. Mileniul trei în fața specialiștilor, în fața locuitorilor Terrei impune noi condiții. Acestea pot fi satisfăcute nu doar prin acumularea cunoștințelor noi, dar printr-o nouă atitudine față de creație, față de îndeplinirea obiectivelor profesionale.

Referințe

1. A se vedea: L. Dergaciov, P. Rumleanski, L. Roșca, *Filosofia*, Chișinău, 2002, 336 p., P. 24.
2. *Dicționarul de Filosofie și Bioetică*, N. Țârdea, Ch. CEP, *Medicina*, 2004, 441 p., P. 90.
3. A se vedea: L. Dergaciov, P. Rumleanski, L. Roșca, *Filosofia*, P. 280-285.
4. Гегель, Соч., М., 1959, т.4, С. 41.
5. A se vedea: Дж. Бернал, *Наука в истории общества*, М., 1956, С. 138, 141, 196, 197.
6. Henri Ey, *Conștiința*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, P. 42.
7. A se vedea: J. Piaget, *Psihologia inteligenței*, București, Editura științifică, 1965.
8. Se citează după: А.И. Неклесов. Управляемый хаос – движение к нестационарной системе мировых связей. Проект РТФН н. 00.02.0021. за 2002.
9. Печчеи А. Человеческие качества, М.. Прогресс, 1978, С.283.
10. Ludmila Roșca, Doina Roșca, *Supraviețuirea, cultura muncii și dezvoltarea economică a țărilor europene. Societatea contemporană și integrarea economică europeană*. Simp. Șt. Intern. 22-23 octombrie, 2004, red. coord. Ludmila Roșca.-Chișinău; UASM, 2004 – 331 pag., P. 78.

Prezentat la 03.10.2006

НЕГАТИВНЫЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ: ПОСТТРАВМАТИЧЕСКИЙ СИНДРОМ

Елена ШИНКАРЕВА, ИРИМ

Рецензент:

Татьяна ЖОСАН, доктор исторических наук

The author of this article opens the problem of psychological consequences of armed conflicts, which in spite of its wide spreading on post-soviet space, still is not enough examined and discussed. The author's proper vision of the reason of low level of the mentioned field investigation is given as well. A strong necessity of foundation of entire system of psychological help to veterans of wars and local conflicts is noted in the article. The author gives the analysis of causes of post-traumatic military syndrome manifestation. The disability to adapt to the realities of peaceful life and to apply practical skills and styles of behavior, obtained in war conditions, are mentioned as being the main. The article contains statistic data, which reflect a special acuteness of the problem on post-soviet area.

Ясное понимание жестоких реалий войны, вероятно, присуще представителям любого поколения, поскольку это явление, последствия которого бесконечно трагичны, по-прежнему присутствует в современной системе внутригосударственных и международных отношений. Мы не будем останавливаться на экологических, экономических, политических, социальных и прочих негативных последствиях войны, которые весьма очевидны. Наша основная задача состоит в раскрытии и анализе не менее важных **психологических** последствий, которые несет любая война для общества, и которые нередко умышленно не обсуждаются. Тем не менее, уже давно отмечено, что воздействие специфических условий войны на психологию ее участников сказывается долго после окончания боевых действий. Не будет преувеличением сказать, что война накладывает отпечаток на всю последующую жизнь людей, принимавших участие в вооруженной борьбе, — более или менее явно, но несомненно.

Участие в войне оказывает безусловное воздействие на сознание, подвергая его серьезным качественным изменениям. На данное обстоятельство обращали внимание не только специалисты (военные, медики, психологи и др.), но и писатели, в том числе и имевшие непосредственный боевой опыт. Достаточно упомянуть Льва Толстого, Эриха-Марию Ремарка, Эрнста Хемингуэя, Антуана де Сент-Экзюпери и др.[1] Весьма многозначительным, в данном контексте, может показаться утверждение и Константина Симонова: «Иногда человеку кажется, что война не оставляет на нем неизгладимых следов, но если он действительно человек, то это ему только кажется».[2]

Психическое состояние человека, пережившего ужасы войны, называют посттравматическим военным синдромом, прямым следствием которого становится конфликтное поведение человека в социальной среде: нежелание идти на компромиссы, попытки разрешить споры мирного времени привычными

силовыми методами. Именно эти изменения в психике человека становятся очевидными по возвращении бывших комбатантов в условия мирной жизни.

Для большинства участников боевых действий долгожданное возвращение к мирной жизни становится более тяжелым событием, чем существование «внутри войны». Дорога домой оказывается психологически гораздо длиннее, чем реальное физическое перемещение в пространстве.

Процесс послевоенной адаптации бывших комбатантов сопровождается переосмыслением своего опыта. Так, одна из трудностей адаптации может заключаться в возвращении заслуженного военного, отличившегося рядом подвигов и смелых поступков, к будничной, «серенькой» действительности при понимании им своей роли и значимости во время войны. Не случайно многие ветераны Великой Отечественной войны, которые в военный период мечтали о мирном будущем, впоследствии вспоминали дни, проведенные на фронте, как самое главное, что им суждено было совершить, независимо от того, кем они стали на «гражданке», каких высот достигли. [3]

Проблемы, с которыми ветераны войны сталкиваются в мирной жизни, напрямую связаны с невозможностью использовать приобретенные в условиях войны навыки и способы поведения. Так, по данным на 1995 г., до 12 % бывших участников вооруженных конфликтов, вспыхнувших на постсоветском пространстве в начале 90-х гг. хотели бы посвятить свою жизнь военной службе по контракту в любой воюющей армии. [4]

Психологи также заметили, что у военнослужащих, имеющих многократный опыт командировок в «горячие точки», трансформируются ценностные ориентации. Заметно снижается, например, приоритет таких ценностей, как «развитие», «образованность». Человек с трудом планирует свое будущее. В семьях участников боевых действий возрастает конфликтность. Статистика свидетельствует об увеличении числа разводов, нарушении супружеских и детско-родительских отношений. [5]

Так, по данным на ноябрь 1989 г., в России 3700 ветеранов Афганской войны находились в тюрьмах; количество разводов и острых семейных конфликтов составляло в семьях «афганцев» 75%. Более двух третей ветеранов не были удовлетворены работой и часто меняли ее из-за возникающих конфликтов; 60% страдали от алкоголизма и наркомании; наблюдались случаи самоубийств или попыток к ним; около 50% (а по некоторым сведениям, до 70 %) готовы были в любой момент вернуться в Афганистан. [6]

В США, например, опубликована следующая статистика: число самоубийств в среде бывших участников военных действий во Вьетнаме в три раза превысило число погибших на самой войне. Треть всех заключенных в американских тюрьмах – ветераны Вьетнама. Уровень разводов среди них составляет 90 процентов. У тех, кто прошел ад войны, наблюдаются все формы дезадаптации – алкоголизм, наркомания, профессиональные и социальные конфликты. По данным американской психологической ассоциации, у каждого пятого из воевавших во Вьетнаме отмечаются симптомы посттравматического стрессового расстройства. [7]

Необходимо отметить, что с посттравматическими невротами у воинов, побывавших в боевой обстановке, сталкивались и продолжают сталкиваться

многие страны мира. Особенно остро эта проблема стоит на территории пост-советских государств. Согласно исследованиям московского центра этнополитических и региональных исследований, только на территории бывшего Советского Союза существует около 200 потенциально конфликтных ситуаций, способных стать этнополитическими конфликтами. [8] Такая перспектива уже реализовалась в вышедших на вооруженный уровень развития конфликтах в Таджикистане, Азербайджане (Нагорный Карабах), Грузии (Абхазия, Южная Осетия), Молдове (Приднестровье), России (Северная Осетия, Ингушетия, Чечня). Только в четырех наиболее ожесточенных конфликтах число убитых превышает 100 000 чел. (Таджикистан – 40 тыс., Карабах – 20 тыс., Абхазия – 20 тыс., Чечня – свыше 30 тыс.), численность раненых, искалеченных приближается к полумиллиону. Этот индикатор ставит пост-советские конфликты в один ряд с 30 крупными вооруженными конфликтами, имевшими место в остальном мире в 80-90 гг. [9]

Однако, несмотря на эту угрожающую статистику жертв конфликтов, до недавнего времени проблема «военного синдрома» на пост-советском пространстве широко не обсуждалась, оставаясь в тени. Как следствие, не было и системы психологической помощи участникам войн и локальных конфликтов.

К сожалению, на пост-советском пространстве, психологическая культура пока низка, обращаться за помощью к психологам или психотерапевтам считается проявлением слабости, неспособности самостоятельно разрешить свои проблемы (а в военной среде – особенно). Военнослужащие, наоборот, стремятся избежать разговоров, воспоминаний, связанных с военными действиями.

Тем не менее, психологи убеждены, что в их помощи нуждаются все военные, которые прошли через 2-3 войны. Все дело в том, что на войне у человека включаются боевые рефлексy. В условиях военных действий они его спасают, но когда он возвращается в мирную жизнь, мешают жить. Так, основная задача психологов – научить военных «выключать» боевые рефлексy в условиях мирной жизни. Иначе от их агрессивности, отчужденности страдают окружающие и, прежде всего, – жены, дети. [10]

У индейских племен есть ритуал: когда мужчины возвращаются с войны, все племя совершает ритуальные танцы и закапывает «топор войны». Американские ученые заметили, что после вьетнамской войны среди солдат индейского происхождения было мало тех, кто страдал «вьетнамским синдромом». Все дело в том, что у индейцев есть это самое умение «выключать» боевые рефлексy. [11]

В современных условиях функции выполнения подобного ритуала должны возлагаться на военных психологов. Однако, прежде всего, необходимо внедрение единой государственной комплексной реабилитационной программы для всех военнослужащих, которая предполагает оказание не только психологической, но и социальной помощи бывшим комбатантам. Необходимо помнить о том, что посттравматический военный синдром, прежде всего, становится участью инвалидов войны, которые чувствуют себя «бесполезными» в государстве, ради которого была пожертвована сама их жизнь.

Ссылки:

1. Ред. Барабанщиков, В.П. Военная педагогика и психология. Москва, 1986 г.
2. Симонов К. Письма о войне. Москва, 1990 г.
3. Карашан В.А. Военная психология. Москва, 1973 г.
4. Серебрянников В. Военное насилие в политических конфликтах России. // Диалог, 1996 г., №8.
5. Маклаков А.Г. Проблемы прогнозирования психологических последствий локальных военных конфликтов. // Психологический журнал, 1998 г., №2.
6. Ibidem.
7. Сенявская Е.С. Психология войны в XX веке как историко-теоретическая проблема.// <http://www.hist.msu.ru/Departments/HisTheory/Ed2/nhjr3.htm>
8. Косолапов Н. Конфликты пост-советского пространства: политические реалии. //МЭМО, 1995 г., №10.
9. Косолапов Н. Конфликты пост-советского пространства: фактор стабильности? // МЭМО, 1996 г., №2.
10. Маклаков, А.Г. Проблемы прогнозирования психологических последствий локальных военных конфликтов. //Психологический журнал, 1998., №2.
11. Сенявская Е.С. Проблема выхода из войны: психология комбатантов и посттравматический синдром // История. 1999 г., №43

Prezentat la 10.07.2006

ПОЛИТИЧЕСКОЕ МЫШЛЕНИЕ КАК БАЗОВАЯ КАТЕГОРИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ: СПЕЦИФИКА ПОНЯТИЙНОГО АППАРАТА

Наталья СТЕРКУЛ, USM

Рецензент:

Константин ЕШАНУ, доктор исторических наук, профессор

The article analyzes the political thinking as the main category of the political science. Any useful discussion of political thinking must first deal with the question "What is political thinking?" As is the case with most questions on this subject, the answers are both numerous and controversial. Analyzing such definitions as world outlook, mentality, political thinking, and ideology author turn attention to the correlation of terms. It helps to understand importance of categories. In practice (empirical part) political thinking play special role in the contemporary changing world. In this context the real meaning of definitions is necessary. The main components of political thinking are political ideas, political opinions, and political horizon. These elements have close connection, one without other doesn't exist.

Адекватное отражение и понимание мира политики возможно только путем непрерывного накопления политических знаний, постоянного обновления и обогащения систематических исследований в данной области. В этом контексте особенно важен факт преемственности между политическими учениями прошлого и современной политической наукой. Эволюцию процесса формирования политической науки необходимо рассматривать с осознанием особой значимости постепенного накапливания идей и методов исследования политики, а также важности совершенствования понятийно-категориального аппарата и кристаллизации политических знаний.

Вариации понятийного аппарата политической науки довольно многообразны. Французский политолог М. Гравитц определил ее как "исследование человеческих возможностей по использованию институтов, регулирующих совместную жизнь людей в обществе, идей, приводящих это общество в движение, независимо от того, созданы эти идеи современниками или получены от предшествующих поколений". (1)

Политическая наука это "наука о политике и политическом управлении, о развитии политических процессов и систем, поведении и деятельности субъектов политики". (2) Такую трактовку в обобщенном виде чаще всего дают российские исследователи, число которых в последние десятилетия значительно возросло, что свидетельствует об увеличении интереса к политической науке, обусловленное сложившимся историческим развитием государства.

Среди многообразных терминов политической науки, хотелось бы обратить внимание на определение Мухаева Р.Т., отличающееся своей комплексностью. Автор рассматривает политическую науку как "науку об устройстве, распределении и осуществлении власти в политическом сообществе, происходящих через взаимодействия институтов публичной власти, общества и индивида". (3)

Особый интерес представляет определение профессора Василика М.А.: "Политическая наука есть наука о политике, т.е. об особой сфере жизнедеятельности людей, связанной с властными отношениями, с государственно-политической организацией общества, политическими институтами, принципами, нормами, действие которых призвано обеспечить функционирование общества, взаимоотношения между людьми, обществом и государством". (4)

Учитывая такую разносторонность во взглядах, при определении термина, некоторые авторы избегают попыток разработать его общепризнанную трактовку. Несмотря на это вариации понятийного аппарата довольно многообразны. С развитием политической науки появляются новые интерпретации и дополнения содержания данного термина.

Нам представляется целесообразным предложить собственную формулировку в широком смысле слова понятия "политическая наука". По нашему мнению это комплексная наука об объективной реальности мира политики, содержащая определенный тип политического знания, познания и мышления.

Политическая наука прошла длительный путь развития, ее возникновение и поступательная динамика, отразились не только на обширной теоретико-концептуальной базе дисциплины, но и на политическом мышлении как базовой категории политической науки. Термин "категория" (от греч. *categoria* – высказывание, свидетельство) – форма осознания в понятиях наиболее общих свойств развития природы, общества и мышления. (5)

Категориальный аппарат важен для любой дисциплины, поскольку отражает ее многообразие, четкость, строгость и ясность в формировании и выборе формулировок, от него зависит научный потенциал определенной отрасли знания. В политической науке понятийно-категориальный аппарат занимает одно из центральных мест. За содержанием и совершенствованием его инструментария следили многие политологи.

Классификация категорий политической науки проводится чаще всего по характеру изменений в политике. При этом, как правило, выделяются два основных состояния: изменчивость и стабильность, которые играют ведущую роль в процессе подразделения категорий на группы. Так, динамизм политического развития отражает следующие категории: "политический интерес", "политический выбор", "политическое развитие", "политический процесс", "политическая ситуация" т.д. Стабильность политической сферы выражают такие категории как: "политическая власть", "политический режим", "политическая система", "политические нормы", "политические традиции", "политическая культура".

Политическая наука сфокусировала в большом объеме всестороннее рассмотрение и осмысление различных аспектов понятия политического мышления как базовой категории политической науки. Трактовки этого понятия весьма разнообразны в зависимости от исторического периода и направлений философского и общественно-политического мышления конкретных авторов.

В литературе встречаются различные определения понятия "политическое мышление". Анализ различных трактовок политического мышления показывает комплексный характер данного явления. Отсюда вытекает довольно многообразная интерпретация и весьма противоречивое толкование содержания данного тер-

мина. В виду этого, представляется целесообразным разобраться в изученной терминологии, во избежание подмен и путаницы в содержании понятийного аппарата.

Под политическим мышлением понимается отражение объективных реальностей современного мира в общественном и индивидуальном сознании, содержащее знания о свойствах, связях и отношениях, присущих политико-социальной, экономической, военно-стратегической действительности и мировым реалиям в целом. С его помощью осуществляется переход в познании от явлений к сущностям. Поскольку реальная действительность находится в непрерывной динамике, постоянно меняется и политическое мышление.

Политологический словарь трактует политическое мышление как отражение, познание политического бытия, рациональное и аналитическое отношение к действительности, выражаемое в политических концепциях, программах, теориях, идеях, в обобщении социально-политического опыта прошлого и настоящего.

Для политического мышления как базовой категории политической науки характерны: "проникновение в политическую сущность изучаемых социальных объектов; целостный и всесторонний охват явлений и процессов и их взаимодействие с другими политическими реалиями; поиск истины и эффективной методологии решения сложных проблем; сопряжения интересов и целей, действующих в обществе политических сил с реальными возможностями их осуществления; выработка эффективной стратегии, тактики и технологии политической деятельности". (6)

Политическое мышление можно охарактеризовать как синтез науки и политики, основанием которого является анализ всех фундаментальных процессов, событий, тенденций происходящих в конкретных обществах, а также в современном мире в целом. Коллективное и индивидуальное осознание этого понятия определяется не только разумом, знаниями, логикой бытия, но и нормами, ценностями и традициями культуры, историческим опытом поколений.

Многие приравнивают понятия "политическое мышление" и "идеология". Тогда, как последнее – это система политико-правовых, нравственных, религиозных, эстетических и философских взглядов и идей, которая, является составным элементом первого. В зависимости от интерпретаций трактовок различных авторов смысл данного термина несколько меняется.

Идеология это активный социальный феномен, катализирующий исторический процесс, направленный на стимулирование и осуществление определенных действий для реализации политических интересов и целей. В современных исследованиях ее определяют как "комплекс идей и концепций, с помощью которых человек понимает общество, социальный порядок и самого себя в этом обществе и мире". (7) Идеология рассматривается и как утверждение в жизни общества системы господствующих идей, устоев, установок, норм и принципов нравственной, идейной и религиозной жизни общества. (8)

Любая идеология стремится объяснить и обосновать тот социальный и политический порядок, который она защищает через апелляцию к естественным законам. Особенно четко это прослеживается, если прибегнуть к анализу исторических событий. Во всех странах Запада, где произошли великие буржуазные революции, ученые, философы, гуманитарии, политические деятели внесли

свою лепту в процесс убеждения масс посредством идеологии, опирающуюся на естественные законы. Так, Ньютон и его последователи, из новой картины мира выводили идеи о природном (естественном) характере конституции, конечная цель, которую они преследовали, заключалась в ограничении власти монарха. (9)

В исследованиях последних лет приходится сталкиваться с синонимичным использованием терминов "мышление" и "ментальность". Это не правомерно, поскольку "ментальность" – термин более широкий. Однако мышление оказывает на него огромную роль и способно привести к расширению, обогащению и даже изменению. В этом контексте важную роль играет внутреннее выражение мысли и его понимание. Мышление отражает понятия и мысли независимо от того, чьи они. Ментальные феномены в противоположность мышлению субъективны. (10)

Ментальность – состояние уровня и направленности индивидуального и группового сознания, его способность к освоению норм, принципов и ценностей жизни, к адаптации к условиям социальной среды, воздействию на нее, к воспроизводству опыта предшествующих поколений. В последнее время в политологии и социологии широкое распространение получил термин "ментальное пространство", обозначающий сферу деятельности личности, социальной группы, в условиях которой находят свое своеобразное и многогранное проявление мироощущение и мировосприятие людей, их отношение к действительности, к политическому курсу, к властным структурам и т.д.

Довольно часто отождествляют такие понятия как "мировоззрение" и "мышление". Следует уточнить, что под первым термином мы понимаем систему обобщенных представлений о мире, о совершающихся в нем природных и социальных процессах. Его специфика – в целостном, осмысленном отражении действительности. Мировоззрение имеет многослойную структуру, компоненты которой выполняют специфические функции и взаимно переплетаются. Мышление выделяет из мировоззрения различные элементы, которые в реальной жизни органически соединены и в целом составляют его содержание. Вместе с тем структура и содержание данного понятия не являются статичными и неизменными. На разных этапах исторического развития изменяется роль отдельных компонентов системы мировоззрения, обновляется его структура. (11)

Таким образом, можно проследить тесную взаимосвязь четырех терминов, которые мы расположили согласно широте и комплексности их аппарата, не нарушая логическую цепочку их значений: "мировоззрения", "ментальности", "мышления" и "идеологии". Это отнюдь не означает, что содержание одного понятия может быть заменено другим. Заимствование и использование их в качестве синонимов часто приводит к ошибочным суждениям. Целесообразным представляется традиционно исходить из единства и объективного характера научных знаний, а также из недопустимости смешения философских категорий и специальных научных понятий. Данный подход был положен в основу многих исследований фундаментальных закономерностей трансформации политического мышления и науки.

Анализ изучаемого понятия показывает, что оно следует тем же методологическим установкам, что и научное мышление вообще, открыто для восприятия

всего нового, неожиданного, не укладывающегося в традиционные схемы. Кроме того, требует интеллектуального прорыва в видении окружающего нас мира. Для этого необходимо переосмыслить постулаты конфронтационного, однолинейного метафизического мышления, отбросить устаревшие догмы и стереотипы, разработать новую систему взглядов и оценок, которые адекватно отражали бы резко изменившиеся условия человеческого существования и социального бытия.

Политическое мышление это системная, сложно структурированная категория политической науки, в состав которой входят определенные подкатегории или как их принято называть в научной литературе "составные элементы". Роль и значение каждого отдельного элемента очень велики, поскольку вместе они составляют некую совокупность, целостность, характер которой в полной мере отражается на специфике политического мышления. Выделяются следующие основные составляющие политического мышления: политическая мысль, общественно-политическое мнение и политический кругозор. Они тесно взаимосвязаны между собой и оказывают прямое влияние на формирование и развитие политического мышления в определенные исторические периоды мирового развития. Рассмотрим их сущность и значение подробнее.

Политическая мысль это система идей, взглядов, представлений, которая формирует знания людей о политической деятельности, политическом сознании и формах политических отношений, о природе, сущности и функциях власти, о структуре политических систем и их элементов.

Общественно-политическое мнение в демократическом государстве играет важную роль в политической жизни и в сфере властных отношений. Это одно из направлений массового политического сознания, в котором выражается отношение значительных масс населения, отдельных социальных групп к внутренней и внешней политике, к важным политическим событиям, к деятельности тех или иных лидеров, партий и политических сил.

Политический кругозор – объем, широта знаний, интересов субъектов политики, позволяющие им ориентироваться во всем многообразии общественной жизни, творчески осмысливать ее процессы и принимать соответствующие решения. Политическая практика доказала, что узость кругозора, примитивность и догматизм, пренебрежительное отношение к инновациям ведут к беспринципности и политиканству, к неумению должным образом отвечать на вызовы времени, к провалам и ошибкам. (12)

Составные элементы политического мышления как базовой категории политической науки в своей совокупности помогают более четко и обстоятельно отразить особенности развития каждой отдельной страны, учесть их традиции, обычаи, ценностные ориентиры, а также осмыслить неизбежность самоопределения государств и способы их преобразования на определенном этапе эволюции. (13) Помимо весомого значения на локальном уровне, взаимозависимость подкатегорий политического мышления, способствует отображению его определенной направленности в глобальном, общемировом масштабе. Именно составные элементы формируют его характер, специфику и предопределяют подвижность и способность к обновлению. Кроме того, они подтверждают системность данной категории.

Динамичность политического мышления predeterminedена самим ходом мирового исторического развития, и каждый новый этап в этом процессе эволюции будет в большей или меньшей степени отражен в базовой категории политической науки. Таким образом, можно говорить об отражении политическим мышлением реалий мирового развития как о закономерности.

В нынешнем высококомобильном мире, политическое мышление являющееся базовой категорией политической науки, нуждается в качественном изучении и обновлении. Оно должно объединять общество, обосновывать и защищать общечеловеческие интересы и ценности. Ввиду этого, политическое мышление, отражающее противоречия мирового развития нуждается в особом внимании со стороны научных деятелей, политиков, специалистов в области международных отношений и философов. Нарастающая волна назревших общемировых проблем перехлестывает возможности политической науки. Для их решения требуются новые силы, средства и методы, и все больше международных субъектов и индивидов втягивается в их поиски. Этим и определяется своеобразие политики и политического мышления современности, которые значительно отличаются от предшествующих исторических периодов. Базовая категория политической науки позволяет проследить переход от теории анализа эмпирического материала – объяснения и понимания существующей реальности, обусловленной историческими изменениями, к практической стороне вопроса, а также предоставляет возможность проследить за генезисом системы международных отношений и попытаться выявить перспективы дальнейшей трансформации мира политики, политического мышления и политической науки.

Библиография

1. Гаджиев К.С. Политическая наука. Москва: Международные отношения, 1996. с.7.
2. Ирхин Ю.В., Зотов В.Д., Зотова Л.В. Политология. Москва: Юрист, 2002. с.21.
3. Политология под ред. Мухаева Р.Т. Москва: ПРИОР, 1997. с.82.
4. Политология под ред. Василика М.А. Москва: Гардарики, 1999, с.13.
5. Философский словарь под редакцией И.Т. Фролова. Москва: Издательство политической литературы, 1986. с.191.
6. Политологический словарь под ред. проф. В.Ф. Халипова. Москва: Высшая школа, 1995, с.119.
7. Кара-Мурза С. Идеология и мать ее наука. Москва: АЛГОРИТМ, 2002, с.5.
8. Васильчук Ю.А. Фактор интеллекта в социальном развитии человека // Общественные науки и современность. 2005, №1, с. 60.
9. Кара-Мурза С. Идеология и мать ее наука. с. 6-7.
10. Дегутис А.Ю. Язык, мышление и действительность. Вильнюс: Наука 1984, с.39.
11. Федосеев П.Н. "Философия и научное познание" Москва: Наука, 1983, с.17-18.
12. Политологический словарь под ред. проф. В.Ф. Халипова. с. 77.
13. Федотов А. Трансформация современной России: возможности и пределы // Власть. 2002, №12, с.14.

Prezentat la 03.04.2006

МЕТОДЫ И МЕТОДИКА СБОРА ПОЛЕВОГО МАТЕРИАЛА ПО ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЕ

Елизавета КВИЛИНKOVA, доктор истории,

Институт межэтнических исследований, Академия наук Республики Молдова

Рецензент:

Андрей ШАБАШОВ, кандидат исторических наук, профессор, Украина

Methodological principles and the methodology in the fields of ethnographical researches are investigated in the article. It is mentioned that generally it is essential to apply detailed questionnaires for a deeper research of traditional culture. In ethnography the usefulness of cooperation with the representatives of marginal sciences, without which the scientific approach towards the dynamic analysis of people's life is impossible represents a burning question.

Все более возрастает интерес к проблеме этногенеза и культуры не только у представителей различных научных дисциплин, но и у представителей различных этносов. Это связано в определенной степени с современными процессами, происходящими в мире. В результате процесса глобализации происходит нивелирование национальных культур и утрата национального своеобразия. Все это еще более усиливает необходимость активизации деятельности по сбору полевого этнографического материала, так как он стремительно исчезает. Необходимость сохранения самобытной культуры является составной частью историко-культурного и духовного развития народа.

В последнее время в исторической науке значительное внимание уделяется изучению культурного феномена этноса, и в частности изучению традиционной культуры. Согласно высказываниям известных ученых (Ж. Бодриар, М. Мафессоли), в настоящее время происходит «ренессанс» традиционной культуры (1). Это способствует решению важных вопросов, и в первую очередь, исследованию вопроса происхождения того или иного народа, этнокультурного взаимодействия с другими народами, и позволяет заполнить имеющиеся пробелы в знании древних пластов духовной культуры.

Изучение вопроса о национальном своеобразии невозможно без исследования результатов этнокультурного взаимодействия этноса с соседними народами на протяжении различных исторических периодов. Углубленное исследование традиционной культуры этносов объективно содействует процессу межкультурного диалога, развитие и углубление которого во многом зависит от так называемой «культурной компетентности».

Несмотря на имеющиеся разработки в области составления программ по методам и методике сбора полевых этнографических материалов (С.М. Абрамзон, Г.С. Читая, Г.С. Маслова, Г. Громов, В.Н. Басилов и др.), данной вопрос и в настоящее время является актуальным. Основные задачи, связанные с развитием этнографической науки, а также методы и методика сбора полевых этнографических материалов, широко обсуждались на страницах специализированных научных изданий в 80-90-е годы прошлого столетия.

Ученые этнографы, историки разных стран единодушны в том, что основной задачей этнологии является исследование исчезающих компонентов культуры, а

также активизация изучения традиционно-бытовой культуры в целом (2). И для того, чтобы восстановить элементы традиционной обрядности необходимо тщательное исследование и фиксация их у носителей и хранителей народных традиций, то есть у старшего поколения. Поэтому историческая глубина сведений о корнях бытующих явлений определяется их возрастом.

Исследователь должен стремиться фиксировать компоненты культуры, сложившиеся и развивающиеся в разные хронологические периоды и дифференцировать различные элементы бытовой культуры с точки зрения последовательного историзма и динамики развития. Поскольку многообразные элементы бытовой культуры возникли в разные исторические периоды и при различных обстоятельствах их роль в современной жизни также неодинакова: «одни элементы относятся к отжившим или отмирающим, другие составляют основу этнографической действительности и имеют перспективу дальнейшего развития. Этнограф обязан понять их роль, найти соответствующее место каждому из разнородных явлений ...» (3). Это тем более целесообразно, что реликтовые явления порой трудно вычленишь в такой сложной системе как культура.

Согласно проведенному В.Р. Филипповым и Е.И. Филипповой опросу среди российских ученых, «важнейшим источником для изучения этнических процессов и явлений были и остаются полевые материалы». На втором месте по частоте и по значимости использования оказались архивные материалы и экспертная информация и т.д. (4). При этом российскими этнографами акцент делается не только на реконструкции тех явлений, которые ранее бытовали в культуре исследуемого этноса, но признается необходимость изучения единства и взаимосвязи нового и традиционного.

Задачей исследователя является адекватное отображение действительности и дифференцирование собранного материала с помощью выделения архаических элементов, с одной стороны, и инноваций и новшеств, с другой. Очевидно, что целесообразность того или иного метода сбора информации определяется характером стоящих перед исследователем задач, спецификой объекта изучения.

При сборе материала по традиционной культуре наиболее результативным является так называемый «семейный» (5) и территориальный поход. В первом случае основным объектом исследования является – семья, а во втором – территориальная единица – село, улица и т.д. Семья является самой важной микроединицей наблюдения, независимо от темы исследования, так как в ней аккумулируются все стороны не только внутрисемейной жизни, но и общественного и производственного быта, нравственных и эстетических представлений народа (6). Кроме того, полученные ранее в семье сведения с помощью опроса и непосредственного наблюдения значительно дополняются и корректируются.

По эффективности методов сбора эмпирического этнографического материала учеными были выдвинуты на первое место «традиционные» их виды – включенное наблюдение и опрос (интервью) по свободной этнографической программе с использованием аудиовизуальных технических средств. Это дает возможность исследовать суть изучаемых явлений за счет репрезентативности данных. По мнению специалистов-этнографов, необходимо сочетать метод «включенного» (исследователь со стороны скрыто наблюдает за происходящим)

и «невключенного» наблюдения (с объяснением населению цели исследования). Все полученные сведения должны фиксироваться в полевых дневниках исследователя, а также дополняться другими всевозможными средствами (фотографии, рисунки и др.). Учитывая, что научно-технический прогресс ушел достаточно далеко, то с целью экономии времени и получения более широких сведений использование аудио и видео записывающей аппаратуры чрезвычайно облегчает задачу исследователя.

Использование территориального подхода, при котором основной единицей наблюдения является территориальная общность: село, улица, более всего подходит для изучения вопросов, связанных с общесельской жизнью, общественными праздниками и хозяйственными работами, для установления характера взаимодействия с инонациональным окружением внутри собственной территориальной единицы и соседними иноэтничными селами, для выявления глубины генетической памяти и широты использования прозваний и др.

Многими исследователями отмечалась необходимость совершенствования методики полевых исследований (7). По мнению А.М. Решетова, не вполне правомерно разделяются на два самостоятельных метода полевых исследований – «непосредственное наблюдение» и «опрос»: при опросе (хотя и заранее запрограммированном) в свободной форме, обязательно необходимо отталкиваться от наблюдений, от реальности (8). При отсутствии стационарных длительных экспедиций важно хотя бы сохранить принцип сезонности при сборе полевого материала.

При изучении многих компонентов бытовой культуры невозможно получить ценные сведения без углубленных бесед с информаторами. Применение данной формы опроса связано с задачами и проблематикой исследования. При изучении современного состояния обрядности продуктивным является сочетание углубленного опроса информаторов с методом массового анкетирования. Необходимо использование специально разработанных анкет с хорошо сформулированными вопросами. Репрезентативность полученных сведений во многом зависит от использования метода представительной выборки, включающего в себя определенные продуманные критерии. Количество опрошенных должно определяться % соотношением общего числа жителей каждого населенного пункта. Вначале необходимо реализовать так называемый «пилотный проект» (предварительный опрос), результаты которого дадут возможность подкорректировать некоторые вопросы анкеты и позволят получить наиболее достоверную информацию.

Многими этнографами отмечалось, что при полевых исследованиях одной из наиболее важных задач является поиск хорошего информатора, который бы отвечал требованиям исследователя. Он должен отличаться природным умом, отличной памятью, наблюдательностью и хорошо понимать поставленные исследователем вопросы. «Хороший информатор – это большая удача собирателя, с ним целесообразно проводить длительные и неоднократные беседы» (9).

По мнению некоторых специалистов, практика ограничения круга респондентов (экспертов) при получении от них целостных и протяженных «текстов» автобиографического, мировоззренческого и конкретно-бытового содержания показала свою эффективность (10). Таким образом, общая картина бытования

обычая или обряда устанавливается в результате полных ответов, записанных у нескольких информаторов, которые, как правило, являются замечательными рассказчиками. Нередко религиозность информатора может служить индикатором сохранения им и его семьей народных традиций. Лица, исполняющие народные обычаи и обряды, как правило, довольно религиозные люди, так как народная обрядность тесно связана с православным календарем.

С целью увеличения результативности полевых исследований целесообразным является тесный контакт с руководителями сел (примарами, библиотекарями). При информировании их о приезде и задачах, они со своей стороны оказывают помощь исследователю, экономя его время – приводят знающих стариков-информаторов или указывают их место жительства.

Способ сбора материала одновременно у нескольких человек вполне оправдан: это активизирует память информаторов, позволяет им свободно общаться, и дает возможность дополнить и одновременно перепроверить полученный материал. Поэтому вполне эффективно, на наш взгляд, использовать метод углубленного интервью как индивидуально с одним информатором, так и проводить опрос по программе-вопроснику одновременно у нескольких респондентов (например, у трех-четырех человек). Хорошую результативность коллективной формы опроса отмечали и другие исследователи (11).

Сведения об обычаях и обрядах, которые исполнялись в прошлом, но уже утрачены, должны подвергаться обязательной проверке. Для проверки полученных сведений следует опрашивать несколько информаторов. Чем шире круг привлекаемых к опросу лиц, тем достовернее полученные сведения. Использование данной методики позволит практически показать достоверность собранных сведений. В то же время интересные единичные сведения, собранные у знающих информаторов, которые не подтвердились в процессе дальнейшего исследования, неправомерно отбрасывать, так как они могут существенно дополнять и пояснять собранный материал. Необходимо лишь оговаривать их при включении в исследование. Целесообразным является и привлечение экспертов, способных дать оценку качеству собранного материала.

При более глубоком исследовании появляются новые сведения и возникают дополнительные вопросы, которые не были учтены в некоторых населенных пунктах. Они снимаются при повторных выездах на поле. Однако, в случае невозможности быстрого выезда, предлагаемый Г.А. Сергеевой способ уточнения полевых материалов с помощью переписки с информаторами, если с ними был установлен хороший деловой контакт (12), оправдан и удобен. В настоящее время для подобного рода уточнений вполне приемлемо использование телефона и интернета (при условии, что респонденты им владеют).

Результативность полевой собирательской работы во многом зависит от создания программ-вопросников и от профессионального подхода исследователей к сбору этнографического материала. Проблема также заключается в том, что нет единых методик сбора полевых материалов, что затрудняет, а в некоторых случаях делает невозможным сравнение имеющихся этнографических сведений. А.М. Решетов обращал особое внимание на необходимость в научно разработанных программах, позволяющих получать сопоставимые данные (13).

Отсутствие подобного рода программ и вопросников не позволяет получить полные данные при изучении того или иного явления. Стихийно созданные вопросники, не учитывающие состояние изученности проблемы и важные особенности и нюансы, дают искаженные сведения, на основании которых впоследствии делаются ошибочные выводы. «Вопросник при недостаточно умелом его использовании может стать своего рода барьером между исследователем и исследуемыми: позволяя получить статистически сравнимое в компонентах множество, он обезличивает участников опроса» (14).

Для более углубленного исследования традиционной культуры в целом и ареального картографирования всех особенностей проявления того или иного элемента не только необходимым, но и чрезвычайно важным является использование подробных программ-вопросников, которые сочетались бы со сбором полевого материала в форме свободного и углубленного интервью. Вопрос заключается скорее в цели программы-вопросника: рассчитан он на сбор материала общего информативного характера или он нацелен на выявление и фиксацию, в том числе различных региональных особенностей.

Работу по стандартизированным вопросникам необходимо сочетать со свободной беседой, углубленным интервью. Однако метод свободной беседы в немалой степени обусловлен содержанием вопросов интересующих интервьюера, которые непосредственно связаны с целью исследования. И здесь также большое значение имеет углубленная программа-вопросник, позволяющая выявить наличие или отсутствие того или иного элемента в народной обрядности, поскольку информатор дает сведения, представляющие интерес с его точки зрения и не акцентирует внимание на отдельных деталях, которые для него являются само собой разумеющимися или второстепенными.

Вряд ли можно полностью согласиться с Г.Н. Грачевой в том, что «хорошо составленный, продуманный до мелочей вопросник очень полезен для начального (подчеркнуто нами) этапа сбора материала по любой теме, для опоры на общие моменты этнических культур определенного ареала», которые могут служить для исследователя неким «поплавком или спасательным кругом» (15).

Аналогичная точка зрения была высказана Г.Н. Симаковым: программы и вопросники следует использовать лишь для овладения темой беседы, для ее планирования, поскольку непосредственное использование их при беседе и подробная запись быстро утомляют, а порой и настораживают информатора (16). Теоретически с этим можно согласиться, но практически отказ от программы и вопросника приведет к тому, что при опросе будут упущены ряд важных элементов.

Несомненно, что вопросник нередко ограничивает выявление своеобразия и вариативности традиции и в определенной степени диктует предвзятый подход к материалу. Однако в данном случае вопрос скорее связан с тем, насколько продуман и профессионально составлен вопросник. Некоторым недостатком программы-вопросника является его довольно значительный объем, требующий затраты большего количества времени не только у интервьюера, но и у информатора. Поэтому сочетание свободного углубленного интервью, умело направляемого исследователем, с опросом по программе-вопроснику и наблюдением даст наиболее высокие результаты.

Как мы отмечали выше, актуальным является вопрос о характере и глубине этнокультурного взаимодействия между этносами, длительное время проживающими по соседству. Для того чтобы выявить этнокультурные взаимовлияния, необходимо, чтобы программа-вопросник содержали в себе вопросы определенного содержания и направленности. Важным является, чтобы исследователь не только имел вопросник при выезде в поле, но и обладал определенными знаниями о состоянии изученности выбранного им объекта исследования, был достаточно информированным как о народе, в среде которых он будет осуществлять сбор полевого материала, и о его ближайших соседях. Это даст ему возможность ориентироваться на месте и задавать необходимые наводящие вопросы.

Большое значение при общении с информаторами имеет способность интервьюера располагать к себе, его контактность, наличие определенных знаний психологии. Это позволит создать благоприятную атмосферу и расположит информатора для беседы. Демонстрация интереса и определенное знание предмета интервьюером, при тактично задаваемых вопросах, позволит активизировать память респондента.

В работах ряда ученых рассматривался важный, на наш взгляд, вопрос о влиянии национальности интервьюера (в сопоставлении с национальностью респондента) на достоверность получаемой информации (17). И действительно в этом нам самим пришлось убедиться на практике: при сборе нами материалов у гагаузов Болгарии на гагаузском языке они, в частности при указании терминов родства, употребляли, главным образом, термины тюркского происхождения и при этом дифференцировали их с «болгарскими» терминами (18). При сборе терминов родства у той же группы гагаузов болгарскими исследователями (на болгарском языке), лексем тюркского происхождения оказалось значительно меньше (19). И в этом нельзя усматривать необъективность исследователей. Просто при разговоре на болгарском языке гагаузы Болгарии автоматически использовали главным образом термины, употребляющиеся у болгар, и меньше называли слов тюркского происхождения. Таким образом, можно говорить о том, что сведения собранные инонациональным интервьюером (не знающим языка исследуемого этноса) не достаточно полно отражают картину процесса этнокультурного взаимодействия, что может привести к не вполне корректным выводам.

Другим актуальным в этнографии вопросом является необходимость кооперации с представителями смежных наук, без чего просто невозможен научный подход к анализу динамики некоторых сторон народной жизни (20). Междисциплинарный подход позволяет значительно полнее раскрыть исследуемую проблему и сделать более глубокие выводы, в том числе о наличии архаических элементов в той или иной области традиционной культуры и о степени межкультурного взаимодействия.

При изучении традиционной народной культуры огромную ценность представляют полевые материалы, относящиеся различным дисциплинам: этнографии, социальной и культурной истории, лингвистике, юриспруденции. Нередко при изучении одной области исследователь сталкивается с не-

обходимостью сбора и анализа по смежным дисциплинам. Например, изучение календарной обрядности невозможно без изучения обрядового фольклора, а исследование соционормативной культуры ставит перед исследователем задачу сбора и анализа материалов по терминологии родства и семейно-родственным взаимоотношениям, а также изучения элементов обычного права в фольклоре и т.д.

В настоящее время актуальным является междисциплинарный подход при изучении традиционной культуры. Этот подход позволяет сделать более глубокие и обобщающие выводы о наиболее устойчивых элементах традиционной обрядности, которые служат основой для сохранения ядра народной культуры.

Литература

1. Бодрийяр Ж. Соблазн. М., 2000; Мафессоли М. Околдованность мира или божественное социальное // Социо-логос. Общество и сферы смысла. М., 1991.
2. Ванштейн С.И. Актуальные вопросы полевого исследования традиционно-бытовых культур народов СССР // Советская этнография (СЭ). 1985. № 3. С. 54.
3. Шмелева М.Н. Полевая работа и изучение современности // СЭ. 1985. № 3. С. 44.
4. Филиппов В.Р., Филиппова Е.И. *Crede experto* (Отечественная этнология сегодня и завтра) // Этнографическое обозрение (ЭО). 1993. № 5. С. 6.
5. Обсуждение статей М.Н. Шмелевой и С.И. Ванштейна по проблемам полевых исследований (А.М. Решетов, О.Р. Будина, Г.Н. Симаков, Н.П. Лобачева, Л.Ф. Моногарова, Н.А. Томилов // СЭ. 1985. № 6. С. 69.
6. Обсуждение статей М.Н. Шмелевой и С.И. Ванштейна по проблемам полевых исследований (В.Р. Арсеньев, Ч.М. Таксами, Г.А. Сергеева, Л.Н. Чижикова, И.П. Березовский, В.Ф. Горленко) // СЭ. 1985. № 5. С. 62.
7. Ванштейн С.И. Указ. Соч. // СЭ. 1985. № 3. С. 57; Обсуждение статей ... // СЭ. 1985. С. 57.
8. Обсуждение статей ... // СЭ. 1985. № 6. С. 58.
9. Обсуждение статей ... // СЭ. 1985. № 5. С. 64; СЭ. 1985. № 6. С. 64.
10. Обсуждение статей ... // СЭ. 1985. № 5. С. 58.
11. Обсуждение статей ... // СЭ. 1985. № 6. С. 65.
12. Обсуждение статей ... // СЭ. 1985. № 5. С. 63.
13. Обсуждение статей ... // СЭ. 1985. № 6. С. 58, 59.
14. Обсуждение статей ... // СЭ. 1985. № 5. С. 58.
15. Обсуждение статей М.Н. Шмелевой и С.И. Ванштейна по проблемам полевых исследований (Г.В. Старовойтова, В.И. Козлов, А.Н. Жилина, Г.Н. Грачева) // СЭ. 1985. № 4. С. 76.
16. Обсуждение статей ... // СЭ. 1985. № 6. С. 65.
17. Кондратьев В.С. Эксперимент *ex post facto* в социологическом исследовании // СЭ. 1974. №. 2; Обсуждение статей ... // СЭ. 1985. № 4. С. 68.
18. Квилинкова Е. Н. Гагаузы Молдовы и Болгарии (Сравнительное исследование календарной обрядности, терминов родства и фольклора). Chișinău, 2005. С. 92
19. Пимпирева Ж. Родствени отношения при гагаузите в България // Българска етнология. София, 2000. Бр. 3. С. 75-87.
20. Обсуждение статей ... // СЭ. 1985. № 4. С. 77; СЭ. 1985. № 6. С. 56.

Prezentat la 04.04.2006

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И НАЦИОНАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВО В СОВРЕМЕННЫХ ПОЛИТОЛОГИЧЕСКИХ КОНЦЕПЦИЯХ

*Ирина МАЛАЙ, Институт философии, социологии и права,
Академия наук Молдовы*

Рецензент:

Сергей НАЗАРИЯ, доктор политических наук

In this article, the author examines the basic objective tendencies, trends and perspectives of present-day globalization process and a nation state. The correlation and contradictory character of the main globalization stimulus and motive and the place and the role of a nation state is underlined. There are presented ideas of some of the honorable Russian and foreign researchers, which gives the main characteristic of the globalization in its influence under the state development in the article. The author notes that the change of communication forms can entail the change of thinking type and the origin of new civilization formers. In the present article attempt to understand the new global tendencies and to reveal some, seeming priority, directions of that amount of researches which concern to rather new direction of a political idea to global studies

Проблемы глобализации в последние годы занимает одно из первых мест в мировой политической жизни. Проявляются ведущие и важнейшие тенденции модернизации мирового экономического хозяйства и межгосударственных взаимоотношений. На самых высоких уровнях политико-экономического взаимодействия активно продвигаются практические меры по реализации принципов глобализма. При этом в теоретическом плане эти проблемы на настоящий момент рассмотрены совершенно недостаточно. Глобализация выступает скорее как спонтанные стихийно развивающиеся процессы в разных сферах геоглобального пространства, чем как продуманные, согласованные и взвешенные действия по консолидации мирового сообщества. Одновременно термин «глобализация» интерпретируется абсолютно неоднозначно. Одно научное направление подает его как полезный процесс, имеющий ключевое значение для развития мировой экономики и международных отношений в будущем, в неизбежном и необратимом качестве. Другое считает, что глобализация ведет к увеличению неравенства между странами и в их пределах, порождает угрозу роста безработицы и снижения уровня жизни и служит тормозом на пути социального прогресса.

В настоящей работе дается краткий обзор некоторых аспектов глобализации и делается попытка определить пути, открывающие всем странам возможность пользоваться результатами этого процесса, сохраняя при этом объективность в оценке его потенциала и рисков. По мнению автора, тема данной статьи актуальна, в первую очередь тем, что связана с новым направлением в науке, таким как, например, философия глобальных проблем. Во-вторых, отражает противоречивость глобализационных процессов в современном мире. В-третьих, имеет не только теоретическую, но и практическую

значимость в аспекте геостратегического управления и предотвращения угроз по отношению к информационно-стратегической безопасности государства, а также с точки зрения выбора приоритетов в глобальном мировом раскладе постиндустриального общества. В освещении этой темы немало спорных и не проясненных фактов, так что ресурсы научной аргументации предельны и эмпиричны.

Методологической основой работы являются научные труды в области исследования глобализации и ее проблем, а также работы по анализу влияния глобализации на институциональное и функциональное развитие государства. В связи с новизной темы, источниками информации служат также многочисленные Интернет-сайты, в том числе, официальные сайты международных организаций, и статьи по данной проблематике, резолюции, соглашения и другие документы межгосударственного характера. В работе использовались исследования по представленным проблемам, изложенные в трудах российских и зарубежных исследователей: Богатурова А., Казариновой Д.Б., Хёрста П. и Томпсона Г., Инглхарта Р., Ф., К.Омаэ и др. В Республике Молдова по данной тематике пока недостаточное количество работ в силу новизны темы, а также того обстоятельства, что республика и в институциональном аспекте, и в плане местоположения в рамках мировой системы находится в процессе становления и развития.

Термин «глобализация» в энциклопедических и философских словарях еще не нашел своего достаточно полного отражения, даже учитывая тот факт, что обозначаемый этим термином процесс будет играть определяющую роль во всей дальнейшей истории развития человеческого общества. Представляется возможным выделить несколько существенных характеристик глобализации в её влиянии на развитие государства. А.Богатуров полагает, что глобализация отражает растущую взаимозависимость различных секторов мировой экономики, в результате чего развитие и стабильность одной национальной экономики становятся невозможными без развития и стабильности других. Глобализация представляет собой сознательную политику государств, укрепляющую интеграционную сплоченность мира и в итоге ведущую к возникновению единой мировой экономики. Несмотря на то, что данное утверждение характерно пока только для научных дискуссий, перед мировым сообществом уже встает задача выработать разумный подход к глобализации, создать взаимовыгодные механизмы управления этой тенденцией, сформулировать свои национальные интересы и понять место своей страны в этом процессе. Кроме того, концепция глобализации дает аналитикам, хозяйственникам и политикам новую основу, позволяющую определить, в каком направлении развиваются международные отношения, в каком состоянии находится экономика страны или отдельного предприятия, положительные и отрицательные последствия для международной безопасности, экономического развития государства или корпорации(1).

Наиболее дискуссионными выступают три проблемы теории глобализации: место и роль государства; модернизация и вестернизация как результат; способ самоорганизации международной структуры.

Согласно замечаниям Р.Инглхарта так называемое состояние государственного благосостояния, убывание отдачи экономического роста и определённый упадок протестантской этики (по крайней мере, в западном обществе), спровоцировали изменение передовыми индустриальными странами своих социально-политических траекторий в двух кардинально важных отношениях: системе ценностей и институциональной структуре. Другими словами оговариваются пределы развития иерархических бюрократических организаций, способствовавших созданию современного общества. Одна причина упадка классических бюрократических институтов индустриального общества состоит в том, что они по своей внутренней сути менее эффективны в обществах высоких технологий с высокоспециализированной рабочей силой, чем на первых стадиях индустриального общества. Но другая причина основывается на том, что они также стали менее приемлемы для людей в современном обществе, принимая во внимание переосмысленную систему ценностей.

При этом не редко можно встретить положения, согласно которым изменение роли государства в условиях глобализации происходит сторону ее минимизации. Ученые поднимают вопрос, нужно ли государство в условиях, когда каждый гражданин в отдельности может напрямую обратиться для защиты своих интересов в международные правозащитные, судебные и другие органы – от Международной амнистии до Международного суда. Одновременно многие политики в Западной Европе призывают к необходимости защищать не всесильное государство от людей, а наоборот, апеллируя к тому, что надгосударственные и трансгосударственные субъекты (международные финансовые институты и ТНК) действительно обладают ресурсами, которые намного превосходят возможности большинства государств. Поэтому их суверенитет, во всяком случае, экономический, становится фиктивным. Кроме того, как отмечают исследователи, «обычное» государство не способно регулировать межэтнические отношения, которые успешнее разрешимы в рамках надгосударственных общностей.

Одновременно, следует подчеркнуть, что там, где ситуация нестабильна и опасна, у идеи отмирания государства нет прочной основы, поскольку ослабление государственного начала в нестабильных обществах грозит распадом страны. В современном мире четко прослеживаются амбивалентные процессы. С одной стороны, XXI век единодушно отождествляют с дальнейшим расширением и слиянием мировых рынков капитала, информации и услуг, с еще большим усилением экономической взаимозависимости, с растущими возможностями передвижения и общения людей. С другой стороны, речь идет о растущем разрыве в уровнях благосостояния развитых и отстающих стран. В связи с этим место и роль национального государства через призму глобализации вызывает наибольшее количество противоречивых дискуссий.

Основной интенцией выступает сужение компетенции национального государства. Профессор Биркбекского колледжа Лондонского университета Пол Херст и главный редактор журнала «*Economy and Society*» Грэм Томпсон предлагают возможность рассмотрения национальных государств в качестве «приводных ремней» глобального хозяйства, а в мировом масштабе функцио-

нально уподоблять муниципалитетам, поддерживающим необходимую бизнесу инфраструктуру (2). Существует и противоположное мнение, примером которого может служить высказывание ученого Р.Кили о том, что «рост могущества ТНК привел к появлению новой глобальной экономики, в которой национальное государство не только теряет свое могущество, но и становится анахронизмом» (3). В вопросе насколько реально страдает государственный суверенитет, и застопорится ли этот процесс или продолжится, наибольшей радикальностью позиций выделяется один из ведущих в мире специалистов по стратегии бизнеса Кеничи Омаэ, автор книги «Конец национального государства». Государство, полагает К.Омаэ, превращается в «ностальгическую фикцию»: оно, может быть, и сохраняет известный политический смысл, но полностью девальвируется с точки зрения экономики» (4). Автор предлагает смириться с неизбежностью размывания экономических границ под воздействием четырех факторов, или «четырех И»: Инвестиций, Индустрии (экспансия транснациональных корпораций), Информационных технологий и Индивидуального потребления.

Однако доводам о том, что мерилom слабости национального государства является сила транснационального бизнеса можно противопоставить то, что силе государства соответствует слабость ТНК и мировых рынков. Функции государства в условиях глобализации видоизменяются. Оно частично утрачивает прежние функции регулятора экономической жизни, но сохраняет контроль над территорией и населением в том, что касается соблюдения законности, нерушимости границ, паспортного и визового режимов, сбора налогов и т. д. К примеру, автор согласен с мнением М.Рогальски, что «на деле происходит не ослабление государств, а изменение государственных функций; государство все чаще играет ведущую роль в адаптации национальной производственной системы к требованиям международной конкуренции» (5). Кроме прочего, государственные институты и международные экономические отношения до сих пор эволюционировали в форме параллельных и взаимодополняющих процессов. Некоторое ослабление суверенитета национальных государств в экономической сфере выступает в качестве одной из фаз развития. Некоторые исследователи рассматривают глобализацию как побочный эффект политики хозяйственной дерегуляции, которую государства проводят ради более экономного расходования бюджетных средств на социальные программы. Если участие государства в экономике ослабевает, и снижается сбор налогов, можно расценивать данный процесс как ослабление хозяйственной роли данного государства в данной конкретной исторической ситуации, а не об ограничении суверенитета национального государства как такового. Национальный, и транснациональный капитал нуждаются в использовании государственных институтов и норм. Херст и Томпсон подчеркивают, что большинство ТНК располагают базами в национальных экономиках и потому напрямую зависят от национальных государств.

Р.Инглхарт отмечает, что одним из самых поразительных феноменов последних двух столетий было стремительное расширение пределов управления. Индустриальные общества становились все более централизованными, иерар-

хичными и бюрократизированными. Но в течение 1980-х гг. дальнейшая экспансия государства достигла точки убывания отдачи – как в функциональном отношении, так и в смысле массового приятия. Сначала они натолкнулись на растущую политическую оппозицию на Западе, а затем последовал ее полный крах в восточном блоке. «Современные хозяйственные системы теряют свою эффективность, когда общественный сектор становится подавляющим. А общественное доверие к иерархическим институтам убывает, сходя «на нет», на всем пространстве передового индустриального общества» (6).

В одном из докладов Римскому клубу, занимающемуся глобальными проблемами человечества, «Способность управлять» приводится довод о том, что именно сейчас необходимы радикальные немедленные изменения ключевых аспектов управления. Современная политическая философия, по мнению автора доклада И.Дрора, до сих пор не смогла предложить адекватное решение сложных проблем, с которыми столкнулось человечество, таких, например, как мировое равенство. Интересы человечества являются здесь новой важной концепцией, которая понимается как новая конструктивная замена интересов государства. Человечество в этой концепции предстает как единое целое со своими потребностями и запросами, которые должны продвигаться органами управления на всех уровнях как одна из основных задач, а также устанавливает безусловные моральные императивы, связывающие все формы управления. Иезекиль Дрор делает вывод о том, что «ни одно из существующих правительств не готово к подобным неожиданным радикальным переменам»(7).

В действительности необходимо констатировать, что на практике правительства зачастую оказываются в политическом тупике из-за того, что даже в современных демократических обществах на них оказывают сильное давление в поддержку недалековидных действий, которые в долгосрочной перспективе могут иметь серьезные последствия. Многие развивающиеся страны попадают в безвыходную ситуацию под давлением таких международных институтов как МВФ и Всемирный банк, осуществляя политику, не удовлетворяющую собственным интересам. Следовательно, необходима адаптация идей и институтов к местной политической культуре. При этом некоторые общие элементы политической культуры должны быть развиты везде, чтобы служить базисом для глобального управления и продвижения интересов человечества во все более интегрирующемся мире. Более того, необходимо найти некий компромисс ценностей с тем, чтобы они были адекватно и глубоко восприняты всем многообразием политических культур. Глобальная перестройка подразумевает, что правительства будут постоянно сталкиваться с вопросами ценностных ориентаций, касающихся глобальной справедливости, окружающей среды, общества; они должны быть уполномочены принимать ответственные решения в соответствии с согласованными правилами и признанными этическими приоритетами.

В числе мер, предлагаемых для достижения идеала нового управления, следует выделить: 1) расширение и углубление системы международного законодательства, в том числе и уголовного; 2) усиление глобального управления через создание соответствующих наднациональных институтов; 3) соот-

ветствующее воспитание новых политических элит, политическое мышление которых должно полностью охватывать юридические вопросы, учреждения и ресурсы, а также оставлять место для осуществления больших проектов на долгосрочную общечеловеческую перспективу.

Параллельно учёные предлагают в качестве главной особенности предполагаемого будущего управления «управление без управляющих». В период двух мировых войн необходимо возникли наднациональные, надрегиональные и надблоковые системы управления, каковыми сначала была Лига Наций, а затем ООН. Неспособность этих организаций обеспечить международную безопасность в разделенном мире постоянно подталкивала социальную и политическую мысль к поиску принципов и формул более совершенного мирового порядка. Реальность показала, что вариант одновременного централизованного и консенсусного управления, воплотить в жизнь не представляется возможным. Возникла необходимость создать систему управления отдельными сферами международной жизни в качестве более мягкой формы принятия решений, взаимоприемлемых для национальных государств. В таком случае было бы бесполезно действовать только через правительственные органы, обязанные стоять на страже официально декларируемых национальных интересов. В действительности современному миру свойственна множественность уровней и типов управления, которая отлична и от моделей принятия решений международными организациями, и от простого диктата мирового рынка.

В этом мире, по мнению Херста и Томпсона, управление вбирает в себя все имеющиеся институты и практические функции: общественные и частные, государственные и негосударственные, национальные и интернациональные; но при этом национальное государство по-прежнему играет постоянную и важную роль связующего звена между действующими лицами мировой политики. По мысли авторов, управление возможно на пяти уровнях – от международного до локально-регионального. Оно осуществляется посредством: соблюдения межгосударственных соглашений, особенно между странами Европы, Северной Америки и Японией; усилий значительного числа государств, создающих международные регулирующие организации типа ВТО или ГАТТ; региональных торгово-экономических ассоциаций и союзов вроде ЕС и НАФТА; использования национальных рычагов и институтов типа Ассоциации РЭНД (Research and Development – REND) в США; проведения внутригосударственной региональной политики для развития местных промышленных центров. Такая система управления, подчеркивают Хёрст и Томпсон, отвечает интересам большого и малого бизнеса, активно внедряющегося на мировые рынки, где им больше всего нужны стабильность и безопасность(8).

Сочленить все эти уровни способно только национальное государство, ибо лишь оно в той или иной форме присутствует на каждом из них. Поэтому некоторые схемы глобального управления, например, руководителя Института развития и мира при Дуйсбургском университете Д.Месснера, ставят национальное государство в центр мировых связей. Д.Месснер видит в нем средоточие отношений между всеми политическими акторами международного сообщества: ООН и ее различными учреждениями, региональными союзами, суб-

национальными (локальными) органами; многонациональными концернами, банками, неправительственными организациями, средствами массовой информации, различными группами интересов, научными центрами и т. д. Их скоординированные усилия следует направлять на решение четырех главных задач управления в процессе глобализации: определение рамок мирового порядка, в котором международный бизнес не довлел бы над политикой; более эффективное, чем прежде, реагирование на глобальные вызовы (загрязнение окружающей среды, массовые миграции, торговля оружием и др.); формирование «глобальной правовой государственности» на основе западных традиций правового государства; использование принципов управления при решении национальными государствами региональных и локальных проблем (9).

Таким образом, вопрос параметры влияния глобализации на места и роль государств остаётся открытым для исследования. Чаще всего в науке возникает явление, когда с увеличением объема знаний о предмете возрастает количество публикаций о нем. В полной мере это относится к проблемам глобализации, национального государства, нового управления, смены политических акторов различного уровня и так далее. Новые тенденции, которые только нарождаются в мире, но уже стали неоспоримой реальностью, требуют их концептуализации. В настоящей статье сделана попытка разобраться в этих вопросах и выявить некоторые, кажущиеся приоритетными, направления того количества исследований, которые относятся к сравнительно новому направлению политической мысли глобалистике.

Библиография

1. Богатуров А. Синдром поглощения в международной политике // Pro et Contra. – 1999. – Т. 4. – № 4., с.50
2. Hirst P., Thompson G. Globalization and the Future of the Nation State // Economy and Society. – 1995. – Vol. 24. – № 3.
3. Kiely R. Globalization, post-Fordism and the contemporary context of development // International Sociology. – 1998. № 1, p.97
4. Ohmae K. The End of the Nation State: The Rise of Regional Economies. – L., 1995., p.12
5. Rogalski M. Mondialisation: Presentation et remarques complementaires // Pensee. – 1997. – № 309, p.15
6. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества // Полис. – 1997. – №4, с.12
7. Дроп И. Способность управлять. Резюме доклада Римскому клубу // Глобальное управление для устойчивого развития. – Новосибирск, 1996.,
8. Hirst P., Thompson G. Globalization and the Future of the Nation State // Economy and Society. – 1995. – Vol. 24. – № 3., p. 429-430
9. Messner D. Globalisierung, Global Governance und Entwicklungspolitik // Politik und Gesellschaft. – 1999. – № 1, p. 10-13

Prezentat la 07.04.2006

РЕЦЕНЗИЯ

**МИГРАЦИИ В ЮГО-ВОСТОЧНОЙ СРЕДНЕЙ
ЕВРОПЕ: ПЕРЕСЕЛЕНИЕ, БЕГСТВО, ССЫЛКА В XX ВЕКЕ
СБОРНИК ТРУДОВ. МЮНХЕН. 2005Г.**

**MIGRATION IM SUDOSTLICHEN MITTELEUROPA. AUSWANDERUNG,
FLUCHT, DEPORTATION, EXIL IM 20. JAHUNDERT. HERAUSGEGEBEN VON
KRISTA ZACH IN VERBINDUNG MIT FLAVIUS SOLOMON UND CORNELIUS
R. ZACH. IKGS VERLAG. MUNCHEN. 2005.**

Петр ШОРНИКОВ, доктор истории, Республика Молдова

XX век был противоречив, и этнологи, назвавшие его веком национализма, вряд ли правы. Вместе с тем ему в большей степени, чем предшествующему столетию, были свойственны этнокультурная и расовая нетерпимость. Анализ их проявлений в политике придает особую актуальность сборнику «Миграции в юго-восточной Средней Европе: переселение, бегство, ссылка в XX веке», изданному в 2005 г. в Мюнхене на немецком языке. Аннотации и несколько сообщений опубликованы на английском и румынском.

Основное внимание исследователи закономерно уделили попыткам «хирургического» решения межэтнических конфликтов – путем депортаций, вынужденных миграций и геноцида, и едва ли не главным полем подобных преступных экспериментов стал юго-восток Европы. Хотя в материалах, представленных румынскими авторами, заметно стремление представить национальную политику своей страны более корректной, чем она была в действительности, большинство статей ценно уже приводимыми в них данными о численности, правовом и социально-экономическом положении, а также культурной жизни немцев, венгров, евреев, румын и других меньшинств Балканских стран накануне и в период второй мировой войны, а также после ее окончания.

Показательны статистические сведения о миграциях XX в., обусловленных в основном итогами двух мировых войн и распадом СССР и затронувших все страны Центральной и Юго-Восточной Европы, а также Турцию, приведенные в статье **Антон Штерблинга**. Наиболее масштабной трагедией, сопоставимой только с уничтожением армян в Османской империи в 1915 г., предстает изгнание 1,5 (или, по данным **Мариуса Балана**, – 2) миллионов греков из Турции в 1922 г., после победы кемалистской революции. Особой политической оценки заслуживает бегство немцев из Восточной Пруссии, Силезии, Померании, а также выселение немцев из Судетской области в 1945 г.

Вполне понятны сожаления ряда авторов, в том числе румынского историка **Александру Зуба**, по поводу исчезновения в вихре насильственных перемещений дунайских швабов, проживавших до 1944 г. в Югославии, трансильванских саксов, банатских немцев. Однако в этих случаях, как и при выселе-

нии немцев из Польши, Чехословакии, Венгрии, повод к депортации дала поддержка этими меньшинствами агрессивной политики Гитлера. Но, вероятно, больших сожалений заслуживают немцы Прибалтики, Бессарабии и Буковины, «репатриированные» в Германию в 1940 г., когда оснований для предъявления им политических претензий не имелось, и, тем более, не упомянутые в сборнике, – поскольку они не стали жертвами депортаций, – но подвергаемые деэтнизации русские старообрядцы и гуцулы Румынии, лемки Польши, русины Венгрии.

Перемещение в Германию и рассеяние среди ее населения положило конец существованию немцев Бессарабии, Буковины, Баната, Судетской области, Югославии как особых этнокультурных сообществ. Их исчезновение обеднило этнокультурную палитру Европы. В некоторых случаях, как это имело место в отношениях между Грецией и Турцией, этнические чистки и депортации влекли ответные меры. Вынужденные миграции целых национальных сообществ, возможно, устранили некоторые внутренние этнополитические проблемы, но заложили мину под межэтнические и межгосударственные отношения. И главное, «проблема» национальных меньшинств после изгнания той или иной этнической группы остается в целом нерешенной. Наиболее показателен в этом плане пример Турции, на протяжении десятилетий неспособной урегулировать конфликт с курдами. Трудно назвать исключением даже Польшу, ныне одну из самых моноэтнических стран Европы. В этой стране обнаружилась этнополитическая мимикрия сотен тысяч «поляков», чьи родители перешли к польской национальной самоидентификации под угрозой депортации.

Познавательно интересна статья **Дорина Добринку**, посвященная судьбе немецкой национальной группы Румынии после перехода страны на сторону антигитлеровской коалиции в августе 1944 г. Политическую ориентацию этого меньшинства в годы войны характеризуют приведенные в статье цифры: к концу 1943 г. 54 000 немцев из Румынии служили в войсках СС, а 15 000 служили в вермахте либо трудились в военной промышленности Германии. Шансов на благоволение победителей у этой национальной группы не было также в силу враждебного отношения к ней нового правительства страны и румын вообще. Действительно, после 23 августа 1944 г. немецкое меньшинство Румынии оказалось в политико-правовом отношении в более трудном положении, чем румыны.

Из ряда статей не вполне понятно, чьи власти ответственны за направление румынских немцев на принудительные работы в СССР – Румынии или Советского Союза. Читателю, знакомому с германской оккупационной политикой в России/СССР (включая Украину и Молдавию), – политических террор, геноцид, рабский труд, разрушение системы здравоохранения и санитарной безопасности, политика выжженной земли, – трудно согласиться с попытками оспорить правомочность правительства СССР использовать немецких рабочих из Румынии на восстановлении промышленных и транспортных объектов, разрушенных нацистами на Украине. Однако, с другой стороны, автор статьи **Игорь Кашу** прав: на эти работы следовало направлять также рабочих-румын. Ведь шахты Донбасса и Кривого Рога, портовые сооружения и заводы Одессы

и Николаева, железные дороги Украины и Молдавии немецкие и румынские войска взрывали совместно.

Убедительно показано тем же автором, что волжские немцы были лояльными гражданами СССР, в начале войны 8000 из них вступили в Красную Армию добровольцами, и политических оснований для их переселения на восток не имелось. Однако в общем контексте кампаний геноцида и изгнаний национальных сообществ, рассмотренных в сборнике, интернирование в концентрационные лагеря проживавших в США японцев и депортации, осуществленные в годы второй мировой войны по приказам И.Сталина, предстают заурядными проявлениями общепринятого в военное время метода обращения с политически нелояльными национальными меньшинствами.

Приведенные в сборнике данные о бедствиях немецких меньшинств Центральной и Юго-Восточной Европы на завершающем этапе второй мировой войны и после ее окончания достоверны и убедительны. Однако недостаточное внимание авторов к причинам, обусловившим депортации, придало исследованию исключительно обвинительный уклон, направленный против правительств того времени. Между тем сама германская историография вскрыла вклад зарубежных немцев в проведении политики Гитлера: Каждый третий ээсовец, 300 тыс.чел., был фольксдойче. Уместна ли полемика историков по тематике сборника в контексте европейской интеграции?

Флавиус Соломон, как – в той или иной форме – и некоторые другие авторы сборника, верно определил главную тенденцию этнодемографического развития государств юго-восточной Европы – к этнокультурной гомогенизации. Насколько естествен этот процесс? Приведенные в сборнике данные убедительно свидетельствуют о прессинге государства, способствующего маргинализации языков и культур этнических меньшинств, утрате ими этнического самосознания (Турция, Румыния, Греция, Сербия, Болгария), либо о «поддержке» им тенденций к «интеграции» меньшинств с мажоритарным этносом (Венгрия, Австрия). Практически значимо положение о непреодоленности исторически, еще во времена Габсбургов, сложившихся этнических стереотипов, наглядно раскрытая **Кристой Зах**. Хотя автор исследует только проблему отношения к меньшинствам в Германии, ее выводы приложимы и к положению меньшинств в других странах Европы.

Из материалов сборника явствует несостоятельность аргументов исторического права при решении вопросов национальной политики. Ни в одном из рассмотренных в сборнике случаев депортации речь не идет о мигрантах. Венгры в Трансильвании появились, вероятно, ранее предков румын – волохов. Предки аромунов (куцо-влахов) проживали на Балканах еще до расселения славян. Дискуссионным остается и вопрос о приоритете формирования трансильванских немцев и валахов, основных предков румын. Однако приоритетный характер обитания на данной территории предков любой современной нации не может служить основанием для проведения политики вытеснения и этнокультурной ассимиляции меньшинств.

Неоспорим вывод, вытекающий из проведенных авторами исследований: добровольных миграций этнических сообществ на историческую родину или

в свое национальное государство в XX в. в Европе не было. Большинство депортаций осуществлено превентивно, по подозрению в политической нелояльности. Создание условий, дискриминационных для той или иной этнической и/или языковой группы, всегда представляло собой принуждение к эмиграции, то есть форму изгнания, и должно быть квалифицировано как скрытая депортация.

Не все материалы сборника равноценны в научном плане. С точки зрения пронацистского режима Антонеску рассматривает события 1940-1941 гг. **Анатол Петренку**. Депортацию из Бессарабии и Буковины, проведенную в июне 1941 г. по политическим критериям и охватившую все этнические сообщества, он, не приводя аргументов, трактует как меру, направленную против «румын» и евреев. Определяя число и этнический состав депортированных, А.Петренку безосновательно оперирует этнонимом «румыны» и недостоверными статистическими данными румынской оккупационной администрации, предназначенными для пропагандистского использования, фальсифицируя суть процесса.

Депортации этнических сообществ закрепили межэтнические конфликты военных времен. Их отчуждающий потенциал не исчерпан. Национальные меньшинства порой выступают заложниками национальной политики государства, с которым они связаны происхождением, языком, культурой, исторической памятью.

Тематика сборника обращена не только к прошлому. Ныне этническая гомогенизация осуществляется без депортаций, посредством маргинализации и забвения национальных меньшинств, их языков и культур. В этом плане заслуживает специального рассмотрения этнокультурное состояние и политико-правовое положение других, не упомянутых в сборнике малочисленных народов Европы.

Prezentată la 23.10.2006

2

**DEZVOLTAREA
ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL
GLOBALIZĂRII**

ПУТИ ВЛИЯНИЯ ТНК НА РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ. ФАКТОРЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТНК В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Татьяна АНДРЕЕВА, ИРИМ

Рецензент:

Александру ГРИБИНЧЯ, доктор экономических наук, профессор

The article reviews TNC (transnational corporations) as the main composition elements of economy of most countries, as leading force of their development and increase of effectiveness. Global tendencies of internationalization of production and capital, privatization and also liberalization of external trade centered TNC in the world economic development. As for now, TNC turned from an object into the subject of the international policy, actively participating in all the global processes that take place in the world. TNC along with industrially developed countries, widely show their worth in policy, economy, and in financially-investment, information, scientifically- technical, military and ecological sectors. That's why when Moldova is on its way out of the economic and political crisis, the leading task of the whole nation is to attract large-scale investors and TNC.

Сегодня мир оказался на пороге нового передела, но не военно-политического, а экономического, где главными игроками будут уже не государства и даже не блоки стран, а ведущие транснациональные корпорации (ТНК) крупнейших промышленно развитых государств. Ставками же являются новые рынки, технологии и сверхприбыли. Именно ТНК являются основным структурным элементом экономики большинства стран, ведущей силой их развития и повышения эффективности. Глобальные тенденции интернационализации производства и капитала, приватизации, а так же либерализация внешней торговли поставили ТНК в центр мирового экономического развития. Экспансия ТНК является одним из феноменов второй половины двадцатого столетия. Особенно значительных масштабов этот процесс приобрел в последние десятилетия. Именно ТНК фактически решают вопросы нового экономического и политического передела мира, стоят на грани создания мирового наднационального правительства. Свидетельством той роли, которую играют ТНК в мировой политике и экономике, явилось и создание при ООН Центра и Комиссии ООН по ТНК, обсуждение различных аспектов деятельности корпораций, как и отдельных стран, на уровне специализированных органов ООН. На современном этапе ТНК превратились из объекта в субъект международной политики, активно участвуя во всех глобальных процессах, происходящих в мире. ТНК, наравне с промышленно-развитыми странами, широко проявляют себя в политике, экономике, в финансово-инвестиционной, информационной, научно-технической, военной и экологической сферах. Во внешней политике ТНК реализуют собственную корпоративную дипломатию, а для успешного обеспечения внутрикорпоративной политики создали свою корпоративную идеологию. Выступая в роли инвестора, ТНК (в зависимости от преследуемых

целей) приносят с собой ряд положительных и отрицательных аспектов в государства, где они планируют разместить свои производства. Отражая положительные черты функционирования ТНК, следует отметить, что они вносят большой вклад в экономику принимающей страны и в глобальное мировое хозяйство по следующим аспектам:

- ТНК способствуют оптимальному распределению всех видов ресурсов;
- ТНК способствуют оптимальному размещению производства;
- благодаря ТНК более активно распространяются новые товары и технологии;
- ТНК способствуют усилению конкуренции;
- благодаря ТНК расширяется международное сотрудничество;
- ТНК предоставляют денежные и производственные средства для модернизации местных отраслей промышленности;
- ТНК гарантируют более высокую заработную плату и лучшие социальные услуги, а также способствуют совершенствованию знаний и квалификации рабочих;
- ТНК способствуют втягиванию местных производителей в процессы международного разделения труда;
- ТНК определяют характер внешнеэкономических связей промышленно-развитых стран, обеспечивая 20% всей занятости в них;
- ТНК способствуют ускорению экономического прогресса, создавая конкурентную среду для местных компаний.

Кроме того, при вступлении ТНК на новый рынок или проникновении в государство они приносят с собой новое оборудование, новые рабочие места и, в конце концов, новые перспективы развития страны. Так как ТНК располагают свои дочерние предприятия в слаборазвитых странах, то уровень их вмешательства в экономику посредством инноваций и нововведений, а следовательно, больших материальных ресурсов, весьма высок. Транснациональные корпорации, как правило, осуществляют инвестиции в отрасли обрабатывающей промышленности “новых индустриальных стран” и относительно развитых и развивающихся государств. Для более слабых стран политика иная – ТНК считают наиболее целесообразным там капиталовложения в добывающую промышленность и стремятся главным образом наращивать товарный экспорт.

Подчеркнув положительные стороны функционирования ТНК в системе мирового хозяйства и международных экономических отношений, нельзя не сказать и об их **негативном влиянии** на экономику стран, подверженных их влиянию. Причем преимущества функционирования транснациональных корпораций могут обернуться для принимающей страны крупными потерями. Негативность заключается в том, что при общем кажущемся положительном векторе воздействия на государство пребывания ТНК предпочли именно слаборазвитые страны, не для повышения материального благосостояния данных государств, а для повышения своего собственного благосостояния. Расположение производств в странах со слаборазвитой рыночной экономикой связано с тем, что в них присутствует один из важнейших факторов производства –

дешевая рабочая сила. При суммах, расходуемых для обеспечения непрерывного потока производства в слаборазвитых странах (СБС), ТНК в своих собственных государствах не удалось бы обеспечить и 50% данного результата. Кроме того, в государствах третьего мира практически отсутствует правовое регулирование в сфере охраны окружающей среды, что в свою очередь также является немаловажным фактором для снижения общего уровня издержек: например Nike располагает заводы на Филиппинах, в Малайзии, во Вьетнаме; Volkswagen в Мексике и т.д. Таким образом, среди основных факторов негативного влияния можно выделить следующие:

а) ТНК вторгаются в сферы, которые традиционно считались областью государственных интересов. Учитывая размах их деятельности и несовпадение интересов страны базирования ТНК с интересами принимающей страны, они способны противодействовать реализации экономической политики стран, в которых они осуществляют свою деятельность, дезорганизовать внешнеэкономическую сферу страны-партнера;

б) ТНК способны обойти национальные законодательства по налогообложению, в результате чего недопоступают средства в государственный и местные бюджеты принимающей страны. Используя трансфертные цены, дочерние компании ТНК, действующие в различных странах, умело укрывают доходы от налогообложения путем перекачивания их из одной страны в другую;

в) ТНК способны устанавливать монопольно высокие цены, диктовать условия, ущемляющие интересы принимающих стран;

д) зачастую деятельность ТНК характеризуется “жесткой” эксплуатацией природных и трудовых ресурсов соответствующей страны;

е) ТНК, как правило, концентрируют научные исследования и технические разработки в стране базирования, в результате чего принимающие страны остаются менее развитыми в области науки, техники и технологий по сравнению со странами нахождения материнской компании корпорации;

ф) подавление своей мощью местных фирм;

г) возможность оказания влияния на политику правительства данной страны.

Более того, помимо всего указанного особая “активность” ТНК не может пройти бесследно для международных отношений. Это связано с тем, что экономическая, политическая и социальные стратегии ТНК направлены в первую очередь на получение собственной выгоды и “частичной выгоды” для “оставшихся”. Так как ТНК по своей сути являются крупнейшими корпорациями во всем мире, то и их влияние на международные отношения столь же велико, как и влияние на экономику и политику каждого отдельно взятого государства. Если государства влияют на МЭО через широкую систему международных отношений, то ТНК влияют непосредственно через экономику; и, так как лидеры этих организаций имеют выход к мировым финансовым ресурсам, то и мировые финансовые ресурсы зависят от их причастности.

Путем активного участия в процессах международного производства на базе традиционного международного разделения труда, ТНК создали собственное внутрифирменное международное производство на основе модернизи-

рованного МРТ, подключив ряд развивающихся рынков с новой для них специализацией. Именно этот внутрифирменный вариант международного производства стал основным для современных корпораций.

Организация внутрифирменного международного производства дает ТНК ряд преимуществ:

- Использовать льготы международной специализации производства отдельных стран;

- Максимально использовать налоговые, инвестиционные и другие льготы, предоставляемые странами для зарубежных инвесторов. Так, например, для поощрения вывоза частного капитала в развивающиеся страны правительства развитых капиталистических государств, в частности США, Великобритания, ФРГ, Япония, широко практикуют заключение с правительствами молодых государств межгосударственных соглашений об отмене двойного налогообложения. Цель соглашений – избежать такого положения, когда одни и те же доходы, полученные западными корпорациями за границей, облагаются налогом дважды – сначала в стране приложения капитала, а затем в стране базирования корпораций. Кроме того, администрация США активно ведет переговоры с развивающимися странами о заключении двусторонних инвестиционных договоров. Их смысл – гарантия режима наибольшего благоприятствования, свобода перевода прибылей, легкая процедура урегулирования споров, обеспечение порядка выплаты компенсаций за национализированную собственность и др.

- Маневрировать загрузкой производственных мощностей, приспособивая свои производственные программы в соответствии с конъюнктурой мирового рынка;

- Использовать свои дочерние компании в качестве плацдарма для завоевания развивающихся рынков. Организация зарубежных филиалов международных компаний во многом обусловлена необходимостью сбыта и технического обслуживания за рубежом сложной современной продукции, требующей товаро- и услугопроводящей системы (сети) предприятий в принимающих странах. Такая стратегия позволяет ТНК увеличить свою долю в мировом рынке. К примеру, реализация продукции ТНК через свои заграничные филиалы значительно превышает мировой экспорт. При этом продажи ТНК вне страны основного базирования растут на 20-30% быстрее, тем самым, увеличивая экспорт. Осуществляя инвестиции во многих развивающихся странах, ТНК строят заводы не для того, чтобы реализовывать произведенную продукцию в стране своего базирования, а для нужд стран-реципиентов капитала;

- Продлевать жизненный цикл продукта, налаживая его производство в зарубежных филиалах по мере его морального устаревания в стране основного базирования.

Кроме этого, необходимо помнить, что во внутрифирменной торговле в ТНК, когда филиалы компании находятся в разных странах, используются трансфертные (внутрифирменные) цены. Трансфертные цены могут существенно отличаться от рыночных цен на аналогичную продукцию, поскольку устанавливаются с таким расчетом, чтобы обеспечить получение максималь-

ной прибыли всей корпорации. Завышая или занижая цены во внутрифирменном обороте с учетом различий в законодательствах разных стран о налогах, охране труда и окружающей среды, корпорация уменьшает свои затраты и увеличивает чистую прибыль. Основа мирового господства ТНК – вывоз капитала и его эффективное размещение. Совокупные зарубежные инвестиции всех ТНК в настоящее время играют более существенную роль, чем торговля. ТНК контролируют треть производительных капиталов частного сектора всего мира, до 90% прямых инвестиций за рубежом. Прямые инвестиции ТНК за рубежом в середине 90-х гг. превысили 3 трлн. долларов. При этом прямые инвестиции росли в три раза быстрее, чем инвестиции в целом, хотя они (прямые инвестиции) все еще составляют примерно 6% годовых капиталовложений промышленно развитых стран.

Обладая огромными капиталами, ТНК активно действуют на международных финансовых рынках. Совокупные валютные резервы ТНК в несколько раз больше, чем резервы всех центральных банков мира, вместе взятых. Перемещение 1-2% массы денег, находящихся в частном секторе, вполне способно изменить взаимный паритет национальных валют. ТНК часто рассматривают обменные валютные операции в качестве наиболее выгодного источника своих прибылей. Однако необходимо отметить, что до конца 60-х годов ведущие корпорации мира не придавали большого значения специфике управления иностранными операциями, так как продажи их зарубежных предприятий не превышали обычно 100 млн. долларов в год. В этот период до 77% продукции зарубежных филиалов и дочерних компаний, например, американских ТНК, функционирующих в промышленно развитых странах, реализовывалось на местных рынках, а их валютные расчеты затрагивали не более 10% товарного оборота. С началом 70-х годов ситуация претерпевает качественные изменения. Наступил период использования международного характера структуры корпорации. Иностранные продажи американских ТНК увеличились в среднем со 100 до 500 млн. долларов в год. Зарубежное производство стало приносить значительную долю прибыли корпорации, и для ее максимизации потребовалась централизация решений по ключевым валютно-финансовым вопросам. Расширился состав экспертов в материнской компании по международным финансовым операциям. Больше половины крупнейших ТНК США создали специальные отделы по управлению международными финансовыми сделками при своих штаб-квартирах. Для принятия решений головной компании требовалась сводная информация по филиалам в различных странах. Именно в этот период банки при помощи компьютерной техники стали составлять ежедневно сводные текущие балансы филиалов данной корпорации в данной стране и осуществлять взаимные расчеты или финансовые операции между филиалами корпораций в стране пребывания.

Необходимо отметить, что 70-е годы характеризовались резким ростом неустойчивости международных валютно-кредитных отношений. С введением "плавания" валют расширились пределы колебаний валютных курсов ведущих развитых капиталистических стран, резко упала достоверность валютных прогнозов. Усилились скачки номинальных и относительных про-

центных ставок по международным кредитам и ценным бумагам. Менялась традиционная система ценовых пропорций при общем высоком уровне инфляции. В этот период наблюдалась тенденция к расширению объектов и сделок страхования валютных рисков, увеличивались сроки страхования отдельных позиций, особенно в тех случаях, когда колебания валютных курсов не могли быть в течение длительного периода времени компенсированы за счет изменения цен. Страхование принимало все более сложные формы. В сложившихся условиях подразделения международных корпораций на местах испытывали все больший дефицит в специалистах по валютно-кредитным вопросам, недостаток организационных и технических средств для принятия решений по покрытию валютных рисков. Дальнейшее расширение местного штата специалистов и его техническое оснащение были связаны с увеличением административных расходов, а главное, не гарантировали защиту совокупных интересов международной корпорации как единого целого. Преодоление возникшего противоречия ознаменовало собой начало третьего этапа в эволюции организационных форм международных расчетов корпораций. Освоение банками электронного оборудования, телефонизация и компьютеризация как финансовых институтов, так и основных подразделений крупнейших международных корпораций позволили повысить эффективность централизованного управления международными расчетами банков, крупных промышленных и торговых монополий. К концу 70-х годов практически все подразделения крупных международных корпораций имели электронную расчетную аппаратуру и постоянную связь с обслуживающими их банками.

Новые технические возможности способствовали усилению тенденции к концентрации управления денежно-валютными операциями корпораций. Корпорация "British Petroleum" представляет в этом плане характерный пример: компания преобразовала свое центральное казначейство в Англии в банк с многочисленными отделениями для управления валютными позициями по торговле нефтью, по налоговым отчислениям на добычу нефти в Северном море, операциям химических и других предприятий, покупке средств производства и различных материалов. Намечается тенденция к централизации открытых валютных позиций корпораций. В настоящее время стратегия корпораций направлена на то, чтобы снять с филиалов проблемы страхования валютных рисков.

Централизация валютных позиций крупных корпораций дает им преимущества в ценовой конкуренции на рынке страны пребывания филиалов, так как последние в цену товаров все реже включают издержки покрытия валютных рисков и расходы, связанные с конвертацией иностранной валюты в местную. Более того, стратегия международных монополий позволяет филиалам давать покупателям конечной продукции на местных рынках или в третьих странах свободу выбора валюты платежа, а негативные тенденции, возникающие в ходе коммерческих сделок, нивелируются за счет операций центрального финансового органа компании на международных валютно-кредитных рынках.

Анализ деятельности ТНК и теорий прямых иностранных инвестиций позволяет выделить следующие основные источники эффективной деятельности ТНК (по сравнению с чисто национальными компаниями):

- использование преимуществ владения природными ресурсами (или доступа к ним), капиталом и знаниями, особенно результатами НИОКР, перед фирмами, осуществляющими свою предпринимательскую деятельность в одной стране и удовлетворяющими свои потребности в заграничных ресурсах только путем экспортно-импортных сделок;
- возможность оптимального расположения своих предприятий в разных странах с учетом размеров их внутреннего рынка, темпов экономического роста, цены и квалификации рабочей силы, цен и доступности остальных экономических ресурсов, развитости инфраструктуры, а также политико-правовых факторов, среди которых важнейшим является политическая стабильность;
- возможность аккумулирования капитала в рамках всей системы ТНК, включая заемные средства в странах расположения зарубежных филиалов, и приложение его в наиболее выгодных для компании обстоятельствах и местах;
- использование в своих целях финансовых ресурсов всего мира;
- постоянная информированность о конъюнктуре товарных, валютных и финансовых рынков в разных странах, что позволяет оперативно переводить потоки капиталов в те государства, где складываются условия для получения максимальной прибыли, и одновременно распределять финансовые ресурсы с минимальными рисками (включая риски от колебания курсов национальных валют);
- рациональная организационная структура, которая находится под пристальным вниманием руководства ТНК, постоянно совершенствуется;
- опыт международного менеджмента, включая оптимальную организацию производства и сбыта, поддержание высокой репутации фирмы. Источники эффективной деятельности этого типа динамичны: они обычно увеличиваются по мере роста активов компании и диверсификации ее деятельности. При этом необходимыми условиями реализации этих источников выступают надежная и недорогая связь головной компании с зарубежными филиалами, широкая сеть деловых контактов зарубежного филиала с местными фирмами принимающей страны, умелое использование им возможностей, предоставляемых законодательством этой страны.

Так же следует отметить, что значительное влияние ТНК оказывают на мировой кредитный рынок и рынок акций. Транснациональные корпорации превратились в наиболее активных участников мирового финансового рынка, действуя на всех его сегментах. Так, будучи главными экспортёрами и импортёрами товаров и услуг в мире, ТНК стали крупными клиентами на мировом валютном рынке.

С развитием мирового хозяйства на мировом валютном рынке появились новые «действующие лица». Валютный рынок расширился за счет международной торговли, более активного участия банков в межбанковском рынке, возросшего объема хеджирования промышленными компаниями торговых и прочих сделок, увеличения числа участников валютного рынка, а главным об-

разом расширения деятельности ТНК за счет торговли валютой для получения дополнительных прибылей. Для деятельности ТНК и интеграционных группировок потребовались изменения в валютном режиме. Возник евროрынок валют – совокупность операций с валютами, которые выступают на свободном мировом валютном рынке вне страны происхождения. ТНК и другие международные компании владеют крупными суммами в свободно конвертируемой валюте, могут обменять их в любое время на любую другую валюту, вложить деньги в банк любой страны. Масса этих денег огромна, ТНК стараются вкладывать их в наиболее стабильные валюты и при малейших изменениях курсов эти деньги превращаются в «горячие».

ТНК имеют накопления во всех валютах, это сводит их риск до минимума. Выбор способов защиты накоплений является частью внутрифирменного планирования их деятельности. Производится комплексный анализ перспектив валютных курсов, процентных ставок и инфляции в различных странах. Эти данные используются для расчета цен в той или иной валюте. Обычно внутрифирменный финансовый план включает перспективное финансовое планирование (на пять лет) и ежегодные рекомендации всем предприятиям, входящим в ТНК: об использовании при расчетах тех или иных валют, о выборе способов расчета (использование чеков, наличных), о хеджировании на валютном рынке и по другим вопросам. Чаще всего используется метод «spot» при обмене одной валюты на другую в течение трех дней и «форвард», который отражает тенденцию развития курса «spot» через 30 дней.

Не следует также забывать, что хотя курсы валют регулируются на правительственном и межправительственном уровнях, в наибольшей степени от валютных рисков защищены предприятия ТНК.

Одно из главных направлений деятельности ТНК – вывоз капитала. Формами вывоза капитала являются прямые и портфельные инвестиции, а также займы и кредиты.

Транснациональные корпорации мобилизуют капитал, используя различные источники внутри страны и за границей: коммерческие банки, местные и международные рынки акций, государственные организации и свои собственные корпоративные системы в форме внутренней прибыли на цели реинвестирования. Причиной зарубежного инвестирования часто становится интерес к природным ресурсам различных стран с целью обеспечить гарантированное снабжение своих предприятий сырьем. Так, на базе зарубежных инвестиций США получают все импортируемые страной фосфаты, медь, олово, 75% марганцевой и железной руды; Япония – 40% бокситов, 50% никеля, 60% медной руды. При этом поставки с зарубежных предприятий ТНК осуществляются по трансфертным ценам, уровень которых ниже мировых.

При освоении зарубежных источников сырья на основе прямых инвестиций учитываются различия в экологических нормах и стандартах между странами. Развитые государства стремятся перемещать в развивающиеся такие производственные мощности, которые в значительной степени ведут к загрязнению окружающей среды. Эта тенденция наиболее отчетливо стала проявляться в последние два десятилетия.

Капиталовложения в иностранную экономику – активное средство стимулирования спроса на отечественную продукцию. Это достигается за счет того, что, во-первых, за рубежом создаются новые рынки; во-вторых, часть экспорта ТНК постоянно идет в адрес их зарубежных филиалов, и эта гарантированная доля составляет свыше 1/3 экспорта Канады, Германии, Франции, Швеции, до 1/2 экспорта США.

Наконец, инвестиции, будучи размещенными внутри хозяйственной территории иностранных государств, позволяют фирме обойти тарифные и нетарифные барьеры.

Транснациональные корпорации осуществляют свои капиталовложения преимущественно в долгосрочных целях. Хотя они нередко быстро перебрасывают огромные финансовые ресурсы из одного региона земного шара в другой, что может дестабилизировать финансовые рынки в отдельных регионах, нельзя забывать, что ТНК – это прямые инвестиции, вкладываемые в многолетние проекты. Поэтому деятельность ТНК может быть оценена как преимущественно способствующая стабилизации мировых рынков капитала. Ведь это крупные компании, которым нужна стабильная хозяйственная среда, в том числе финансовая.

Говоря о *влиянии ТНК на развитие Республики Молдова*, необходимо отметить тот факт, что крупные компании предпочитают влиять на экономику РМ в основном путем создания на территории нашего государства совместных предприятий. Аффилированные и ассимилированные компании встречаются в Молдове значительно реже, чем предприятия с иностранным капиталом.

Например, QBE INSURANCE GROUP является несомненным лидером на рынке страхования Республики Молдова, а следовательно и влияние "QBE ASITO" столь велико, что его невозможно переоценить. Страховая Компания "QBE ASITO" АО входит в состав QBE Insurance Limited с 29 сентября 1999г., после приобретения QBE контрольного пакета акций Компании "ASITO". QBE INSURANCE GROUP — это австралийская международная страховая и перестраховочная компания с солидной локальной базой и офисами более чем в 40 странах мира. Операционная сеть QBE охватывает Австралию, Азиатско-Тихоокеанский регион, Америку и Европу. Мировой брутто-доход QBE по премиям за 2000 финансовый год превысил 4,4 миллиарда долларов США. Активы QBE составляют 14,2 миллиарда долларов США. Основная их часть инвестирована в Австралии, а остальная часть — в странах, где QBE осуществляет свои операции. В результате интеграции, уставный капитал Международной Страховой Компании "QBE ASITO" А.О. увеличился с 18 млн. до 48.8 млн. леев. Резервы составляют 37.5 млн. леев, или около 40% всех резервов страхового рынка Республики Молдова. "QBE ASITO" А.О. имеет сейчас доступ к страховой экспертизе, перестраховочную защиту и техническую поддержку всей QBE GROUP, что положительно влияет на развитие страхования не только на уровне Компании, но и на уровне всей страны. Перестраховочная защита всей QBE GROUP позволяет "QBE ASITO" оплачивать убытки размером до 150 миллионов долларов США. В планах компании повысить уровень предоставляемых услуг, а так же степень их доступности широкому кругу на-

селения по всей республике. Не останавливаясь на достигнутом, компания продолжает совершенствовать страховую деятельность, адаптируя ее к европейским стандартам. Очередным шагом в данном направлении стала реорганизация территориальных представительств компании с ноября 2004 года. Другой такой пример – это Компания MOLDCELL, которая так же является представительством европейской ТНК на молдавском рынке. Она начала свою деятельность в апреле 2000 года в Молдове. Это событие ознаменовало собой успешное претворение в жизнь части плана холдинга FINTUR по выходу на рынок восточной Европы. Акционерами MOLDCELL АО являются: MoldFintur ООО, которое является держателем 11% акций и Fintur Holdings BV, которому принадлежит 89% акций. По состоянию на 1 января 2005 года уровень покрытия с точки зрения географии и населения у компании “Moldcell” – 86,14% и 87,4%. Данная компания была первым оператором GSM в Молдове, который предложил своим клиентам некоторые инновационные услуги (SMS (служба коротких сообщений), роуминг для пользователей ALOCARD, и др.). Общие инвестиции “Moldcell” в Республику Молдова за 2004 год составили 158,52 млн. леев. Не менее важным инвестором на молдавском рынке выступает ещё один оператор мобильной связи – VOXTEL. Акционерами VOXTEL являются: France Telecom Mobiles (FTM) 51%, Moldavian Mobile Telephone Bis 30%, Moldtelecom 10%, IFC 5% и MobilRom 4%. В октябре 1998 года VOXTEL открыл первую сеть GSM в Молдове. Инвестиции консорциума VOXTEL в нашей стране оцениваются в 65 млн. долларов США. В настоящее время сеть VOXTEL GSM покрывает 86,16% территории Республики Молдова, что соответствует 92,37% населения. Общие инвестиции VOXTEL в Республику Молдова за 2006 год составили 271,57 млн. леев. Необходимо также отметить, что итогом самой успешной приватизации на период 1999-2000 годов была продажа 3 из 5-ти электрораспределительных компаний испанской фирме Union Fenosa за 25.3 млн. \$ и на сумму инвестиций примерно в 70 млн. \$. Другими удачными приватизациями иностранными инвесторами стали цементный завод Cement S.A, приобретённый французской компанией Lafarge (52 % акций); фармацевтический завод Farmaco S.A (американской компанией Europharm, Inc., 85% акций); кожевенный завод Piele (итальянской Esastampa, 60% акций); завод по производству одежды Balteanca (немецкой Steilmann Gruppe, 65% акций); туроператор Молдовы Moldova Tur (израильской компанией Avi-waks Ltd, 80% акций); компания по продаже нефти Torex Petrol (немецкой Mabanaf, 80% доли).

Таким образом, на современном этапе, когда Молдова выходит из экономического и политического кризиса, привлечение крупных инвесторов и ТНК является задачей всего государства. Власти Республики Молдова осознают это и предпринимают важные шаги для улучшения условий по привлечению иностранных инвесторов и ТНК путем стабилизации экономики, улучшения инвестиционного климата, снижение подоходного налога для юридических лиц и др. Подводя итог вышесказанному, хотелось бы отметить, что для развития Республики Молдова необходимо создавать собственные крупные компании и привлечь на свой рынок как можно больше иностранных ТНК.

Литература

1. Авдокушкин. Е. Международные экономические отношения. – М.: 1999.
2. Герчикова. И.Н. Международные экономические организации: регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности. – М.: 2000.
3. Дмитракович Ф.А. ТНК в мировой экономике // Белорусская экономика: анализ, прогноз, регулирование. 1997. №5.
4. Ленский Е.В., Цветков В.А. Транснациональные финансово-промышленные группы и международная экономическая интеграция. – М.: 1998.
5. Семенов К.А. Международные экономические отношения. – М.: 2003.
6. Сергеев Е.Ю. Международные экономические отношения. – М.: 2000.
7. Международные экономические отношения. – МГИМО. – М.: 2001.
8. Международные экономические отношения под ред. И.П.Фаминского. – М.: 2001
9. ТНК в мировом развитии. Тенденции и перспективы. Доклад для ООН. – М.: 1997
10. International Relational Theory, 1997, Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi
11. Political Theory and International Relations. Charles R. Beitz
12. Wallerstien I. The essential Wallerstien (New York: The New Press, 2000).

Prezentat la 08.09.2006

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НЕФТЯННОГО РЫНКА

Александру ГРИБИНЧЯ, доктор экономических наук, профессор, ИРИМ

The prices for oil products grow and remain high. The competition is determined not only by oil, but also a lot of other factors. Naturally, Europeans aspire to raise due to overcoming interethnic barriers competitiveness of the Europe in relation to the USA. But while this process goes more slowly, than it was expected. The world experiences global changes. If earlier the separate countries the whole blocks now compete among themselves competed – the USA compete to the Europe as a whole; not simply with Japan, and with Asia. In these conditions of the USA do not presume to hold too low price for oil because it is favorable to their competitors.

Цены на нефтяные продукты растут и остаются высокими. Этот уровень явно завышен. Ожидалось, что цены снизятся после устранения Саддама Хусейна и что американцы будут стремиться тем или иным путем снизить уровень мировых цен на нефть примерно до \$19 за баррель, сейчас цена гораздо выше. Высокими темпами растет и потребление нефтепродуктов. (таб.1).

Таблица 1. Прогнозы потребления нефтепродуктов в 2015-2025 гг.

Регионы	Мировое потребление (млрд. баррелей)	Планируемое производство, млрд. баррелей/год		
		2015	2020	2025
Всего, в т.ч.	29,2	28,5	22,3	18,0
Развитые страны	15,4	10,0	2,5	0,7
Ближний Восток и Северная Африка	9,8	16,5	19,0	17,3
Юго-Восточная Азия	4,0	2,0	0,8	-

Источник: <http://www.opec.com>

Тем не менее рост нефтяных цен – это фактор, который не устраивает нефтепотребляющие страны и они будут стремиться к тому, чтобы эти цены понизить. Другой вопрос, что сохраняющаяся неопределенность в Ираке, действительно, оказалась неожиданной для американцев и, очевидно, для многих аналитиков рынка, хотя этого на самом деле можно было ожидать. По оценкам Центра развития Ирак добывал около 0,45 млн. баррелей в сутки. К концу 2003 г. Ирак надеялся восстановить нефтедобычу до 2 млн. баррелей в день. Но пока нефтедобыча в Ираке остается на низком уровне. До тех пор, пока иракский вопрос не будет разрешен политически, цена на нефть будет на таком же завышенном уровне. Кроме того, в индустриальных странах товарные запасы нефти находятся на низких уровнях. Поэтому стабилизация цен на нефть на текущих уровнях является наиболее вероятным. Это выгодно для нефтедобывающих стран с моноструктурной экономикой, но это не так выгодно для мировой экономики и для нефтедобывающих стран, которые имеют более диверсифицированную структуру, потому что высокие цены на нефть сдерживают темпы роста мирового ВВП.

Мир переживает глобальные перемены. Если раньше между собой конкурировали отдельные страны, то теперь конкурируют целые блоки – США конкурируют с Европой в целом; не просто с Японией, а с Азией. В этих условиях США не могут себе позволить держать слишком низкую цену на нефть, потому что это выгодно их конкурентам.

На конкурентоспособность страны воздействуют разные факторы, а цена на нефть лишь один из них. Возьмем для примера сегодняшнюю ситуацию. Динамика оценок конкурентоспособности промышленности страны на всех рынках в 2005 г. практически не изменилась (оставаясь на уровне 2002-2005 г.), а на внутренних рынках даже несколько снизилась. Объясняется это двумя важнейшими факторами, влияющих на конкурентоспособность, которые оказали взаимоисключающее влияние – это видно из динамики темпов укрепления денежной массы относительно доллара в реальном выражении (на 9%, дефлировано индексом цен производителей) и темпом роста производительности труда в промышленности, которая за этот период увеличилась примерно на 8%. Нужно учитывать, что пока европейцы и Япония отстают от США с точки зрения конкурентоспособности, и этот факт отставания за последние 30 лет признается и самими европейцами, но пока никто не доказал, что это связано с ценой на нефть. Кроме того, важно учитывать, какие силы воздействуют на экономическую политику, проводимую в США. В США лобби нефтедобывающих комплексов не самое солидное, поэтому, хотя и говорят о связях администрации США и нефтяников, думаю, что воздействия со стороны потребителей нефти, которые хотят снижения ее цены, сильнее. И вряд ли потребители пойдут на то, чтобы поступаться своими интересами, только потому, что низкая цена не выгодна США в целом. Конечно, есть какие-то стратегические приоритеты, но в любой стране, тем более в США, где очень силен частный сектор, экономическая политика правительства складывается под воздействием частных сил, это сумма воздействий со стороны разного рода отраслевых лоббирующих групп. Поэтому, скорее всего США будут стремиться снижать цены на нефть.

Таблица 2. Нефтяные запасы по регионам

№	Регионы	Запасы, тыс. баррелей	%
1	Северная Америка	47023271	7,1
2	Западная Европа	12632000	1,9
3	Япония	23000	0,003
4	Австралия	2354460	0,3
5	Восточная Европа	78500000	11,8
6	Латинская Америка	32601750	4,9
7	Ближний Восток	438894000	65,8
8	Африка	22801000	3,41
9	Юго-Восточная Азия	12553800	1,9
10	Китай	19500000	2,9
		666883281	100,0

Источник: [http:// www. opec.com](http://www.opec.com)

По нашим оценкам если ситуация в Ираке стабилизируется, можно ожидать существенного снижения цен на нефть, что будет означать начало очередного

спада в США. США могут проигрывать в мировой конкуренции из-за снижения цены на нефть.

Американская экономика с точки зрения использования инноваций – наиболее продвинутая экономика в последние десятилетия, и конкуренция с Европой и Японией доказывает это. В рамках двух последних докладов о конкурентоспособности европейских стран подчеркивается, что их ВВП на душу населения сократился по отношению к США. Европейцы очень этим озабочены. Американцы сильнее в глобальной конкуренции. Снижение цены на нефть будет воспринято как фактор получения конкурентного преимущества и в Америке, и европейскими производителями, это каким-то образом может снизить относительную конкурентоспособность США по отношению к Европе.

Конкуренция определяется не только ценой на нефть, но и целым рядом других факторов. Естественно, европейцы стремятся за счет преодоления межнациональных барьеров повысить конкурентоспособность Европы по отношению к США. Но пока этот процесс идет медленнее, чем ожидалось. Предполагалось, в частности, что образование единого европейского экономического пространства позволит увеличить концентрацию производства, повысить силу европейских фирм, укрупнить их по отношению к американским, но оказывается, что, например, национальные предпочтения не всегда позволяют такое укрупнение произвести. Итальянцы предпочитают потреблять дорогую одежду, а немцы любят потреблять одежду, которую можно чаще менять.

Предполагалось, что в Европе будет один производитель стиральных машин, но оказалось, что в силу национальных предпочтений итальянцам нужна стиральная машина, которая медленно стирает дорогую одежду, чтобы она не испортилась, а немцы могут покупать мощные стиральные машины, быстро работающие. То же самое относится к макаронам. Итальянцы любят твердые макароны, в остальной части Европы едят другие виды макарон, – опять производителей не удалось укрупнить. Процесс устранения межнациональных перегородок для передвижения капитала, процесс укрупнения производства в Европе идет медленнее, чем ожидалось. Европейцы озабочены тем, как быстро они смогут повысить эффективность производства по отношению к Америке. От этого действительно многое зависит. Сейчас основное внимание они обращают на качество человеческого капитала. А цена на нефть – лишь один из факторов конкурентоспособности, и этот фактор вряд ли является определяющим, по крайней мере его нельзя рассматривать изолированно от остальных.

Библиография

1. Миронов В.В. Европа и Япония и США. – М.: Прогресс, 2005, с.27.
2. Călin P. Alternative la petrolul și gazele convenționale. Monitorul de petrol și gaze. 2005, nr.11 (46) P. 34-35.
3. Se ajită apele pentru acapararea rezervelor de petrol. Monitorul de petrol și gaze. 2005, nr.1 (36) P. 29-34.
4. [http:// www. opec.ru](http://www.opec.ru)

Prezentat la 11.09.2006

МАРКЕТИНГОВЫЕ МЕТОДЫ АНАЛИЗА РЫНКА: ЧЕТЫРЕ „Р” и ЧЕТЫРЕ „С”

Людмила ГОЛОВАТАЯ, доктор экономики, ИРИМ

Рецензент:

Александр ГРИБИНЧА, доктор экономических наук, профессор

The research is concentrated on the classification of marketing's instruments, which are of four types: product, price, place, and promotion. On the market's fight, that companies which are closer to consumers assuring the needs on the both hands – qualitative and quantitative, detain the success. Four seller's "P" is similar with four consumer's "C". Being introduced on the market the company must determine in what direction it will be developed and what are the limits of the business? What kind of markets will benefit of it? What will be the part of the market for the company? After that are created the strategies of marketing. What product, in what market and how it will be presented. The help of two indexes could make the choice of the region: CDI – means the developed branch, BDI – means the index brand's development. Then the company can formulate the goals of the sale.

Для того чтобы добиться желаемого отклика со стороны потребителей компании-производители используют самые разнообразные средства и инструменты, которые в совокупности образуют маркетинг-микс (маркетинговый комплекс).

Маркетинг-микс – набор маркетинговых инструментов, которые используются компанией для решения маркетинговых задач на целевом рынке.

Дж. Маккарти предложил классифицировать маркетинговые инструменты по четырем направлениям: продукт, цена, место (т. е. распределение) и продвижение (или четыре "P" маркетинга – Product, Price, Place, Promotion). Как правило, компания имеет возможность достаточно быстро изменить цены на товары, объемы поставок и рекламные расходы, но разработка новых продуктов и трансформация каналов распределения требуют значительного времени. Таким образом, на краткосрочных отрезках времени компания способна лишь незначительно изменить маркетинг-микс, внести в него существенно меньше корректив, чем можно предположить, исходя из числа находящихся в ее "арсенале" инструментов. Четыре составляющие маркетинга-микс, с точки зрения продавца, есть инструменты маркетинга, с помощью которых он стремится оказать влияние на покупателей. С точки зрения покупателей, предназначение каждого маркетингового инструмента – увеличение выгоды потребителя.

Роберт Лотерборн предполагает, что четыре "P" продавца соответствуют четырем "C" потребителя. Он утверждает, что в конкурентной борьбе побеждают компании, которые поддерживают эффективную связь с потребителями и способны удовлетворить их потребности в отношении экономичности и удобства приобретения товара.

В последнее время маркетологи все больше склоняются к тенденции изменения акцента, т.е. переноса центра тяжести всей маркетинговой деятельности

предприятия с продукта на покупателя. Возникает справедливый вопрос: «Чем отличается известная формула 4P от гораздо менее известной 4C?». Расшифровывается 4C как Consumer (потребитель), Cost (стоимость), Convenience (удобство), Communication (коммуникации). Общая схема этого преобразования представлена в таблице 1.

Таблица 1. 4P и 4C

4P	4C
Product (продукт)	Consumer (потребитель)
Place (место)	Convenience (удобство)
Price (цена)	Cost (стоимость)
Promotion (продвижение)	Communication (коммуникации)

Надо сказать, что учет особенностей потребителя на всех этапах производства и реализации товара является сегодня актуальной мировой тенденцией развития маркетинга. Многие стандартные для маркетинга вопросы, методики и тенденции рассматриваются с предельным вниманием к покупателю, с пониманием его значения в деятельности предприятия в целом и маркетинговой службы в частности. И известные 4P постепенно, превращаются в 4C. Без преувеличения можно сказать, что подобное изменение ориентиров служит доказательством повышения культуры взаимоотношений продавца и покупателя.

Зададимся вопросом: нужен ли маркетинг успешной компании? Ответ очевиден. Есть вполне успешные компании, все еще работающие по принципу “бери больше, кидай дальше”. Есть компании, которые обращаются к маркетингу только под давлением обстоятельств, среди которых выделяются:

- Снижение объемов продаж, что вызывает панику в руководстве компании и стимулирует поиск причин затруднений.
- Медленный рост объемов продаж ведет к тому, что некоторые компании начинают поиск новых рынков. Большинство производителей понимают, что обращение к маркетингу поможет им найти новые рыночные возможности.
- Изменение потребительских предпочтений. Многие компании оперируют на рынках, характеризующихся быстрой сменой потребностей покупателей. Залог успешной деятельности на таких рынках – маркетинг.
- Возрастающая конкуренция. Небольшие компании нередко подвергаются атаке со стороны конкурентов.
- Возрастающие маркетинговые расходы. Некоторые компании считают, что расходы на рекламу, продвижение, маркетинговые исследования и обслуживание клиентов слишком высоки. Тогда руководство компании решает, что пришла пора провести маркетинговый аудит и внести изменения в работу отдела маркетинга.

И есть достаточное количество фирм, активно занимавшихся продвижением своего продукта, показывавших неплохие финансовые результаты, но, тем не менее, затем обанкротившихся. Есть любопытный пример. Предположим, доход компании с каждым годом увеличивается на 8–10% процентов. Можно сказать,

что компания растет и развивается, все довольны. Но вдруг, когда в очередной раз приходит время демонстрировать показатели, компания объявляет себя банкротом. Как же это произошло? Ведь еще в прошлом году имел место рост продаж. Однако, если взглянуть на темпы роста рынка, то картина не столь радужна: оказывается, за тот же самый период у многих компаний прирост составил 20–30%! Получается, что, хотя маркетинговая и рекламная деятельность вроде бы была эффективна и вроде бы способствовала росту продаж, рынок рос быстрее. Соответственно доля рынка компании уменьшилась, а вместе с ней – и возможности компании влиять на рынок, реализовывать наиболее эффективные стратегии. Ошибка заключалась в том, что неправильно были установлены цели маркетинга. Так, прежде всего компания должна четко определить, по каким направлениям она будет развиваться, т.е. каковы границы бизнеса, на каких рынках (отраслевых, региональных) будет продаваться ее продукция и какова может быть доля рынка компании. После этого создается продуктово-маркетинговая стратегия: какой продукт на каком рынке представить, как его позиционировать и т.д. Когда все эти задачи решены, можно определять цели продаж (будущий объем продаж в деньгах или натуральных показателях).

В то же время идет активное сегментирование рынка, причем темпы роста отдельных сегментов (отраслевых и географических) могут значительно отличаться. Все это должно быть отражено в маркетинговой деятельности предприятия следующим образом:

- Конкурентная среда рассматривается внутри каждого, в т.ч. и ценового сегментов.

- Общий успех компании складывается из множества успехов на малых рынках.

Однако работать во всех сегментах неэффективно, надо выбирать. Каковы могут быть критерии выбора? Если речь идет о выборе региона, то это можно сделать с помощью двух индексов: CDI и BDI.

CDI – это индекс развития отрасли. Он помогает определить рынки с большим потреблением на душу населения, и узнать, где сконцентрированы продажи по товарам. Рассчитывается этот индекс как:

$$CDI = \frac{\% \text{ продаж данных товаров в данном регионе}}{\% \text{ населения данного региона от населения страны}}.$$

BDI обозначает индекс развития марки. Он имеет непосредственное отношение уже к самой компании: показывает, как распределены продажи компании. На основе этого показателя определяется стратегия расходов на географических рынках компании.

$$BDI = \frac{\% \text{ продаж компании в данном регионе}}{\% \text{ населения данного региона от населения в регионах, обслуживаемых компанией}}.$$

В зависимости от этих двух показателей можно классифицировать региональные рынки следующим образом (см. таблицу 2):

Таблица 2. Классификация региональных рынков

Показатель	СДИ высокий	СДИ низкий
ВДИ высокий	Сильный рынок с хорошим потенциалом. Может потребоваться сильная работа для ограничения доступа конкурентов.	Успешный рынок для данной компании. Не стоит тратить деньги на развитие продаж в этом регионе.
ВДИ низкий	Потенциально хороший рынок для дальнейшего развития. Возможно преодоление сильных позиций конкурентов.	Никаких перспектив. Лучше избегать таких рынков.

При этом надо учитывать, что фактически каждый отдельный рынок определяется двумя показателями: *количеством потребителей и объемом потребления*. Рынок водки, например, характеризуется уменьшающимся количеством потребителей, объем потребления также падает. Для такого рынка рекомендуется выбор сильного специфического атрибута.

На рынке пива иная ситуация. Объем потребления активно растет, а вот количество потребителей – нет. В этом случае акцент лучше сделать на потребительские свойства предлагаемого товара.

Самая благоприятная атмосфера складывается на рынке соков. Там наблюдается как повышение числа потребителей, так и увеличение объема потребления. Здесь наилучшей стратегией борьбы с конкурентами является стратегия низких цен, а акцент нужно делать в основном на дистрибуцию.

Итак, компания определилась с маркетинговой политикой и с рынками, на которых будет реализовываться ее продукция. Теперь пора критически взглянуть на картину происходящего – а достижимы ли эти цели? Для этого следует проанализировать количество покупателей, на которое компания может объективно рассчитывать.

Покупатели бывают разные. У каждой фирмы есть свои так называемые *текущие* покупатели, которые уже приобрели продукт этой компании и с большой вероятностью знают и предпочитают его. Вторую же категорию составляют *новые* покупатели. С ними дела обстоят сложнее. Во-первых, надо разобраться, почему они не покупали продукцию рассматриваемой компании раньше. Возможно, они просто не знали о ней, либо у них создался в сознании негативный образ. Во-вторых, неизвестно, понравится ли им продукт, если они все же его купят.

Конечно, сохранить текущих покупателей куда легче, чем привлечь новых. Последних можно переманить только в случае, если они недовольны аналогичным продуктом конкурирующей фирмы или если у них нет твердой уверенности, что то, чем они пользуются – лучшее. Однако без них невозможно развитие бизнеса.

В отношении же текущих покупателей действует принцип “не хуже рынка”. Это означает следующее:

Если показатель компании по количеству текущих покупателей выше среднего по рынку или равен, то перед ней встает цель удержать его.

Если показатель ниже среднего по рынку, то цель – повысить его до уровня рынка. Однако специалисты констатируют, что, как правило, повышение не может быть более 10% от текущего значения.

Вполне понятно, что цели продаж признаются достижимыми только в случае, если на рынке реально удержать необходимое количество текущих покупателей и привлечь достаточно новых.

Каналы для привлечения покупателей все знают: реклама, паблисити, промоушн-акции и т.д. Тем не менее, есть очень важное “но”: все это требует финансовых вложений, причем немалых. Исключение составляет, пожалуй, лишь паблисити (неоплачиваемое размещение информации о компании). Такую публикацию можно рассматривать как факт общественного признания достижений компании. Понятно, что добиться этого непросто – требуется немало времени и усилий, и опять же средств.

Что же тогда делать небольшим фирмам, которые не купаются в золоте? Им предлагается методика, с помощью которой можно рассчитать размер бюджета, необходимого для такого продвижения товара на рынке, которое позволит привлечь достаточное количество новых покупателей для реализации установленных целей продаж.

О компании обычно знает сравнительно большое количество потенциальных покупателей. Из них есть люди, которые положительно относятся к фирме и ее продукции, но покупки еще не совершали. Другие же уже стали текущими покупателями. При этом, как правило, чем больше конкурентов, тем больше разрыв между количеством осведомленных и количеством реальных покупателей. Таким образом, просматривается взаимосвязь между количеством осведомленных покупателей и людьми, все-таки сделавшими покупку. Человек действительно осведомлен о продукте при условии, что он вспоминает о нем без подсказки в привязке к товарной группе.

В результате коммуникаций у целевого рынка должно измениться восприятие. Покупателю нужна веская причина для того, чтобы совершить первую покупку. Его предпочтение к продукту выстраивается на основе важного для покупателя атрибута.

Для расчета необходимого количества осведомленных предлагается воспользоваться правилом “50% экспертно”.

Для этого берутся четыре показателя:

- Текущие покупатели;
- Новые покупатели;
- Положительно относящиеся (отдающие предпочтение)
- Осведомленные без подсказки;

Далее: если необходимое количество текущих покупателей – 10000 человек, то новых должно быть 15000 (10000 плюс пятьдесят процентов), положительно относящихся 22500, а осведомленных соответственно 33750. Полученные показатели анализируются, сравниваются с показателями по рынку. Коэффициент перехода от осведомленности к предпочтению и от пред-

почтения к первым покупкам рассматривается по принципу “не хуже рынка”. Если на рынке действительно есть возможность добиться таких показателей, то настало время отправляться в рекламное агентство и начинать добиваться поставленных целей коммуникаций, после этого – целей маркетинга, а затем – целей продаж.

Литература

1. Ф. Котлер, Г. Армстронг, Д. Сондерс, В. Вонг «Основы маркетинга», 2003.
2. Материалы семинара Ю. Давыдова “Управление маркетингом на основе покупательского поведения”.
3. Из материалов журнала "Продовольственный бизнес".
4. <http://foodmart.faktura.ru>

Prezentat la 15.06.2006

IMPACTUL SERVICIILOR PUBLICE ASUPRA PRODUSULUI INTERN BRUT (PIB)

Maria STRECHI, doctor în economie, conferențiar universitar, IRIM

Recenzent:

Stepan VARBAN, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar

If you were judge how an economy is doing well or poorly, it is natural to look at the total income that everyone in the economy is learning. That is the task of gross domestic product (GDP). This paper reflects the GDP computed by the total expenditure on the economy's output of goods and services.

To understand how the economy is using its scarce resources, economists are often interested in studying the composition of GDP among various types of spending. To do this, GDP is divided into four components: consumption (C), investment (I), government purchases (G), and net exports (NX).

This paper is concerned to government purchases analysis and especially to the influence of public services, which haven't market value (such as: elaborating of a law, session of a tribunal, sitting of a law court etc.) on the GDP.

Este bine cunoscut, nu numai de economiști, că produsul intern brut (PIB) reprezintă valoarea brută a producției finale de bunuri și servicii produse de către agenții economici, care își desfășoară activitatea în limitele granițelor naționale ale țării în decurs de un an.

În funcționarea sistemului economiei de piață se include un ansamblu de sisteme interdependente cum ar fi: resursele, agenții economici, piața consumului de bunuri și servicii, mediul (intern, internațional și ecologic).

Rolul determinant în acest ansamblu de sisteme îl are blocul agenților economici, din cel puțin 2 motive:

- prin activitatea lor conștientă, agenții economici determină toate celelalte subsisteme componente;
- prin activitatea lor ei pot influența structura internă și legăturile din interiorul fiecărui bloc și dintre blocurile sistemului agenților economici.

Un rol important, însă, în structura sistemului agenților economici îl joacă *administrația publică*, care include: organele administrației publice centrale și locale, ale procuraturii, cele judecătorești, unitățile de cultură, artă, apărare etc.

Cu alte cuvinte, administrația publică cuprinde unitățile instituționale a căror funcție principală este de a produce servicii nedestinate pieței sau necomercializabile pentru societate.

Produsul intern brut (PIB), care este principalul agregat macroeconomic al sistemului conturilor naționale, poate fi calculat prin mai multe metode:

- metoda de producție (la prețuri de piață);
- metoda veniturilor;
- metoda cheltuielilor.

Dacă ne referim la evaluarea produsului intern brut, în funcție de cheltuieli, formula de calcul prezintă suma celor patru mari categorii (grupe) de cheltuieli:

$$\text{PIB} = C + I + G + \text{NX}$$

unde:

- C – reflectă cheltuielile de consum;
- I – cheltuielile de investiții;
- G – cheltuielile guvernamentale;
- NX – exporturile nete.

Cheltuielile ce țin de *serviciile publice* sunt prezentate de cheltuielile guvernamentale (G), unele din care sunt evidente, altele nu prea.

Atunci când Guvernele furnizează bunuri și servicii necesare gospodăriilor, așa ca: *protecția socială, iluminarea străzilor, îngrijirea grădinilor publice* – este evident că ele contribuie la creșterea valorii producției totale și respectiv a produsului intern brut (PIB) la fel ca și firmele private care produc încălțăminte, vestimentație, autoturisme, televizoare sau alte bunuri de consum.

Dar în cazul altor activități guvernamentale acest lucru poate fi mai puțin evident și anume, atunci când se fac cheltuieli pentru:

- negocierea situației politice cu o țară sau cu un grup de țări;
- elaborarea unor proiecte legislative;
- serviciile judecătorilor, ale parlamentului sau chiar ale inspectorilor care supraveghează achitarea diferitor taxe etc.

În acest context apare întrebarea: se consideră oare aceste cheltuieli ca contribuții la venitul național și respectiv la produsul intern brut (PIB)? Unii oameni cred că cele mai multe activități ale Guvernului sau primăriilor sunt o risipă, dacă nu de-a dreptul chiar nocive. Alții cred că Guvernul produce multe lucruri importante pentru viață cum ar fi: educația, controlul poluării mediului, legea și ordinea.

Însă statisticienii, care se ocupă de calcularea veniturii naționale și produsului intern brut, nu fac distincții care din cheltuielile guvernamentale sunt benefice sau mai puțin benefice, dar includ toate achizițiile guvernamentale de bunuri și servicii în produsul intern brut (PIB).

Producția guvernamentală este evaluată, de obicei, în funcție de cost și nu în funcție de valoarea de piață, deoarece în majoritatea cazurilor nu avem de ales, întrucât producția de servicii publice nu este vândută pe piață, de aceea producția guvernamentală în cele mai dese cazuri nu este observată de indivizii societății, indiferent de cheltuielile care o produc.

De exemplu, dacă ne vom pune întrebarea: care este valoarea de piață a serviciilor unui tribunal sau elaborarea unei legi? Nimeni nu va putea da un răspuns concret. Toți însă știu că pentru furnizarea acestor servicii Guvernul va cheltui o sumă oarecare de mijloace financiare, de aceea la calcularea produsului intern brut ele se evaluează la costul lor de producție.

Este important faptul că *numai* cheltuielile guvernamentale pentru *bunurile și serviciile publice produse curent* sunt incluse în produsul intern brut (PIB). Din cheltuielile guvernamentale se *exclud plățile de transfer*, cum ar fi: plata ajutoarelor sociale, a ajutoarelor de șomaj, a burselor studențești și a datoriilor naționale, care nu sunt efectuate în schimbul bunurilor și serviciilor publice produse curent și la fel nu fac parte din cheltuielile efectuate pentru realizarea producției naționale.

Astfel, singura modalitate de măsură a activității guvernamentale sau a serviciilor publice este evaluarea lor în funcție de cost. Această modalitate are însă consecințe foarte ciudate. Dacă productivitatea unui funcționar public va crește și el va fi capabil să îndeplinească munca a doi funcționari, iar funcționarul concediat se va angaja în sectorul privat, se va înregistra o reducere a contribuției Guvernului la produsul intern brut. Dacă însă doi funcționari publici vor face ceea ce obișnuia să facă unul, contribuția Guvernului va crește. Aceasta este o consecință inevitabilă, dar ciudată a evaluării serviciilor publice la costul factorilor, *îndeosebi a forței de muncă*, utilizați pentru prestarea serviciilor publice.

Reiese, că cu cât este mai redusă productivitatea funcționarului din administrația publică, în cazul nivelului scăzut al profesionalismului, cu atât este mai înalt aportul Guvernului în produsul intern brut (PIB) și *invers*, cu cât este mai înaltă productivitatea funcționarului public cu performanțe profesionale, cu atât este mai redus aportul Guvernului în produsul intern brut.

În acest context trebuie de menționat că pentru determinarea numărului optimal al funcționarilor din administrația publică a țării, care ar asigura o eficiență înaltă a activității acestui sector, este foarte importantă elaborarea unor criterii concrete de selectare și recrutare a cadrelor, cât și metodelor de evaluare și normare a activității acestora. Aceasta va permite organizarea concursurilor transparente la angajarea funcționarilor publici în diverse domenii, la suplinirea posturilor de conducere ale diferitor structuri și subdiviziuni și, respectiv, la utilizarea eficientă a banilor publici.

Bibliografie

1. Business – 3th ed., William M.Pride, Robert J. Hughes, Jack R. Kapoor. Houghton Mifflin Company Boston – 1991.
2. Heyne, Paul T. The economic way of thinking. – 9th ed., University of Washington. RENTICE HALL, 1999.
3. Mankiw Gregory N. Principles of macroeconomics. Harvard University. The Driden Press, Harcourt Brace College Publishers, 1998.
4. Reinhard Blum. Un al treilea drum. Principii organizatorice ale economiei naționale. Edra Universității “Al. I. Cuza”, Iași, 1994.
5. Richard G. Lipsey, K Alec Christal. Economia pozitivă (traducere din engl.– București, Editura Economică – 1999.
6. Samuelson P.A., Nordhans W.D., Economics in referate. Chișinău, “Basarabia”, 1994.
7. Долан Э. Дис., Линдсей Д.Е. Марозкономика /пер.с англ. В. Лукашевича и др., под общ.ред. Б. Лисовика и В. Лукашевича. С–Пб, “Дело”, 1992
8. Макконнелл Кэмпбелл Р., Брю Стэнли Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. В 2-х т. пер. с англ. – М: республика, 2001.
9. Микро –, макроэкономика. Практикум – С. Пб: “Литера плюс”, 1994
10. Самуэльсон П. Экономика (в 2-х т.) – М.; 1994.
11. Экономика (С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи), М: Республика, 2000.
12. Экономикс: Англо-русский словарь справочник/ Э. Дж. Долан, Б.И. Б.И. Домненкою – М.: Лазурь, 1994.

Prezentat la 17.05.2006

ADAPTAREA MODELULUI „CELOR PATRU STRATEGII” ELABORAT DE CĂTRE M. PORTER PENTRU INDUSTRIA VINICOLĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA

Rina ȚURCAN, doctor în economie, IRIM

Recenzent:

Crucerescu CORNELIA, doctor în economie, conferențiar universitar

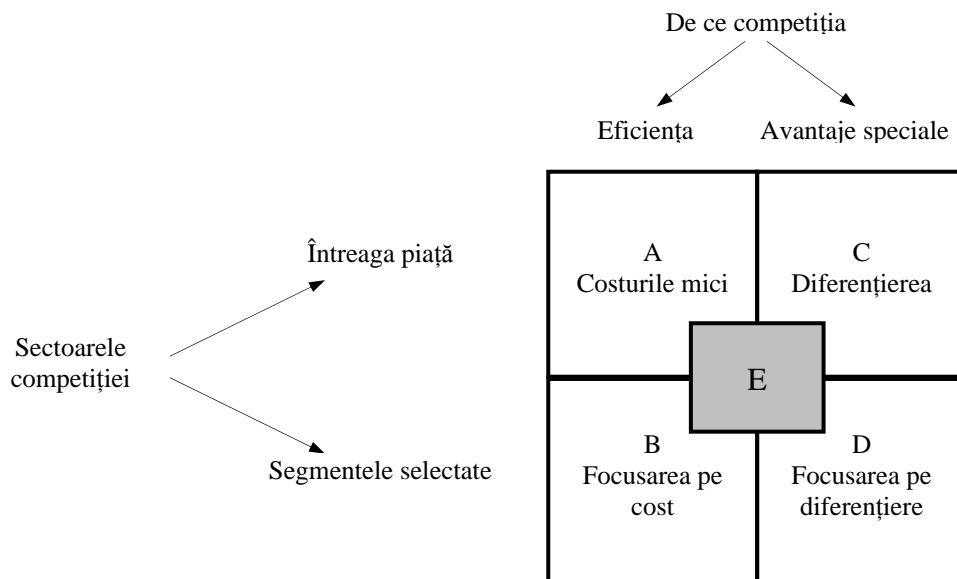
Nowadays, when Moldova has already passed to the market economy, it is very important to undertake the necessary measures for the assurance of the durable development. So the fact that during many decades the wine-making industry was the priority branch of economy of Moldova. In this article we propose the measure for increasing the performances of the wine-making industry on the basis of the model of strategies, proposed by M Porter.

Este evident faptul că fără promovarea unei strategii de dezvoltare bine definite, întreprinderile vinicole ale Republicii Moldova nu vor putea asigura creșterea performanțelor sale și sporirea nivelului eficienței economice în ansamblu.

Un aport deosebit de important în dezvoltarea tipologiilor strategice l-a adus savantul englez Michael Porter. Potrivit abordării lui, strategiile sunt grupate în trei categorii (în funcție de avantajul strategic urmărit și zona de aplicare a strategiilor):

- strategii de diferențiere;
- strategii bazate pe cele mai mici costuri;
- strategii focalizate.

Modelul de clasificare a strategiilor lui M. Porter, revizuit și perfecționat de către economiștii contemporani, se prezintă în felul următor:

Figura 1. Modelul celor patru strategii (Modelul Porter)

Vom actualiza strategiile propuse de către M. Porter pentru industria vinicolă a Republicii Moldova.

Strategia de cost Leadership (A)

Implementând această strategie, întreprinderea se orientează la întreaga piață, bazându-se pe următoarele 2 strategii:

➤ A obține dominația costurilor, adică este o întreprindere cu cele mai joase costuri;

➤ Dominația costurilor este pe întreaga piață, adică întreprinderea se orientează la un număr mare de segmente de piață.

Sarcina de bază a întreprinderii constă în orientarea tuturor resurselor, energiei și creativității spre reducerea costurilor. Companiile sunt în permanentă căutare a zonelor, care pot fi utilizate pentru reducerea costurilor, urmărirea avantajelor concurențiale și inițierea proiectelor de ridicare a eficienței. Volumele mari de producție comercializată contribuie la apariția efectului de scară (mai mult și mai ieftin).

Compania trebuie să găsească, exploateze și să transforme aceste surse în avantaje de cost în comparație cu concurenții, mai ales, dacă avantajele sunt cauzate de accesul ușor la materii prime, utilizarea tehnologiilor avansate sau facilități de distribuție eficiente. Riscul alegerii strategiei de cost-leadership este că compania riscă să neglijeze dezvoltarea produsului și pieței, să piardă controlul asupra costurilor și neajunsurilor în tehnologie, precum și asupra competenței produsului și producției și focalizării pe costuri.

După părerea noastră, strategia de cost-leadership ar fi binevenită întreprinderilor vinicole producătoare de:

- vinuri de consum curent;
- vinuri spumante fabricate prin metoda tradițională;
- divinuri de consum curent;
- brandy.

Produsele menționate sunt accesibile pentru majoritatea consumatorilor și anume prețul constituie caracteristica primordială în procesul alegerii produsului, bineînțeles, când nivelul redus al prețului nu este în defavoarea calității.

Dacă încercăm să selectăm întreprinderile vinicole al Republicii Moldova, portofoliul cărora este compus din produsele recomandate pentru strategia de cost-leadership, observăm că la ele se referă majoritatea întreprinderilor vinicole: CVSM „Vismos” SA, SA „Aroma”, SA „Barza Albă”, SA „Vinaria-Bardar”, SA „Ungheni-Vin”, SA „Nis-Struguraș” etc.

Concurența dintre întreprinderile care fabrică produsele, menționate anterior, este foarte mare, îndeosebi la producerea vinurilor de consum curent, iată de ce nu este atât de simplu a diminua esențial costul producției în raport cu concurenții săi. Astfel, o modalitate eficientă de diminuare a costului de producție, asigurând o calitate înaltă a acesteia, este integrarea pe verticală a sectorului viti-vinicol, inclusiv și etapa comercializării producției.

Strategia de focalizare pe costuri (B)

Implementând această strategie, întreprinderea se orientează la o parte limitată a pieței, bazându-se pe următoarele 2 strategii:

- A obține dominația costurilor, adică este o întreprindere cu cele mai joase costuri;

➤ Dominația costurilor este realizată nu pe întreaga piață, ci pe un număr limitat de segmente de piață.

Strategia este mult sau mai puțin aceeași, ca și pentru companii care urmăresc strategia de cost-leadership, cu deosebire că produsele/serviciile companiei sunt pregătite special și adaptate la o parte limitată a consumatorilor, a căror cerere limitează costurile. Compania se focalizează pe o parte limitată a pieței și este orientată spre costuri.

Pentru a realiza cu succes această strategie compania trebuie să definească atent segmentele speciale ale pieței, care diferă de alți consumatori.

Pe lângă riscurile menționate ale strategiei „cost-leadership”, compania B va fi tentată să încorporeze segmente noi în strategie, ceea ce cere produse alternative în corespundere cu nevoile individuale. Rezultatele acestei dezvoltări pot fi că compania nu va determina clar focusarea pe piață și va deveni vulnerabilă la concurență. Părțile tari ale concurenței pot deveni vulnerabile, dacă focusarea este parțială sau pierdută complet.

Noi considerăm că strategia de focusare pe costuri ar fi binevenită întreprinderilor vinicole producătoare de:

- vinuri de calitate;
- vinuri spumante fabricate prin metoda clasică;
- divinuri de calitate.

Produsele menționate sunt solicitate de un număr limitat de consumatori, deoarece prețurile lor înalte limitează cererea.

Printre întreprinderile vinicole ale Republicii Moldova, portofoliul cărora este compus din produsele recomandate pentru această strategie, se pot menționa: CVC „Cricova” SA, „Lion-Gri” SRL, ÎM „Cricova Acorex” SA, ÎS CVC „Mileștii Mici” etc.

Un instrument eficient de implementare a strategiei de focusare pe costuri, precum și pentru strategia de cost-leadership, care va asigura diminuarea esențială a costului producției, în același timp asigurând calitatea corespunzătoare a acesteia, este integrarea pe verticală a complexului viti-vinicol.

Strategia de diferențiere (C)

Implementând această strategie, întreprinderea se orientează la întreaga piață, bazându-se pe următoarele 2 strategii:

➤ A obține diferențierea produselor sale – a diferenția acestea de produsele concurenților prin satisfacerea nevoilor speciale, pe care clienții le consideră utile și valoroase și integrarea caracteristicilor corespunzătoare în produse/servicii.

➤ A asigura că realizarea strategiei de diferențiere este implantată în întreaga piață, adică în numărul mare de segmente de piață.

Scopul de bază al companiei constă în dezvoltarea și fabricarea unor produse diferențiate de produsele concurenților, având caracteristicile speciale care se află în corespundere cu necesitățile consumatorului. Anticipat acestei implementării strategiei în cauză, întreprinderea trebuie să efectueze un studiu minuțios al pieței, să evalueze corect tendințele pieței și preferințele consumatorului. Dacă însăși produsul întreprinderii nu este diferențiat, atunci una din modalitățile de diferențiere poate fi legată de modalitatea de vânzare a produsului: sistemul de distribuție,

vânzarea sau livrarea pieselor de schimb, un termen mare de garanție, reparațiile efectuate pe parcurs etc.

Riscul alegerii unei strategii de diferențiere poate fi acela, că compania are costuri de producție înalte pe unitate și de aceea nu este competitivă. Alt risc presupune faptul, că piața trebuie să devină mai uniformă și de aceea este omogenă, unde prețul este cel mai important parametru. În final, există riscul concurenților, care pot copia caracteristicile specifice și concurează în prețuri datorită costurilor de dezvoltare joase.

Dacă ne referim la industria vinicolă a Republicii Moldova, putem menționa că diferențierea produselor este foarte dificil de efectuat, deoarece în acest domeniu activează un număr mare de agenți economici, fiecare din ei asigurând o gamă largă de producție. În ceea ce privește serviciile post-vânzare, pentru produsele alimentare acest instrument nu este caracteristic, deoarece el se atribuie mai mult la produsele tehnice.

Totuși suntem de părere, că strategia de diferențiere poate fi efectuată pe baza producerii unei categorii de vinuri speciale, precum ar fi vinuri cu denumire de origine. În „Programul de restabilire și dezvoltare a viticulturii și vinificației în anii 2002-2020”, se stipulează care soiuri de struguri în care localități pot fi plantate pentru producerea vinurilor cu denumire de origine. Deci, în așa mod întreprinderile, în dependență de amplasarea acestor zone, pot să se încadreze în producerea acestei categorii de vinuri. În principiu, ar putea apărea opinia, că produsele vinicole pot fi diferențiate după nivelul calității acestora. Noi nu ne bazăm pe această diferențiere, ținând cont că toate întreprinderile trebuie să tindă spre îmbunătățirea continuă a proceselor și asigurarea unui nivel înalt al producției fabricate.

Strategia de focalizare diferențiată (D)

Implementând această strategie, întreprinderea se orientează la o parte limitată a pieței, bazându-se pe următoarele 2 strategii:

- A obține diferențierea produselor sale prin identificarea nevoilor speciale, pe care consumatorul le consideră utile și valoroase și integrarea caracteristicilor corespunzătoare ale produsului/serviciului.
- A asigura că realizarea strategiei de diferențiere este implementată în partea limitată a pieței, deseori unul sau mai multe segmente, care constituie doar o parte din întreaga piață.

Strategia este asemănătoare cu strategia de diferențiere, cu deosebire că produsele/serviciile sunt elaborate de sine stătător și adaptate nevoilor specifice ale consumatorilor cu scopul creării preferințelor înalte ale consumatorilor, iar compania se focalizează pe o parte limitată a pieței, care are nevoi speciale și separate de restul pieței.

Pentru realizarea cu succes a acestei strategii este important ca compania să-și definească clar segmentele specifice ale pieței, a căror necesități diferă de ceilalți consumatori, pentru a obține un preț mai înalt la produse/servicii.

Pe lângă riscurile menționate ale „strategiei de diferențiere”, compania D poate fi tentată de a încorpora segmente noi, care necesită produse sau servicii alternative. Rezultatul acestei dezvoltări poate fi acela că compania nu se mai focalizează pe piața originală și devine vulnerabilă la concurență.

Noi considerăm, că strategia de focalizare diferențiată ar fi binevenită întreprinderilor vinicole producătoare de:

- divinuri în ambalaj de suvenir;
- vinuri de colecție.

Produsele menționate sunt solicitate de un număr limitat de consumatori, deoarece prețurile lor înalte limitează cererea.

Dintre întreprinderile vinicole din Republica Moldova, portofoliul cărora îl constituie divinurile în ambalaj de suvenir, poate fi menționată „Călărași-Divin” SA. Printre cei mai reprezentativi producători ai vinurilor de colecție se enumără CVC „Cricova” SA, CVC ÎS „Mileștii Mici” SA. Actualmente, unele întreprinderi, precum ar fi „Lion Gri” SRL, planifică pe viitor producerea vinurilor de colecție.

Implementând strategia de focusare diferențiată, întreprinderile vinicole trebuie să îndrepte forțele sale atât spre dezvoltarea unor produse noi, cât și să țină cont de nivelul prețului, studiind în permanență segmentele de piață pe care se bazează și dinamica evoluției acestora.

Strategia „Aflarea în mijloc” (E)

În acest caz, compania se focalizează pe întreaga piață, neavând o strategie clară, bine definită. Ea este puternică în unele zone de activitate, dar nu datorită implementării a uneia din cele patru strategii competitive de bază. Compania a ales careva din cele patru strategii. În dependență de produs, scopul principal este dominanța costurilor și, în același timp, diferențierea, deoarece caută să se focalizeze pe întreaga piață și pe puține segmente. Această companie caută să satisfacă cererea, dar nu are caracteristici speciale. Ea va fi în situație dificilă.

Aflarea în mijloc este neplăcută, dar nu neobișnuită. Strategia pieței implică luarea deciziei în dependență de condițiile, în care compania concurează pe piață. Compania face greșeli dacă nu ia decizii. În așa fel ea nu creează baza pentru înțelegerea pieței, care poate contribui la înțelegerea mai bună a strategiei. Poziția strategică a companiei E va conduce la câștiguri mai mici, decât în mediu pentru afacerea dată, dacă, evident, și concurenții nu sunt aflarea în mijloc sau afacerea este extrem de profitabilă.

Dacă am evalua strategiile după care se conduc întreprinderile vinicole ale Republicii Moldova în momentul de față, majoritatea întreprinderilor se vor afla în cadrul D, neavând o strategie bine definită. Gamă largă a produselor alcoolice fabricate, împiedică și face mai dificilă modalitatea de selectare a unei strategii concrete. Iar dacă mai ținem cont, că implementarea strategiilor necesită și cheltuieli financiare, atunci nu este de mirare că întreprinderile autohtone aleg o poziție neutră, aflându-se în mijloc, fără a selecta una din cele patru strategii propuse de M. Porter. Pe de o parte, decât o strategie neadecvată, mai bună ar fi strategia de „aflare în mijloc”. Reieșind din considerente că industria vinicolă a Republicii Moldova se caracterizează printr-un nivel foarte înalt de concurență, totuși ar fi mai eficientă selectarea unei strategii concrete, astfel obținându-se un șir de avantaje concurențiale, ce vor spori competitivitatea produselor vinicole autohtone.

Generalizând această întrebare, subliniem că anticipat promovării unor strategii concrete, întreprinderile vinicole din Republica Moldova ar trebui să promoveze strategiile menționate anterior. După cum se observă, cel mai des întâlnite sunt strategiile pe termen scurt și mediu îndreptate spre:

- Eficientizarea procesului de aprovizionare cu materie primă prin dezvoltarea bazei proprii și prin perfectarea rețelelor de colectare a materiei prime;
- Ridicarea nivelului calității producției, ca un instrument important al creșterii competitivității ei;
- Creșterea volumului vânzărilor pe baza lărgirii piețelor de desfacere, ceea ce va contribui la sporirea rentabilității producției și la îmbunătățirea performanțelor întreprinderii în ansamblu.

În așa mod, implementând strategiile propuse, întreprinderile vinicole își vor putea ameliora poziția și ridica nivelul eficienței economice a activității sale. Numai determinând o strategie clară, bine definită, întreprinderile vinicole ale Republicii Moldova au posibilități de a atinge performanțe înalte în activitate, asigurând astfel o dezvoltare stabilă și durabilă atât la nivelul întreprinderii, cât și la nivelul industriei vinicole în ansamblu.

Bibliografie:

1. Naniș M., Strategii de firmă în mediul concurențial. Buletin economic legislativ, Nr.12, 1996.
2. Nicolescu O., Strategii manageriale de firmă. Editura Economică, București, 1998.
3. Porter M., L'avantage concurrentiel. InerEdtions, Paris, 1986

Prezentat la 25.09.2006

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

*Степан ВАРБАН, доктор экономических наук,
профессор, ИРИМ*

Taking into account the period of transition in our economy, a problem that was relevant to many experts in the development of market and the vocational services. In that context we are interested to visualize different typologies and the own opinion about educational product. The specificity of the educational product represents a great importance for marketing researches on different levels of higher education.

Традиционно образовательная, педагогическая деятельность воспринимается как непродуцируемый, умственный труд, образовательная сфера – как «непроизводственная сфера», не создающая никакого продукта. Рассмотрим противоположную точку зрения. В экономической теории под понятием материальные потребности подразумевается желание потребителей приобрести и использовать товары и услуги, которые доставляют им полезность. Материальные продукты приобретаются также для оказания разнообразных услуг, поэтому различий между товарами и услугами гораздо меньше, чем представляется на первый взгляд. Как и материальные блага, услуги имеют потребительскую стоимость, которая создается конкретным трудом. Как вещественные, так и невещественные продукты объединены одним признаком «полезность». Работники образования, не участвуя непосредственно в производстве материальных ценностей, заняты производительным трудом. Это труд удовлетворяет потребности общества в **особых экономических благах**, получивших название: **образовательные услуги**. Образовательные услуги представляют собой систему знаний, умений и навыков, которые используются в целях удовлетворения разнообразных образовательных потребностей личности, общества, государства. Образовательные услуги непосредственно производят и развивают рабочую силу людей, умножают их способности к выполнению более сложного и качественного труда во всех сферах экономики.

Анализ специфики товара образовательная услуга будет не полным без описания типологии образовательных услуг. На наш взгляд, в основе классификации должен лежать принцип подразделения образовательных услуг по способу производства и способу их потребления.

1. Услуги, производимые образовательными учреждениями разных форм собственности: государственные, смешанной формы собственности, частные образовательные учреждения.

2. По широте и степени фундаментальности образовательные услуги подразделяют на фундаментальные /общекультурные, общенаучные, общетехнические/; широкопрофильные; узкоспециализированные профессиональные.

3. По ступеням / глубине/ образовательные услуги подразделяется на: общеобразовательные, средне специальные, бакалавра, магистра и т.д.

4. По объему оказываемых услуг и продолжительности программ обучения выделяют краткосрочные, среднесрочные, долгосрочные. К первым относятся услуги со сроком исполнения до нескольких суток / отдельные лекции или курс лекций, инструкции, экскурсии/ и т.д. Ко вторым со сроком исполнения от нескольких суток до года /обучение с целью повышения квалификации, переподготовки по новой специальности, изучения иностранных языков и т.д./ К третьим со сроком исполнения от одного года до нескольких лет обучения/ по программам общеобразовательных школ, высших учебных заведений./

5. Уровень готовности и режим оказания услуг: один или несколько раз в год, регулярно, по особо объявленному графику, по условиям абонентного обслуживания или в соответствии с конкретным договором.

6. По форме и месту оказания образовательные услуги подразделяют на услуги дневной формы обучения, вечерней, заочной, домашнее обучение, на рабочем месте, в пределах учебного заведения, в его филиалах, в консультативных пунктах.

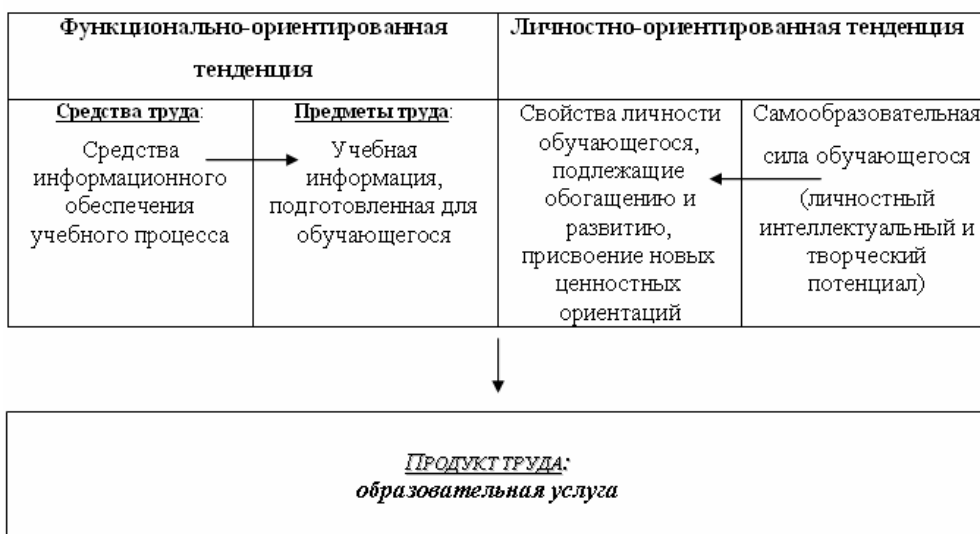
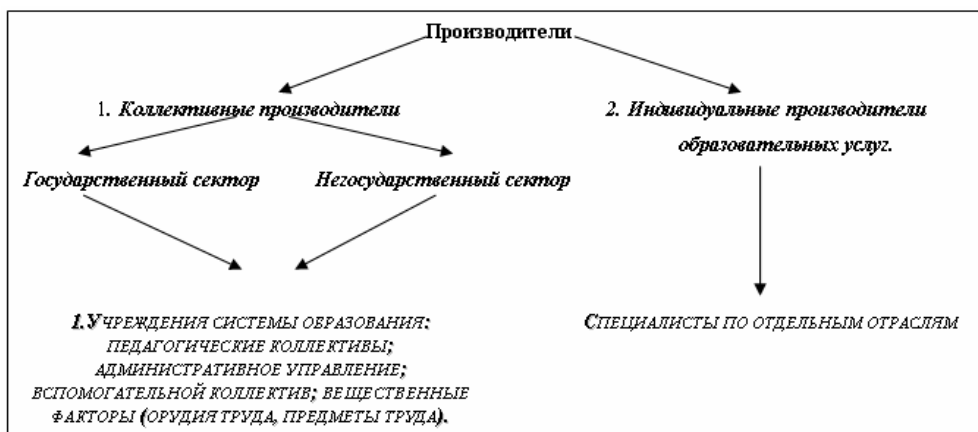
7. По потребителю: индивидуальные, коллективные, общественные.

8. По условию и формам оплаты: личная, институциональная / государственная, хозяйственными субъектами, бизнесом и т.д. /, смешанной формой оплаты. По срокам осуществления: предполагается оплата по завершению работы в целом или её этапов, оплата в кредит; дополнительные условия: с учётом уровня инфляции; наценки: за индивидуализацию программ образовательных услуг, за интенсификацию и срочность их оказания, за принятие на себя дополнительных функций и забот, /например, трудоустройство выпускников/; скидки: за объем и постоянство заказов, адресные, социальные /детям из многодетных семей, инвалидам и т.д./; скидки в зависимости от имеющегося образования.

Приведенная нами классификация образовательных услуг, как научный метод изучения и описания товара образовательная услуга, предназначена для коммерческим учебным заведениям при рассмотрении проблемы качества и ценообразования, для использования в практическом маркетинге, в разработке стратегии развития образовательных учреждений в условиях рыночных отношений.

Следует отметить, что услуги представляют собой действия, направленные на удовлетворение каких-либо потребностей, и характеризуются неосязаемостью, неотделимостью от источника, непостоянством качества, невозможностью хранения и транспортировки. Модель товарного производства услуг представлена на схеме, рис.1.

Можно утверждать, что образовательные услуги отвечают всем признакам услуг вообще, являются средством получения образования институциональным путем. «Образование» понимается как некая сумма знаний, умений, навыков, приобретаемых в процессе обучения в образовательном учреждении. Учебное заведение выступает в роли производителя образовательных услуг, а образовательные услуги, в свою очередь, - в виде основной конечной продукции любого учебного заведения.

Обучение является тем конкретным действием, точнее – взаимодействием преподавателя и обучающегося, в результате которого происходит предоставление и потребление образовательных услуг.

Образовательные услуги относятся к группе личных услуг, обеспечивая развитие способностей человека, формирование и удовлетворение духовных, интеллектуальных потребностей. Критериями классификации самих образовательных услуг являются уровень, продолжительность и форма обучения.

Итак, обобщая все вышесказанное, приходим к следующим выводам:

1. При анализе сущности товара образовательная услуга необходим комплексный подход, базирующийся на методологии теории трудовой стоимости, теории предельной полезности, теории человеческого капитала, который конкретизирует и уточняет их теоретические положения в соответствии с реальной практикой формирующегося рынка образовательных услуг.

2. На основе самостоятельного анализа товара образовательная услуга мы предлагаем авторское определение образовательных услуг. Под образовательной услугой понимается продукт товарного образовательного производства, который представляет собой синтез производительного, интеллектуального труда педагога, потребляемого в виде деятельности, и материальных элементов (вещественных факторов), входящих в процесс создания образовательных услуг. Отличительное свойство процесса производства образовательных услуг заключается в том, что оно неразрывно с процессом потребления образовательных услуг.

3. Действующий в сфере образования рыночный механизм не сориентирован на получение прибыли, что характеризует систему образования как некомерциализированную сферу экономики.

4. Специфика товара образовательная услуга создает определенные ограничения развития рыночных отношений в сфере образования. К этим ограничениям следует отнести: а/ сужение сферы обращения и распределение образовательных услуг, обусловленное невозможностью перераспределения и перепродажи образовательных услуг и установление права собственности на образовательные услуги; б/ сложность в достижении полного равновесия спроса и предложения на рынке образовательных услуг, обусловлена характером высококвалифицированного труда педагогов, которые определяют сложную структуру издержек по производству и потреблению образовательных услуг; в/ основная масса учебных заведений сконцентрирована в городах, что усложняет зависимость между местом оказания образовательных услуг и местом проживания обучающихся. Данное обстоятельство вынуждает учебные заведения функционировать в условиях неоднородного, территориально-расчлененного спроса на уровне региона.

5. В основе квалификации лежит принцип подразделения образовательных услуг по способу производства и способу их потребления.

Литература

1. Варбан С.А. «Экономика образования переходного периода». – Комрат 2001, 221 с.
2. Горев В.К. Кудрявцев Ю.А. «Образование в условиях рыночных отношений», М., 1994.
3. «Международный учебный семинар по проблемам взаимосвязи между образованием и рынком труда в переходный период. Основной документ». – Кишинэу, 7-11 июня 1999.
4. Макконел К.Р., Брю С.Л. «Экономикс: принципы. Проблемы и политика». В2т./Пер.санг. Т.2. – Талин, 1993, 400 с.
5. Куркин Б.Б. «Управление образованием в условиях рынка». М., 1997
6. Субаши Б.М. «Организационно-экономическое регулирование рынка труда и социальной защиты трудоспособного населения». – Кишинэу: МОЛДНИИТИ, 1997.

Prezentat la 10.10.2006

UTILIZAREA EFICIENTĂ A RESURSELOR RARE – PROBLEMA CHEIE ÎN ASIGURAREA CREȘTERII ECONOMICE

Maria STRECHI, doctor în economie, conferențiar universitar, IRIM

Recenzent:

*Svetlana GOROBIEVSCHI, doctor în economie,
conferențiar universitar*

The purpose of this paper is to learn fundamental concepts of economics and to show how those concepts can be applied to the world in which readers live. To pros and cons of various solutions to society's problems generated fervent debate.

This paper on the principles of economics is oriented to a new way of thinking. Economics combines the virtues of politics and science. It is, truly, a social science. Its subject matter is society – how people choose to lead their lives and how economics tries to make progress on the fundamental challenges that all societies face.

The management of society's resources is important because resources are scarce. Scarcity means that society has less to offer than people wish to have. Therefore the economic development of every country depends of how society manages its scarce resources.

Toate ființele omenеști pentru existența lor normală au nevoie de: *recunoaștere în societate; bunuri materiale; confort vital și spiritual*. Această ranjare a valorilor, însă, este caracteristică mai mult pentru țările industrial-dezvoltate. Pentru Republica Moldova, unde se atestă un nivel de viață destul de modest în comparație cu toate țările din spațiul European, mai mult ca atât, o mare parte din populație este pauperizată, ranjarea de către majoritatea indivizilor societății a valorilor menționate ar fi următoarea: *bunuri materiale; confort vital și spiritual; recunoaștere în societate*. De aceea, lupta noastră pentru îmbunătățirea bunăstării materiale și tendința de a ne câștiga existența decentă trebuie să prezinte nu numai obiectul științei economice, dar și scopul de bază al politicii economice a țării.

Din cele mai străvechi timpuri pînă în perioada contemporană omul trebuie să rezolve 3 probleme principale ale existenței:

- Ce?
- Cum?
- Pentru cine să producă?

Ce bunuri trebuie produse și în ce cantitate? Cînd trebuie produse? Care este consecutivitatea producției?

Cum pot fi obținute aceste bunuri? Cine trebuie să le producă și din ce resurse? Cu ce mijloace?

Factorul cheie la primirea deciziei despre aceea **Cum** să producem este eficiența. Economisții definesc mai exact această noțiune. Ei spun că termenul efi-

ciență economică prezintă o așa situație a faptelor, când este imposibil de a efectua vre-o schimbare care ar satisface mai deplin dorințele unui om, fără a afecta negativ satisfacerea dorințelor altui individ.

Pentru cine sunt destinate bunurile produse? Care este regula repartiției produsului național între indivizi și familii? Poate oare leneșul să mănânce bine? etc.

Omul se include în procesul economic pentru a rezolva aceste trei probleme cardinale cu scopul de a-și satisface necesitățile biologice și sociale.

Noi tindem să procurăm alimente, vestimentație și alte bunuri și servicii, care se asociază cu un nivel acceptabil sau chiar înalt de viață.

Noi, de asemenea, suntem înzestrați cu anumite capacități și înconjurați de o mulțime de bunuri materiale atât *naturale*, cât și *produse* de om.

Cerințele materiale ale oricărui individ totdeauna cresc și se perfecționează.

De exemplu: Dacă cândva nu era nevoie de automobil propriu, cuptor cu microunde, radiotelefon, computer, fax etc., acum aceste bunuri prezintă niște necesități ordinare pentru un individ activ, mobil, un om de afaceri.

Adică, ceea ce constituia cândva obiecte de lux, acum sunt de primă necesitate. Însă *limitarea resurselor* nu ne permite să atingem soluția ideală.

De fapt, cerințele noastre materiale sunt cu mult mai înalte decât posibilitățile de producție a resurselor existente. De aceea un *belșug absolut* de bunuri materiale este *irealizabil* și acest fapt stă la baza noțiunii – *conomie*.

Două fapte fundamentale formează baza economiei, și anume:

Primul fapt – cerințele materiale ale societății sunt *nelimitate*, dar scopul final al activității economice a oricărei țări constă în tendința satisfacerii cerințelor materiale. De aceea trebuie examinat faptul al doilea.

Faptul al doilea – resursele economice sunt *limitate*.

Ce se înțelege prin resurse economice? Aici se examinează cei trei piloni care stau la baza dezvoltării economiei oricărei țări, și anume:

- Pământul.
- Capitalul.
- Munca și activitatea de antreprenariat.

Aceste resurse sunt limitate în toate țările. Apare întrebarea firească: de ce atunci avem țări industrial-dezvoltate și țări terțe (*în care nivelul Produsului Intern Brut per capita se află sub nivelul de \$1000*)?. De ce Japonia, Belgia, Olanda și alte țări au atins un nivel de dezvoltare cu mult mai înalt decât Polonia, Bulgaria, România, Republica Moldova, sau chiar Rusia – care dispune de cele mai bogate resurse naturale?

Răspuns la această întrebare putem obține cunoscând esența economiei, care cercetează problemele utilizării eficiente a resurselor de producție limitate sau dirijarea cu ele, cu scopul de a atinge satisfacerea maximală a cerințelor materiale ale omului.

Utilizarea eficientă a resurselor rare, *în principiu*, stă la rădăcina tuturor problemelor stringente de astăzi, așa ca:

- inflația

- șomajul
- deficitul de buget
- cheltuielile miliare
- poluarea mediului ambiant
- sărăcia și inegalitatea
- reglementarea de către Guvern a businessului.

Adică, orice țară va atinge un nivel înalt de dezvoltare economică doar atunci, când va fi capabilă să aleagă acele alternative de producție (valori de oportunitate), care asigură cea mai eficientă utilizare a resurselor limitate: pământului, capitalului și muncii.

În Republica Moldova, cu regret, multe unități agricole pînă în prezent operează cu așa indicator ca *profitul la o unitate de producție* și mai puțin se orientează la *profitul pe o unitate de suprafață de teren agricol*. Mulți producători din sectorul agrar, în ultima perioadă de timp, au început să cultive pe suprafețe mari nucul, deoarece nucile și miezul de nucă se realizează atât pe piața internă, cît și pe piața externă la prețuri comparativ mai înalte decît alte produse agricole. Însă, probabil foarte puțini au calculat, de exemplu, la obținerea profitului care este asigurat să zicem de 10 copaci de nuc, ce suprafață de teren agricol (*care este limitată*) a fost utilizată? Care ar fi profitul de pe suprafața respectivă, dacă aceasta ar fi fost utilizată pentru producerea legumelor *în sol protejat*, care poate asigura cîteva recolte în decursul unui an calendaristic și asigura o utilizare cu mult mai eficientă a pământului?

Necătfînd la însemnătatea practică a „economiei” ea prezintă mai mult un obiect academic, dar nu îngust profesional. Despre importanța studierii ei a menționat încă cu mai mult de jumătate de secol în urmă unul dintre cei mai de vază economiști J.Keyns, care scria: „Ideile *economiștilor și gînditorilor politici* și atunci cînd ei sunt drepti, și cînd greșesc, au o importanță cu mult mai mare decît noi gîndim de fapt. În realitate anume ei *gvernează lumea*”[9, p.478].

Reieșind din spusele marelui economist, problemele economice trebuie studiate totdeauna foarte minuțios, deoarece numai conducătorul, căruia îi sunt clare cauzele și consecințele inflației și șomajului poate primi decizii mai raționale în perioadele de criză economică.

Spre deosebire de contabilitate, marketing, reclamă, finanțe, economia nu este știința despre aceea cum să facem bani. Importanța economiei poate desigur să ajute la dirijarea cu întreprinderea, firma sau cu finanțele personale, dar nu în aceasta constă problema principală.

Problemele acestei științe de obicei se studiază nu din punct de vedere individual, dar social. Producția, schimbul și consumul de bunuri sunt examinate nu de pe pozițiile contului bancar al unui individ aparte, dar de pe pozițiile societății în întregime.

De aceea, în fața economiei oricărei țări stau un șir de scopuri, principalele fiind:

1. *Creșterea economică*: asigurarea sporirii volumului producției de o calitate mai înaltă sau asigurarea unui nivel de viață mai înalt.

2. *Utilizarea completă a forței de muncă*: asigurarea unei ocupații potrivite tuturor care pot și doresc să muncească.

3. *Eficiența economică*: obținerea unui randament maximal cu cheltuieli minimale a resurselor limitate existente.

4. *Nivelul stabil al prețurilor*: evitarea creșterii vertiginoase sau micșorarea considerabilă a nivelului general al prețurilor (evitarea inflației sau deflației).

5. *Independența (libertatea) economică*: conducătorii firmelor, întreprinderilor, muncitorii și consumatorii trebuie să dispună de un grad înalt de libertate în activitatea lor economică.

6. *Repartizarea echitabilă a venitului*: nici un grup de cetățeni nu trebuie să se afle într-o mizerie (sărăcie) totală, când alții se scaldă în lux.

7. *Asigurarea economică*: trebuie asigurată existența bolnavilor cronici, persoanelor inapete de muncă, bătrânilor.

Deseori unele scopuri intră în contradicție cu altele. Scopul 1 totdeauna este în contradicție cu scopul 2, deoarece dacă vom asigura realizarea totală a scopului 2 (*Utilizarea completă a forței de muncă*) va suferi realizarea scopului 1 (*Creșterea economică*), mai ales la capitolul *calitate*. De altfel, acest fapt a fost caracteristic pentru economia fostei Uniuni Sovietice, când menținerea nivelului nul al șomajului a condus la reducerea productivității muncii din motivul egalării nivelului de salarizare și, respectiv, a suferit calitatea producției, care a devenit necompetitivă atât pe piața internă, cât și pe piața externă. În ultima perioadă de timp, economiștii consideră că rata naturală a șomajului (de 4-6%) contribuie la realizarea la un nivel mai înalt al scopului 1 (*Creșterea economică*).

O altă contradicție evidentă se atestă între scopul 5 (*Independența economică*) și scopurile 6 (*Repartizarea echitabilă a venitului*) și 7 (*Asigurarea economică*). Adică independența economică nu poate fi absolută, dar trebuie să fie reglementată de către actele normative și legislative în așa măsură, ca să nu fie lezate interesele și libertățile conducătorilor firmelor, întreprinderilor, angajaților și consumatorilor, dar totodată să se asigure realizarea scopurilor 6 și 7.

La examinarea tuturor scopurilor economice am putea releva și alte contradicții, dar reieșind numai din cele menționate observăm că la adoptarea diferitor decizii economice totdeauna ne confruntăm cu situația când trebuie să alegem care din scopurile economice și la ce nivel trebuie realizate pentru a atinge *scopul final al economiei – asigurarea creșterii nivelului de viață în condițiile resurselor rare*.

Perioada pe care o trăiește Republica Moldova în prezent ne vorbește despre faptul că indicatorii și coordonatele vieții social – economice indică o abatere de la normal și deci se cere readucerea lucrurilor la funcționarea și desfășurarea firească a activității sistemului economic.

Tema economiei de piață de mult timp se află în centrul atenției opiniei publice din țară.

Economia de piață nu poate fi însă privită ca o minune, ci doar ca un mijloc eficient de stopare a alunecării economiei spre faliment.

Tranziția la economia de piață prezintă un proces extrem de complex și contradictoriu, care necesită premise politice, economice și sociale.

Una din premisele economice principale, care stă la baza procesului de tranziție este aprecierea corectă a situației în care se află economia Republicii Moldova și reieșind din aceasta, elaborarea direcțiilor strategice și tactice fundamentate de dezvoltare a economiei țării.

Un rol important în soluționarea acestei probleme cardinale îi revine analizei la nivel microeconomic, sarcinile de bază ale căreia sunt:

- studierea mecanismului de adoptare a deciziilor de către subiectele economice: firma individuală, proprietarii de resurse, investitorii de capital, angajații, consumatorii;

- studierea interacțiunii consumatorilor și firmelor care formează piețele și ramurile economiei naționale;

- analiza normativă, care ne permite să răspundem la întrebarea: ce alternativă este mai rațională pentru firmă sau pentru societate în întregime?

- cercetarea piețelor concurențiale unde un singur cumpărător/vînzător nu poate acționa asupra prețului;

- studierea piețelor neconcurențiale, unde unii agenți economici pot acționa asupra nivelului prețurilor (întreprinderile monopoliste).

Menționarea importanței analizei la nivel microeconomic este condiționată de faptul că într-o economie de piață, alocarea *resurselor rare* este rezultatul a mii sau milioane de decizii independente luate de consumatori și producători, toți acționînd prin intermediul piețelor.

La adoptarea deciziilor de producție sau de consum, efectuarea alegerilor din mai multe alternative este impusă de *caracterul limitat al resurselor* deținute de producător sau consumator. Aceștea, la rîndul lor, fiind cointeresați în creșterea profitabilității producției și consumului, contribuie respectiv la creșterea eficienței utilizării *resurselor rare* la nivel de economie națională și respectiv la creșterea economică în țară.

Bibliografie

1. Hyman David N. Economics. – North Carolina State University. IRWIN, Homewood IL – 1999.
2. Heyne, Paul T. The economic way of thinking. – 9th ed., University of Washington. RENTICE HALL, 1999.
3. Mankiw Gregory N. Principles of economics. Harvard University. The Driden Press, Harcourt Brace College Publishers, 1997.
4. Reinhard Blum. Un al treilea drum. Principii organizatorice ale economiei naționale. Ed-ra Universității “Al. I. Cuza”, Iași, 1994.
5. Richard G. Lipsey, K Alec Christal. Economia pozitivă (traducere din engl. – București, Editura Economică – 1999.
6. Silberberg E. Principles of microeconomics. – second ed., University of Washington. RENTICE HALL, 1999.
7. Să înțelegem economia de piață. (traducere din engl.) – Geneva, European Free Trade Organization. – 1996.

8. Samuelson P.A., Nordhans W.D., Economics in referate. Chișinău, "Basarabia", 1994.
9. Дж. Кейнс «Общая теория занятости, процента и денег», Пер. с англ., М.: 1978.
10. Макконнелл Кэмпбелл Р., Брю Стэнли Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. В 2-х т. пер. с англ. – М: республика, 2001.
11. Самуэльсон П. Экономика (в 2-х т.) – М.:, 1994.
12. Экономика (С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи), М: Республика, 2000.
13. Экономикс: Англо-русский словарь справочник/ Э. Дж. Доллан, Б.И. Домненко. – М.: Лазурь, 1994.

Prezentat la 12.09.2006

3

**AJUSTAREA DREPTULUI
NAȚIONAL LA LEGISLAȚIA
INTERNAȚIONALĂ**

ПРЕСТУПНОСТЬ – СЛОЖНОЕ СОЦИАЛЬНОЕ ЯВЛЕНИЕ, ОТРИЦАТЕЛЬНЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА И ЛИЧНОСТИ

*Михаил БЫРГЭУ, доктор юридических наук, профессор, академик
Академии безопасности, обороны и правопорядка
Российской Федерации*

Selon certaines informations, le criminel détient le contrôle sur la plupart des structures commerciales qui détournent et blanchissent de grosses sommes d'argent, acquises d'une manière illicite. De plus, actuellement la criminalité ne se concentre pas seulement sur le contrôle partiel des entreprises et des banques mais aussi crée-t-elle ses propres structures commerciales et de crédit.

Les dernières années, dans les pays de l'espace postsoviétique, qu'on le veuille ou non, des conditions économiques favorables ont été créées pour mettre à exécution des projets illégaux. Les capitaux criminels passent, sans aucune barrière, dans la sphère économique légale ce qui renforce davantage la base économique des structures criminelles.

На современном этапе развития нашего общества, который связан с процессами строительства правового государства, главным направлением деятельности государства в сфере охраны прав, свобод и интересов граждан является борьба с преступностью и другими правонарушениями.

Решительная борьба с преступностью является необходимой и объективной потребностью общества, которое строит правовое государство. Основными направлениями этой борьбы являются выявление и устранение причин и условий, способствующих их совершению.

Изменяющиеся процессы в общественных отношениях, радикальные изменения в социально-политической жизни государств постсоветского пространства, полный и всеохватывающий кризис привели в последние годы к опасному высокому уровню преступности. Наибольшее количество совершенных преступлений приходится на кражи, грабежи, хулиганства и разбои. Группа особо тяжких по своему характеру преступлений (убийства, тяжкие телесные повреждения, изнасилования) также выглядит весьма внушительно. Криминогенная ситуация в различных городах и районах также далеко неравнозначна.

Вызывает серьезное беспокойство высокий уровень преступности в экономической сфере. По подсчетам экономистов и работников правоохранительных органов в сфере «теневой» экономики, на данном этапе, в странах постсоветского пространства, находится от 30 до 60% ВВП, (Грузия- 63%, Азербайджан- 59%, Украина- 47%, Россия- 41%, Молдова- 31%), а в сфере ее функционирования вовлечено до 2/3 наших сограждан. Для сравнения: удельный вес «теневого» капитала в США составляет около 6,4% национального ВВП, во Франции – 5,4%, в ФРГ – 4,6%, в Японии – 1,2%.

По некоторым сведениям, криминал контролирует большинство коммерческих структур, через которые активно прокручиваются и отмываются ог-

ромные суммы денег, приобретенные преступным путем. Причем преступность в последнее время стремится не только к частичному контролю над предприятиями и банками, но и активно создает собственные коммерческие и кредитные структуры.

Вольно или невольно, в последние годы в странах постсоветского пространства, преступникам были созданы благоприятные экономические условия для осуществления противоправной деятельности. Не встречая никаких преград, криминальные капиталы свободно перетекают из «теневой» в легальную сферу экономики, что еще больше усиливает экономическую основу преступных структур.

В конце 80-х — в начале 90-х годов на всем постсоветском пространстве в общественном сознании населения возобладали идеологические воззрения либеральных экономистов, которые, в свою очередь, находились под влиянием западных экономических теорий. Они ошибочно полагали, что «невидимая рука рынка» явится главным фактором развития и регулирования экономики, а государство будет играть всего лишь роль «ночного сторожа».

Идея о том, что удалив государство из экономики, мы откроем шлюзы для бурных потоков хозяйственной инициативы, побудив тысячи и тысячи людей к активной рыночной самодеятельности, быстро поблекла при столкновении с действительностью.

Попытки радикальных реформаторов изменить ситуацию путем поспешной и почти бесплатной приватизации крупных государственных предприятий создала лишь псевдорынок и псевдочастные финансово-промышленные группы с мафиозной системой управления. Провозглашая свободу частной инициативы, радикал-реформаторы не позаботились об элементарной защите и гарантиях частному производству и частной собственности, о своевременных законах и столь же разумных налогах.

В результате на смену государственному регулированию пришла не «невидимая рука рынка», а жесткая лапа криминального мира и коррумпированного чиновничества. Преступность и коррупция стали главным препятствием для привлечения прямых иностранных инвестиций. Они невозможны без гарантирования прав держателей акций, принятия мер для выполнения контрактов, без решения проблем таможи, налогообложения и лицензирования.

Разгул преступности стал возможен в условиях резкого ослабления государства и его основных институтов. В начале 90-х годов политическое руководство стран стало искусственно сокращать функции государства, особенно серьезно были урезаны возможности государственных организаций в сфере развития и регулирования экономики. Естественным результатом наличия «слабого государства», не способного эффективно выполнять свои функции ни внутри страны, ни на международной арене, является укрепление влияния преступности. По мнению известного российского криминолога В.С. Овчинского, механизм современного коррупционного развития был запущен в программе «500 дней», принятой единогласно бывшим Верховным Советом СССР. Главная ее идея – отмывание «черных» денег бывших «цеховиков» – работала. И далее этот принцип не менялся все десять лет. Вторая задача — сломать меха-

низмы госконтроля и дать свободу стихийному рынку. Это и было сделано. Освободившееся после ухода государства поле деятельности было тут же заполнено уголовно-преступным элементом и подконтрольными ему экономическими структурами.

Для защиты своих интересов криминал активно продвигает в органы государственной власти своих людей или же подкупает действующих государственных служащих. Реалией становится выход криминалитета и на политическую арену.

Нормой становится бесконтрольность и отсутствие политической ответственности за свои действия руководителей органов исполнительной власти, широкое распространение коррупции, отчуждение власти от народа, общества, его потребностей и интересов, а также населения от власти.

Весьма опасным криминогенным фактором является разрушение системы правоохранительных органов. Одним из показателей этого является снижение уровня профессиональной подготовки работников правоохранительных органов.

Хотелось привести некоторые данные, которые прозвучали на одной из международных конференций в контексте проблематики подготовки кадров и работе с персоналом оперативных служб криминальной полиции, были приведены некоторые характеристики оперативного состава МВД Республики Молдова.

Из общего числа младшего, среднего и старшего начсостава уголовной полиции состоят кадры:

По образованию, %

1. высшее университетское образование	51,8
в том числе юридическое	38,6
2. средне-специальное образование	39,4
в том числе юридическое	30,4
3. среднее образование	8,6

По возрасту, %

1. до 30 лет	46,8
2. от 31 до 45 лет	49,5
3. от 46 до 50 лет	3
4. от 51 до 55 лет	0,4
5. старше 55 лет	нет

По сроку службы в ОВД, %

1. до 1 года	0,4
2. от 1 до 3 лет	53,3
3. от 3 до 5 лет	15,3
4. от 5 до 10 лет	20,6
5. более 10 лет	10,3
6. более 20 лет	0,1

По национальному составу, %

1. молдоване	79,2
2. русские	5,2
3. украинцы	8,8
4. гагаузы	4,4
5. болгары	2,2
6. другие национальности	0,4

В службе по борьбе с межрегиональными, финансовыми и компьютерными преступлениями из общего числа младшего, среднего и старшего начсостава кадры составляют:

По образованию, %

1. высшее университетское образование	66,7	
в том числе юридическое	35,3	
инженерное образование	7,0	
экономическое	10,4	
другие специальности		14,0
2. средне-специальное образование	25,7	
в том числе юридическое	15,6	
3. среднее образование	7,6	

По возрасту, %

1. до 30 лет	43,7
2. от 31 до 45 лет	54,3
3. от 46 до 50 лет	2
4. старше 50 лет	нет

По сроку службы в ОВД, %

1. до 1 года	нет
2. от 1 до 3 лет	11
3. от 3 до 10 лет	40,8
4. от 10 до 15 лет	33,8
5. от 15 до 20 лет	10,4
6. свыше 20 лет	4

По национальному составу, %

1. молдоване	77,0
2. русские	4,2
3. украинцы	9,0
4. гагаузы	7,4
5. болгары	2,0
6. другие национальности	1

Для более полного отражения характеристики оперативного состава органов внутренних дел Республики Молдова следует привести и некоторые показатели их оперативно-служебной деятельности.

Так, за прошедший год средняя нагрузка по имеющимся в производстве дел оперативного учета на одного сотрудника уголовной полиции составляла 0,8 дела; по реализованным оперативным делам – 0,25. По данным негласного аппарата уголовной полиции в прошлом году было раскрыто 4570 преступлений, что составляет 15% от общего количества зарегистрированных преступлений (30 326) по линии криминальной полиции.

Служба по борьбе с межрегиональными, финансовыми и компьютерными преступлениями имела в прошлом году среднюю нагрузку по делам оперучета на одного сотрудника 1,3; по реализованным оперативным делам – 0,5. Было раскрыто по данным негласного аппарата 923 преступления, что составляет 20,9% от общего количества (3154) зарегистрированных преступлений по этой линии.

Анализируя приведенные данные, прежде всего, можно сделать вывод, что оперативные работники органов внутренних дел Республики Молдова, являясь в большинстве молодыми по возрасту и с весьма незначительным опытом оперативной работы, не на должном уровне справляются с возросшими задачами борьбы с преступностью. Такое положение дел к сожалению и в других подразделениях ОВД.

Криминалитету сегодня противостоят низкооплачиваемые, слабо подготовленные работники полиции, не имеющие специального образования, отношение которых желает быть лучшим, большая текучесть кадров. Между тем, опыт стран, которые уже давно столкнулись с криминальной агрессией, свидетельствует о том, что именно активное участие правоохранительных органов и привлечение сил общественности к противодействию преступности по всем направлениям являются залогом достижения успехов в этом нелегком деле.

В последнее время все более актуальной становится задача защиты самой власти – исполнительной, законодательной, судебной, а также контролирующей и правоохранительных органов – от проникновения в них уголовных элементов и от давления на них со стороны криминалитета.

Для эффективной борьбы с криминалитетом требуется четко выраженная политическая воля высших органов государственной власти, которая должна проявляться не только словами, но и делами. При этом политическую волю следует понимать как строгое и последовательное исполнение требований и предписаний закона, невзирая на личности и должностное положение предполагаемых нарушителей, соблюдение равенства всех граждан перед законом.

К числу факторов, реально отражающих современное состояние противодействия преступности со стороны общества и государства, следует отнести также деформацию ценностных и нравственных ориентиров населения, которая наступила в результате идеологического вакуума, образовавшегося на почве глубокого духовно-нравственного кризиса общества. В первую очередь этому способствовали просчеты и ошибки в проведении социально-экономических реформ. Массовый характер безнаказанных злоупотреблений и коррупции, сопровождавших реформы, основательно расшатал общественную

нравственность. В обстановке последних лет существенно снизились требования общества к «моральной устойчивости» его членов. В сознании многих граждан нашего государства, особенно у молодых людей, стали преобладать эгоизм, жажда личного обогащения любой ценой.

Совершенно понятно, что ценностные ориентации личности в зависимости от их содержания могут тормозить, а могут, напротив, содействовать развитию преступной мотивации. К сожалению, ценностные ориентации личности сейчас искажены. Проведенные нами социологические исследования (Академия «Штефан чел Маре» МВД РМ и Национальный университет внутренних дел Украины) показали, например, что около 40% опрошенных в той или иной форме оправдывают взяточничество, более четверти – месть, более 50% – проституцию. Все более широкое распространение получают десоциализация личности, потеря жизненных ориентиров, формирование асоциальных способов личностной мотивации.

Необходимо отметить и разрушительный характер провозглашенного в начале 90-х годов некоторыми политиками и юристами принципа — основы правового нигилизма: разрешено все, что не запрещено законом. По существу, этим низвергались целые пласты общественной морали как средства регулирования человеческих отношений. При этом совершенно не учитывался тот факт, что переход к рыночным отношениям требовал новой системы правового регулирования, еще более жесткого и целенаправленного.

На современном состоянии противодействия преступности сказалось также разрушение многих ранее существовавших систем и учреждений социализации, воспитания подрастающего поколения в духе нравственности и уважения к правопорядку. При этом хотелось бы отметить, что многие наши приемы и новшества были активно восприняты во многих странах мира, включая Японию и ФРГ.

Не следует забывать также о том, что хроническое недофинансирование системы образования всех уровней фактически привело к отказу образовательных учреждений (школ, ПТУ, институтов) от воспитательной работы с молодежью и детьми. Социально-экономический и нравственный кризис привел к деградации семейных устоев, ослаблению семьи как первичной фундаментальной единицы общества. Падение престижа творческого труда повлекло отток интеллигенции и упадок в науке.

Еще на VIII Международном конгрессе ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями (1990 г.) подчеркивалось, что основными криминогенными факторами современности являются бедность, безработица, нехватка доступного жилья, несовершенство системы образования и подготовки кадров, отсутствие у большинства населения жизненных перспектив, отчуждение и маргинализация населения, обострение неравенства, недостатки воспитания, негативные последствия миграции, разрушение культурной самобытности, а также распространение СМИ идей и взглядов, ведущих к росту насилия, неравенства и нетерпимости.

Результаты наших изучений подтверждают изложенное: 48% лиц, привлеченных к уголовной ответственности в 2002 г., не имели постоянных источни-

ков дохода; 25% имели доход ниже прожиточного минимума. По мнению подавляющего большинства сотрудников правоохранительных органов (70% респондентов), рост преступности обусловлен дальнейшим усилением социальной обездоленности и нужды.

В то же время «новые хозяева жизни» активно пропагандируют собственную субкультуру. Гигантский рост низкопробной продукции – одно из проявлений этой тенденции. За ней стоит уже сформировавшийся социальный слой, криминальный и бездуховный. При активном участии криминалитета происходит переориентация творческой элиты (режиссеров, художников, поэтов, писателей) на подготовку соответствующего культурного продукта (в этом ряду следует особо отметить киношедевры «Бумер» и «Бригада», порнографическую литературу и опусы из жизни киллеров и воров в законе).

В обществе выработался иммунитет к криминальному поведению и образу жизни. Подрастающее поколение, уже не ровняется на полководцев, героев войны и труда, великих артистов и спортсменов, по духу им ближе преуспевающие бизнесмены и их бандитские «крыши».

В Республике Молдова отмечается тенденция криминализации основных отраслей национальной экономики, все более настойчиво предпринимаются попытки проникновения преступных элементов в государственные структуры, распространение взяточничества, и коррумпирования руководителей экономических, хозяйственных структур, государственных служащих (чиновников), их вовлечения в криминальную деятельность, таким образом, способствуют незаконному распространению наркотиков, оружия, контрабанды товаров, отмыванию денег, трафик людей и людскими органами, проституции, нелегальный ввоз автотранспорта и другие преступления.

В результате этой криминальной деятельности было разрушено множество предприятий, целые отрасли народных хозяйств.

Безнаказанность преступников формирует в обществе атмосферу страха, неуверенности, заставляет его членов психологически смириться с все возрастающими притязаниями преступников, порождает социальную пассивность и тем самым разрушает основы как демократии, так и гражданского общества в стране.

Итак, за последнее десятилетие преступность серьезно укоренилась в государстве и обществе, и потому борьба с ней должна носить комплексный и системный характер. Организаторами борьбы, в этом нет никаких сомнений, должны являться высшие органы государственной власти.

Стратегия противодействия преступности должна заключаться в планомерной ликвидации всех питающих ее деятельность элементов, ее продуцентов. Надо последовательно сужать и ограничивать поле преступной деятельности, ибо в настоящее время она практически ничем не ограничена.

Данная стратегия приобретет вид государственной политики лишь тогда, когда государство, осознав важность этой проблемы, даст ей соответствующую оценку и осуществит прогноз развития ситуации, определит цели и задачи всех своих институтов в данной сфере, сплотит всех участников на основе генеральной идеи, общего замысла, управленческой концепции, которые

выльются в согласованный план противодействия преступности по всем направлениям на определенный, достаточно длинный промежуток времени.

Профилактика такого сложного негативного социального явления, как преступность, требует усилий всего общества, всех частей государственного механизма и неразрывно связана с изменениями, которые происходят сейчас в экономике, социальной сфере, идеологии и иных сферах общественных отношений.

На первом этапе следует сосредоточить все усилия государства и общества на вытеснении преступности из легального сектора экономики. Одновременно необходимо предпринять шаги по сужению «теневой» составляющей экономики страны. Необходимо создать условия для вывода капитала из «теневых» секторов, что позволит государству, а не преступным группировкам, собирать налоги. Эти меры могут серьезно сузить экономическую и финансовую базу преступности и ограничить ее ресурсы для дальнейшего роста. Безусловно, все эти меры будут эффективными только при условии очищения государственного механизма от коррупции.

Реализация данных мер позволит государству и обществу получить дополнительные материальные ресурсы для осуществления системного и комплексного противодействия преступности. В первую очередь их можно будет направить на решение социальных вопросов, лишив преступность кадровой подпитки.

Далее необходимо наладить постоянное наблюдение и анализ за процессами, происходящими внутри криминальной среды, с тем, чтобы активно на них воздействовать путем применения мер, направленных на изменение духовно-нравственного и социально-психологического климата в обществе. Против преступности необходимо развязать настоящую информационно-психологическую войну. Видный российский криминолог академик В.Н. Кудрявцев совершенно справедливо отмечает, что «...борьба с преступностью должна носить комплексный характер. Нельзя думать, что это дело только милиции (полиции), прокуратуры или судебных органов. Уровень преступности зависит в первую очередь от общей социально-экономической, политической и нравственной обстановки в стране».

В этой связи немаловажным фактором, способствующим снижению уровня преступности, нам представляется реализация мер по коренному оздоровлению экономики. Экономика развалена и преступность постепенно забирает в свои руки те звенья хозяйства, которые потеряны государством и не освоены частными предпринимателями. Кроме того, обязательно должен быть сокращен разрыв в доходах разных слоев населения.

Нельзя забывать и о духовно-нравственной сфере. Как отмечалось выше, ценностные ориентации людей сильно деформированы. Следовало бы восстановить систему правового и нравственного воспитания молодежи. В свое время существовали народные университеты правовых знаний – бесплатные, действовавшие на общественных началах, они приносили ощутимую пользу, но были бездумно уничтожены. Должна быть прекращена пропаганда насилия в средствах массовой информации. Когда телевидение ежедневно демонстрирует кровавые сцены,

нет ничего удивительного, если не только подростки, но и многие взрослые начинают воспроизводить увиденное в жизни. Требуется существенного улучшения и морального воспитания в учебных заведениях.

И последнее, о чем хотелось бы сказать, – это взаимодействие правоохранительных органов с наукой. К сожалению, далеко не все, от кого зависит положение с законностью в стране, в достаточной степени осознают роль науки. А ведь понимание таких сложных социальных явлений, как преступность, невозможно без опоры на науку. Здесь действует комплекс факторов, и какая-либо одна мера и даже целая кампания не может дать серьезного эффекта. Нужны социологические исследования, в работу должны быть вовлечены психологи, ученые-криминологи, экономисты, демографы и другие специалисты.

Таким образом, подводя своеобразный итог изложенному, следует особо подчеркнуть, что в современных условиях, когда преступность неуклонно расширяет свое негативное воздействие на общественные отношения, еще большее значение приобретают профилактические меры, направленные на то, чтобы прекратить неуклонное наступление криминалитета, а потом уменьшить его показатели до минимального уровня.

Такое практическое задание должно быть выполнено. И необходимым условием этого являются современные научные криминологические исследования, в частности профилактической деятельности органов правопорядка по укреплению законности.

Литература:

1. А. Бандурка, Л. Давыденко, Преступность в Украине: причины и противодействие: Монография, с. 10-21, Харьков, Гос. спец. изд-во «Основа», 2003.
2. V. Botnari, Strategii privind activitatea Inspectoratului General de Poliție în luptă cu criminalitatea, p. 23-28, Materialele Conferinței științifico-practice Internaționale, Chișinău, 18-19 aprilie 2003.
3. А. Боков, Организация борьбы с преступностью: Монография, с. 11, Москва, ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003.
4. Н. Беккариа, О преступлениях и наказаниях, с. 142-143, Москва, 1989.
5. М. Быргэу, Оперативный состав ОВД: концепция подготовки, проблемы и перспективы, с. 230-235, Материалы Международной научно-практической конференции, Киев, 27-28 октября 2003.
6. М. Быргэу, А. Литвинов, Опыт системного исследования профилактики преступлений, Москва, 2004.
7. А. Punga, Prezentul și viitorul Poliției RM. Analize și recomandări, p. 99-104, Materialele Conferinței științifico-practice Internaționale, Chișinău, 20-21 decembrie 2002.
8. В. Сергиевский, Р. Орынбаев, Проблемы профилактики преступлений, с. 38-40, Алма-Ата, 1991.
9. В.Кудрявцев, Современные проблемы борьбы с преступностью в России // Вестник Российской академии наук, с. 794, № 9, Т. 69, 1999.

Prezentat la 16.03.2006

LEGALITATEA – PRINCIPIUL DE BAZĂ ÎN ACTIVITATEA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE A REPUBLICII MOLDOVA

*Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept, profesor, academician al
Academiei de Securitate, Apărare și Drept a Federației Ruse*

Ina BÎRGĂU, Academia "Ștefan cel Mare" a M.A.I. al RM

Par sa notion, l'administration publique se présente comme un ensemble systématisé d'organes bien structurés d'après leur compétence matérielle et territoriale. L'administration publique peut être définie comme une activité d'organisation et d'exécution des lois au concret, qui se réalisent en principe par les organes de l'administration publique et par subsidiaire des autres organes d'Etat, ainsi que par les organisations particulières d'intérêt public. Dans la base de la Constitution actuelle de la République de Moldova, le Gouvernement exerce la gestion générale de l'administration publique.

Pour assurer la conformité de l'activité des organes de l'administration publique avec les exigences établies par la législation, on a besoin de l'institution d'un grand et complexe contrôle sur cette activité.

Vu que certains organes de l'administration publique forment un système hiérarchique il est possible l'existence d'une gamme ample et variée de formes de contrôle sur ces organes.

Le parlement exerce le contrôle non seulement sur le Gouvernement, mais aussi sur l'activité du Président de la République de Moldova, sur certains services publics qui ne sont pas comprise dans la structure du Gouvernement et sur l'activité de l'administration publique territoriale, dans les formes et les limites prévues par la loi.

Asigurarea legalității în administrația de stat a R. Moldova este o condiție necesară și importantă a realizării statului de drept. După cum menționează Duguit, la baza statului modern stă principiul legalității. Asigurarea acestui principiu este problema primordială a statului de drept. Din punct de vedere material, principiul legalității constă în regula, potrivit căreia toate actele individuale ale statului trebuie să fie făcute în baza și în conformitate cu dispozițiile luate anterior pe cale generală și impersonală. După autorul citat, pentru ca un act juridic individual să fie legal, adică să fie în conformitate cu dispozițiile generale și impersonale editate mai înainte, este necesar ca toate elementele actului să fie în conformitate cu aceste dispoziții. Elementele unui act juridic sunt motivele, forma, obiectul și scopul actului juridic.

Prin noțiunea sa, administrația publică se prezintă ca un ansamblu sistematizat de organe structurate după competența lor materială și teritorială. Administrația publică poate fi definită ca activitatea de organizare și de executare concretă a legilor, care se realizează, în principal, de organele administrației publice și în subsidiar și de celelalte organe ale statului, precum și de organizații particulare de interes public. În baza actualei Constituții a Republicii Moldova, Guvernul exercită conducerea generală a administrației publice. Dar nu toate unitățile administrative au aceeași poziție față de Guvern. Sub acest aspect sunt cel puțin trei situații posibile:

1. organe subordonate (direct sau indirect);
2. organe de stat centrale autonome;
3. organe locale autonome ale unităților administrativ-teritoriale.

Controlul activității desfășurate de autoritățile administrației publice nu este un scop în sine, ci urmărește realizarea cât mai eficientă a obiectivelor actelor decizionale în conformitate cu sensul și finalitățile legii, a cărei aplicare o asigură. Acest scop se poate realiza numai în condițiile în care controlul are eficiență maximă. Acesta se poate realiza numai cu respectarea condițiilor care privesc toate fazele controlului de la conceperea, pregătirea și efectuarea acestuia și până la stabilirea măsurilor și valorificarea concluziilor.

Pentru a asigura conformitatea activității organelor administrației publice cu exigențele stabilite de legislație este nevoie de instituirea unui vast și complex control asupra acestei activități. Deoarece unele organe ale administrației publice formează un sistem ierarhic, devine posibilă existența unei game ample și variate de forme de control asupra acestor organe.

Controlul parlamentar vom încerca să-l definim prin trăsăturile sale caracteristice, în baza mai multor criterii și anume: controlul exercitat de Parlament asupra activității Președintelui R. Moldova, asupra activității Guvernului și tot în această secțiune este prezentată și instituția avocatului parlamentar.

Principiul separației puterilor, chiar și în forma sa tradițională, consacrată de Constituție, a presupus un control reciproc al puterilor, evident cu nuanțări de la un regim politic la altul. Nici odată nu s-a contestat însă necesitatea unui control parlamentar asupra “executivului” și respectiv jurisdicțional asupra administrației publice în ansamblu. La ora actuală, accentul în raporturile dintre Parlament și Guvern cade tocmai pe sarcinile de control ale Parlamentului, motiv pentru care sunt create instituții specializate de control, în genul Curții de Conturi.

Controlul parlamentar vizează întreaga activitate statală a tuturor autorităților publice, realizându-se prin căi și mijloace adecvate.

Parlamentul exercită controlul nu numai asupra Guvernului, ci și asupra activității Președintelui R. Moldova, a unor servicii publice, care nu fac parte din structura Guvernului și asupra activității administrației publice teritoriale, în formele și limitele prevăzute de lege.

Controlul exercitat de Parlament asupra activității Președintelui R. Moldova se realizează prin trei modalități: a) control de plină competență, b) sesizări sau c) avize și aprobări prealabile.

În țările cu regim parlamentar, Parlamentul poate în mod obișnuit nu numai să declanșeze o acțiune penală împotriva primului ministru sau a unui ministru pentru un eventual act ilegal, care ar întruni elementele constitutive ale unei infracțiuni specificate de lege, ci să și provoace demisia întregului cabinet sau a unui ministru prin adoptarea unui vot de neîncredere.

Constituția R. Moldova reglementează atât controlul parlamentar tradițional sub forma informărilor prezentate de Guvern și celelalte organe ale administrației publice, a întrebărilor și interpelărilor, a dezbaterii rapoartelor și declarațiilor primului ministru, a dezbaterii rapoartelor unor organe centrale autonome, a analizelor în comisiile permanente sau în comisiile de anchetă etc., cât și un control parlamentar prin intermediul unei autorități publice ce depinde de Parlament, fără a fi însă în subordinea acestuia, cum este, de exemplu, Curtea de Conturi.

Ținând seama de limitările și piedicile inerente controlului parlamentar asupra legalității actelor administrative, dar și de nevoia de a face uz, în cât mai mare măsură și în condiții optime, de prestigiul organului reprezentativ al întregului popor la asigurarea legalității în administrația de stat, în unele țări cu regim parlamentar, a fost introdus așa numitul sistem *ombudsman*. Aplicat pentru prima dată în 1809 în Suedia, iar apoi în Finlanda, Danemarca, Norvegia, Noua Zelandă, Marea Britanie, Quebec (Canada) etc., iar recent în Spania, Polonia, Ungaria, România, acum el este utilizat și în R. Moldova. Instituția *ombudsmanului*, (pe care legiuitorul moldovean l-a denumit avocat parlamentar) a fost introdusă prin Legea cu privire la avocații parlamentari, adoptată de Parlament în octombrie 1997. În R. Moldova instituția avocatului parlamentar este compusă din trei avocați parlamentari, egali în drepturi și cu atribuții identice. Legea reglementează, totodată, caracteristicile, condițiile și efectele activității exercitate de avocatul parlamentar în combaterea încălcărilor de lege săvârșite de administrația publică.

Avocații parlamentari, împreună cu personalul auxiliar, formează Centrul pentru Drepturile Omului, în cadrul căruia unul dintre avocații parlamentari este ales șeful Centrului.

Direcțiile prioritare ale activității Centrului sunt: examinarea plângerilor privitoare la încălcarea drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor și la repunerea lor; analiza legislației naționale, elaborarea recomandărilor privind perfecționarea și ajustarea ei la cerințele convențiilor, tratatelor și pactelor internaționale ratificate de Republica Moldova; activitatea de propagare și instruire a populației în domeniul drepturilor omului.

Funcția principală a avocaților parlamentari este de a asigura respectarea drepturilor și libertăților cetățenești în raporturile lor cu administrația. Așa cum s-a menționat deja, rolul său nu trebuie însă restrâns la exercitarea acestor atribuții, ci el este chemat, în același timp, să semnaleze lacunele legislative și să-i educe pe cetățeni în scopul stabilirii unor relații amiabile cu administrația.

Toate aceste măsuri generează formarea conștiinței juridice a administrației de stat și-i determină pe funcționarii acesteia să se conformeze condițiilor prevăzute de normele de drept.

Controlul administrativ este alcătuit din: controlul administrativ intern și controlul administrativ extern.

După cum s-a menționat anterior, controlul activității desfășurate de autoritățile administrației publice urmărește realizarea cât mai eficientă a obiectivelor trasate prin actele decizionale în conformitate cu sensurile și finalitățile legii, a cărei aplicare o asigură. Acest scop se poate realiza numai cu îndeplinirea unor anumitor condiții.

Rolul controlului administrativ este de a asigura o cât mai deplină conformitate a activității organelor administrației publice cu cerințele și obiectivele sociale exprimate în legi, a căror executare se realizează de organele administrației publice. În întregul sistem al administrației publice, prin control se asigură unitatea de scop și de acțiune, în primul rând, exercitarea întocmai a legii.

Făcând o analiză a mai multor definiții ale controlului administrativ intern, am ajuns la concluzia că *controlul înfăptuit de către administrația publică asupra ei*

însăși poartă denumirea de control administrativ. Acesta este denumit și “control intern”. Controlul intern se realizează de compartimente sau funcționari de decizie asupra unor diviziuni structurale ori de funcționari inferiori din interiorul aceleiași autorități administrative. Deci subiectul superior care controlează și subiectul inferior controlat fac parte din aceeași autoritate a administrației publice.

Controlul general se exercită atât asupra actelor, cât și asupra faptelor subordonaților și urmărește atât legalitatea, cât și oportunitatea măsurilor luate de aceștia. Competența de a exercita controlul intern general revine numai celor care dețin funcții de conducere din sistemul ierarhic al organului administrației publice. Controlul privește deopotrivă legalitatea și oportunitatea actelor și faptelor celor controlați și are un caracter permanent, constituind o atribuție de serviciu a conducătorilor.

Cât privește controlul intern specializat, acesta este exercitat de anumite persoane sau compartimente față de care cel controlat nu se află în raport de subordonare ierarhic.

Controlul administrativ extern. Pornind de la faptul că controlul administrativ extern, sau “controlul extern” se înfăptuiește de autorități sau funcționari de decizie din afara organelor controlate, această formă a controlului administrativ se clasifică în: controlul ierarhic; controlul de tutelă administrativă și controlul specializat.

Controlul administrativ ierarhic sau *controlul ierarhic* se efectuează de către autoritățile administrative ierarhic superioare asupra celor inferioare, în baza raportului de subordonare dintre ele, ori de câte ori este nevoie, fără să fie prevăzut în vreun text de lege. El apare ca o consecință a raporturilor de subordonare între cele două organe și se poate executa fie la sesizare, fie din oficiu.

Cu toate că autoritățile administrative descentralizate girează servicii publice independent de autoritățile centrale, bucurându-se de o autonomie, totuși această independență nu este completă. O independență completă a autorităților descentralizate ar aduce anarhia în stat. Autoritățile centrale au dreptul și chiar datoria să aibă un control asupra activității autorităților descentralizate. În sens larg, tutela administrativă reprezintă o instituție a dreptului public, în baza căreia autoritatea centrală a administrației publice și reprezentanții legali ai acesteia au dreptul de a controla activitatea autorităților publice autonome, descentralizate. În sens restrâns, controlul tutelar este un control administrativ exercitat de organele centrale ale administrației publice asupra administrației publice descentralizate.

Controlul administrativ extern specializat sau controlul specializat este tot un control extern, dar realizat de către autorități ale administrației publice, instituții publice și organe special constituite prin lege, care au atribuție de control, la nivel central și local. Acest control se efectuează în cele mai diverse domenii și sectoare de activitate: financiar, sanitar, protecția muncii, prevenirea și stingerea incendiilor, comerț etc.

Spre deosebire de controlul ierarhic, controlul extern specializat este înfăptuit nu de organe ierarhic superioare, ci de alte organe administrative. De aici (susține prof. I. Iovănaș) decurg două importante consecințe:

- prima consecință este aceea că acest control nu se extinde asupra întregii activități a organelor controlate, ci numai asupra anumitor aspecte precis determinate și care se încadrează în specificul activității organului de control;

- a doua consecință, ce derivă din faptul că organul controlat nu este subordonat organului de control, este că dreptul de control nu este subînțeles, ci trebuie prevăzut expres în lege.

Controlul extern specializat este exercitat de:

- Inspecții și inspectorate de stat;
- Organe special constituite în acest scop, cum sunt: a) Curtea de Conturi, b) Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și a Corupției.

Prin inspecțiile și inspectoratele de stat organizate în cadrul lor, ministerele exercită controlul de specialitate asupra acelor acte și fapte ale organelor controlate ce se încadrează în profilul organului de control. În aceste cazuri, precum și în altele asemănătoare, organele controlate nu sunt subordonate, din punct de vedere administrativ, organelor de control.

Controlul extern specializat exercitat ca o activitate accesorie a unei competențe de ramură sau de domeniu se caracterizează prin faptul că este întotdeauna circumscris la efectuarea de verificări și constatări asupra acelor activități ale organelor controlate care corespund competenței principale ale organului de control.

Curtea de Conturi exercită în R. Moldova controlul asupra modului de formare, de administrare și întrebuințare a resurselor financiare ale statului și ale sectorului public.

Asigurarea supremației legii de către organele justiției. Legea fundamentală, în care a fost pentru prima dată formulat clar principiul responsabilității administrației față de persoane, a fost adoptată abia în 1994. Astfel, în art. 53 al Constituției Republicii Moldova în vigoare se spune: "Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei". Noțiunea de contencios administrativ apare pentru prima dată, în Republica Moldova, în art.72 al Constituției din 29 iulie 1994, unde printre domeniile reglementate de legi organice este enumerat și contenciosul administrativ.

După șase ani de când a fost prevăzută în Constituție, parcurgând o cale anevoioasă, la 10 februarie 2000 a fost adoptată Legea R. Moldova nr.793-XIV a contenciosului administrativ.

Deoarece până în 2000 în R. Moldova nu aveam încă o lege a contenciosului administrativ, necesitatea adoptării căreia rezulta din art. 72 al Constituției, la exercitarea controlului judecătoresc al actelor administrative se aplicau exclusiv prevederile procedurii civile, care, însă, după cum s-a subliniat în cadrul lucrărilor seminarului multilateral de la Madrid din 13-15 noiembrie 1996, *nu este cea mai potrivită pentru litigiile de drept public.*

Controlul judecătoresc direct al legalității actelor administrative exercitat în baza Legii contenciosului administrativ în Republica Moldova.

Într-un stat întemeiat pe ordinea de drept, instituția contenciosului administrativ reprezintă forma democratică de reparare a încălcărilor legii de către organele și autoritățile administrative, de limitare a puterii arbitrare a acestora, de asigurare a drepturilor individuale ale administrațiilor.

Înființarea organelor de contencios administrativ se justifică și prin faptul că, de multe ori, organul emitent sau cel ierarhic superior, nu înlătură pe căile specifice ale recursului grațios sau ale celui ierarhic, actele administrative emise cu încălcarea regulilor de drept, prin care cei administrați sunt vătămați în drepturile lor.

Aceasta pentru că în realitate controlul legalității actelor administrative realizat în cadrul administrației active echivalează cu un autocontrol, una din părți fiind în același timp și judecător. Este însă evident că un asemenea control nu asigură în suficientă măsură imparțialitatea soluției adoptate. De aceea, statul de drept impune cu necesitate luarea unor măsuri complementare, având ca obiect instituirea unui control jurisdicționalizat al legalității activității executive.

În literatura de specialitate, unii autori disting două categorii de contencios administrativ din punct de vedere al actului de voință al instanței de contencios administrativ, concretizată în hotărârea prin care se soluționează litigiul dedus judecătii, în funcție de competența ce se recunoaște instanțelor judecătorești de contencios administrativ: *contenciosul administrativ de anulare și contenciosul de plină jurisdicție*.

În sens material, contenciosul administrativ din R. Moldova îmbrățișează litigiile juridice, în care cel puțin una din părți este o autoritate publică sau un funcționar al acestei autorități, generate fie de un act administrativ, fie de nesoluționarea în termenul legal a unei cereri referitoare la un drept recunoscut de lege. Regimul juridic aplicabil în rezolvarea lor este reglementat de Legea cu privire la contenciosul administrativ.

În sens formal, noțiunea de contencios administrativ relevă natura organelor de jurisdicție cărora le revine competența rezolvării litigiilor juridice dintre administrația de stat și administrați. Fiind atât de legat de activitatea practică, cel de-al doilea sens al noțiunii contenciosului administrativ a fost adeseori utilizat pentru a desemna numai litigiile care apar în legătură cu anumite acte juridice ale administrației publice – actele administrative propriu zise sau actele administrative de autoritate, soluționate de anumite instanțe judecătorești competente.

În sens formal, organele competente să rezolve respectivele litigii sunt următoarele:

- Judecătoriile de sector și municipale;
- Tribunalele;
- Curtea de Apel;
- Curtea Supremă de Justiție.

Pornind de la cele expuse, concluzionăm: *contenciosul administrativ este o instituție de drept administrativ având ca obiect soluționarea litigiilor dintre autoritățile administrative și administrați, prin aplicarea unor reguli speciale aparținând dreptului public, litigii care se soluționează de instanțele judecătorești, secțiile de contencios administrativ*.

Prin cuvântul contencios nu înțelegem o instanță, ci rezolvarea unui litigiu, iar contenciosul administrativ este rezolvarea unor litigii speciale în care administrația este parte sau care sunt cu privire la dreptul public.

Bibliografie

1. L. Duguit, *Traité de droit constitutionnel*, Vol. II, Paris, 1923 pag. 151 și urm. și vol. III, Paris, 1923, pag.681.
2. P. Negulescu, *Tratat de drept administrativ*, București, 1934, vol. I, pag. 3,4
3. M. Orlov, Ș. Belecciu, *Controlul administrativ: Noțiuni generale*, *Legea și viața*, nr.2, Chișinău, 2000, pag.12-14
4. E.D. Tarangul, *Drept administrativ*, Cernăuți, 1944, pag.82.
5. M.Guy, Baraibant, *Raport général présenté au séminaire du Madrid*, au 13-15 novembre, 1996.
6. R.N. Petrescu, *Drept administrativ*, Editura "Cordial Lex", Cluj-Napoca, 1997, vol. II, pag.19
7. T. Drăganu, *Introducere în teoria și practica statului de drept*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1992, pag. 156.
8. Alexandru Negoita, *Legea contenciosului administrativ*, revista DREPTUL N6/1991.
9. Maria Orlov, *Importanța contenciosului administrativ în asigurarea legalității și ordinii de drept*, revista *Administrarea publică*, nr.4, Chișinău, 1997, pag.86
10. A. Iorgovan, *Drept administrativ, tratat elementar*, vol. I, Editura, Nemira, 1996, pag.382
11. V.I. Prisăcaru, *Contenciosul administrativ român*, Editura, All, București, 1994, pag.7.
12. E.D. Tarangul, *Curs de drept administrativ român*, București, 1936, p., 31.
13. Г.И. Костаки, В.П. Игнатиев, В.Т. Кушмир, *Административное право*, Книга 1-Общая часть, Кишинев 2002.
14. В.С. Четвериков, *Административное право*, Учебное пособие, Москва 2005.

Prezentat la 12.05.2006

TEHNOLOGIILE INFORMAȚIONALE – MIJLOC PENTRU SĂVÎRȘIREA INFRAȚIUNILOR TRADIȚIONALE

Elena BĂDĂRĂU, magistru, IRIM

Recenzent:

Vasile LUNGU, doctor în drept

The present article is dedicated to offences in the domain of Computer Science. The general characterization of offences in Computer Science, settlement of criminal responsibilities for offences in Computer Science related to the legislation of Republic of Moldova and other countries (Romania, USA, United Kingdom, France, CWC, Estonia etc). This article contains law-criminal analysis of offences in the domain of Computer Sciences. The delimitation of offences in the domain of Computer Science from connected offences have been presented. Also is covers the analysis of the international collaboration regarding the elimination offences in the considered domain.

This article represents a summary of the problems which can appear and also an analysis of the situation in the considered domain. It should be mentioned that the article emphasizes the main law aspects of large using of information technologies in society.

La hotarul anilor '90, odată cu apariția tehnologiilor avansate în domeniul culegerii, prelucrării, stocării, păstrării, căutării și difuzării informației, a devenit necesară asigurarea juridică împotriva invaziilor și acțiunilor criminale.

În paralel cu computerizarea economiei naționale, a relațiilor sociale și de trai ale cetățenilor au apărut forme noi de infracțiuni, la baza cărora se află utilizarea inadecvată a datelor computerizate sau însăși informația computerizată a devenit obiectul delicvenței. Infracțiunile respective sunt numite computerizate (în domeniul informaticii). Infracțorii, utilizând instalațiile computerizate și sistemele de telecomunicații, accesează ilegal bazele electronice de date, extrag, modifică informațiile de valoare, prejudecând astfel statul și cetățenii.

Infracțiunile menționate au o maximă amploare în economie, inclusiv în sfera productivă și în management, în domeniul financiar-creditar și în cel al deservirii populației. Pornind de la importanța și pericolul progresiv al unor asemenea infracțiuni, Codul Penal al Republicii Moldova din 8 august 2003 conține un capitol special (11) privind infracțiunile în domeniul informaticii. Capitolul respectiv prevede responsabilitate în cazul accesului ilegal la informația computerizată (art.259), introducerea sau răspândirea programelor virulente pentru calculator (art.260) și încălcarea regulilor de securitate a sistemului informatic (art.261).

Odată cu dezvoltarea rețelelor de telecomunicații, creșterea numărului de PC are loc majorarea vădită a numărului infracțiunilor în domeniul informaticii. Infracțiunile computerizate se caracterizează printr-un caracter latent înalt, deoarece prezintă dificultăți la identificare și descoperire. Probele în asemenea infracțiuni pot fi distruse în câteva secunde, iar a identifica calculatorul de la care a fost efectuat accesul nesancționat este foarte dificil. În plus, victimele (mai ales structurile comerciale private), descoperind atentatele infracționale, nu informează organele juridice (din

diferite motive: nu doresc să divulge tainele sale tehnice și comerciale; nesiguranța protecției informaționale; escrocherii financiare).

Tehnologiile informaționale tot mai des devin mijloc pentru săvârșirea infracțiunilor tradiționale, inclusiv grave și deosebit de periculoase împotriva proprietății, în domeniul economiei, împotriva drepturilor și libertăților constituționale ale omului și cetățeanului etc. Totodată, cu părere de rău, practica a demonstrat că, deseori, infracțiunile respective sunt incorect calificate doar în baza articolelor Codului Penal, ce prevede răspundere pentru infracțiuni tradiționale, ignorându-se faptul că delicturile au fost comise prin utilizarea tehnologiilor computerizate. Aceasta duce la denaturarea datelor statistice privind numărul infracțiunilor computerizate comise.

Astfel, în cauzele penale privind infracțiunile computerizate, finalizate în 1997-1999, în o pătrime din cauze acțiunile inculpatului au fost calificate incorect.

În ultimii ani au apărut infracțiuni computerizate legate de utilizarea rețelei globale Internet, având un caracter anonim de comunicare:

- folosirea magazinelor și firmelor virtuale de prestare a serviciilor contra plată cu extragerea ilegală din conturi și carduri a mijloacelor financiare „electronice” pentru achitarea mărfurilor și serviciilor procurate sau refuzul mărfurilor cu trecerea banilor în conturile și cardurile infractorilor cu scoaterea numerarului în bănci și bancomate;

- organizarea jocurilor de noroc (cazino, loterie, totalizator), piramidelor financiare, agențiilor de mariaj etc, cu sustragerea mijloacelor financiare a cetățenilor înșelați;

- extorcere prin amenințare cu distrugerea sau modificarea bazelor de date electronice etc.

Interesul sporit al infractorilor față de Internet nu este întâmplător. Specificul rețelei respective constă în faptul că ea nu se află în gestiunea unei persoane fizice, companii private, organizații obștești sau instituții de stat concrete sau chiar a unui stat. Aici lipsesc orice forme de control al informației, ceea ce deschide nenumărate opțiuni de acces la orice informație, aceasta practicându-se tot mai des în lumea criminală.

Infracțiunile în domeniul informaticii au caracter transnațional, organizat și de grup. Prin utilizarea rețelelor de telecomunicații infracțiunea poate fi comisă, fără a părăsi apartamentul sau oficiul, de pe calculatorul, rețeaua de calculatoare pe teritoriul altei țări sau a mai multe țări simultan. Pornind de la acestea, Moldova urmează să se încadreze activ în colaborarea internațională privind lupta împotriva infracțiunilor computerizate. În prezent, în conformitate cu acordul statelor „celor opt”, în 1997 în Washington în fiecare țară-membră au fost create puncte naționale de contact (în Rusia acesta este MAE, în SUA – FBI, în Germania – BCA etc). Punctele respective urmează să deservească organele de drept ale „celor opt”. Scopul primordial constă în executarea comenzilor privind interceptarea urgentă a datelor electronice și transmisiunea informației fără referire la persoanele concrete. Anul trecut a fost semnat acordul dintre țările membre CSI privind colaborarea în domeniul combaterii infracțiunilor în domeniul informaticii. În prezent se întreprind măsuri în scopul semnării acordului internațional privind colaborarea în combaterea difuzării pornografiei, încălcării drepturilor de autor în rețeaua Internet etc.

Nivelul dezvoltării tehnicii de calcul permite controlul mișcării utilizatorului prin rețele, procurarea de către acesta a mărfurilor în magazine, cercul lui de interese, conținutul comunicațiilor etc. Există pericolul real că toate sferele vieții umane vor fi supuse controlului. Astfel, autorul virusului de calculator „Melisa”, care a infectat mii de calculatoare, a fost identificat grație unui cod unic, integrat în softul Microsoft Office. Codul dat se înregistrează automat în orice document creat. Scandalul ce a urmat a impus producătorul să dezintegreze „codul unic”.

În cazul în care pe calculator este instalat programul de urmărire a traficului (Norton for Your Eyes Only), aproximativ 0,5-1% din pachete cu informație sunt expediate „nicăieri”. E vorba că la un asemenea calculator programele inițiază de sine stătător schimbul de informație cu site-uri necunoscute (puncte de colectare a informației). Ca rezultat, apare pericolul real de scurgere a informației prețioase.

Sistemele de urmărire a informației în rețelele de calculatoare și de telecomunicație (iar acum toate telefoanele celulare includ mijloace de acces la Internet) au devenit în prezent un fenomen uzual.

În Rusia asemenea sistem se numește COPM (sistem de mașini operative de urmărire), existența lui creând multiple probleme de ordin juridic. Sistemul permite accesul la poșta privată și lista site-urilor oricărui utilizator Internet.

În SUA sunt interceptate toate mesajele private și de stat transmise prin intermediul telefonului, faxului, poștei electronice. Sistemul „Eșalon” interceptează lunar circa o sută de milioane de mesaje transmise prin satelit și Internet. Sistemul de urmărire a informației identifică mesajele necesare după cuvintele-cheie. Cu toate acestea, informația obținută este utilizată nu pentru depistarea infractorilor, ci în scopul spionajului industrial. Exemplu al acestora este pierderea unei valoroase comenzi de către firma franceză „Tomson”, când în urma interceptării informației concurenții au aflat despre oferta comercială a firmei.

Apar probleme și în domeniul telefoniei mobile, care are un spectru variat de servicii. De exemplu, compania elvețiană „Swisson” a înregistrat timp de jumătate de an mișcarea telefoanelor celulare. A fost înregistrat cine cu cine s-a întâlnit, cât a durat întâlnirea, se controla deplasarea abonentului (telefonul periodic transmite în rețea semnalul de acces).

După introducerea în metroul moscovit a cartelelor magnetice calculatorul are posibilitate să urmărească toate deplasările pasagerului. Se planifică implementarea cartelei unice de transport ce ar transmite informația în rețelele de calculatoare.

În ultimul timp au devenit populare camerele video de urmărire (în Marea Britanie în locurile publice sunt montate circa 200 mii de camere video). Ele au funcția de fotografiere panoramică, mărire/micșorare a imaginii, fotografiere cu infraroșu. Se pregătește pentru implementare un sistem ce va permite identificarea în câteva secunde a persoanei din baza de date cu zeci de mii de imagini. Se află în proces de aprobare tehnologiile bazate pe scanarea retinei, geometria mâinii, identificarea vocii și imaginilor color. În Rusia metodele respective sunt planificate spre implementare, deocamdată, doar în sfera bancară.

Acțiunile nominalizate creează multiple probleme de ordin juridic, fiind necesară delimitarea strictă a intereselor personale și de stat.

Polemici aprinse a provocat tehnologia identificării ADN. În unele țări (SUA, Germania, Canada) poliția lucrează la elaborarea bazei de date ADN. Odată cu crearea unor asemenea baze apare problema libertății vieții personale garantate de Constituție.

Problemele menționate ale Internet-ului, dar mai exact ale telecomunicațiilor, necesită atenție deosebită și soluționare.

Pe de altă parte, organele de drept, fiind subiecți ai schimbului informațional și utilizatori ai rețelei globale Internet, pot folosi eficient tehnologii similare în vederea investigării crimelor.

Pornind de la acestea, apar probleme specifice de aplicare a normelor legislației de procedură penală cu utilizarea mijloacelor de telecomunicație.

În pofida resurselor practic nelimitate a capacității de tranzit a Internet-ului, informația rămâne „blocată” în bazele de date centralizate, accesul la care este controlat. În prezent sunt elaborate programe noi, mai perfecționate, care îmbină revoluționar identificarea și comunicarea. În locul paginilor ce prezintă doar „imaginea” datelor, începe a fi utilizat un nou standard ce permite accesul la informație pentru structurare, redactare și programare a procedurilor de prelucrare a acesteia.

Interpretarea și înțelegerea problemelor juridice ale Internet-ului necesită expunerea noțiunilor principale, structurii și posibilităților rețelei globale internaționale Internet.

Tranziția către societatea informațională în Republica Moldova este ca o componentă relevantă a dezvoltării și ca o condiție indispensabilă a pre-aderării, care nu înseamnă numai modernizarea și extinderea infrastructurii informaționale și de comunicație, cât mai ales acoperirea vidului legislativ înregistrat cu privire la activitățile de informatică, la procesul de informatizare și, în general, în domeniul tehnologiilor informației.

Republica Moldova nu se poate integra într-o societate informațională europeană și globală, dacă nu are un sistem de drept corespunzător, ori, e bine știut, o țară unde nu e lege și ordine, nu este de dorit într-o comunitate a tehnicii moderne. Societatea informațională sau Cyberspace, are nevoie de un drept specific evoluat, Cyberlaw.

Bibliografie

1. Андреев Б.В., Пак П.Н. «Расследование преступлений в сфере компьютерной информации», Издательство «Юрптитинформ», 2001
2. Ю.В. Гаврилина «Преступления в сфере компьютерной информации», Москва, 2003
3. Головин А.Ю., Мусаева У.А. «Актуальные проблемы расследования преступлений в сфере компьютерной информации», Тула, 2001
4. Горбатов В.С., Полянская О.Ю. «Мировая практика криминализации компьютерных правонарушений», Москва, 1998
5. Convenția privind criminalitatea informatică. Budapesta 23.XI.2001
6. Crime in Cyberspace First Draft of International Convention Released for Public Discussion //http:conventions.coe.int/
7. Edwards L., Waeld Ch. Law and the Internet Oxford 1997, pg.8

8. The Legal List: Research on the Internet, Diana Botluk, Lawyers Cooperative Publishing, 1996, 340 pag.
9. The Legal Researcher's Internet Directory, Josh Blackman, Legal Research of New York, 1993-1994, 150 pag.
10. Marketing Your Law Firm on the Internet, Josh Blackman, nd/SVP, 1996, 32 pag.
11. Net Law How Lawyers Use the Internet, Paul S. Jacobsen, Songline Studios and O'Reilly & Associates, 1997, 254 pag.
12. A Pocket Tour of Law on the Internet, Michael Gross, Lex, 1995, 176 pag.
13. Business Research Handbook: Methods and Sources for Lawyers and Business Professionals, Kathy Shimpock-Vieweg, Little, Brown and Co., 1996, 758 pag.
14. Internet for Lawyers, Law Office Videotapes, State bar of Wisconsin, 1996
15. What Lawyers Need to Know about the Internet, Practicing Law Institute, 1997, videotape & book
16. Internet Starter Kit for Windows, Adam Engst, Corwin Low, Michael Simon, 1994
17. The Whole Internet User's Guide and Catalog, Ed Krol, O'Reilly, 1994
18. Easy WWW with Netscape, J. Minatel, Que, 1995
19. The Lawyer's Guide to the Internet, G. Burgess Allison, ABA, 1995
20. Netlaw, Lance Rose, McGraw Hill, 1995
21. Teach Yourself Web Publishing with HTML in a Week, Laura Le May, SAMS, 1995

Prezentat la 03.10.2006

ACTUL PROCESUAL PENAL PRIN CARE SE CONSTITUIE VICTIMA ÎN PROCESUL PENAL

Vasile LUNGU, doctor în drept, IRIM
Marcel RECEAN, România

Recenzent:
Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept

The determination of any subject of criminal proceedings is a very important event. This legal act is carried out through the issuance of a decision by the competent subjects of the judicial and criminal process. Moreover, the determination of the victim as a subject of criminal proceedings is of the same importance. Unfortunately, the current procedural legislation does not regulate this act. We consider opportune the judicial regulation of the victim in the criminal proceedings, and we shall analyze this fact in the present work.

Constituirea oricărui subiect în procesul penal constituie un eveniment juridic foarte important, care indispensabil este însoțit de înzestrarea subiectului cu un statut juridic concret – cu drepturi, obligațiuni și garanții procesuale penale. În acest scop legislația procesuală penală reglementează cert forma și ordinea procesuală de constituire a lor.

De exemplu, în calitate de învinuit poate fi constituită persoana fizică în baza ordonanței de punere sub învinuire emisă în conformitate cu prescripțiile Codului de procedură penală (al (1) art. 65; art. 281).

Legislația procesuală penală a Republicii Moldova, a României conține însă și unele lacune. Cu regret, și în cazul victimei legislatorul a admis unele omisiuni, care fac dificile atât constituirea, cât și cunoașterea esenței și noțiunii victimei ca subiect al procesului penal. De asemenea, nu este clar și conținutul activității organelor competente în domeniu.

Inițial considerăm necesar a clarifica esența și noțiunea victimei în sensul subiectului procesului penal.

Astfel, alineatul (1) art. 58 CPP stipulează că: „Se consideră victimă orice persoană fizică sau juridică căreia prin infracțiune i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale” [1]. Putem oare considera această stipulare ca noțiune completă și indiscutabilă a victimei? Credem că nu, deoarece lipsesc alte elemente care o caracterizează ca victimă.

În primul rând, cauzarea prejudiciului nu este unicul element (temei) suficient pentru a o considera de – iure persoana în calitate de victimă. Pentru aceasta este necesară adresarea cu sesizarea corespunzătoare în organul de drept competent. În al (2) art. 58 CPP se menționează despre „cererea” care se depune în organul de urmărire penală și dreptul victimei să ceară înregistrarea imediată și soluționarea ei.

Analiza esenței juridico-procesual penale a sintagmei „cerere” ne permite să constatăm că conform art. 244 CPP, cereri în procesul penal constituie solicitările adresate în scris sau oral de către părți în proces sau alte persoane interesate organului de urmărire penală sau instanței de judecată în legătură cu desfășurarea procesu-

lui, constatarea circumstanțelor ce au importanță pentru cauză, precum și asigurarea realizării reale a drepturilor și intereselor legitime ale persoanei.

În același timp, modul de aducere la cunoștința organului de urmărire penală competent a informației despre comiterea unei infracțiuni conform al (1) art. 262 CPP este sesizarea.

Sesizarea ca motiv de bază pentru declanșarea activității judiciare penale a fost și este în atenția permanentă a teoreticienilor și practicienilor.

Astfel, încă în anii 50 ai secolului XX profesorul rus V.I. Arseniev scria: „pentru a declanșa o acțiune penală sînt necesare anumite temeuri legale și fapte care să arate că există o infracțiune comisă, pe baza cărora organele împuternicite cu pornirea urmăririi penale să poată începe urmărirea penală”. Acestea, menționează autorul, sunt: „a) reclamațiile cetățenilor și alte asociații și organizații; b) comunicările instituțiilor guvernamentale și ale funcționarilor publici; c) autodenunțarea; d) ordinul procurorului și e) sesizarea directă a organelor de investigație, a organelor de anchetă sau a instanței de judecată” [5, p. 154].

Institutul sesizării despre comiterea infracțiunii a evoluat concomitent cu evoluția practico-științifică a activității judiciare penale, inserând o formă sau alta după conținut, instituțiile în care aceasta se depune etc. Dar cerințele unice care se conțineau față de modalitatea sesizării au fost și se mențin și în legislația, și în doctrina procesuală penală pînă în prezent. Acestea sunt: depunerea ei în organul de drept competent; după forma sesizării: scrise sau orale. Dacă sesizarea este făcută oral, aceasta treuie înscrisă într-un proces verbal [5, p. 532-536; 6, p. 319, 325; 7, p. 9].

Această cerință legală este înscrisă și în noul Cod de procedură penală în al (5) art. 263, al (2) art. 264, dar și în al (3) art. 262, în cazul sesizării din oficiu (la depistarea infracțiunii nemijlocit de către lucrătorul organului de urmărire penală).

Deci sesizarea se face prin depunerea de către persoana care a suferit în urma infracțiunii a unei plîngerii sau de către alte persoane a unui denunț sau autodenunț (art. 262-264 CPP). În cazul în care organul de urmărire penală nemijlocit depistează infracțiunea, actul de sesizare îl constituie raportul respectiv.

În doctrina procesuală penală, se menționează că „sesizarea presupune încunoștințarea mai mult sau mai puțin completă a organului de urmărire penală despre săvîrșirea unei infracțiuni, obligarea lui la efectuarea activităților prevăzute de lege pentru realizarea obiectului urmăririi penale. Sesizarea nu trebuie concepută restrictiv, numai ca o modalitate de informare a organului de urmărire penală, întrucît ea conține și acea abilitate legală în virtutea căreia se desfășoară activitatea în continuare” [3, p. 531].

În același timp, sesizarea făcută într-un mod sau altul trebuie să cuprindă: numele, prenumele, calitatea și domiciliul petiționarului, descrierea faptei care formează obiectul plîngerii sau denunțului, indicarea făptuitorului, dacă acesta este cunoscut, și a mijloacelor de probă (al (3) art. 263 CPP).

Studierea formei și conținutului sesizărilor adresate în organele de urmărire penală, procuratură, denotă despre faptul că, de regulă, acestea sunt foarte superficiale, departe nu conțin elementele menționate mai sus. Acest fapt este și natural, deoarece, acestea, în primul rînd, sunt făcute de persoane care nu posedă cunoștințe juridice, dar și cu diferit nivel de cunoștințe generale și experiență de viață.

Respectiv, din conținutul acestor sesizări nu poate fi constatat cu certitudine în cunoștințarea despre infracțiunea în curs de pregătire sau deja săvârșită.

Cum ar trebui soluționată această chestiune?

În practică se procedează diferit. De exemplu, organul de urmărire penală care a recepționat sesizarea, îi explică sesizatorului despre răspunderea pe care o poartă în caz dacă denunțul este intenționat calomnios, fapt care se confirmă de către ultimul prin semnătura personală înscrisă în plîngerea pe care o depune. Și, în virtutea art. 274 CPP pornește urmărirea penală.

În alt caz, dacă din conținutul sesizării nu este evidentă existența componentei sau măcar a unui element al infracțiunii, organul de urmărire penală ea lămuriri (explicații) atât de la persoana care sesizează despre infracțiune, cât și de la alte persoane care pot comunica careva informații ce ar pune în lumină circumstanțele faptei, solicită diferite informații suplimentare etc.

În primul caz, de regulă, sunt foarte mari șansele pentru începerea neîntemeiată a urmăririi penale. Dar ce înseamnă începerea urmăririi penale? Bineînțeles – efectuarea unui ansamblu de acțiuni procesuale care, de regulă, lezează drepturile și interesele constituționale ale cetățenilor. Îndeosebi, acest fapt este îngrozitor când acțiunea penală se declanșează în privința unei persoane concerte.

Într-o lucrare anterioară am adus un exemplu, când organul de urmărire penală (nu îl vom nominaliza) a declanșat acțiunea penală în privința unei persoane cu funcție de răspundere, incriminându-i corupere pasivă care nu s-a confirmat, iar pentru a justifica începerea urmăririi penale au fost declanșate și alte acțiuni de urmărire penală, încercând să constateze măcar abuz de serviciu, dar nici o atare componentă de infracțiune nu a fost stabilită. Ulterior, persoana în cauză neîntemeiat a fost recunoscută în calitate de bănuț. Această „urmărire penală” a durat circa 6 luni, care până la urmă totuși a fost încetată din pricina lipsei faptei infracționale.

Dar cum rămîne cu prescripția stipulată în al (3) art. 1 CPP care obligă organele de urmărire penală și instanțele judecătorești să activeze în așa mod, încât nici o persoană să nu fie neîntemeiat bănuț, învinuț sau condamnată...?

Ignorarea acestor obligații conduce, după cum am menționat mai sus, la începerea neîntemeiată a acțiunilor penale, iar apoi la clasarea lor.

Astfel, conform informației privind rezultatele activității instanțelor judecătorești în anul 2005 de către acestea au fost examinate în fond 14508 cauze penale în privința a 17029 de persoane. Din numărul total de persoane supuse justiției 362 au fost justificate, iar în privința a 2454 de persoane au fost clasate [9, p. 16].

Statistica privind rezultatele efectuării urmăririi penale de către organele de urmărire penală denotă despre faptul că pe 2696 de cauze penale a fost încetată, iar în alte 2003 cauze penale urmărirea penală a fost clasată (total – 4699). Toate aceste cauze penale nu au fost deferite justiției. Dar dacă sumăm, cauzele penale care au fost clasate în faza de urmărire penală și cele încetate într-un mod sau altul de către instanțele judecătorești, atunci constatăm o cifră destul de impunătoare.

Dar, cei mai importanți, după aceste cifre se află persoane concrete, care în marea majoritate a cazurilor au fost atrase în orbita procesului penal neîntemeiat.

Cu regret, aceasta este realitatea, și organele competente trebuie să se conformeze adecvat acestor circumstanțe.

În acest context, îndrăznim să presupunem că după cum legislatorul, așa și doctrina procesuală penală urmează stereotipului deja format pe parcursul de mai multe decenii și de aceea se admit formele de recepționare a sesizărilor sus-menționate.

Totodată, susținând opinia, conform căreia „sesizarea nu trebuie concepută restrictiv, numai ca o modalitate de informare a organului de urmărire penală, întrucât ea conține și acea abilitate legală în virtutea căreia se desfășoară activitatea în continuare” [3, p. 531], considerăm necesar a o dezvolta.

Astfel, în cazul în care sesizarea este făcută în formă scrisă, însă după formă și conținut este superficială, după cum și în cazul în care aceasta este făcută oral, se întocmește un proces-verbal al sesizării în ordinea și condițiile prevăzute de legislația procesuală penală în vigoare. Iar sesizarea scrisă, care nu corespunde cerințelor respective, se anexează la procesul-verbal al sesizării.

În al doilea caz, când organul de urmărire penală declanșează o activitate de verificare prealabilă a sesizării în modul cum am menționat mai sus, obiectivitatea și justetea începerii acțiunii penale evident crește. Însă, toată această activitate, realizându-se în afara procesului penal (cu excepția acțiunilor prevăzute de art. 279 CPP) nu este prevăzută de lege și, respectiv, este nelegitimă.

În viziunea noastră, și aceste acțiuni este necesar a le amplasa în cadrul legal. Despre esența și conținutul lor, într-o anumită măsură, ne-am expus opinia într-o lucrare anterioară [8, p. 394-399]. Problema în cauză urmează însă a fi studiată multiaspectual și mai profund într-o investigație suplimentară.

Deci pledăm pentru menținerea care am făcut-o mai sus. Astfel, dacă sesizarea cu privire la pregătirea sau comiterea infracțiunii, făcută în formă scrisă, nu conține suficientă informație, organul de urmărire penală cere de la sesizator ca acesta să expună oral cât mai detaliat circumstanțele informației, acestea urmînd deja a fi introduse în procesul-verbal al sesizării conform legislației în vigoare.

Analiza juridico-penală comparativă a actelor – sesizare și actelor – cereri în procesul penal ne permite să conchidem că sesizările făcute într-un mod sau altul se realizează pînă la începerea urmăririi penale, mai bine zis, servesc drept motiv pentru a întreprinde măsurile prevăzute de legislația în vigoare în vederea declanșării urmăririi penale atunci, cînd cererea, în sensul stipulat mai sus, constituie solicitări ale părților în proces în legătură cu desfășurarea urmăririi penale (al (1) art.244 CPP).

Deci mai corect ar fi ca în articolul 58 CPP să se stipuleze nu despre cererea persoanei care a suferit în urma unei infracțiuni, dar despre sesizarea în sensul art. 262 CPP. Dar și mai oportună ar fi modificarea corespunzătoare a articolului 58 CPP.

Pornind iarăși de la al (1) art. 58 CPP, din conținutul căruia se recunoaște ca fapt deja constat, de pricinuire a prejudiciului într-o formă sau alta, trebuie de menționat că această constatare s-a realizat în urma efectuării unui șir de acțiuni concrete.

Aici poate fi vorba despre legitimarea – stabilirea identității victimei (sesizatorului), perfectarea actului de sesizare, de exemplu, a plîngerii conform art. 260, 261, 263 CPP inclusiv cu lămurirea drepturilor și obligațiilor corespunzătoare. Relevarea unor indici, probe concrete, care indică la existența sau inexistența prejudiciului. Și în cazul în care acesta este constat, fie chiar verosimil, urmează a se lua decizia de constituire a persoanei care a suferit în urma infracțiunii în calitate de victimă.

În art. 15 al Codului de procedură penală al României intitulat „Constituirea ca parte civilă” nu se menționează actul procesual prin care persoana capătă această calitate [2].

În acest context, considerăm logică constituirea acesteia prin emiterea unei ordonanțe conform art. 255 CPP RM.

Anume emiterea ordonanței, deoarece numai prin ordonanță (sau altă decizie, de exemplu, decizia instanței de judecată) se dispune constituirea subiectului în activitatea judiciară penală și se dotează respectiv cu drepturi, obligațiuni și garanții procesuale și, respectiv, poate fi declanșată acțiunea penală.

Astfel, relevăm următoarele elemente principale care întruchipează victima ca subiect al procesului penal: 1) depunerea sesizării în organul competent; 2) realizarea actelor premergătoare de către organul de urmărire penală în scopul verificării existenței elementelor constitutive ale infracțiunii; 3) constatarea existenței sau inexistenței prejudiciului cauzat prin infracțiune; 4) în cazul constatării inexistenței prejudiciului victima nu poate fi constituită ca subiect al procesului penal; 5) în cazul constatării existenței prejudiciului într-o formă sau alta organul de urmărire penală dispune prin ordonanță sau decizie judiciară: a) de începere a urmăririi penale; b) de recunoaștere în calitate de victimă.

Deci pornind de la cele menționate putem da următoarea definiție a victimei ca subiect al procesului penal, care considerăm oportun a o insera în al (1) art. 58 CPP în următoarea redacție: „Se consideră victimă persoana fizică sau juridică care a sesizat organul de urmărire penală competent despre o infracțiune în curs de pregătire sau deja comisă în rezultatul examinării căreia s-a constatat pricinuirea prejudiciului moral, fizic sau material, care servește drept motiv pentru începerea urmăririi penale și constituită în acesată calitate prin decizia (ordonanța sau hotărârea instanței judecătorești) emisă în conformitate cu legislația procesuală penală în vigoare”.

Nu pretindem la un adevăr absolut, la exclusivitatea definiției propuse. Însă, considerăm că fiind evidențiate elementele structurale (constitutive) ale noțiunii, ale unui sistem integrat, care fiind examinat prin prisma filozofică, reprezintă un ansamblu de elemente ce corelează strâns între ele și formează o integritate, un tot întreg [4, p. 44], putem asigura o luciditate relevantă și o interpretare veridică de către practicieni, dar și de către teoreticieni a esenței și conținutului noțiunii victimei ca subiect al procesului penal.

Îndeosebi, ținem să evidențiem actul procesual prin care victima se instituie ca participant al activității judiciare penale. Acest act este ordonanța organului de urmărire penală, care se perfectează în conformitate cu prescripțiile prevăzute de art. 255 CPP.

Bibliografie

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Chișinău, 2003;
2. Codul de procedură penală al României // Buletinul Oficial nr. 145 – 146 din 12.11.1968 cu modificările și republicările ulterioare... – Monitorul oficial al României nr. 748 din 26.10.2003;
3. Igor Dolea, Dumitru Roman, Iurie Sedlețchi, ș.a. Drept procesual penal. Chișinău. Cartier juridic. 2005;

4. Е.Г. Лукьянова. Теория процессуального права. Издательство НОРМА, Москва, 2004;
5. Îndreptarul anchetatorului penal. Vol. I/Red. I. R. Șeinin ș.a. Editura de Stat Literatura Juridică, Moscova, 1949;
6. А.В. Смирнов, К.Б. Калиновский. Уголовный процесс. 2-ое издание. Питер, 2005;
7. Б.С. Тетерин, Е.З. Трошкин. Возбуждение и расследование уголовных дел. Москва, 1997;
8. В. Лунгу. Некоторые проблемы начала уголовного преследования // Criminalitatea regională: probleme și perspective de prevenire și combatere: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale Chișinău, 25-26 mai 2005. Chișinău, 2005;
9. Buletinul Curții Supreme de Justiție. 2006, nr. 2.

Prezentat la 07.09.2006

MECANISMUL DE CREDITARE A PERSOANELOR JURIDICE DE CĂTRE BĂNCILE COMERCIALE

Ilie NEVMERJIȚCHI, magistrul, IRIM

Recenzent:

Ion MOROȘAN, doctor în drept

The economic activity of juridical persons is financed from own capital or by possessing credits from financial institutions, especially from commercial banks. In such a way commercial banks must attract potential investors but also those who need financial resources for financing different investment projects.

The main function of the banks is to give credits. The general level of the risk in crediting that a bank is able to accept constitutes an executive decision and reflects the managerial attitude. It examines the bank's obligation relative to its depositories and shareholders.

Each bank establishes the crediting mechanism of juridical persons according to its principles of crediting. Also, each bank establishes the mechanism and term of credit restitution. The bank, independently, establishes the main requirements for taking a credit by juridical persons. The requirements for taking a credit are equal for all juridical persons, without any discrimination.

Activitatea economică a persoanelor juridice este finanțată atât din capitalurile proprii, cât și din contractarea creditelor de la instituțiile financiare, în special de la băncile comerciale. În astfel de condiții, băncile comerciale au menirea de a atrage potențialii deponenți, dar și pe cei care au nevoie de resurse financiare pentru finanțarea anumitor proiecte investiționale.

În Republica Moldova, unde concurența pe piața bancară este dură, băncile comerciale tind să creeze un mecanism de creditare a persoanelor juridice cât mai eficient.

Astfel, Banca Națională a Moldovei, conform Regulamentului cu privire la activitatea de creditare a băncilor care operează în Republica Moldova din 25.12.1997, acordă administrației băncii posibilitatea gestionării afacerilor acestora într-un mod prudent. În baza acestui regulament, băncile comerciale aprobă prin hotărârea Consiliului de administrare regulamente interne cu privire la acordarea creditelor persoanelor fizice și juridice.

Acordarea de credite este o funcție principală a băncilor. Nivelul general al riscului în creditare, pe care o bancă este pregătită să îl accepte, reprezintă o decizie executivă și reflectă atitudinea managerială. El privește obligațiile băncii față de depository săi și față de acționarii săi.

Mecanismul de creditare a persoanelor juridice este alcătuit de fiecare bancă în parte, după principiile sale de creditare. De asemenea, fiecare bancă în parte stabilește mecanismul și termenii de rambursare a creditului. Banca de sine stătător stabilește cerințele de bază pentru primirea de către persoanele juridice a creditelor. Cerințele de bază pentru primirea de către persoanele juridice a creditelor sunt pentru toți egale, fără careva discriminări între persoane.[2]

Postura conservatoare, prudența de creditare de mare măsură este împărțită între băncile din toată lumea și reflectă două scopuri esențiale ale managementului unei bănci:

- nevoia de a proteja fondurile deponenților;
- nevoia de a aduce un venit rezonabil și stabil pentru capitalul acționarilor.

Numeroasele evenimente au arătat că problemele cu care se confruntă băncile rezultă din accentuarea riscurilor. Aceasta se explică prin faptul că atât evoluția activelor, cât și costul pasivelor nu poate fi prevăzută cu strictă exactitate.

Evoluțiile viitoare depind de evenimentele viitoare cum ar fi: inflația, politica monetară și creditară a statului, schimbările în produsul național brut, concurența, crizele economice etc.[1]

Unii economiști consideră că la baza problemelor cu care se confruntă băncile se află factorii macroeconomici. Aceștia accentuează importanța riscului, deoarece administrarea riscurilor reprezintă esența activității bancare și principala problemă cu care se confruntă acestea.

În ajutorul băncilor comerciale pentru desfășurarea activității lor cât mai corecte intervine banca centrală care controlează îndeplinirea anumitor cerințe cum ar fi:

- a) Capitalul normativ necesar;
- b) Crearea rezervei în fondul de risc pentru pierderi la credite;
- c) Asigurarea unei politici monetar-creditare unice;
- d) Crearea rezervelor minime obligatorii;
- e) Corelația mijloacelor, activelor și pasivelor băncii.

Din aceste puncte de vedere am studiat mecanismul de creditare al persoanelor juridice.

Mecanismul de creditare a persoanelor juridice în băncile comerciale este elaborat și aprobat de către fiecare bancă în parte, ținând cont de nivelul economic, politic și social al țării. În baza acestora se elaborează regulamente și instrucțiuni interne, care stabilesc principiile de bază ale activității de creditare a persoanelor juridice. Regulamentele prevăd etapele procesului de creditare în întregime, care includ prezentarea de către potențialii debitori a cererii cu privire la eliberarea creditului și interviuarea acestora, evaluarea solvabilității și perfectarea contractului de credit în baza analizei financiare.[2]

După ce a fost încheiat contractul privind eliberarea creditului, inspectorul de credit elaborează un set de metode de control asupra utilizării creditului conform destinației indicate în contract, asupra rambursării depline și achitării dobânzii aferente creditelor în termenele stabilite.

Întregul proces de creditare presupune probabilitatea apariției riscului creditar. Necătând la faptul că inspectorul de credit estimează și analizează diferiți indicatori, care descriu situația financiară a debitorilor, totuși sunt anumiți factori care nu permit aprecierea exactă a determinării solvabilității debitorului pe viitor și a înlăturării riscului creditar în întregime.

Din aceste motive, unele bănci elaborează diferite metode statistice în vederea aprecierii cât mai exacte a situației financiare a debitorilor. Factorii care nu permit inspectorilor de credit evaluarea cât mai corectă a solvabilității debitorilor sunt crizele economice și politice.[3]

Pe de altă parte, apariția riscului de nerambursare a creditelor este cauzată și de inspectorii de credit, care nu examinează toate aspectele procesului de creditare. În unele cazuri, la perfectarea contractului de credit, inspectorii de credit nu iau în considerație și interesele debitorilor, care în final poate duce la înrăutățirea situației financiare a acestora.

O mare importanță în mecanismul de creditare se acordă diversificării debitorilor. Diversificarea acestora se efectuează în scopul diferențierii lor în dependență de riscul care îl implică și reitingul debitorilor pe piața financiară.

Diversificarea portofoliului de credite constă în stabilirea proporțiilor optime ale tipurilor de credit în suma totală a portofoliului, luând în considerație riscul fiecărui tip de creditare.

Totodată, băncile clasifică creditele în dependență de riscul de nerambursare, formând fondul de risc pentru a compensa reducerile pentru pierderi la credite.

Efectuarea auditului asupra calității portofoliului de credite are o importanță deosebit de mare în desfășurarea operațiunilor creditare ale băncilor comerciale. Scopul auditorilor este de a controla succesiunea etapelor procesului de creditare și elaborarea măsurilor de control asupra asigurării rambursabilității creditelor și achitării dobânzilor aferente acestora.[4]

Elaborarea măsurilor neadecvate în ceea ce privește controlul asupra calității portofoliului de credite poate duce la obținerea de pierderi rezultate de neonorarea la timp a obligațiilor debitorilor. Însă aceste pierderi nu se limitează doar la nerambursarea creditelor și dobânzilor aferente acestora, ci și la înrăutățirea imaginii băncii pe piața financiară, pierderea deponenților și respectiv a resurselor atrase, care constituie o sursă importantă în desfășurarea activității băncii.

Portofoliul de credite reprezintă structura și calitatea creditelor acordate, clasificate după anumite criterii. Unul din aceste criterii este nivelul riscului creditar pe care îl implică fiecare proiect investițional finanțat.

Portofoliul de credite reprezintă sursa importantă de profit a băncii și modalitatea de diversificare a riscului creditar. Diversificarea portofoliului de credite constă în stabilirea proporțiilor optime ale tipurilor de credit (de consum, imobiliare, comerciale etc.) în suma totală a portofoliului luând în considerație riscul implicat în fiecare tip de credit.[3]

Scopul monitoringului constă în supravegherea creditului pentru a preveni transformarea creditelor performante în cele problematice. Astfel, putem defini monitorizarea creditelor ca un sistem de control elaborat pentru supravegherea rambursării creditelor și a achitării dobânzilor aferente acestui, precum și elaborarea deciziilor ce țin de asigurarea rambursării creditelor.

Ca etapă finală a procesului de creditare, monitoringul presupune două căi de desfășurare:

- 1) Contribuirea la achitarea obligațiilor în sumă totală și în termenele prevăzute;
- 2) Elaborarea unor măsuri în cazul apariției situației de neplată din partea întreprinderii – debitoare.

Principiile de bază ale efectuării monitorizării creditelor presupun :

- 1) Controlul periodic al creditelor;

2) Elaborarea etapelor de control al creditelor pentru asigurarea rambursării creditelor;

3) Controlul sistematic al creditelor problematice;

4) Verificarea minuțioasă a creditelor în cazul crizelor economico-financiare.

O condiție obligatorie pentru eliberarea de către bancă a creditului este prezentarea de către debitor a asigurării îndeplinirii obligațiilor conform contractului de credit.

Asigurarea îndeplinirii obligațiilor poate fi efectuată prin gajarea de bunuri aflate în proprietatea persoanei sau prin prezentarea actelor ce confirmă venitul lunar pe o perioadă anumită a persoanei juridice.

Referințe

1. Basno V. “Operațiuni bancare și tehnica de plată”, București, 1997.
2. Tadeev A. “Bankovskoe pravo”, Moskva, 2005.
3. Panova T. “Creditnaia politica komercescogo banka”, Moskva, 1997.
4. Olîdnîi A. “Bankovskoe creditovanie”, Moskva, 1998

Prezentat la 14.09.2006

ASIGURAREA LIBERTĂȚII INDIVIDUALE ȘI A SIGURANȚEI PERSOANEI ÎN ACTELE INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE REFERITOARE LA DREPTURILE OMULUI

Marcel RECEAN, România

Recenzent:

Vasile LUNGU, doctor în drept

L'intégration européenne de la République de Moldova et de la Roumanie est impossible sans l'adaptation du cadre juridique national aux actes normatifs internationaux correspondants et l'assurance réelle de la liberté individuelle et de la sécurité de la personne.

Ainsi, dans cet ouvrage abordera-t-on dans la plan comparatif quelques aspects de la législation de la Roumanie et de la République de Moldova et quelques actes internationaux qui tiennent de la liberté individuelle et de la sécurité de la personne, tels que: la Constitution de la Roumanie, la Constitution de la République de Moldova, la Déclaration universelle des droits de l'homme, le Pacte international sur les droits civils et politiques, la Convention pour la défense des Droits de l'homme et des libertés fondamentales etc.

En conclusion on souligne l'importance majeure de la législation nationale et internationale dans le but de consolider les valeurs de droit dans le cadre de l'état et l'assurance du progrès de l'homme.

Integrarea în comunitatea europeană presupune nu numai ajustarea legislației naționale la actele normative internaționale, dar și asigurarea realizării lor în strictă concordanță cu normele de drept internațional.

Constituția Republicii Moldova în art. 4 stipulează că „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte” [1].

O normă similară se conține și în art. 20 al Constituției României în care se dispune că „Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte” [2].

În actele internaționale care vizează domeniul drepturilor omului se acordă o atenție sporită libertății individuale și siguranței persoanei.

Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948 în art. 3 stipulează că „Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale”. Iar art.9 precizează că „Nimeni nu poate fi arestat, deținut sau exilat în mod arbitrar” [10].

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice în art.9 dispune că: „1. Orice om are dreptul la libertate și la securitatea persoanei sale. Nimeni nu poate fi arestat sau deținut în mod arbitrar. Nimeni nu poate fi privat de libertatea sa decât pentru motive legale și în conformitate cu procedura prevăzută de lege.

2. Orice individ arestat va fi informat, în momentul arestării sale, despre motivele acestei arestări și va fi înștiințat, în cel mai scurt timp, de orice învinuire care i se aduce.

3. Orice individ arestat sau deținut pentru comiterea unei infracțiuni penale va fi adus, în termenul cel mai scurt, în fața unui judecător sau a unei alte autorități împuternicite prin lege să exercite funcțiuni judiciare și va trebui să fie judecat într-un interval rezonabil sau să fie eliberat. Detențiunea persoanelor care urmează a fi trimise în judecată nu trebuie să constituie regula, dar punerea în libertate poate fi subordonată unor garanții asigurând înfățișarea lor la ședințele de judecată pentru toate celelalte acte de procedură și, dacă este cazul, pentru executarea hotărârii.

4. Oricine a fost privat de libertate prin arestare sau detențiune are dreptul de a introduce recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să hotărască neîntârziat asupra legalității detențiunii sale și să ordone liberarea sa, dacă detențiunea este ilegală.

5. Orice individ care a fost victima unei arestări sau detențiuni ilegale are drept la o reparație”.

În continuare, art.10 precizează că „orice persoană privată de libertate va fi tratată cu umanitate și cu respectarea demnității inerente persoanei umane” (alin.1). În continuare alin.2 afirmă că cei aflați în prevenție vor fi, în afară de circumstanțe excepționale, separați de condamnați și vor fi supuși unui regim distinct, potrivit condițiilor lor de persoane necondamnate. Iar tinerii aflați în prevenție vor fi separați de adulți și se va hotărî în legătură cu cazul lor cât mai repede cu putință actelor internaționale în domeniul drepturilor omului [11].

Prescripțiile normative menționate mai sus se regăsesc în art. 25 al Constituției Republicii Moldova, intitulat, – „Libertatea individuală și siguranța persoanei”, care stipulează:

„ (1) Libertatea individuală și siguranța persoanei sînt inviolabile.

(2) Percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege.

(3) Reținerea nu poate depăși 72 de ore.

(4) Arestarea se face în temeiul unui mandat, emis de judecător, pentru o durată de cel mult 30 de zile. Asupra legalității mandatului se poate depune recurs, în condițiile legii, în instanța judecătorească ierarhic superioară. Termenul arestării poate fi prelungit numai de către judecător sau de către instanța judecătorească, în condițiile legii, cel mult la cunoștință motivele reținerii sau ale arestării, iar învinuirea – în cel mai scurt termen; motivele reținerii și învinuirea se aduce la cunoștință numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu.

(6) Eliberarea celui reținut sau arestat este obligatorie dacă motivele reținerii sau arestării au dispărut” [1].

În art. 23 al Constituției României intitulat „Libertatea individuală” aceste stipulări au găsit o abordare și mai amplă.

Astfel, în acest articol este stipulat:

(1) „ Libertatea individuală și siguranța persoanei sînt inviolabile.

(2) Percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege.

(3) Reținerea nu poate depăși 24 de ore.

(4) Arestarea preventivă se dispune numai de judecător și numai în cursul procesului penal.

(5) În cursul urmăririi penale, arestarea preventivă se poate dispune pentru cel mult 30 de zile și se poate prelungi cu câte cel mult 30 de zile, fără ca durata să totală depășească un termen rezonabil, și nu mai mult de 180 de zile.

(6) În faza de judecată instanța este obligată, în condițiile legii să verifice periodic, și nu mai târziu de 60 de zile, legalitatea și temeinicia arestării preventive și să dispună, de îndată, punerea în libertate a inculpatului, dacă temeiurile care au determinat arestarea preventivă au încetat sau dacă instanța constată că nu există temeiuri noi care să justifice menținerea privațiunii de libertate.

(7) Încheierile instanței privind măsura arestării preventive sunt supuse căilor de atac prevăzute de lege.

(8) Celui reținut sau arestat i se aduce de îndată la cunoștință, în limba pe care o înțelege, motivele reținerii sau ale arestării, iar învinuirea, în cel mai scurt termen, învinuirea se aduce numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu.

(9) Punerea în libertate a celui reținut sau arestat este obligatorie, dacă motivele acestor măsuri au dispărut, precum și în alte situații prevăzute de lege.

(10) Persoana arestată preventiv are dreptul să ceară punerea în libertate provizorie, sub controlul judiciar sau pe cauțiune.

(11) Până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată.

(12) Nici o pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată decât în condițiile și în teameiul legii.

(13) Sancțiunea privativă de libertate nu poate fi decât de natură penală [2].

Trebuie de menționat că actele normative internaționale prescriu asigurarea libertății și siguranței persoanelor nu numai pentru persoanele adulte, dar și pentru minori.

Cel mai elocvent conținut în acest sens este Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea generală a O.N.U. la 20 noiembrie 1989 în art.40 dispune:

„1. Statele părți recunosc oricărui copil bănuț, acuzat sau dovedit că a comis o încălcare a legii penale dreptul la un tratament care să fie de natură să favorizeze simțul său de demnitate și a valorii personale, care să întărească respectul său pentru drepturile omului și libertățile fundamentale ale altora și care să țină seama de vârsta sa, ca și necesitatea de a facilita reintegrarea sa în societate, să-l facă să-și asume un rol constructiv în sânul acesteia.

2. În acest scop, și ținând seama de dispozițiile pertinente ale instrumentelor internaționale, statele părți vor veghea în special:

a) ca nici un copil să nu fie bănuț, acuzat sau declarat vinovat de o încălcare a legii penale datorită unor acțiuni sau omisiuni care nu erau interzise de către dreptul național sau internațional în momentul comiterii lor;

b) ca orice copil bănuț sau acuzat de o încălcare a legii penale să aibă cel puțin dreptul la garanțiile următoare:

- să fie prezumat nevinovat până ce vinovăția sa va fi stabilită legal;

- să fie informat în cel mai scurt termen și direct de acuzațiile care i se aduc sau, dacă este cazul, prin intermediul părinților săi sau reprezentanților legali și să bene-

ficizeze de o asistență juridică sau de orice altă asistență corespunzătoare pentru pregătirea și prezentarea apărării sale;

- cauza sa să fie examinată fără întârziere de către o autoritate sau o instanță judiciară competentă, independentă și imparțială după o procedură echitabilă conform prevederilor legii, în prezența avocatului său, și dacă acest lucru nu este considerat contrar interesului superior al copilului datorită în special vârstei și situației sale, în prezența părinților săi sau a reprezentanților legali;

- să nu fie constrâns să depună mărturie sau să mărturisească că este vinovat; să interogheze sau să facă să fie interogați martori ai acuzației și să obțină aducerea și interogarea martorilor în apărare în condiții de egalitate;

- dacă se dovedește că a încălcat legea penală, să poată face apel cu privire la decizie și la orice măsură luată în consecință în fața unei autorități sau a unei instanțe judiciare superioare competente, independente și imparțiale, conform legii;

vi. să fie asistat în mod gratuit de un interpret dacă nu înțelege sau nu vorbește limba utilizată;

- ca viața sa să fie în mod deplin respectată în toate fazele procedurii.

3. Statele părți se vor strădui să promoveze adoptarea de legi, de proceduri, crearea de autorități și instituții special concepute pentru copiii bănuiți, acuzați sau declarați că ar fi comis încălcări ale legii penale, și în special:

a) să stabilească o vârstă minimă sub care copiii vor fi prezumați că nu au discernământul de a încălca legea penală;

b) să ia măsuri, de fiecare dată când este posibil și de dorit, pentru a trata acești copii fără a recurge la procedura judiciară, fiind totuși înțeles că drepturile omului și garanțiile legale trebuie respectate în mod deplin.

4. Va fi prevăzută o întregă gamă de dispoziții referitoare în special la îngrijire, orientare și supraveghere, la îndrumare, probare, plasament familial, programe de educație generală și profesională și la soluții, altele decât cele instituționale, pentru a asigura copiilor un tratament în interesul bunăstării lor și proporțional cu situația lor și cu infracțiunea” [12].

În aceeași ordine de idei, a protejării copiilor împotriva arestărilor abuzive și a reținerii ilegale pot fi menționate și alte acte normative internaționale importante și anume: Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile – principiile de la Riyagh, Regulile Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate și Ansamblul de reguli minime ale Organizației Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).

Astfel, în art.1 din Anexă la Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile – principiile de la Riyagh se prevede că: „Prevenirea delincvenței juvenile este parte esențială a prevenirii criminalității în societate. Prin implicarea în activități legale cu utilitate socială și prin adoptarea unei orientări umaniste față de societate și a unei concepții similare asupra vieții, tinerii pot să își însușească o atitudine necriminogenă” [13].

Regulile Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate în art.1 din Anexă dispune următoarele: „Sistemul justiției juvenile va sprijini drepturile și siguranța și va promova bunăstarea fizică și mintală a minorilor. Încarcerarea va fi folosită ca un ultim mijloc.” Iar art.2 precizează că: „Minorii vor fi privați de libertate

te conform setului de principii și proceduri din aceste reguli, din Standardele de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru administrarea justiției juvenile (Regulile de la Beijing). Privarea de libertate a unui minor va fi o dispoziție de ultim resort și pentru o perioadă minimă necesară și va fi limitată la cazuri excepționale. Mărimea sancțiunii va fi determinată de autoritățile judiciare, fără a exclude posibilitatea eliberării înainte de termen” [14].

Ansamblul de reguli minime ale Organizației Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing) prevăd că „justiția pentru minori face parte integrantă din procesul de dezvoltare națională a fiecărei țări, în cadrul general de justiție socială pentru toți tinerii, contribuind astfel, în același timp, la protecția tinerilor și la menținerea ordinii și păcii în societate” (pct.1.4) [15].

Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante”, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1984, în art.11 dispune că „fiecare stat parte va exercita o supraveghere sistematică asupra regulilor, instrucțiunilor, metodelor și practicilor interogatoriului și asupra dispozițiilor privind paza și tratamentul persoanelor reținute, arestate sau încarcerate sub orice formă, pe oricare teritoriu aflat sub jurisdicția sa, în scopul de a evita orice caz de tortură” [16].

Libertatea individuală și siguranța persoanei pe continentul european este asigurat prin prevederile Convenției pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950 și a articolelor 1 – 3 ale Protocolului nr. 4 la Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, care recunoaște anumite drepturi și libertăți, altele decât cele care figurează deja în Convenție și în Primul Protocol adițional la Convenție.

Astfel, art.5 din Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale prevede: „1. Orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță. Nimeni nu poate fi privat de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și în conformitate cu metodele prescrise de lege:

- a) dacă este deținut legal în urma condamnării de către un tribunal competent;
- b) dacă a fost obiectul unei arestări sau al unei dețineri legale pentru nesupunere la o hotărâre nepronunțată, conform legii, de către un tribunal ori în vederea garantării executării unei obligații prevăzute de lege;
- c) dacă persoana a fost arestată și deținută în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a o bănui că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice de a crede în necesitatea de a o împiedica să săvârșescă o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia;
- d) dacă este vorba de deținerea legală a unui minor, ce are ca scop supravegherea educațională a sa sau deținerea legală până la aducerea sa în fața autorităților competente;
- e) dacă este vorba despre deținerea legală a unei persoane pentru a preveni răspândirea bolilor contagioase, a unui alienat, alcoolic sau dependent de droguri sau a unui vagabond;
- f) dacă este vorba despre arestarea sau deținerea legală a unei persoane pentru a împiedica pătrunderea ilegală pe teritoriu, sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare sau extrădare.

2. Orice persoană arestată trebuie să fie informată, în termenul cel mai scurt și într-o limbă pe care o înțelege, despre motivele arestării sale și despre orice acuzații împotriva ei.

3. Orice persoană arestată sau deținută, în condițiile prevăzute de paragraful 1.c. din acest Articol, trebuie să fie adusă de îndată în fața unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare și are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil, sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanții care să asigure prezentarea celui interesat la judecată.

4. Orice persoană privată de libertatea sa prin arestare sau deținere are dreptul să înainteze un recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să se statueze în cel mai scurt timp asupra legalității deținerii sale și să dispună eliberarea sa dacă deținerea este ilegală.

5. Orice persoană care este victima unei arestări sau a unei dețineri în condiții contrare dispozițiilor acestui Articol are dreptul la despăgubiri” [17].

Protocolul nr.4 la Convenție prevede în articolele sale, asigurarea libertății individuale și a siguranței persoanei. Astfel, în art.1 se prevede că nimeni nu poate fi privat de libertatea sa pentru singurul motiv că nu este în măsură să execute o obligație contractuală. Articolul 2 alin.(1) reglementează dreptul oricărei persoane, aflate legal pe teritoriul aceluia stat de a se deplasa și de a-și alege locul de reședință. De asemenea, orice persoană este liberă să părăsească orice țară, inclusiv pe a sa (alin. (2)). Exercițiul acestor drepturi nu poate face obiectul altor restricții decât a celor prevăzute de lege, constituind măsuri necesare într-o societate democratică pentru interesele securității naționale și siguranței publice, pentru menținerea ordinii publice, prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății și a moralei, sau pentru protecția drepturilor și libertății altora (alin. (3)) [18].

Libertatea și siguranța individuală în contextul actelor internaționale și naționale indicate mai sus au fost dezvoltate și detaliate în alte legi.

Astfel, Legea cu privire la Procuratură nr.118-XV din 14.03.2003 în art.4 lit. e) prevede că una din competențele procuraturii este de a exercita controlul asupra legalității aflării persoanelor în instituțiile de reținere și detențiune preventivă, în alte instituții de executare a pedepselor [5].

Legea cu privire la poliție nr.416-XII din 18.12.90 în art.13 reglementează drepturile poliției la exercitarea atribuțiilor de funcție prin prisma respectării legislației în ceea ce privește onorarea drepturilor omului [6].

Legea cu privire la expertiza judiciară nr. 1086-XIV din 23.06.2000 în art.24 reglementează situația liberului consimțământ cât și constrângerea la efectuarea expertizei.

Astfel, examinarea persoanei în viața este efectuată doar cu liberul ei consimțământ, cu excepția cazurilor când efectuarea expertizei este obligatorie conform legislației de procedura [7].

Legea cu privire la avocatură nr.1260-XV din 19.07.2002 de asemenea reglementează drepturile avocatului:

„ (3) La acordarea asistenței juridice unei persoane reținute, deținute în stare de arest sau condamnate, avocatului i se asigură, la orice etapă a procesului

penal sau administrativ, condițiile necesare pentru întrevederi și consultații, cu respectarea confidențialității, fără a limita durata și numărul întrevederilor și consultațiilor.

(4) persoanele cu funcții de răspundere ale organelor abilitate cu supravegherea persoanelor reținute, deținute în stare de arest sau condamnate sunt obligate să permită accesul liber al avocatului la aceste persoane în temeiul contractului de acordare a asistenței juridice” [8].

Libertatea individuală și siguranța persoanelor este garantată nu numai pentru cetățenii Republicii Moldova, dar și pentru cetățenii străini și apatrizi.

În acest sens, Legea cu privire la statutul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor în Republica Moldova, nr.275-XIII din 10.11.1994 în art.17 (1) dispune că: „Cetățenilor străini și apatrizilor li se garantează inviolabilitatea persoanei și locuinței, în conformitate cu legislația în vigoare. Ei au dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente, altor autorități publice împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele lor legitime” [9].

Dar cele mai esențiale și detaliate stipulări în ceea ce privește libertatea și siguranța individuală sunt stipulate în Codul de procedură penală al Republicii Moldova, României.

Acestea, de exemplu, se regăsesc în articolele 7 – 28 ale Codului de procedură penală al Republicii Moldova în care sunt consfințite principiile fundamentale ale procesului penal.

În special, Codul de procedură penală al Republicii Moldova în art.11 reglementează inviolabilitatea persoanei, și anume:

„(1) Libertatea individuală și siguranța persoanei sînt inviolabile.

(2) Nimeni nu poate fi reținut și arestat decât în cazurile și în modul stabilit de prezentul cod.

(3) Privarea de libertate, arestarea, internarea forțată a persoanei într-o instituție medicală sau trimiterea ei într-o instituție educațională specială se permit numai în baza unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești motivate.

(4) Reținerea persoanei până la emiterea mandatului de arestare nu poate depăși 72 de ore.

(5) Persoanei reținute sau arestate i se aduc imediat la cunoștință drepturile sale și motivele reținerii sau arestării, circumstanțele faptei, precum și încadrarea juridică a acțiunii de săvârșirea căreia ea este bănuită sau învinuită, în limba pe care o înțelege, în prezența unui apărător ales sau numit din oficiu.

(6) Organul de urmărire penală sau instanța judecătorească este obligată să elibereze imediat orice persoană deținută ilegal sau dacă temeiurile reținerii ori arestării au decăzut.

(7) Percheziția, examinarea corporală, precum și alte acțiuni procesuale care aduc atingere inviolabilității persoanei, pot fi efectuate fără consimțământul persoanei sau al reprezentantului ei legal numai în condițiile prezentului cod.

(8) Orice persoană reținută sau arestată trebuie tratată cu respectarea demnității umane.

(9) În timpul desfășurării procesului penal, nimeni nu poate fi maltratată fizic sau psihic și sînt interzise orice acțiuni și metode care creează pericol pentru viața și sănătatea omului, chiar și cu acordul acestuia, precum și pentru mediul înconjurător. Persoana reținută, arestată preventiv nu poate fi supusă violenței, amenințărilor sau unor metode care ar afecta capacitatea ei de a lua decizii și de a-și exprima opiniile [3].

La fel și Codul de procedură penală al României în articolele 1 – 8 stabilește regulile de bază ale procesului penal care au drept scop asigurarea libertății și siguranței individuale în cadrul activității judiciare penale. Aceste stipulări se regăsesc și în alte articole ale Codului de procedură penală al României [4].

Prevederi privind asigurarea libertății și siguranței individuale se conțin și în alte acte normative – în Codul penal, Codul civil ș.a.

Concluzionând cele expuse, putem afirma cu certitudine, că integrarea în comunitatea europeană, mondială dezvoltată și democratică este indisolubil legată de asigurarea reală a libertății individuale și securității persoanei care după cum ne-am convins are o fundamentare juridică nu numai în legislația internațională, dar și în legislația națională.

Bibliografia

I. Acte normative naționale

1. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29.07. 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994.
2. Constituția României adoptată la 21.11.1991 //Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. din 21.11.1991, cu modificările ulterioare publicate în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29.10.2003.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.104-110/447 din 07.06.2003.
4. Codul de procedură penală al României // Buletinul Oficial nr. 145 – 146 din 12.11.1968 cu modificările și republicările ulterioare... – Monitorul oficial al României nr. 748 din 26.10.2003.
5. Legea cu privire la Procuratură nr.118-XV din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.73-75 din 18.04.2003.
6. Legea cu privire la poliție nr.416-XII din 18.12.90 // Veștile nr.12/321, 1990.
7. Legea cu privire la expertiza judiciară nr. 1086-XIV din 23.06.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.144-145 din 16.11.2000.
8. Legea cu privire la avocatură nr.1260-XV din 19.07.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.126-127 din 12.09.2002.
9. Legea cu privire la statutul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor în Republica Moldova, nr.275-XIII din 10.11.1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.20 din 29.12.1994.

II. Acte normative internaționale

10. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948.
11. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat la 16 decembrie 1966.

12. Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea generală a O.N.U. la 20 noiembrie 1989.
13. Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile – principiile de la Riyagh, adoptate prin Rezoluția 45/112 din 14 decembrie 1990.
14. Regulile Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate, Rezoluția 45/113 adoptată la Adunarea Generală a ONU la 14 decembrie 1990.
15. Ansamblul de reguli minime ale Organizației Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), aprobat prin rezoluția nr.40/33 din 29.11.95 la Sesiunea 96 a Plenarei Asambleei Generale a O.N.U.
16. Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1984.
17. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950.
18. Protocolul nr. 4 la Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale.

Prezentat la 01.09.2006

LEGEA APLICABILĂ CONTRACTELOR COMERCIALE INTERNAȚIONALE – NOȚIUNE, FUNDAMENT ȘI IMPORTANȚĂ

Liliana ROTARU-MASLO, doctor în drept, IRIM

Recenzent:

Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept

The final part of the international commercial contracts always raise the problem of the knowledge of the law system which will lead respective contracts. This problem is due to the fact that legal reports through which realize the international trade, by their nature, structure and their aim, have the international character. By the existence of the alien status elements put “in the conflict” more law system, which claim to be competent to govern, entirely or partially, these legal reports. The laws according to the international commercial contracts bring forefront the problem of determination the competent laws to solve the conflict.

That’s why, the signatories, with a view to avoid the conflict of laws, they are freely to establish with one accord of the applicable law. With that end in view, still from the moment of the settlement of the contract, the signatories must take into account both the laws stipulations of their country (namely the laws of the country which each of the signatories are linked trough the citizenship or residence) and the laws stipulations of the other third countries. It can be the country law within achieve the will agreement or the juristic fact, because as a rule, the respective fact will be valid and it will have the influence in the third country, if only it is concluded respecting the stipulations of these laws. Regarding the consequences of the juristic fact- namely the rights and the commitments that will resort to this – they are determined, generally by the signatories, on the basis of the will autonomy principle. If the signatories didn’t make such choice (election juris), these consequences will be led by the law contracts (lex contractus), that can be the law country by which it is concluded the fact (lex loci actus) or the law country that follows to be carried out (lex loci executionis or lex loci solutionis).

§1. *Lex contractus*. Noțiuni generale

Încheierea contractelor comerciale internaționale întotdeauna ridică problema cunoașterii sistemului de drept care va cârmui contractele respective. Această problemă se datorează faptului că raporturile juridice prin care se realizează comerțul internațional, prin însăși natura, structura și scopul lor, au caracter internațional. Prin existența elementelor de extraneitate se pun „în conflict” mai multe sisteme de drept, care se pretind competente a governa, în totalitate sau în parte, aceste raporturi juridice. Legile cu privire la contractele comerciale internaționale aduc în prim plan problema determinării legii competente să soluționeze litigiul.

De aceea, părțile, în scopul evitării conflictului de legi sunt libere să stabilească de comun acord legea aplicabilă. În acest scop, încă din momentul încheierii contractului, părțile trebuie să aibă în vedere nu numai prevederile legii țării lor (adică legile țărilor cu care fiecare dintre părți e legată prin cetățenie sau domiciliu), ci și prevederile legilor altor țări terțe. Aceasta poate fi legea țării în care se realizează

acordul de voință sau actul juridic, fiindcă, de regulă, actul respectiv va fi valabil și își va putea produce efectele chiar și într-o țară terță, numai dacă este încheiat cu respectarea prevederilor acestor legi. În privința efectelor unui act juridic – adică a drepturilor și obligațiilor ce vor decurge din acesta – ele sunt determinate, în general de către părțile contractante, în baza principiului autonomiei de voință. Însă dacă părțile nu au făcut o atare alegere (*electio juris*), aceste efecte vor fi guvernate de legea contractului (*lex contractus*), care poate fi legea țării în care se încheie actul (*lex loci actus*) sau legea țării în care acesta urmează să se execute (*lex loci executionis* ori *lex loci solutionis*) etc.

Astfel, putem afirma că *lex contractus* este, așadar, legea competentă să reglementeze majoritatea problemelor privind condițiile de fond și efectele contractului. Cu alte cuvinte, *lex contractus* se referă la un ansamblu de operații juridice, adică la forma, efectele, executarea și stingerea obligațiilor contractuale.

La momentul realizării efectelor raportului juridic, probleme se ivesc numai în cazul în care părțile nu execută, de bună voie, obligațiile contractuale și urmează să fie sesizată instanța judecătorească sau de arbitraj. În acest caz se pune problema determinării competenței judecătorești și, respectiv, a determinării țării ale cărei instanțe vor fi chemate, potrivit normelor de drept internațional privat, să judece litigiul ivit cu privire la realizarea efectelor raportului juridic dintre părți (de pildă, executarea unui contract). Acest fapt are o deosebită importanță deoarece, uneori, soluționarea litigiului depinde în mare măsură de instanța sesizată [1, p.146]. În sfârșit, se iscă problema recunoașterii efectelor unei hotărâri judecătorești data de către instanța unei țări în afara teritoriului acestei țări. Spre exemplu, dacă instanța, pentru a soluționa litigiul, nu a luat în considerare prevederile unei legi străine care era competentă în soluționarea litigiului potrivit normelor de drept internațional privat, hotărârea, astfel pronunțată, nu va produce efecte în altă țară.

Acestea sunt considerentele din care este necesar să se cunoască care este dreptul aplicabil unui contract (*lex causae* sau *lex contractus*). Așadar, determinarea dreptului aplicabil contractului se poate face în două moduri: subiectiv, adică prin voința părților contractante, și obiectiv, adică după criterii obiective de localizare a contractului în spațiul unui sistem de drept [2, p.306-314].

§2. *Lex voluntatis*. Noțiune și importanța ei

Lex voluntatis este determinarea legii aplicabile contractului de comerț internațional prin acordul părților. Această modalitate se mai numește și „alegerea dreptului”, deoarece părțile contractante, în prezența mai multor legi „în conflict” aplicabile contractului lor, „aleg” un sistem de drept pe care îl consideră mai convenabil spre a governa totalitatea raporturilor lor juridice (*electio juris* sau *law shopping*), respectiv formarea, efectele, executarea și stingerea obligațiilor contractuale. Prin folosirea clauzei *electio juris*, părțile evită incertitudinile pe care le provoacă un conflict de legi datorat caracterului internațional al contractului [3, p.207]. Așadar, o relație de comerț internațional este reglementată de legea aleasă de către părțile contractante, iar când această alegere lipsește, se aplică norma conflictuală ce desemnează soluți-

onarea conflictului de legi. Aceste principii au fost constatate de către jurisprudență cu mult înainte de a fi consacrate în diferite convenții internaționale, precum sunt: Convenția de la Viena, 1980, asupra contractelor de vânzare internațională de mărfuri; Convenția de la Roma, 1980, privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale; Convenția de la Haga, 1955, asupra legii aplicabile vânzării cu caracter internațional de bunuri mobile corporale; Convenția de la Haga, 1986, privind legea aplicabilă contractelor de vânzare internațională de mărfuri.

Exprimarea voinței părților cu privire la alegerea dreptului aplicabil are drept scop evitarea unui conflict de legi, soluționându-l anticipat. De aceea voința părților, astfel exprimată, îndeplinește funcția unei norme conflictuale, denumită *lex voluntatis* [4]. Această posibilitate acordată părților de a-și „alege” dreptul aplicabil este, în principiu, recunoscută în mod tradițional și constant de aproape toate sistemele de drept, chiar dacă în privința determinării domeniului [1, p.147] ei de aplicare există divergențe [5, p.39].

Spre deosebire de alte norme conflictuale, *lex voluntatis* arată numai că părțile sunt libere să aleagă *lex contractus*, dar nu trimite direct la normele juridice aplicabile. În consecință, pentru a stabili care este *lex contractus*, este necesar ca *lex voluntatis* să fie îmbinată cu manifestarea de voință a părților.

Pentru stabilirea legii contractului, **dreptul internațional privat al Republicii Moldova** se conduce după principiul potrivit căruia, părțile au dreptul să-și aleagă legea aplicabilă contractului cu element internațional.

În acest sens, art.1610 alin.(1) din Codul civil al Republicii Moldova[6] dispune că contractul este guvernat de legea aleasă prin consens de părți. În continuare alin.2 al aceluiași articol precizează că „părțile contractului pot stabili legea aplicabilă atât întregului contract, cât și unor anumite părți ale lui”. Iar alineatul (3) din același articol, arată ca alegerea legii aplicabile contractului trebuie să fie expresă ori să rezulte neîndoielnic din cuprinsul acestuia sau din alte împrejurări. Înțelegerea privind alegerea legii aplicabile contractului poate fi modificată prin acordul părților în orice moment, atât la încheierea lui, cât și în orice alt moment ulterior. Părțile contractului sunt în drept să convină oricând asupra modificării legii aplicabile. Modificarea acordului asupra legii aplicabile, convenită ulterior datei încheierii contractului, are efect retroactiv, fără să aducă atingere validității formei contractului sau drepturilor dobândite de către terți în legătură cu acest contract.

Principiul *lex voluntatis* are caracter tradițional în dreptul internațional privat al țării noastre și se aplică în mod constant în practica Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova. Astfel, art.27 din Regulamentul Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova, prevede: „Tribunalul arbitral va soluționa litigiul în baza dreptului material determinat de către Părți ca cel fiind aplicabil fondului litigiului. În cazul când o asemenea înțelegere lipsește, va fi aplicat dreptul material determinat în conformitate cu normele conflictuale pe care tribunalul le va considera corespunzătoare pentru soluționarea cauzei. Decizia despre dreptul aplicabil trebuie luată în conformitate cu circumstanțele derulării raportului juridic litigios și să țină cont de cutumele și uzanțele comerciale și de practica arbitrală internațională în domeniu [7].”

Principiul *lex voluntatis* prezintă avantajul de a ține seama de exigențele comerțului internațional, deoarece permite părților să adapteze contractul la condițiile juridice variate ale diferitelor piețe străine, în sfârșit, acest principiu, fiind comun majorității sistemelor de drept internațional privat, contribuie la uniformitatea soluției conflictuale în materia actelor juridice, în mod obișnuit părțile își aleg legea aplicabilă prin inserarea unei clauze în contractul lor.

2.1. Limitele libertății de voință ale părților în contractele cu element de extraneitate

Posibilitatea de alegere a legii aplicabile poate fi limitată numai la legile cu care raportul juridic prezintă legătură sau poate fi nelimitată, părțile putând alege o lege care să le fie aplicabilă chiar dacă nu are nici o legătură cu raportul lor juridic. În dreptul comparat, principiul autonomiei de voință este cunoscut sub ambele aspecte.

Problema dacă principiul autonomiei de voință cunoaște sau nu restricții a fost ridicată și în literatura juridică. Părerile doctrinarilor în acest sens s-au împărțit. Unii din ei susțineau că posibilitatea părților de alegere este limitată la sistemele juridice care se găsesc în conflict, că este fără interes să se ceară aplicarea unui drept cu totul străin părților contractante. Alții afirmă că nu e necesară o legătură substanțială între lege și contractul încheiat, argumentând faptul că părțile ar putea alege un anumit drept aplicabil contractului, fie și numai pentru considerația că ele cunosc bine dispozițiile aceluși drept și, în felul acesta, au clar în mintea lor fiecare la ce se obligă și la ce se expune, ce garanții juridice pot avea pentru operația încheiată. Cunoașterea de la început a pozițiilor juridice pe care părțile se situează contribuie la securitatea raporturilor contractuale de comerț exterior. De aceea, voința părților poate fi avută în vedere mai mult în relațiile de comerț exterior, decât în alte domenii, cum ar fi relațiile interne. Art.1610 alin.(1) din Codul civil al Republicii Moldova, se referă la legea aleasă prin consens de părți, fără a se pune vreo condiție în aceasta privință. Drept urmare, pare să rezulte că voința părților nu ar fi limitată în alegerea legii aplicabile.

Dar, cu ocazia încheierii contractului, părțile se pot referi la o lege străină și cu alt scop, și anume numai pentru a preciza în acest mod conținutul contractului lor [8, p.384-386]. Adică, în loc ca părțile să copieze prevederile unei legi străine, transcriindu-le în contractul lor, ele fac în contextul contractului o simplă referire la legea străină, din care să rezulte că ele convin ca întregul lor contract sau numai anumite elemente ale contractului să fie reglementate așa cum sunt acestea reglementate în legea la care se referă.

Concluzia (și regula) principală în această privință este că, acționând în modul acesta, părțile nu fac o „alegere” cu privire la legea aplicabilă contractului lor. Ele nu „aleg” nici o lege și nici un sistem de drept care să se aplice contractului cu acest titlu, ci numai desemnează pe această cale de referire sau trimitere, prevederile sau numai unele din prevederile legii străine respective [9]. În consecință, legea străină la care se referă părțile nu îndeplinește funcția de „lege” aleasă de către părți spre a guverna contractul lor. Ea nu este menită să devină dreptul material aplicabil, adică *lex contractus* în privința contractului lor, ci doar prevederile ei sunt „transformate” în clauze contractuale cu toate consecințele ce decurg de aici.

Ținând seama de cele expuse, rezultă că părțile contractante se pot referi la o lege străină în două moduri, și anume: fie printr-un *pactum de lege utenda*, al cărei scop este ca legea străină respectivă să devină dreptul material aplicabil contractului lor (*lex contractus* sau *lex causae*) fie prin recepția contractuală (în contract) a legii străine cu scopul ca prevederile legii străine respective să servească numai pentru determinarea conținutului contractului, ele însele devenind astfel clauze ale contractului în care au fost încorporate [10, p.86].

Contractul nu ar putea fi supus mai multor legi aparținând unor țări diferite, deoarece el formează o unitate economică și juridică ce urmează a fi guvernată de o singură lege. Deși fragmentarea contractului nu este admisă (depesage sau splitting-up), totuși, se pot ivi cazuri în care considerații de ordin economic și juridic reclamă supunerea contractului mai multor legi [3, p.211]. În acest sens sunt și prevederile alin.(2) art.1610 Cod civil care ne spune că părțile pot stabili legea aplicabilă atât întregului contract, cât și unor anumite părți ale lui. Prin urmare, dreptul recunoscut părților de a purcede la multiplicarea regimului juridic al contractului nu poate fi la libera discreție a părților, ci trebuie să se facă astfel încât să se obțină o soluție logică.

Odată ce părțile, prin acordul lor comun, au determinat *lex contractus*, modificările ulterioare ale acestei legi nu vor fi reflectate în contract. Practica arbitrală, în baza principiului *tempus regit actum*, susține aceeași soluție, „înghețând” legea aplicabilă la data încheierii contractului [11, p.90].

După cum am menționat mai sus, contractul este guvernat de legea aleasă de către părți. Această alegerea trebuie să fie expresă sau să rezulte cert din dispozițiile contractului sau din circumstanțele cauzei.

Dar dreptul părților de a alege legea aplicabilă contractului nu este absolut, făcându-se unele derogări în ceea ce privește aplicarea legii străine:

a) nu se va aplica legea străină aleasă de părți ca *lex contractus* în cazul când toate celelalte elemente ale situației sunt localizate în momentul alegerii într-o singură țară, dacă ea (legea străină) contravine dispozițiilor imperative ale legislației acestei țări (Convenția de la Roma art.3, § 3). Această regulă în doctrină poartă denumirea de „excepția ordinii publice”;

b) în contractele încheiate de consumatori legea aleasă nu poate avea ca efect lipsirea consumatorului de protecția pe care îi o asigură dispozițiile imperative ale legii țării sale de reședință (art.5, § 2);

c) în contractele individuale de muncă legea aleasă nu se va aplica dacă ea îl lipsește pe salariat de protecția pe care îi o asigură dispozițiile imperative ale legii care s-ar aplica în mod obișnuit (art.6, § 1);

d) dispozițiile legii aplicabile contractului nu se vor aplica dacă ele sunt evident incompatibile cu ordinea publică a judecătorului ce examinează cauza, adică cu prescripțiile imperative ale legii forului (art.16).

În măsura în care legea aplicabilă contractului nu a fost aleasă prin acordul părților, contractul este guvernat de legea țării cu care el prezintă legătura cea mai strânsă (art.4, § 1). În principiu se prezumează că contractul prezintă legătura cea mai strânsă cu țara unde partea contractului ce trebuie să execute prestația caracteristică își are în momentul încheierii contractului reședința sa obișnuită sau sediul social (art.4, § 2).

Convenția de la Roma nu explică noțiunea de „prestație caracteristică”; conținutul acestei noțiuni îl deducem din jurisprudență, doctrină și unele legi naționale [12, p.102].

În același sens sunt și prevederile art.1611 alin.(1) Cod civil al Republicii Moldova care ne spune că în lipsa unui consens între părți asupra legii aplicabile contractului se aplică legea statului cu care contractul are cele mai strânse legături. Se consideră că aceste legături există cu legea statului în care debitorul prestației, la momentul încheierii contractului, își are domiciliul, reședința sau este înregistrat în calitate de persoană juridică.

Prezumția evocată este înlăturată atunci când prestația caracteristică nu poate fi determinată și când din totalitatea circumstanțelor rezultă că contractul prezintă legături mai strânse cu o altă țară (art.4, § 5 al Convenției de la Roma din 1980 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale).

§3. Determinarea legii contractului în cazul în care părțile nu au ales legea aplicabilă contractului

3.1 Legea statului cu care contractul are legăturile cele mai strânse

Determinarea legii aplicabile contractului de comerț internațional de către organul de jurisdicție, se justifică numai în lipsa unei desemnări valabil convenite de părți sau impuse prin norme cu caracter imperativ. Astfel, organele de jurisdicție din Republica Moldova folosesc, în principiu, pentru identificarea *lex contractus*, în absența unei desemnări convenite expres implicit de către părți mai multe opțiuni oferite de prevederile art.1611 Cod civil al Republicii Moldova și care dispune că în lipsa unui consens între părți asupra legii aplicabile contractului, se va aplica legea statului cu care contractul prezintă cele mai strânse legături, cu specificările făcute mai sus.

În continuare alin.2 al aceluiași articol precizează, că în lipsa unui consens între părți asupra legii aplicabile contractului, prin derogare de la prevederile alin.(1) se vor aplica următoarele prevederi:

a) contractului al cărui obiect este un bun imobil, precum și contractului de administrare fiduciară a bunului, se aplică legea statului pe al cărui teritoriu se află bunul;

b) contractului de antrepriză în construcție și contractului de antrepriză pentru efectuarea lucrărilor de proiectare și cercetare se aplică legea statului în care se creează rezultatele prevăzute în contract;

c) contractului de societate civilă se aplică legea statului pe al cărui teritoriu se desfășoară această activitate;

d) contractului încheiat la licitație sau pe bază de concurs se aplică legea statului pe al cărui teritoriu se desfășoară licitația sau concursul.

Totuși, se consideră că această normă cu caracter general în materie contractuală îmbracă forma unei prezumții cu caracter relativ, deoarece partea interesată are dreptul să facă dovada că din împrejurări rezultă că există legături mai strânse ale contractului cu legea altui stat decât cel al domiciliului sau sediului debitorului prestației

caracteristice [13, p.55], cum ar fi, de exemplu locul de executare a prestației, domiciliul ori naționalitatea comună a părților, obiectul contractului, conținutul contractului (de exemplu, folosirea unor termeni cunoscuți numai de una din legile aflate în conflict) etc.

3.2. Principiul *lex loci contractus*

Este posibil ca părțile contractului să nu-și exprimi voința în privința legii aplicabile acestuia și să nu poată fi localizat prin prestația caracteristică, în asemenea situație urmează să se determine legea contractului după alte criterii.

În determinarea momentului și locului încheierii contractului interesează dacă părțile sunt prezente sau absente (încheierea contractului prin corespondență) ori contractul se încheie prin telefon.

Locul încheierii contractului între persoane prezente este localitatea unde se găsesc acestea când încheie contractul. La contractele încheiate prin telefon, locul încheierii este acela unde se află ofertantul. Locul încheierii contractului între absenți se determină în raport de sistemul privind momentul încheierii contractului. Dreptul comparat cunoaște patru teorii pentru determinarea momentului încheierii contractului și anume: sistemul emisiunii sau declarațiunii de voință; sistemul expedierii sau transmisiei declarației; sistemul recepției; sistemul informației.

Principiul *lex loci contractus* își găsește aplicare atât în cazul în care locul încheierii contractului și locul executării acestuia se găsesc pe teritoriul aceluiași stat, cât și în cazul în care locul încheierii și locul executării contractului sunt în țări diferite, locul încheierii având întâietate față de locul executării. Locul încheierii contractului se bucură de prioritate, deci, față de alte criterii. Legea locului încheierii contractului prezintă unele avantaje: a) poate fi mai ușor cunoscută de părțile contractante și de terțele persoane; b) legea aplicabilă este unică, spre deosebire de situația în care legea se determină după locul executării, când în condițiile contractelor sinalagmatice, fiecare obligație se execută în altă țară și deci ar urma să se aplice două legi adeseori fundamental diferite; c) se poate presupune că este corespunzătoare voinței părților, dacă din împrejurările cauzei nu rezultă altfel.

Locul încheierii contractului nu este indicat în determinarea legii aplicabile, în cazurile în care are o legătură întâmplătoare cu interesele părților. Astfel ar fi cazul în care părțile se întâlnesc și tratează operația comercială cu prilejul unui târg internațional, într-o țară terță sau în cazul încheierii contractului în timpul unei călătorii turistice internaționale, fără a se putea localiza țara în care s-a încheiat. Pe de altă parte, există unele dificultăți în determinarea locului încheierii contractului, când acesta se încheie prin corespondență. Rezultă că locul încheierii contractului, deci și legea acestuia, depinde de sistemul adoptat la încheierea contractului prin corespondență.

În Republica Moldova, aplicabilă contractelor încheiate între absenți este sistemul recepției în condițiile conținutului art.699 Cod civil al Republicii Moldova, care dispune următoarele:

„(1) Contractul se consideră încheiat în momentul primirii acceptului de către ofertant.

(2) Dacă în contract nu este indicat locul încheierii, el se consideră încheiat la domiciliul sau la sediul ofertantului.”

3.3. Principiul *lex loci solutionis*

Legea contractului ar putea fi determinată după locul executării (*lex loci executionis*). În cazurile în care există alte puncte de legătură mai semnificative decât locul încheierii, instanțele de judecată nu ezită să considere legea contractului ca fiind aceea a locului unde se execută. Criteriul locului executării poate fi folosit fie singur, fie împreună cu alte criterii.

Aplicarea legii locului executării nu este indicată în unele situații. Astfel, care este locul executării în cazul obligației de a nu face? Tot astfel dificultăți în determinarea locului executării contractului există în cazul în care livrarea mărfurilor se face în străinătate și deci interesează de a ști dacă acesta este locul expedierii (într-o țară) ori cel al livrării (în altă țară), în unele situații, una din părți are dreptul, potrivit contractului încheiat, să indice locul executării, ulterior datei încheierii, în astfel de situații, cum se poate încheia contractul dacă la data încheierii nu se cunoaște legea executării?

Prin interpretarea dispozițiilor alineatului (2) art. 1611 Cod civil, dacă oferta de contractare este făcută de partea care va executa prestația caracteristică, în cazul contractului încheiat între persoane care nu sunt prezente, locul executării coincide cu locul încheierii contractului între absenți, în acest caz legea locului executării are legăturile cele mai strânse cu contractul, adică legăturile mai semnificative cu acesta. Tot astfel, în cazul vânzării imobiliare, dacă nu s-a ales legea aplicabilă, aceasta este supusă legii statului în care vânzătorul are la data încheierii contractului, domiciliul sau în lipsă, reședința ori fondul de comerț sau sediul social.

În ambele situații însă, legea nu se aplică cu titlu de lege a locului executării contractului, ci cu titlul de lege a locului încheierii lui, respectiv legea statului debitorului prestației caracteristice.

Legea locului executării ar putea să fie aleasă de părți, caz în care se aplică în calitate de *lex voluntatis*.

Referințe bibliografice

1. Popescu Tudor R. Drept internațional privat – București, 1994. Fiecare judecător sau arbitru poate avea o părere proprie în privința interpretării clauzelor unui contract, ca și a legilor care-l guvernează. Cu atât mai mult interpretarea poate să difere de la instanțele unei țări (aparținând unui anumit sistem juridic) la cele ale altei țări.
2. Filipescu Ion P. Drept internațional privat. – București: Academia Romană, 1991
3. Băieșu Victor, Căpățină Ion. Drept internațional privat. Note de curs. – Chișinău, 2000
4. Gialdino.Curti A. La volonté des partie en droit international privé, în « Recueil des Court », V.III, Haga, 1972, p.112-117
5. Deleanu Sergiu. Contractul de comerț internațional – București: Editura Lumina Lex, 1996. În alte țări, precum Mexicul, Algeria, Venezuela, Brazilia, Argentina sau Paraguay, principiul autonomiei de voință nu joacă însă nici un rol.
6. Cod civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.82-86 din 22 iunie 2002. A fost pus în aplicare prin Legea

- nr.1125 – XV din 13 iunie 2002. Conform Legii nr.1565-XV Codul civil a intrat în vigoare la data punerii în aplicare a Codului de procedură civilă a Republicii Moldova.
7. În acest sens sunt și prevederile art.7 a Legii Republicii Moldova cu privire la judecata arbitrală (arbitraj) nr.129-XIII din 31.05.94 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.2 din 25.08.1994. De asemenea, țara noastră a ratificat unele convenții internaționale care prevăd posibilitatea pentru părțile contractante de a alege legea aplicabilă, de exemplu, Convenția europeană asupra arbitrajului comercial de la Geneva din 1961, ratificată prin dec. nr.281 din 25 iunie 1963, și Convenția de la New York din 1958 privind recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine.
  8. Filipescu Ion P., Filipescu Andrei I. Drept internațional privat. – București: Editura Actami, 2002
  9. Art.4 alin. 1 al Convenției de la Roma din 1980.
  10. Gribincea Lilia. Dreptul comerțului internațional. – Chișinău: Editura «Reclama» S.A., 1999
  11. Ion P. Filipescu. Drept internațional privat. – București: Editura Actami, 1995, vol.II
  12. Băieșu A., Rotari Al., Alexa O. Dreptul comerțului internațional. – Chișinău: Cartdidact, 1998
  13. Costin Mircea N., Deleanu Sergiu. Dreptul comerțului internațional. Partea specială. – București: Editura Lumina Lex, 1995

Prezentat la 05.09.2006

ASPECTE JURIDICO-ADMINISTRATIVE ALE ACTIVITĂȚII SOCIETĂȚILOR DE SERVICII DE INVESTIȚII FINANCIARE (S.S.I.F.)

Ion IOVA, România

Recenzent:

Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept

Romania is an EU candidate which will obtain the EU member statute at the 1st of January 2007. This fact has a lot of financial implications between others. Our work shows the conditions which the S.S.I.F., as a professional participant at the capital market, will have to submit till the date of adhesion at EU. We also describe the conditions of the creation of a S.S.I.F. and the conditions of their activities. Other relevant information reports on the potential illegal operations of this subject (S.S.I.F.) of the capital market and the legal penalties for it.

Referindu-ne la piața de capital a României este absolut firească abordarea, printre genurile de activitate profesionistă practicate în cadrul acesteia, și a activității S.S.I.F.-entități cu activitate relevantă pentru evoluția pieții de capital. Perioada specifică în care ne aflăm prezintă caractere ce nu au fost înregistrate anterior și foarte importante pentru integrarea pieții de capital românești în piața de capital comunitară. E foarte scurtă perioada rămasă până la 1 ianuarie 2007, când tot ceea ce e românesc va trebui să întrunească și condițiile pentru calificativul-comunitar. Acest lucru se referă, bineînțeles, și la participanții profesioniști ai pieții de capital.

Societățile de servicii de investiții financiare (S.S.I.F.), sunt persoane juridice, constituite sub forma unor societăți pe acțiuni, emitente de acțiuni nominative, conform Legii nr.31/1990, care au obiect exclusiv de activitate prestarea de servicii de investiții financiare și care funcționează numai în baza autorizației C.N.V.M[1].

Serviciile de investiții financiare reglementate de lege, care pot fi prestate de către o S.S.I.F., sunt divizate în două categorii: servicii principale și servicii conexe.

Serviciile principale[2] reprezintă următoarele tipuri de servicii:

- a) preluarea și transmiterea ordinelor primite de la investitori în legătură cu unul sau mai multe instrumente financiare;
- b) executarea ordinelor în legătură cu unul sau mai multe instrumente financiare, altfel decât pe cont propriu;
- c) tranzacționarea instrumentelor financiare pe cont propriu;
- d) administrarea portofoliilor de conturi individuale ale investitorilor, pe bază discreționară, cu respectarea mandatului dat de aceștia, atunci când aceste portofolii includ unul sau mai multe instrumente financiare;
- e) subscrierea de instrumente financiare în baza unui angajament ferm și/sau plasamentul de instrumente financiare.

Serviciile conexe pot fi regăsite în serviciile ce urmează:

- a) custodia și administrarea de instrumente financiare;
- b) închirierea de casete de siguranță;

c) acordarea de credite sau împrumuturi de instrumente financiare unui investitor, în vederea executării unor tranzacții cu instrumente financiare, în care respectiva societate de servicii de investiții financiare este implicată în tranzacții;

d) consultanță acordată societăților cu privire la orice probleme legate de structura de capital, strategie industrială, precum și consultanță și servicii privind fuziunile și achizițiile de societăți;

e) alte servicii privind subscrierea de instrumente financiare în baza unui angajament ferm;

f) consultanță de investiții cu privire la instrumentele financiare;

g) servicii de schimb valutar în legătură cu activitățile de servicii de investiții financiare prestate[3].

Serviciile de investiții financiare nominalizate pot fi prestate cu titlu profesional numai de intermediarii prevăzuți expres de lege și anume: societăți de servicii de investiții financiare autorizate de C.N.V.M., instituții de credit autorizate de Banca Națională a României, în conformitate cu legislația bancară aplicabilă, precum și entități de natura acestora, autorizate în state membre sau nemembre să presteze servicii de investiții financiare.

Absolut toți participanții care prestează servicii de investiții financiare vor furniza informația necesară pentru o evidență cât mai reală a lor. În acest sens, pe lângă raportările pe care le fac intermediarii care prestează servicii de investiții financiare în România, ei în mod obligatoriu sunt înscrși în registrul ținut de C.N.V.M., după cum urmează:

a) societățile de servicii de investiții financiare și intermediarii din statele nemembre, în baza autorizației acordate de C.N.V.M.;

b) instituțiile de credit, autorizate de Banca Națională a României;

c) echivalentul instituțiilor de credit și al societăților de servicii de investiții financiare, autorizate de către autoritățile competente din statele membre.

Serviciile de investiții financiare se realizează prin persoane fizice, acționând ca agenți pentru servicii de investiții financiare. Aceștia își desfășoară activitatea exclusiv în numele intermediarului ai cărui angajați sunt și nu pot presta servicii de investiții financiare în nume propriu.

Evident că pentru fondarea și întreținerea unei S.S.I.F., aceasta va trebui să se încadreze în condițiile prevăzute de lege. Condițiile pot fi de natură financiară sau de altă natură. În ceea ce privește alte condiții decât cele financiare, îndeplinirea lor este obligatorie după ce sunt satisfăcute acestea din urmă. Deci doar în condițiile în care capitalul unei S.S.I.F. se încadrează în limitele legale, se poate pune problema întrunirii celorlalte condiții. Din aceste considerente vom menționa că, pe lângă calificarea personalului, problema capitalului societății este una prioritară.

Astfel, conform rigorilor normative, capitalul inițial al unei S.S.I.F. se determină cu respectarea reglementării C.N.V.M., emise în conformitate cu legislația comunitară, și va fi de cel puțin:

a) echivalentul în lei a **50.000 euro**, calculat la cursul de referință comunicat de Banca Națională a României, dacă S.S.I.F. prestează serviciile de investiții financiare nominalizate de lege drept servicii principale de investiții financiare și anume: preluarea și transmiterea ordinelor primite de la investitori în legătură cu unul sau mai multe

instrumente financiare, executarea ordinelor în legătură cu unul sau mai multe instrumente financiare, altfel decât pe cont propriu și administrarea portofoliilor de conturi individuale ale investitorilor, pe bază discreționară, cu respectarea mandatului dat de aceștia, atunci când aceste portofolii includ unul sau mai multe instrumente financiare și în plus nu deține fondurile și/sau instrumentele financiare aparținând investitorilor, nu tranzacționează instrumente financiare pe cont propriu și nu subscrie în cadrul emisiunilor de valori mobiliare în baza unui angajament ferm;

b) echivalentul în lei a **125.000 euro**, calculat la cursul de referință comunicat de Banca Națională a României, dacă S.S.I.F.[4] prestează serviciile de investiții financiare nominalizate pentru suma de 50000 euro la care se adaugă: custodia și administrarea de instrumente financiare, închirierea de casete de siguranță, consultanță acordată societăților cu privire la orice probleme legate de structura de capital, strategie industrială, precum și consultanță și servicii privind fuziunile și achizițiile de societăți și consultanță de investiții cu privire la instrumentele financiare și concomitent nu tranzacționează instrumente financiare pe cont propriu și nu subscrie în cadrul emisiunilor de valori mobiliare în baza unui angajament ferm (până la 31 decembrie 2004 acestea au avut obligația să-și majoreze capitalul inițial cel puțin până la nivelul echivalentului în lei a 85.000 euro, 105.000 euro-până la 31 decembrie 2005, 125.000 euro-31 decembrie 2006);

c) echivalentul în lei a **730.000 euro**, pentru S.S.I.F. autorizate să presteze toate serviciile de investiții financiare principale (acestea au avut obligația să-și majoreze capitalul inițial cel puțin până la nivelul echivalentului în lei a 315.000 euro, calculat la cursul de referință comunicat de Banca Națională a României până la data de 31 decembrie 2004, obligația să-și majoreze capitalul inițial cel puțin până la nivelul echivalentului în lei a 530.000 euro la data de 31 decembrie 2005, 730.000 euro-31 decembrie 2006)[5].

Din cele enunțate se poate remarca circumstanța în virtutea căreia, activitatea oricărei S.S.I.F. se află actualmente la o etapă tranzitorie. Etapa tranzitorie va culmina în 31 decembrie 2006, când se va putea constata care dintre S.S.I.F. existente la demararea procedurii de racordare la reglementările comunitare, au reușit să-și conformeze capitalul și activitatea la rigorile europene. Astăzi pe teritoriul României funcționează 5 (cinci) S.S.I.F.-SIF1 Oltenia, SIF2 Moldova, SIF3 Transilvania, SIF4 Muntenia, SIF5 Banat-Crișana.

Pentru a demara activitatea sa, orice S.S.I.F. este obligată la parcurgerea unor etape legale prestabilite. Este vorba mai cu seamă de obținerea autorizației de funcționare. Aceasta însă nu poate fi dobândită în nici un caz fără a fi depășită etapa de obținere a autorizației de înființare. Astfel, până la acordarea autorizației de funcționare S.S.I.F. nu va putea presta servicii de investiții financiare, ci își va limita activitatea la operațiunile necesare înființării și înregistrării la oficiul registrului comerțului.

S.S.I.F. va fi autorizată de C.N.V.M. să presteze servicii de investiții financiare, dacă îndeplinește cumulativ următoarele condiții:

a) societatea este constituită sub forma juridică a unei societăți comerciale pe acțiuni;

b) sediul social și sediul central, după caz, reprezentând locul unde se află centrul principal de conducere și de administrare a activității, sunt situate în România;

- c) obiectul de activitate este exclusiv prestarea de servicii de investiții financiare;
- d) calificarea, experiența profesională și integritatea administratorilor, conducătorilor, auditorilor și persoanelor din cadrul compartimentului de control intern corespund prevederilor reglementărilor C.N.V.M.;
- e) dovada existenței capitalului inițial minim, subscris și integral vărsat în numerar, în funcție de serviciile de investiții financiare ce vor fi prestate;
- f) prezentarea planului de afaceri, descrierea structurii organizatorice și a regulilor de ordine internă;
- g) prezentarea contractului încheiat cu un auditor financiar, membru al Camerei Auditorilor Financieri din România (CAFR) și care îndeplinește criteriile comune stabilite de C.N.V.M. și Camera Auditorilor Financieri din România;
- h) prezentarea structurii acționariatului, a identității și integrității acționarilor semnificativi;
- i) alte cerințe prevăzute în reglementările C.N.V.M.

În ceea ce privește autorizația de înființare a S.S.I.F., aceasta se eliberează în baza unei cereri, întocmită conform stipulațiilor legii, însoțită fiind de următoarele documentele prevăzute de lege (proiectul actului constitutiv al SSIF, pentru fiecare dintre membrii consiliului de administrație și ai conducerii executive documentele prevăzute de lege dovada promovării cursului de pregătire pe piața de capital, recunoscut de C.N.V.M., pentru directorii executivi și pentru cel puțin unul dintre membrii consiliului de administrație; pentru acționarii persoane juridice și pentru acționarii persoane fizice anumite acte speciale; regulamentul de organizare și funcționare, regulamentul de ordine interioară și procedurile de lucru în cadrul SSIF, planul de afaceri etc.

Autorizarea înființării S.S.I.F. se va face în termen de 60 zile de la data depunerii cererii și actelor însoțitoare, termen alocat pentru examinarea acestora și luarea deciziei privind autorizarea sau refuzul acesteia de către CNVM.

După dobândirea autorizației de înființare, întru a activa S.S.I.F. are nevoie în plus de autorizația de funcționare, care se dobândește în următoarele condiții: în termen de 60 de zile de la data acordării autorizației de înființare (nerespectarea respectivului termen are drept sancțiune nulitatea absolută a autorizației de înființare, ceea ce denotă importanța respectării procedurii legale de înființare și autorizare a unei S.S.I.F.), S.S.I.F. va depune la C.N.V.M. o cerere de autorizare, însoțită de un set de acte suplimentare[6].

C.N.V.M. acordă autorizația S.S.I.F., în termen de maximum 6 luni de la data transmiterii documentației complete prevăzute de reglementările în vigoare sau emite, în cazul respingerii cererii, o decizie motivată care poate fi contestată, în termen de 30 de zile de la data comunicării ei.

Autorizația acordată de C.N.V.M. unei S.S.I.F. va menționa expres serviciile de investiții financiare pe care aceasta le poate presta. S.S.I.F. poate începe activitatea la data acordării autorizației, sub condiția dobândirii calității de membru al Fondului de compensare a investitorilor.

Înființarea de sucursale pe teritoriul României de către S.S.I.F. cu sediul în alt stat se va face cu respectarea unor condiții specifice, adăugite la cele valabile și obligatorii pentru S.S.I.F., menționate de către autor ceva mai sus.

În ceea ce privește structura acționariatului S.S.I.F., menționăm că în mare parte aceasta este determinată, indirect, de prevederile legale. Este de fapt vorba despre limitele impuse de lege vis-a-vis de cota maximă de participare la capitalul S.S.I.F. fără aprobarea AGEA. În acest sens menționăm că prin limita indicată de lege se influențează numărul acționarilor, acesta fiind unul destul de mare comparativ cu eventualitatea cazului în care limitări nu ar exista sau ar exista dar ar permite deținerea unei cote mai mari decât se permite astăzi. În februarie 2005, presată de opinia publică și de politicieni, CNVM a adoptat o instrucțiune prin care obligă administratorii S.I.F.-urilor să modifice pragul maxim de deținere a acțiunilor S.I.F. fără hotărârea AGEA. În fiecare an reapare în discuții ridicarea pragului de deținere la S.I.F.-uri (în 2005-0,1% din capitalul social) pentru a da posibilitatea unei concentrări mai mari a acțiunilor, astfel încât societatea să poată fi controlată de acționari prin hotărârile pe care le pot lua în A.G.A.. Pe fondul acestor discuții, CNVM a emis o Instrucțiune prin care obligă administratorii S.I.F.-urilor să procedeze la modificarea sau eliminarea pragului maxim de deținere a acțiunilor S.I.F. fără hotărârea AGEA. Încercarea Comisiei de a face lumină în acest caz este laudabilă, însă ambiguitatea Instrucțiunii dă posibilitatea să fie interpretată diferit[7].

După parcurgerea etapelor prevăzute de lege pentru autorizarea activității S.S.I.F., se va trece la autorizarea agenților pentru servicii de investiții financiare, procedură supusă unor rigori expres stipulate de legislație. În acest sens, agentul trebuie să se încadreze în mod obligatoriu în condițiile prevăzute de legislația în vigoare, și doar în cazul în care acest aspect nu prezintă nici o problemă, va demara procedura de autorizare. Procedura consistă în depunerea la CNVM a unui set de acte compus din cererea de autorizare și alte acte aferente, care sunt examinate de către aceasta în decurs a 30 zile, termen în cadrul căruia se va lua și decizia de autorizare sau refuz al autorizării, ulterior, în caz de decizie favorabilă, agentul pentru servicii de investiții financiare fiind obligat să participe la pregătirea profesională continuă, în forma și structurile de pregătire și testare recunoscute de către C.N.V.M.

În cazul R. M. s-a putut constata că orice activitate profesionistă pe piața de capital se derulează în baza unui contract încheiat între participantul profesionist și clientul acestuia. Se întâmplă exact la fel și în cazul participanților profesioniști-actori ai pieței de capital a României. Astfel, S.S.I.F. va presta servicii de investiții financiare numai în baza unui contract în formă scrisă, care va conține minimum clauzele standard stipulate de lege. În plus, evident că sunt întotdeauna binevenite clauze suplimentare implicate de libertatea contractuală a părților, dar care nu vor depăși nicidecum limitele prescrise de lege. Contractul întotdeauna va fi însoțit de cererea de deschidere de cont pentru fiecare client, care i se va anexa.

Legislația în vigoare, pe lângă stipulațiunile pe care le prevede pentru orice contract încheiat cu investitorii de către S.S.I.F., prevede stipulațiunile obligatorii inclusiv pentru contractele la distanță[8]. Conform Legii privind piața de capital, acest tip de contracte include orice contract, referitor la servicii de investiții financiare, încheiat între un intermediar, în calitate de ofertant, și un investitor, în calitate de beneficiar de servicii de investiții financiare, în cadrul unui sistem de vânzări sau prestări de servicii de investiții financiare la distanță, organizat de către ofertant, ca-

re, pentru derularea contractului, folosește exclusiv unul sau mai multe mijloace de comunicare la distanță.

Pentru a dobândi autoritatea discreționară asupra portofoliului de instrumente financiare al unui client, S.S.I.F. are obligația de a obține acordul scris al acestuia, care să prevadă asumarea riscului asupra capitalului investit.

Toată activitatea S.S.I.F. este reflectată de bilanțurile periodice întocmite drept rezultat al prevederilor legii în acest sens. În procesul de derulare a propriei activități, S.S.I.F. are obligația de a asigura prestarea de servicii profesionale pe piața de capital conforme standardelor legale, ceea ce echivalează cu asigurarea respectării intereselor clientului și chiar acordării acesteia unei priorități sporite, avizarea clientului în situațiile în care S.S.I.F. are anumite interese conexe cu tranzacția ordonată de client, avizarea acestuia despre eventualele riscuri pe care le implică tranzacția etc. Pentru o veridică informare vis-a-vis de rezultatele activității S.S.I.F., aceasta ține evidența tuturor operațiunilor, întocmind și prezentând dări de seamă. Raportările periodice ale situației S.S.I.F., făcute de către acestea și prezentate CNVM, în mod tradițional, reflectă activitatea financiară și rezultatele acesteia pentru perioade de 1 lună, un semestru, sau un an. Nu este exclusă posibilitatea solicitării de către CNVM a rapoartelor de activitate pentru alte perioade decât cele menționate. În acest scop, în conformitate cu rigorile legale, S.S.I.F. trebuie să întocmească și să țină la zi minimul de evidențe stipulate expres de lege. În plus, C.N.V.M. are dreptul de a solicita și de a verifica în orice moment orice evidențe pe care S.S.I.F. le întocmește în baza regulamentelor piețelor reglementate și ale OAR.

Eventualele modificări pe durata activității S.S.I.F. sunt supuse autorizării obligatorii de către CNVM. Doar după parcurgerea acestei etape se poate demara procedura de inserare a modificărilor în actele corespunzătoare, fapt consemnat în mod obligatoriu în registrul comerțului. Vis-a-vis de autorizare, CNVM va lua o decizie în decursul a 30 zile de la depunerea cererii împreună cu actele conexe. Respectiva autorizație va fi prezentată în decursul următoarelor 60 de zile la registrul comerțului pentru a opera modificările autorizate. Modificările survenite în modul de organizare și funcționare a S.S.I.F., supuse autorizării prealabile de către CNVM, ar putea viza următoarele fenomene:

- a) majorarea/reducerea capitalului social și/sau modificarea obiectului de activitate;
- b) modificarea structurii acționariatului[9];
- c) modificarea componenței consiliului de administrație și/sau a conducerii executive;
- d) schimbarea sediului social;
- e) schimbarea denumirii;
- f) înființarea de sedii secundare[10] (sucursale, agenții).

În anumite condiții concrete, fie în calitate de sancțiune, fie în virtutea solicitării S.S.I.F., CNVM poate retrage autorizația de funcționare a S.S.I.F.

Drept temeiuri pentru retragerea autorizației, afară de cazul sancționării, ne servesc circumstanțe de natura celor ce urmează: S.S.I.F. nu a început să presteze serviciile de investiții pentru care a fost autorizată, în termen de 12 luni de la primirea autorizației sau nu a prestat nici unul din serviciile principale autorizate de C.N.V.M., pe o perioadă mai mare de 6 luni, cu excepția situației în care C.N.V.M. a

suspendat autorizația pe această perioadă; S.S.I.F. nu mai îndeplinește condițiile care au stat la baza emiterii autorizației; S.S.I.F. nu respectă reglementările privind adecvarea capitalului, stabilite de C.N.V.M.; S.S.I.F. sau agenții săi pentru servicii de investiții financiare nu respectă reglementările C.N.V.M. și/sau ale piețelor reglementate; dacă evenimente ulterioare acordării autorizației creează incompatibilitate în prestarea de servicii de investiții financiare etc[11].

Nesocotirea prevederilor legislației în activitatea S.S.I.F., pe lângă retragerea autorizației se sancționează cu:

- a) avertisment scris sau publicat;
- b) amendă în limitele prevăzute de Ordonanța de urgență a Guvernului aprobată și modificată prin Legea nr. 525/2002;
- c) suspendarea autorizației de funcționare;
- d) anularea autorizației de funcționare.

În cazul suspendării[12] activității la cerere, S.S.I.F. are următoarele obligații: să notifice C.N.V.M. și piețelor reglementate intenția de suspendare a activității, perioada și motivul suspendării activității, să informeze clienții despre suspendarea activității și să achite toate datoriile față de aceștia, să transmită către societățile de registru autorizate de C.N.V.M. sau către alte S.S.I.F. indicate de clienți valorile mobiliare/instrumentele financiare ale acestora.

C.N.V.M. este în drept să suspende autorizația S.S.I.F. pentru o perioadă cuprinsă între 5 și 90 de zile, în caz de nerespectare a prevederilor reglementărilor C.N.V.M., numai dacă nu sunt îndeplinite condițiile pentru retragerea autorizației sau pentru alte sancțiuni mai grave prevăzute de lege. Suspendarea poate fi prelungită la expirarea termenului inițial, dar nu mai mult de 30 de zile peste termenul maxim stabilit de lege.

Referințe

1. A se vedea art. 6 din Legea României privind piața de capital Nr. 297 din 28 iunie 2004.
2. A se vedea art. 5, Ibidem.
3. Ibidem.
4. Această categorie de S.S.I.F. poate deține instrumente financiare în cont propriu, dacă sunt îndeplinite cumulativ următoarele condiții:
  - a) deținerea instrumentelor financiare în cont propriu a apărut numai ca urmare a unei erori a S.S.I.F. privind executarea corectă a ordinelor clienților;
  - b) valoarea totală de piață a instrumentelor financiare deținute în cont propriu reprezintă maximum 15% din capitalul inițial al respectivei societăți;
  - c) S.S.I.F. respectă cerințele referitoare la adecvarea capitalului în conformitate cu legislația comunitară;
  - d) deținerile de instrumente financiare în cont propriu au caracter accidental și provizoriu și sunt strict limitate la timpul necesar finalizării respectivelor tranzacții.
5. A se vedea ordinul nr. 45 din 15 octombrie 2004 pentru aprobarea Regulamentului nr. 9/2004 privind adecvarea capitalului societăților de servicii de investiții financiare Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 973 din 22 octombrie 2004.
6. a) actul constitutiv al S.S.I.F., în original sau în copie legalizată;
b) încheierea judecătorului delegat de pe lângă oficiul registrului comerțului, de înființare a SSIF și de înregistrare la oficiul registrului comerțului;

- c) copie de pe certificatul de înregistrare la oficiul registrului comerțului;
  - d) documente prevăzute de prezentul regulament pentru autorizarea persoanei / persoanelor din cadrul Compartimentului de control intern, cu specificarea responsabilităților stabilite prin regulamentele C.N.V.M. și prin normele și regulamentele interne ale SSIF;
  - e) documentele prevăzute în prezentul regulament pentru autorizarea ca agenți pentru servicii de investiții financiare a cel puțin două persoane;
  - f) contractul încheiat cu un auditor financiar înregistrat în Registrul auditorilor financiari, ținut de C.N.V.M.;
  - g) copie legalizată a actului care atestă deținerea cu titlu legal a spațiului destinat sediului social necesar funcționării SSIF. Acesta va fi reînnoit și depus la C.N.V.M. în maximum 15 zile de la data expirării. Nu se acceptă contracte de asociere în participație ca dovadă a deținerii spațiului destinat sediului social. În cazul contractului de subînchiriere se va prezenta declarația în formă scrisă a proprietarului care consimte cu privire la destinația spațiului subînchiriat, însoțită de copia legalizată a contractului de închiriere, înregistrat la autoritatea fiscală;
  - h) dovada vărsării capitalului social în contul deschis în acest scop la o bancă;
  - i) dovada achitării în contul C.N.V.M. a tarifului pentru obținerea autorizației de funcționare;
  - j) dovada achitării contribuției la Fondul de compensare a investitorilor.
7. A se vedea Capital nr.7 din 17 februarie 2005.

Prezentat la 23.10.2006

**ВЗАИМОСВЯЗЬ КАТЕГОРИЙ
«ПРАВОВОЕ ГОСУДАРСТВО», «ЧЕЛОВЕК» И
«РЫНОЧНАЯ ЭКОНОМИКА»**

*Владимир ТОКАРЕНКО, доктор права, доцент, ИРИМ
Вероника ТОКАРЕНКО, АСЕМ*

Рецензент:

Борис НЕГРУ, доктор права, доцент

To qualify as a state of law the entity must have an effective government, rights and freedom to which every human being is entitled, protection against breaches of these rights committed by a state, free-market economy (an economy in which a substantial majority of economic activity is organized through free markets, in which the parties choose the quantities and prices traded without central direction). State of law promoted people's participation in governance and development. The rule of law and good governance should also be given priority.

Современное молдавское государство должно развиваться в рамках концепции правового государства. Доказательством этого утверждения является Конституция закрепляющая, что Республика Молдова – демократическое правовое государство, в котором достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм являются высшими ценностями и гарантируются [1, п. 3 ст. 1].

Создание правового государства, означает приведение государства, в частности Республики Молдова, в соответствии со следующими характеристиками: во-первых, государство должно быть организовано особым образом (институционализировано); во-вторых, государство должно соответствовать такому качественному признаку как господство права и, в-третьих, оно должно быть демократическим по сути и социальным, по своей тенденции.

Помимо этих характеристик в научно-юридической литературе называют и ряд других. Большинство из них нашли свое правовое закрепление в законодательстве Республики Молдова. Авторы, считают необходимым отразить некоторые из основных признаков правового государства, которые нашли свое юридическое отражение в действующем законодательстве, как доказательство развития нашего государства по стандартам концепции правового государства.

Так первостепенной чертой правового государства является максимальное обеспечение прав и свобод человека. Национальные обязательства Республики Молдова в области прав человека содержатся в основном законе страны – Конституции (раздел II), которая включает практически все права и свободы, признанные международным сообществом, а также в других национальных законодательных актах.

Однако провозглашение прав и свобод, приверженность международным стандартам в этой сфере и закрепление их в национальном законодательстве

еще не обеспечивают эффективной защиты и соблюдения прав и свобод человека. Деформация правосознания, наблюдающаяся на протяжении последнего десятилетия, пренебрежение к правам и свободам, правовой нигилизм и недоверие к государству, низкий уровень правовой культуры сформировали у людей чувство незащищенности, неуверенности в способности государства защитить их права.

Одним из способов улучшения положения в области прав человека является осуществление Национального плана действий в области прав человека для Молдовы на 2004 – 2008 годы [2], разработка которого была рекомендована в документах Венской Всемирной конференции по правам человека 1993 года. В соответствии с данным планом права человека это нравственно-политический императив и важнейший конституционно-правовой институт каждого современного правового демократического государства.

Национальный план действий в области прав человека разработан для обеспечения внедрения единых политики и стратегии государственных учреждений и гражданского общества, направленных на улучшение ситуации в области прав человека, посредством определения и формулирования приоритетных задач и осуществления мероприятий для их разрешения; установления конкретных временных рамок для выполнения поставленных задач; определения учреждений и организаций, ответственных за реализацию действий, включенных в план [2, п. 3 Часть I].

В то же время права и свободы человека – это ценностный ориентир, позволяющий применить человеческое измерение не только к государству и праву, но и к гражданскому обществу, поскольку показатель зрелости и развитости гражданского общества в значительной мере зависит от состояния дел в области прав человека, от объема этих прав и степени их реализации. Важно отметить, что наличие развитого гражданского общества является одним из фундаментальных признаков правового государства.

Выполнение вышеуказанного Национального плана действий в области прав человека должно обусловить достижение следующих результатов [2, п. 5 Часть I], каждый из которых в свою очередь представляет практическое отражение признаков правового государства:

- внедрение международных стандартов по правам человека в национальное законодательство и в практику;
- совершенствование законодательства, обеспечение верховенства закона и укрепление независимости судебной власти;
- укрепление институтов гражданского общества;
- обеспечение эффективной защиты политических, гражданских, экономических, социальных и культурных прав;
- совершенствование национальных механизмов защиты прав человека;
- обеспечение прозрачности процесса деятельности органов публичного управления по выполнению действий в области прав человека;
- достижение высокого уровня информированности населения об общепризнанных стандартах в области прав человека и их ценности для каждого человека и для общества в целом;

- оказание помощи населению Республики Молдова в осознании своих прав, а также в освоении способов их реализации и защиты.

Таким образом, в современной концепции правового государства человек как личность и само ценность занимает центральное положение в государстве. Человек, его права и свободы являются высшей ценностью. Признание, соблюдение и защита прав и свобод человека и гражданина – обязанность государства.

Современное правовое государство характеризуется тем, что гарантирует три группы общественных прав человека: права на независимость от власти; права на участие во власти; экономические, социальные и культурные права, или, как иногда говорят, право на социальную помощь со стороны государственной власти [9, с. 85].

Без материальной основы (экономических прав) трудно представить себе правовое государство. Критерий общего имущественного блага является неотъемлемой частью понятия правового государства, которое в свою очередь это не только защита прав и свобод человека, но и защита рынка и частной собственности. Ни демократия, ни соблюдение прав человека не обеспечены до тех пор, пока они не подкреплены социальным благополучием и стремлением к общественной справедливости. Таким образом, свободный выбор человеком форм экономического бытия – одна из основных задач правового государства.

Государство, при этом, – абсолютная необходимость, ибо оно должно решать наиболее важные задачи, защищать не только частную собственность, но и правопорядок, ибо в отсутствие его невозможно собрать зрелые плоды частного предпринимательства. Задача человека и государства – договориться о «правилах игры» (о конституции, законах, правах, гарантиях, налогах и т.д.). В демократических странах государство не вмешивается в частную жизнь людей, не предписывает, чем именно они должны заниматься.

Концепция взаимоотношений граждан и государства должна ориентироваться на общество свободных производителей товаров, работ и услуг, в котором каждая нормальная семья обладает достаточными средствами для достойной жизни. Опыт многих европейских стран, являющимися по конституции правовыми государствами, показывает, что они строят свою социально-экономическую политику, опираясь на следующие принципы: на принцип экономической свободы и доверия к регулирующей роли рынка (спрос, предложение, свободное ценообразование, конкуренция); на принцип ответственности государства за игру рыночных сил, за создание соответствующих условий для упорядочения течения экономической и социальной жизни; на принцип реального участия граждан в управлении производством; на принцип социальной защиты и поддержки населения [8, с. 290].

Рыночная экономика и правовое государство живут и умирают вместе. Рыночная экономика – это экономика демократии. Запрет рыночной экономики ведет к нищете и рабству. Стоит только разжаловать рыночную экономику, основу экономической свободы, все политические свободы и права становятся обманом. Свобода печати есть чистое надувательство, если власть контроли-

рует все типографии и бумажные фабрики. Так же обстоит дело и с другими правами человека.

Рыночная экономика – экономика, основанная на принципах свободного предпринимательства, многообразия форм собственности на средства производства, рыночного ценообразования, договорных отношений между субъектами предпринимательской деятельности, ограниченного вмешательства государства в хозяйственную деятельность. [7, с. 308]

Процесс взаимосвязи и взаимообусловленности государства и экономики нельзя представить упрощенно, как некий прямолинейный, односторонний процесс. Это весьма сложный, многосторонний процесс, на который оказывают влияние не только экономические, но и политические, духовные, идеологические, национальные, этнические и многие другие, выходящие за рамки прямых взаимоотношений государства и экономики, факторы.

В зависимости от степени развития в государстве рыночной экономики можно выделить три системы: а) система, в которой полностью или почти полностью отсутствуют традиционные рыночные элементы; б) система с зарождающимися рыночными отношениями, идущие по пути становления рыночных институтов (к которой можно отнести Республику Молдова); в) система с высокоразвитой рыночной экономикой [6, с. 217].

Взаимоотношение государства и экономики, существующие в пределах перехода от нерыночной к рыночной экономической системе характеризуется такими особенностями как: а) постепенное изменение характера взаимоотношений государственных органов и экономических структур в сторону партнерских; б) утрата монополии государства и государственной собственности над экономикой; в) изменение методов государственного воздействия на экономические отношения, путем вытеснения административных методов руководства экономики финансовыми средствами; г) отход от плановости; д) усиление роли налогов как государственного средства финансового воздействия государственных структур на общество и на экономические структуры; е) возрастание финансовой, гражданской, коммерческой, налоговой, банковской и иных, непосредственно связанных с развитием экономики, отраслей права в общей системе права.

Централизованное планирование экономики искореняет любое воспоминание о свободе и оставляет индивиду единственное право – не возражать и подчиняться. Рынок, напротив, способствует распространению материального благополучия и укрепляет фундамент свободы для большинства граждан.

Правовое государство создает и страхует сферу рыночной деятельности так, чтобы экономика могла безопасно функционировать. Прежде всего, необходимо выделить два вида деятельности государства: обеспечение правовой базы, способствующей эффективному функционированию рыночной системы и защита конкуренции.

В нормально функционирующем рыночном хозяйстве правовая база включает: законодательство о собственности; о сделках, договорах и обязательствах; о защите прав потребителей; о труде и социальной защите населения; регулирующее финансово-налоговую сферу; об охране природы.

Очень велика роль государства в создании условий для нормальной конкуренции. Конкуренция (от латинского слова *concurrere* – сталкивать, состязаться) – это соперничество между участниками рыночного хозяйства за предпочтение потребителей, а точнее за деньги потребителей, в целях получения прибыли. Конкуренция является необходимым и важнейшим условием рыночного механизма, она воздействует на изменение цен, на стабильность спроса и предложения. Правила конкурентной рыночной "игры" должно устанавливать государство (антимонопольное законодательство, закон о банкротстве и другие правовые акты), а также контролировать их исполнение.

Существуют ли пределы государственного вмешательства в рыночную экономику? При определении максимально допустимых границ конкурентный рынок предъявляет ряд требований к вмешательству государства в экономику, среди которых: 1) исключение любых действий государства, ведущих к разрыву связей внутри рыночного механизма; 2) применение в хозяйственной практике преимущественно экономических, а не административных методов управления; 3) исходить из того, что вмешательство государства в рыночную экономику дает как положительный, так и отрицательных результатов.

Государство само должно стать гарантом свободной экономики. Его задача – установить рыночные правила и затем обеспечить их соблюдение, действуя справедливо и беспристрастно.

Чтобы достичь такого общественного порядка, при котором личность свободна и обладает возможностями для своего профессионального развития и самореализации, социально-экономическая политика должна обеспечить решение следующих задач: 1) создание равных возможностей для обучения выбранной в соответствии со способностями профессии; 2) создание равных возможностей включения в трудовой процесс, повышения квалификации и продвижения по служебной лестнице; борьба с безработицей; 3) получение вознаграждения за труд, обеспечивающего нормальный уровень жизни работнику и его семье; регулирование трудовых отношений между работниками и работодателями; 4) контроль за качеством товаров и услуг, приобретаемых на рынке; антимонопольный контроль.

Из вышеизложенного, можно вывести, что подлинно правовое государство возможно лишь в обществе с развитой социальной базой и экономической основой; оно призвано функционировать во благо всех или по крайней мере большинства, – только тогда народ будет гордиться этим государством.

Библиография

1. Конституция Республики Молдова от 29.07.1994 // Мониторул Официал РМ № 1 от 12.08.1994.
2. Постановление Парламента об утверждении Национального плана действий в области прав человека на 2004-2008 годы № 415 от 24.10.2003 // Мониторул Официал РМ № 235-238 от 28.11.2003.
3. Arseni A., Barbalat P., M. Cotorobai, Negru B. și col. Constituția Republicii Moldova comentată articol cu articol. Volumul 1. Chișinău: Editura CIVITAS, 2000.
4. Costachi Gh. Statul de drept și conclucrarea puterilor. Chișinău, 2000.

5. Людвиг фон Мизес. Индивид, рынок и правовое государство. / Перевод Мальцевой С. Москва: "Пневма", 1999.
6. Общая теория государства и права. Академический курс в 2-х томах. Том 1. / Отв. ред. проф. Марченко М.Н. Москва: Издательство «Зеркало», 1998.
7. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. 2-е изд., исправ. Москва: ИНФРА-М, 1999.
8. Экономика. Учебник для юристов. / Под ред. д. э. н., проф. Валового Д.В. Москва: Изд-во «Щит-М», 1999.
9. Баялджиев Д.А. Идея правового государства и функционирование государства в условиях переходного периода. // Вестник Московского Университета. Серия 11. Право. 1998, № 6.
10. Мартышин О.В. Несколько тезисов о перспективах правового государства в России. // Государство и право. 1996, № 5.
11. Смольников В.Г. Проблемы формирования гражданского общества. // Социально-политические науки. 1991, № 4.

Prezentat la 08.06.2006

DEMNITATEA – UN ELEMENT INDISPENSABIL AL PERSONALITĂȚII UMANE

Liliana ROTARU-MASLO,
doctor în drept, IRIM

Recenzent:

Mihail BÎRGĂU, doctor habilitat în drept

The concept of the human dignity can be approached under two aspects namely – ethical dignity and physical dignity.

The concept “dignity” expresses honor, prestige, consideration, fairness, respect, good-will, integrity, correctness, honesty, esteem, appreciation of which a person has, namely its ethical integrity, ethical side of his personality. And it is not in vain these human attributes which grant a particular place, but which follow, to our knowledge, to be developed with new legislative stipulations in the domain.

The most frequent reference in the doctrine we find at the ethical dignity, but not the less important is the physical dignity.

It is known the fact that human body represents the biological cover of the human personality. That’s why is not surprise the fact that the legislator defends human body, sometimes even against his holder’s will.

The most serious offences against human body were decoded and introduced in the criminal code.

There are known offences and with an older “age” in time, such as: murder offence, infanticide, causing body wounds etc.

Among the most “new” offences, which are as an echo in nowadays, we can mention: the traffic of human organs; the cloning of human beings; torture; inhuman and degraded treatment, and not at last- the traffic of human being.

În preambulul Declarației Universale a Drepturilor Omului [1] este înscris principiul potrivit căruia „demnitatea este inerentă tuturor membrilor familiei umane”, iar în art.1 se arată că „toate ființele umane se nasc libere și egale în drepturi”. Art.12 al aceluiași document conține precizări de rigoare: „Nimeni nu va fi supus unor imixțiuni arbitrare în viața sa particulară, în familia sa, în domiciliul său ori în corespondență, nici a unor atingeri ale onoarei sau reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor astfel de imixțiuni sau atingeri”. Deci, toți sunt egali în drepturi indiferent de rasă, sex, credință etc.

Dar, înainte de a trata genericul prezentei comunicări, consider ca fiind necesară explicarea anumitor noțiuni.

Majoritatea doctrinarilor [2, p.32] în explicarea noțiunii de „personalitate” consideră ca ea este un produs al factorilor bio-psiho-sociali, unde factorul biologic este zestrea genetică cu care se naște omul; elementul psihologic – îl reprezintă caracterul, temperamentul, aptitudinile; iar elementul social – este produsul aceluia mediu în care a crescut și s-a dezvoltat persoana dată. Deși această noțiune a fost pentru prima dată abordată acum 100 de ani [3], totuși nu s-a ajuns la un anumit numitor comun în defi-

nirea ei. De aceea propunem următoarea formulare a noțiunii în cauză: „Personalitatea este ceea ce ne deosebește unii de alții, ne individualizează, subliniindu-ne unicitatea”.

Următoarea noțiune inclusă în genericul comunicării este cea a demnității. Vom aborda noțiunea de demnitatea umană sub două aspecte, și anume – demnitatea morală și demnitatea fizică.

Noțiunea „demnitate” exprimă onoarea, prestigiul, considerația, cinstea, stima, buna credință, probitatea, corectitudinea, onestitatea, respectul, prețuirea de care se bucură o persoană, adică integritatea ei morală, latura morală a personalității sale [4, p.18-21].

Libertatea, integritatea corporală, sănătatea și chiar viața omului dobândesc adevărata lor valoare numai în măsura în care acestea se bucură de demnitate atât în raport cu propria sa persoană, cât și în raport cu ceilalți membri ai societății.

Demnitatea morală a persoanei poate fi privită sub două aspecte: subiectiv și obiectiv. Din punct de vedere subiectiv, demnitatea persoanei constă în sentimentul de prețuire pe care fiecare îl are față de sine. Aspectul obiectiv al demnității vizează bunul renume, reputația, stima și considerația de care se bucură persoana din, partea celorlalte persoane [5, p.201].

Aceste două aspecte sînt strîns legate între ele: participînd la relațiile din cadrul societății, avînd în aceste relații o anumită conduită persoana dobîndește atât sentimentul de autoapărare, cât și aprecierea celor din jur.

Demnitatea persoanei, privită sub aspect subiectiv, este încălcată atunci, când se aduce atingere onoarei acesteia sau atunci când i se știrbește reputația. Este vorba de încălcarea unui atribut al persoanei, în ocrotirea căruia societatea este interesată, fapta, deci, prezintă pericol social și nu poate să nu fie incriminată de legiuitor. Ne aflăm în fața infracțiunii de insultă, care conform art.205 al Codului Penal al României, constă în „atingerea adusă onoarei ori reputației unei persoane prin cuvinte, prin gesturi sau prin alte mijloace, ori prin expunerea la batjocură” sau „în cazul când se atribuie unei persoane un defect, o boală sau infirmitate, care reale de-ar fi, nu ar trebui relevate”.

Spre regret, în legislația internă a Republicii Moldova insulta nu se sancționează penal, ci doar administrativ. În acest sens, art.47/3 Cod cu privire la contravențiile administrative aprobat, la 29 martie 1985 [6] prevede că:

„Injuria, adică înjosirea premeditată a onoarei și demnității unei persoane prin acțiune, verbal sau în scris,

- atrage aplicarea unei amenzi de la șapte la cincisprezece salarii minime sau arest administrativ pe un termen de până la cincisprezece zile.

Injuria adusă într-o publicație sau într-o lucrare multiplicată în alt mod, precum și injuria adusă de o persoană supusă unei sancțiuni administrative pentru aceeași încălcare,

- atrage aplicarea unei amenzi de la zece la douăzeci și cinci de salarii minime sau arest administrativ pe un termen de până la treizeci de zile.

Considerăm oportun, de a insera în Codul penal al Republicii Moldova un articol ce ar condamna penal injuria, avîndu-se în vedere consecințele păgubitoare asupra drepturilor personale nepatrimoniale ale persoanei.

Dar onoarea și demnitatea unei persoane poate fi lezată de asemenea prin „răspândirea cu bună-știință a unor scorniri mincinoase ce defăimează o alta persoana, însoțită de învinuirea de săvârșire a unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave ori soldată cu urmări grave”. Suntem în prezența infracțiunii de calomnie, infracțiune consemnată prin art.170 Cod penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002 [7] și care se pedepsește cu închisoare de până la 5 ani.

Dar calomnia în Republica Moldova se sancționează și administrativ. Astfel, art.47/2 Cod cu privire la contravențiile administrative aprobat, la 29 martie 1985 formulează calomnia ca fiind răspândirea cu bună știință a unor scorniri mincinoase ce defăimează o altă persoană și se pedepsește cu o amendă de la zece la douăzeci și cinci de salarii minime sau arest administrativ pe un termen de până la treizeci de zile.

Dorim să reproducem pentru comparație formularea infracțiunii de calomnie oferită de Codul penal al României - „afirmarea ori imputarea în public a unei fapte determinate privitoare la o persoană, care dacă ar fi adevărată, ar expune acea persoană la o sancțiune penală, administrativă sau disciplinară, ori disprețului public” (art.206).

Considerăm că formularea dată de legiuitorul român este mai amplă, cuprinzând diverse situații în care persoana care a calomniat va fi supusă unei sancțiuni fie penale, fie administrative fie disciplinare. Pe când în Codul penal al Republicii Moldova singura sancțiune este privarea de libertate. În opinia noastră este o încălcare a unei libertăți fundamentale ale omului – dreptul la libertatea de exprimare, ceea ce dăunează mult imaginea țării noastre.

Propunem ca sancțiunea prevăzută de art.170 Cod penal să fie nu numai cea penală, dar și administrativă sau disciplinară, iar articolul 47/2 Cod cu privire la contravențiile administrative să fie exclus.

Calomnia se diferențiază de insultă, justificându-se astfel și incriminarea distinctă a faptei, prin aceea că ea este îndreptată împotriva demnității persoanei privită sub aspectul obiectiv, adică sub aspectul aprecierii stimei și respectului de care aceasta se bucură din partea celorlalte persoane, în afară de aceasta, presupunând săvârșirea unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave ori soldată cu urmări grave, precum și pericolul expunerii persoanei calomniate însoțită de defăimare, calomnia prezintă o pericolozitate mai mare în raport cu insulta. Ca să nu uităm că calomnia se sancționează atât administrativ cât și penal, iar injuria doar pe cale administrativă.

„Calomnia este o grindină, - spune un proverb francez, - ce ruinează într-o zi opera a 20 de ani de muncă, de precauții și de cumpătare”. Nu există nici o legislație, care să nu condamne lezările aduse demnității persoanei, deoarece aceasta ține nemijlocit de onoarea societății a cărei membru este persoana, poate diferi numai gradul și modalitățile de pedeapsă [8].

De notat, că multe acte normative interne conțin prevederi referitoare la subiectul de studiu.

Astfel, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr.225-XV din 30.05.2003 [9], în art.23 afirmă caracterul public al dezbatelor. Dar de la aceas-

tă prevedere se prevede cu titlu de excepție „judecarea pricinii în ședință secretă pentru a preveni divulgarea unor informații care se referă la aspectele intime ale vieții, care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională ori alte circumstanțe care ar putea prejudicia interesele participanților la proces, ordinea publică sau moralitatea” (alin.(3)). De asemenea, instanța de judecată va lua măsuri de rigoare în vederea păstrării informației despre viața intimă a persoanei. Participanții la proces și alte persoane care asistă la actele procesuale în cadrul cărora pot fi divulgate date ce constituie astfel de secrete sunt somați de răspunderea în cazul divulgării lor (conform alin.(7) art.23).

Legea audiovizualului nr.1357-XIV din 29.09.2000 [10] în art.3 prevede că: „Libertatea de exprimare audiovizuală presupune respectarea strictă a Constituției și nu poate prejudicia demnitatea, onoare, viața particulară și nici dreptul la propria imagine”.

Legea cu privire la publicitate nr.1227-XIII din 27.06.97 [11] definește ca fiind una din trăsăturile publicității neonestе cea care „conține imagini ale unor persoane, referiri la ele sau descrieri ale proprietății acestora, fără consimțământul lor prealabil, prin metode ce lasă impresia confirmării de către persoanele în cauză a conținutului informației publicitare” (conform art.9 alin.(1) lit. c)).

Legea presei nr. 243-XIII din 26.10.94 [12] în art.20 alin.(3) prevede că statul garantează apărarea onoarei și demnității jurnalistului, îi ocrotește sănătatea, viața și bunurile.

La o analiză detaliată a celor expuse mai sus, putem concluziona că dreptul la onoare, demnitate și reputația profesională trebuie examinat ca un drept subiectiv particular, esența să constând în dreptul fiecărei persoane la inviolabilitatea onoarei, demnității și reputației sale profesionale și în posibilitatea de a cere persoanelor fizice și juridice să nu-l încalce. Onoarea, demnitatea și reputația profesională nu sunt o premisă a ceea ce poate apărea în viitor ca urmare a unei eventuale încălcări a acestora, ele există ca drepturi electivе și perpetue ale omului independent de existența încălcărilor.

Adică existența dreptului la onoare, demnitate și reputație profesională nu depinde de anumite acțiuni ale subiectului dreptului, de faptul dacă acesta va fi încălcat, în momentul încălcării apare doar necesitatea apărării acestui drept, dar nu însuși dreptul.

Legislația noastră apără onoarea, demnitatea și reputația profesională a subiectului de drept prin stabilirea obligației generale de abținere de la orice atentate la aceste drepturi ale persoanei și prin oferirea apărării judiciare în caz că acestea au fost încălcate. Abținerea de la orice atentat și dreptul de a cere să fie apărare constituie obiectul dreptului la onoare, demnitate și reputație profesională.

Deși raportul juridic ce reiese din dreptul la onoare, demnitate și reputație profesională este absolut, din momentul în care el este încălcat, apare raportul juridic relativ, în acest caz cercul nedeterminat de persoane obligate a nu încălca dreptul subiectiv se reduce la o persoană concretă care a lezat onoarea, demnitatea și reputația profesională a persoanei.

Prin urmare, principala calitate a acestui drept constă în posibilitatea subiectului de a cere tuturor să se abțină de la răspândirea informațiilor denigratoare și necorespunzătoare realității, or, persoana poate pretinde o părere adecvată și meritată despre sine [13, p.29].

Codul civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 [14] conține un articol intru totul dedicat apărării onoarei, demnității și reputației profesionale, și anume art.16 care prevede: „ (1) Orice persoană are dreptul la respectul onoarei, demnității și reputației sale profesionale”

Apărarea dreptului unei persoane la onoare, demnitate și reputație profesională presupune următoarele condiții: informațiile trebuie să fie răspândite, să lezeze onoarea, demnitatea și reputația profesională și să nu corespundă realității. Din conținutul alin. 2 al art. 16 Cod civil („Orice persoană este în drept să ceară dezmințirea informației ce îi lezează onoarea, demnitatea sa reputația profesională dacă cel care a răspândit-o nu dovedește că ea corespunde realității”) rezultă că, atât timp cât nu se dovedește contrariul, informațiile răspândite se prezumă a fi o minciună.

De notat, că legislația nu definește noțiunea de „informație care lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională”. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție Privind apărarea onoarei, demnității, reputației profesionale ale cetățenilor și organizațiilor [15] conține definiția noțiunii de „informații ponegrițoare”, formulă pe care legislația în vigoare nu o mai utilizează, dar care a existat în redacția inițială a Codului civil din 1964 („afirmații care ponegrec onoarea și demnitatea”). Noul Cod civil utilizează noțiunea de „informație care lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională”. Potrivit Dicționarului limbii române [16] „a leza” înseamnă „1. A vătăma, a răni, (fig.) a ofensa 2. A aduce (cuiva) un prejudiciu, a păgubi (pe cineva)”, iar „a ponegri” ca „a vorbi pe cineva de rău, a bârfi, a defăima”. Noțiunea „a leza” deci este mai largă decât noțiunea „a ponegri” și „ponegrirea onoarei și demnității” inevitabil constituie și o „lezare a onoarei și demnității”. Astfel definiția cuprinsă în pct. 16 al Hotărârii Plenului CSJ: „ponegrițoare sunt informațiile necorespunzătoare realității, care lezează onoarea și demnitatea cetățeanului, organizației în opinia publică sau în opinia unor cetățeni din punctul de vedere al respectării legilor, principiilor morale ale societății (de exemplu, informațiile despre săvârșirea unei fapte nedemne, comportarea nedemnă în colectivul de muncă, în familie, în viața cotidiană; informațiile ce ponegrec activitatea de producție, economică și socială, reputația etc.)” este, din punct de vedere teoretic, utilă pentru interpretarea art. 16 Cod civil și de asemenea pentru înțelegerea noțiunii de calomnie definită în Codul cu privire la contravențiile administrative („a ponegri” este sinonim cu „a defăima” și „a calomnia”), dar nu este exhaustivă pentru a aprecia tipurile de informații care „lezează” onoarea, demnitatea și reputația profesională.

Sunt defăimătoare acele informații care, raportate la conținutul legilor și al normelor de conviețuire, contribuie la știrbirea onoarei, reputației profesionale a persoanei fizice sau juridice în opinia publică sau în opinia unor indivizi în particular. Legislatorul nu concretizează care sunt informațiile defăimătoare. O ase-

menea enumerare nici nu ar fi binevenită, pentru că ar restrânge nejustificat gradul de protecție a onoarei, demnității și reputației profesionale a persoanei. Pe de altă parte, determinarea caracterului defăimător al informației este, în multiple cazuri, o sarcină dificilă pentru judecător. Astfel o opinie expusă în literatura de specialitate adoptă ideea că „onoarea și demnitatea sunt categorii morale și conținutul acestora se asociază cu aprecierea calităților sociale ale cetățeanului sau organizației. De aceea pentru aprecierea corectă a faptului lezării onoarei și demnității este necesar să se pornească în primul rând de la principiile morale de care se conduce întreaga societate” [17]

Persoanele fizice și juridice sînt în drept să ceară dezmințirea informațiilor care lezează onoarea, demnitatea, reputația profesională numai în acele cazuri în care ele corespund realității. Răspândirea informației care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională, dar care corespunde realității, nu dă dreptul reclamantului de a cere dezmințirea acestor informații. De asemenea, nu pot fi dezmințite informațiile se cuprind în hotărârile și sentințele judiciare, demersurile în scris (verbale) și depozițiile martorilor adresate anchetei sau instanței de judecată în procesul soluționării unei cauze, în ordonanțele de anchetă și administrative, în hotărârile organelor puterii și administrației de stat, comisiilor de atestare, în actele despre aplicarea față de lucrător a sancțiunii disciplinare și în alte documente oficiale, pentru atacarea cărora legislația prevede o altă cale.

În cazul răspândirii informațiilor care lezează reputația profesională a persoanei juridice, ea este în drept să ceară dezmințirea lor, schimbarea documentelor emise, publicarea replicii în mijloacele de informare în masă, declararea informației ca fiind neveridică. Persoana juridică este în drept să ceară și repararea prejudiciului cauzat. Prejudiciul moral cauzat persoanei juridice nu poate fi compensat, prejudiciul moral compensându-se numai persoanelor fizice, fiindcă numai acestea pot suporta suferințe psihice sau fizice.

La examinarea acțiunii privind dezmințirea informațiilor care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională, sarcina probațiunii revine atât reclamantului, cât și reclamatului. Reclamatul este obligat să dovedească că informația răspândită corespunde realității. Reclamantul este obligat să demonstreze numai faptul răspândirii afirmațiilor de către reclamat. Reclamantul poate aduce dovezi că afirmațiile răspândite nu corespund realității, dar aceasta este un drept și nu o obligație [18, p.54-55].

Alineatul (3) din art.16 Cod civil prevede că la cererea persoanelor interesate, se admite apărarea onoarei și demnității unei persoane fizice și după moartea acesteia. Astfel, dreptul de a cere apărarea onoarei, demnității sau reputației profesionale a persoanei decedate îl au persoanele interesate. Anume ele sînt în drept să se adreseze cu asemenea cerere în instanța de judecată.

O problemă aparte o constituie calomnia prin presă deoarece două dimensiuni esențiale caracterizează difuzarea prin presă: amplitudinea și durata.

Amplitudinea, difuzării se măsoară după gradul de aderență a publicului la o anumită publicație, aderență exprimată în genere — dar cu o oarecare aproximație — prin tiraj. Cu cât tirajul este mai mare, cu atât conținutul ziarului va fi răs-

pândit într-o mai mare masă de cititori, cu atât deci publicitatea acestui conținut va avea o amplitudine mai ridicată.

Durata difuzării se măsoară după timpul în care conținutul de informații și comentarii a ziarului rămâne în atenția și preocuparea cititorului. Periodicitatea cotidiană a ziarului, bogăția de conținut a fiecărui număr, mulțimea și eterogenitatea domeniilor vieții care se reflectă în acest conținut fac ca durata de eficiență publică a difuzării să fie foarte redusă. Omul citește o relatare, aceasta îl impresionează într-un mod oarecare sau îl lasă indiferent, dar a doua zi, citind în ziar alte multe prezentări ale actualității, impresia sa din ajun se estompează, iar a treia zi, în fața altor noutăți palpitate, ea se șterge cu desăvârșire [19, p.20-21].

Iar în cazul în care ziarul tipărește un articol în care este criticat sau atacat personal o persoană publică, cunoscută de toți, durata știrilor citite este în creștere, grație interesului pe care îl au oamenii de rând față de persoanele publice.

Nu în zădar acest lucru este expres prevăzut în alineatul (4) art.16 Cod civil care prevede că „în cazul în care informația care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională este răspândită printr-un mijloc de informare în masă, instanța de judecată îl obligă să publice o dezmințire la aceeași rubrică, pagină, în același program sau ciclu de emisiuni în cel mult 15 zile de la data intrării în vigoare a hotărârii judecătorești”.

Dacă instanța de judecată stabilește că informațiile răspândite nu corespund realității, ea va satisface acțiunea, pronunțând hotărârea în care trebuie să indice metoda de dezmințire a informațiilor care nu corespund realității. Dacă informațiile care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională sînt răspândite prin mijloace de informare în masă, instanța de judecată va obliga organul de informare în masă să publice o dezmințire la aceeași rubrică, pagină, în același program sau ciclu de emisiuni, în cel mult 15 zile de la data intrării în vigoare a hotărârii judecătorești (conform alineatului (5) art.16 Cod civil).

Modalitatea de dezmințire a informațiilor care lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională, răspândite prin alte mijloace decât cele menționate la alin.(4) și (5), se stabilește de instanța de judecată de la caz la caz, avînd în vedere modalitatea utilizată la răspîndirea acestor informații.

Persoana lezată în drepturile și interesele sale, ocrotite de lege, prin publicațiile unui mijloc de informare în masă, este în drept să publice replica sa în respectivul mijloc de informare în masă pe contul acestuia (alin.(7) art.16).

Aceleași idei se conțin și în Legea cu privire la instituția publică națională a audiovizualului Compania „Teleradio-Moldova” nr.1320-XV din 26.07.2002 [20] prevede în art.7 dreptul la replică:

„(1) Conducerea companiei acordă dreptul la replică, conform legislației, oricărei persoane fizice sau juridice dacă într-o emisiune difuzată de companie despre această persoană s-au făcut afirmații care nu corespund realității și care induc în eroare opinia publică, lezându-i-se onoarea, demnitatea și reputația personală sau profesională. Timpul pentru replică se acordă în același program sau ciclu de emisiuni, în termen de 2 săptămâni de la data solicitării, dar cel mult după 2 luni de la data difuzării emisiunii.

(2) Dreptul la replică nu se acordă dacă:

- a) persoana interesată solicită neîntemeiat acordarea acestui drept;
- b) replica prezentată are un caracter indecent sau poate implica răspundere penală;
- c) în calitate de temei pentru acordarea dreptului la replică se invocă un material documentar care este un fragment al unei înregistrări video sau audio de la o ședință a organului legislativ sau a instanței de judecată;
- d) solicitarea a fost înaintată după expirarea a 2 luni de la data difuzării emisiunii.

(3) Acordarea timpului de antenă pentru realizarea dreptului la replică poate fi înlocuită, cu acordul solicitantului, prin rectificarea, de către companie sau de către prezentatorul emisiunii, a erorii comise”.

Iar orice persoana în a cărei privință a fost răspândită o informație ce îi lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională este în drept, pe lângă dezmințire, să ceară repararea prejudiciului material și moral cauzat astfel (alin.(8) art.16). Despre repararea prejudiciului material și moral s-a vorbit în paragraful precedent, de aceea nu vom statua asupra modalităților lor de stabilire și acordare.

Dorim să notificăm că alin.(9) art.16 Cod civil conține încă un mod special de apărare a onoarei, demnității sau reputației profesionale în cazul în care identificarea persoanei care a difuzat informația ce lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională unei alte persoane este imposibilă, adică este anonimă. Persoana a cărei onoare, demnitate sau reputație profesională a fost lezată de o persoană neidentificată (anonimă), este în drept să se adreseze instanței de judecată cu o cerere prin care se solicită declararea informației răspândite ca fiind neveridică. Examinarea cererii are loc în baza prevederilor Capitolului XXIV din CPC. La răspândirea anonimă a informațiilor nu se atribuie publicarea în mijloacele de informare în masă fără indicarea autorului, în acest caz se cunoaște răspânditorul. Prin urmare, răspunzător pentru răspândirea informațiilor care lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională este organul de informare în masă [18, p.56].

Onoarea, demnitatea și reputația profesională constituie elemente de identificare și autoidentificare ale personalității. Și nu în zădar acestor atribute ale persoanei li se acordă un loc aparte, dar care urmează, în opinia noastră, a fi dezvoltat cu prevederi legislative noi în domeniu.

În doctrină cea mai deasă referire o găsim la demnitatea morală, dar nu mai puțin importantă este și demnitatea fizică.

E bine cunoscut faptul că corpul uman reprezintă învelișul biologic al persoanei umane. De aceea nu e de mirare faptul că, legiuitorul apără corpul uman deseori chiar și împotriva voinței titularului său.

Cele mai grave infracțiuni împotriva corpului uman au fost codificate și inserate în Codurile Penale. Sunt infracțiunile atotcunoscute și cu o „vârstă” mai mare în timp, așa cum ar fi: infracțiunea de omor, pruncuciderea, cauzarea leziunilor corporale etc.

Dintre cele „mai noi” infracțiuni, care sunt ca un ecou al timpurilor noastre, ași dori să menționez în primul rând, traficul cu organe umane; clonarea ființelor umane; tortura, tratamentul inuman și degradant, și nu în ultimul rând – traficul de ființe umane.

Transplantologia – este deseori o ultimă speranță pentru cei muribunzi, dar spre regret, și un mijloc de îmbogățire pentru oamenii necinstiți. De aceea pentru a evita (stopa) asemenea lucruri cât și pentru a împiedica transformarea unor oameni în donatori profesioniști, a fost adoptată Convenția pentru protecția Drepturilor Omului și a demnității ființei umane cu privire la aplicarea biologiei și medicinei: Convenția privind drepturile omului și biomedicina, adoptată în 4 aprilie 1997 în orașul spaniol Oviedo. Republica Moldova a semnat-o la 06.06.1997, a ratificat-o la 26.11.2002 și a intrat în vigoare pentru țara noastră la 01.03.2003.

În acest document au fost foarte bine conturate toate condițiile juridico-medicale ce urmează a fi îndeplinite pentru a se efectua un transplant. La o citire mai atentă a acestui act internațional se pot contura patru cerințe necesare în acest sens, și anume:

Prima condiție – existența unui consimțământ întărit al ambelor părți, dar mai ales din partea donatorului, lui oferindu-i-se posibilitatea să renunțe chiar și în ultimul moment;

A doua condiție – existența unui interes legitim_ care poate sa fie terapeutic sau științific;

A treia condiție – gratuitatea, adică donarea unui organ să se facă de bună voie, nu contra plată, deoarece în caz contrar s-ar începe „vânarea” și „vinderea” de organe;

A patra condiție – anonimatul. Nici donatorul și nici primitorul să nu să se cunoască unul pe altul, pentru a evita pe viitor posibilitatea unui eventual șantaj.

În acest context ași vrea să atenționez asupra unui nou fapt și anume: datorită nivelului înalt al științei și tehnicii contemporane sunt posibile intervenții la nivel de embrion. Mă refeream în primul rând la clonarea, interzicerea căreia a fost prevăzută în Protocolul adițional la Convenția pentru Protecția Drepturilor Omului și a demnității umane cu privire la aplicarea biologiei și a medicinei: Convenția privind drepturile omului și biomedicina, semnat la 12 ianuarie 1998. În art.1 al acestui Protocol se dispune că: „(1) Este interzisă orice intervenție ce are ca scop crearea unei ființe umane genetic identice unei alte ființe vii sau moarte”. Și în continuare pct.2 continuă: „În sensul prezentului articol, expresia ființă umană „genetic identică” unei alte ființe umane semnifică o ființă umană având în comun cu o altă ființă ansamblul de gene nucleare”. Această interzicere se bazează pe rațiuni morale, sociale, chiar ași zice, și creștine.

Orice intervenție care caută să modifice geonomul uman poate fi întreprinsă numai în scopuri preventive, de diagnosticare sau terapeutice și numai dacă ea nu urmărește să introducă vre-o modificare în geonomul unui descendent (conf. art.13 din Convenția privind drepturile omului și biomedicina).

Tot din motive de sănătate sau cercetări științifice vor fi efectuate testele relevante pentru tulburări genetice sau care slujesc fie pentru depistarea unui sub-

iect purtător al unei gene care provoacă tulburarea, fie pentru a depista o dispoziție genetică sau o succesibilitate pentru o anumită tulburare (art.12 din această Convenție).

Cât privește cercetările in vitro a embrionului legea care permite astfel de cercetări va trebui să asigure protecția lui adecvată (art.18(1)). La fel este interzisă crearea de embrioni umani în scopul cercetărilor (pct.2 art.18).

Iar utilizarea tehnicilor de procesare medicală asistată nu va fi permisă în scopul selecției sexului viitorului copil, cu excepția situațiilor în care trebuie evitate tulburări ereditare grave legate de sex (art.14).

Raționalmente acestor prevederi se bazează pe însăși existența ființei umane, adică pe dreptul ei la viață cât și pe respectarea demnității umane.

Restricțiile privind exercitarea drepturilor și prevederilor conținute în această Convenție impune condiția ca ele să fie prevăzute de lege și să fie necesare într-o societate democratică, în interesul siguranței publice, pentru prevenirea crimei, protejarea sănătății sau pentru protecția drepturilor și libertăților celorlalți (art.26 al.1).

De regulă, integritatea fizică a persoanei este periclitată prin aplicarea torturii, a pedepselor sau tratamentelor crude, inumane sau degradante. Aceste aplicații sunt contrare demnității ființei umane. Din acest motiv organismele internaționale și naționale au adoptat acte prin care se interzice aplicarea acestor tratamente.

Astfel, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice [21] în art.7 prevede următoarele: „nimeni nu va fi supus torturii și nici unor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante. În special, este interzis ca o persoană să fie supusă, fără consimțământul său, unei experiențe medicale sau științifice”.

Au fost adoptate, de asemenea, de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite acte internaționale îndreptate nemijlocit pentru a curma tortura și tratamentele inumane, dintre care menționăm: Declarația asupra protejării tuturor persoanelor împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante din anul 1975 și Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante”, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1984 [22].

Declarația asupra protejării tuturor persoanelor împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante din anul 1975, consideră orice act de tortură sau tratament crud ca fiind inuman, ca o insultă gravă adusă demnității umane și care trebuie condamnată deoarece constituie o negare a Cartei Națiunilor Unite și o violare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Statelor le revine îndatorirea de a adopta măsurile necesare pentru a curma săvârșirea unor asemenea acte pe teritoriul lor.

Prevederile Declarației au fost incluse și dezvoltate în Convenția împotriva torturii și a altor pedepse și tratamente crude, inumane și degradante, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 decembrie 1984.

Astfel, Convenția definește *tortura* ca fiind orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferințe puternice, fizice ori psihice,

mai ales cu scopul de a obține de la această persoană sau de la o persoană terță informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis ori este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiuni asupra ei ori de a intimida sau a face presiuni asupra unei terțe persoane, sau pentru oricare alt motiv bazat pe o formă de discriminare oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau astfel de suferințe sunt aplicate de către un agent al autorității publice sau de orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigare ori cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane. Acest termen nu se referă la durerea ori suferințele rezultând exclusiv din sancțiuni legale, inerente acestor sancțiuni sau ocazionate de ele (art.1 alin.1).

Prin interzicerea acestor fapte Convenția urmărește garantarea demnității umane, care se află la baza statului juridic al drepturilor omului și a libertăților sale fundamentale.

Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950 [23] în art.3 din Convenție – Interzicerea torturii – dispune că nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante. Tot în acest context dorim să reamintim

Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, adoptată la 26.XI. 1987 la Strasbourg [24], care a extins protecția la tratamentul aplicat tuturor persoanelor lipsite de libertate, în sensul de a nu li se aplica un tratament inuman, pentru orice motiv ar fi.

În baza acestei convenții a fost instituit un comitet pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante. Prin intermediul vizitelor, comitetul examinează tratamentul persoanelor private de libertate în vederea întăririi, dacă este cazul, a protecției lor împotriva torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (art.1).

La rândul său, fiecare parte autorizează vizitarea a oricărui loc, aflat sub jurisdicția sa, în care persoanele sunt private de libertate de către o autoritate publică (art.2).

Prin intermediul vizitelor, comitetul examinează tratamentul persoanelor private de libertate în vederea întăririi, dacă este cazul, a protecției lor împotriva torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante”.

Am avut ocazia să citesc rapoartele acestui comitet (CPT) în urma vizitelor efectuate atât în Republica Moldova, cât și în România. Faptele relevate sunt de-a dreptul șocante, deseori punându-i întrebarea în ce secol trăim.

De notat, că și în Codul penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002 se conțin prevederi referitoare la interzicerea tratamentelor inumane. Astfel, art.137 – Tratamente inumane – prevede:

„(1) Supunerea, prin orice metode, la tortură sau tratamente inumane pentru a cauza în mod intenționat mari suferințe sau vătămări grave integrității corporale sau sănătății răniților, bolnavilor, prizonierilor, persoanelor civile, membrilor personalului sanitar civil sau al Crucii Roșii și al organizațiilor asimilate acestora, naufragiaților, precum și oricărei alte persoane căzute sub puterea adversaru-

lui, ori supunerea acestora la experiențe medicale, biologice sau științifice care nu sînt justificate de un tratament medical în interesul lor se pedepsește cu închisoare de la 8 la 15 ani.

(2) Săvârșirea față de persoanele indicate la alin.(1) a uneia dintre următoarele fapte:

a) constrângerea de a îndeplini serviciul militar în forțele armate ale adversarului;

b) luarea de ostatici;

c) deportarea;

d) dislocarea sau lipsirea de libertate fără temei legal;

e) condamnarea de către o instanță de judecată constituită în mod ilegal fără judecată prealabilă și fără respectarea garanțiilor juridice fundamentale prevăzute de lege se pedepsește cu închisoare de la 12 la 20 de ani.

(3) Torturarea, mutilarea, exterminarea sau executarea fără judecată legală a persoanelor menționate la alin. (1) se pedepsește cu închisoare de la 16 la 25 de ani sau cu detențiune pe viață”.

Sclavia a fost considerată până nu demult drept o expresie a timpurilor demult trecute. Dar, spre regret, în ultimii ani, acest fenomen urât reînvie și se reîncarnează în traficul de ființe umane, mai ales a femeilor. Este un fenomen care este caracteristic pentru Republica Moldova, Ucraina și România și alte țări balcanice. Deși prevederi referitoare la combaterea acestei infracțiuni sunt inserate în Codurile penale a majorității țării, totuși aceste manifestări catastrofale iau o amploare din ce în ce mai mare. Dar această problemă constituie un subiect aparte de discuție și merită o abordare mai amplă.

Demnitatea umană este o necesitate, și, în același timp, o condiție de care este legată însuși existența ființei umane ca individ, ca „homo sapiens”. Nu în zădar în toate actele internaționale de rînd cu proclamarea drepturilor omului se subliniază obligativitatea respectării demnității umane.

Anume din considerentele de mai sus, consider că trebuie protejată și demnitatea fizică într-o egală măsură cu demnitatea morală.

În încheiere, parafrazînd cuvintele domnului Adrian Năstase [25, p.50 – 55], care a considerat drepturile omului – religie a sfârșitului de secol, consider că drepturile personalității vor constitui o religie a mileniului trei. Numai cu o personalitate umană multilateral dezvoltată, demnă atît din punct vedere moral cît și fizic, care-și știe și chiar conștientizează valoarea sa inedită, se poate păși într-un nou secol, nou mileniu.

Deci vorbim despre o ființă umană demnă.

Referințe

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948
2. MĂRGINEANU N. Condiția umană. – București: Editura științifică, 1973
3. Pentru prima dată noțiunea de „**drepturi ale personalității**” a fost menționată de PERREAU E.H. în Des droits de la personnalité, Rev. trim. dr. civ., Paris, 1909, p.501

4. TURUIANU CORNELIU. Infracțiuni contra demnității persoanei. – București: Editura Științifică, 1974, pag. 18-21.
5. LOGHIN OCTAVIAN, TUDOREL TOADER. Drept penal român: partea specială – București: Casa de editură și presă «Șansa» S.R.L., 1994
6. Cod cu privire la contravențiile administrative aprobat, la 29 martie 1985 // Veștile R.S.S.M., 1985, nr.3, art.47
7. Cod penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002 pus în aplicare prin Legea nr.1160-XV din 21 iunie 2002. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.128-129 din 13 septembrie 2002. În vigoare din 01.01.2003.
8. Dreptul francez deosebește două forme de prejudicii aduse onoarei persoanei: defăimarea (adică calomnia) și insulta, în afara sancțiunilor penale victima poate pretinde despăgubiri-interese.
9. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr.225-XV din 30.05.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.111-115/451 din 12.06.2003
10. Legea audiovizualului nr.1357-XIV din 29.09.2000 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 133- 136/951 din 26. 10. 2000
11. Legea cu privire la publicitate nr.1227-XIII din 27.06.97 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.67-68/555 din 16.10.1997
12. Legea presei nr. 243-XIII din 26.10.94 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.2/12 din 12.01.1995
13. PÂRȚAC OLIVIA. Apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale în Republica Moldova – Chișinău: Î.S.F.E.P. „Tipografia Ccentrală”, 2005
14. Codul civil al Republicii Moldova nr.1107-XV din 6 iunie 2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.82-86 din 22 iunie 2002. A fost pus în aplicare prin Legea nr.1125 – XV din 13 iunie 2002. Conform Legii nr.1565-XV Codul civil a intrat în vigoare la data punerii în aplicare a Codului de procedură civilă a Republicii Moldova.
15. Hotărârea Plenului din 27 martie 1997, nr.11 cu modificările introduse prin hotărârea Plenului din 20 decembrie 1999, nr.38 și din 19 iunie 2000, nr. 18
16. DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE MODERNE. - București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958
17. SUSARENCO GHEORGHE. Mass-media atacate în justiție: legislația și practica judiciară în Republica Moldova // Libertățile mass-media în Republica Moldova, Chișinău, 2000, p. 60
18. CODUL CIVIL AL REPUBLICII MOLDOVA. COMENTARIU. Art.1-151. – Chișinău: F.E.P. „Tipografia Centrală”, 2006, vol. I.
19. DORU PAVEL, TURUIANU CORNELIU. Calomnia prin presă. – București: Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., 1996.
20. Legea cu privire la instituția publică națională a audiovizualului Compania „Teleradio-Moldova” nr.1320-XV din 26.07.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.117-119/972 din 15.08.2002.
21. Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966 la New York. Intrat în vigoare la 23 martie 1967, cf. art.49, pentru dispozițiile cu excepția celor de la art.41; la 28 martie pentru dispozițiile de la art.41.
Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.217-XII din 28.07.90. În vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993. Publicat în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul 1, pag.30

22. Convenția împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante”, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1984. Republica Moldova a aderat la această Convenție prin Hotărârea Parlamentului nr.473-XII din 31.05.95. Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, vol.1, pag.129.
23. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950. Republica Moldova semnează această convenție la Strasbourg la 13 iulie 1995. În vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997. Publicată în Tratate internaționale, 1998, Chișinău, vol.I, p.341 – 358
24. Convenția europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante, adoptată la 26.XI. 1987 la Strasbourg Republica Moldova a semnat-o la 02.V.1996, a ratificat-o la 02.X.1997 și a intrat în vigoare pentru țara noastră la 01.II.1998.
25. NĂSTASE ADRIAN. Drepturile omului, religie a sfârșitului de secol. – București: Institutul român pentru Drepturile Omului, 1992.

Prezentat la 02.09.2006

RĂSPUNDEREA PERSOANEI JURIDICE ÎN CAZUL UNUI ACCIDENT DE MUNCĂ SAU CĂPĂTĂRII DE CĂTRE SALARIAT A UNEI BOLI PROFESIONALE

Vladimir TOCARENCO, doctor în drept, conferențiar universitar
Ilie NEVMERJIȚCHI, magistrul, IRIM

Recenzent:

Ion MOROȘAN, doctor în drept

Labour protection constitutes a system of social-economic, organisational, technical, curative and prophylactic methods that is governed by the legislative and normative acts and that assure the workers security, that maintain health and capacity of work during the labour process. The persons that can enjoy the right to labour protection are the citizens of Republic of Moldova, foreign citizens, and persons without citizenship.

The enterprises administration must assure healthy and safety labour conditions, to control the dangerous and unhealthy factors.

The worker that injured his organism and health because of the (partial or complete) fault of the enterprise, also the members of the worker family that died because of a labour accident or because of a professional sickness have the right to damage reparation. In case of labour accident, the enterprise's administration must investigate each labour accident and each case of professional sickness.

Conform legislației în vigoare administrația e obligată să aplice mijloace moderne de protecție a muncii și să asigure condiții sanitaro-igienice de muncă, care ar preveni accidentele de muncă și îmbolnăvire profesională.

Protecția muncii reprezintă un sistem de măsuri și mijloace social-economice, organizatorice, tehnice, curative și profilactice, care acționează în baza actelor legislative și a altor acte normative și care asigură securitatea angajatului, păstrarea sănătății și menținerea capacității lui de lucru în procesul muncii. De dreptul la protecția muncii beneficiază cetățenii Republicii Moldova, cetățenii străini și persoanele fără cetățenie.[1]

Activitatea întreprinderilor și a subdiviziunilor lor, exploatarea mijloacelor de producție, activitatea organelor economice, a persoanelor oficiale și a angajaților ce nu corespund cerințelor de securitate a muncii și periclitează viața sau sănătatea angajaților, urmează a fi suspendată.

Conducerea întreprinderilor trebuie să asigure condiții de muncă sănătoase și inofensive, să organizeze controlul asupra factorilor periculoși și nocivi.

Administrația întreprinderilor, având ca prioritate viața și sănătatea angajatului față de rezultatele activității de producție a întreprinderii, trebuie să prevină accidentele de muncă și îmbolnăvirea profesională a salariaților, să examineze cauzele acestora, să elaboreze și să realizeze măsurile de prevenire a unor asemenea evenimente.

Patronii de întreprinderi sînt obligați să organizeze pentru angajați asigurări sociale împotriva accidentelor de muncă și îmbolnăvirilor profesionale în modul și în condițiile determinate de legislație.[1]

Angajatul care și-a vătămat organismul ori și-a zdruncinat sănătatea din vina (parțială sau completă) a întreprinderii, precum și membrii familiei angajatului care și-a pierdut

viața în urma unui accident de muncă sau a unei îmbolnăviri profesionale au dreptul la repararea pagubei. În cazul unui incendiu de muncă administrația întreprinderii este obligată să cerceteze și să ducă o evidență strictă a fiecărui accident de muncă și a fiecărui caz de îmbolnăvire profesională.

În cazul în care angajatul are simptomele unei boli profesionale administrația trebuie să-l transfere la altă muncă în baza raportului medical, în modul stabilit.

Prin accident de muncă se subînțelege evenimentul în care s-a produs vătămarea violentă (rănirea, electrocutarea, arsura, degerarea, asfixierea, intoxicația acută profesională etc.) a organismului angajatului, care a survenit ca urmare a acțiunii unor factori de risc (insușiri, stări, procese, fenomene, inclusiv calamități naturale, comportamente, atac criminal asupra angajatului), a provocat pierderea temporară sau permanentă a capacității de muncă ori decesul angajatului și a avut loc în timpul:

- 1) îndeplinirii îndatoririlor de serviciu, a sarcinilor de stat sau obștești;
- 2) pauzelor stabilite, schimbării îmbrăcăminte personale cu echipamentul individual de protecție sau de lucru și invers, preluării sau predării echipamentelor de muncă, locului de muncă sau a materialelor, frecventării încăperilor sanitaro-igienice și auxiliare, aflării la locul de muncă sau aflării, deplasării pe teritoriul întreprinderii pe durata zilei de muncă;
- 3) desfășurării instruirii în producție sau practicii profesionale;
- 4) participării la acțiunile culturale, sportive sau la alte activități organizate de întreprindere;
- 5) deplasării spre locul de lucru și invers cu transportul, oferit de întreprindere;
- 6) deplasării de la întreprinderea, în care este încadrat, la o altă întreprindere, la locuri de muncă dispersate, în altă localitate din țară sau străinătate și invers – pentru îndeplinirea îndatoririlor de serviciu, a sarcinilor de stat sau obștești, indiferent de apartenența mijlocului de transport utilizat;
- 7) salvării de vieți omenești, prevenirii ori înlăturării unui pericol în împrejurările menționate anterior[1].

Accidentele de muncă se clasifică după cum urmează:

- 1) accident de muncă cu incapacitate temporară de muncă – accident de muncă ce a provocat pierderea parțială sau totală de către angajat a capacității de muncă pentru un anumit interval de timp, de cel puțin o zi, cu caracter reversibil după terminarea tratamentului medical adecvat, și care a fost confirmată de instituția medicală în modul stabilit;
- 2) accident de muncă grav – accident de muncă ce a provocat vătămarea gravă a angajatului, confirmată de instituția medicală în modul stabilit;
- 3) accident de muncă mortal – accident de muncă ce a provocat imediat sau după un interval de timp decesul angajatului, confirmat de instituția medico-legală în modul stabilit.

Felurile accidentelor de muncă:

- 1) accident de muncă individual – în urma căruia este afectat numai un angajat;
- 2) accident de muncă colectiv – în urma căruia sînt afectați concomitent cel puțin doi angajați din aceleași cauze.

În cazul în care administrația întreprinderii nu ia măsuri eficiente pentru asigurarea unor condiții de muncă sănătoase, nu îndeplinește contractele colective, planurile și alte măsuri de îmbunătățire a condițiilor de muncă și a securității muncii, Guvernul Republicii Moldova are dreptul, în baza avizului Expertizei de stat a condițiilor de muncă sau la

propunerea organelor sindicale, să stabilească pentru aceste întreprinderi tarife majorate de decontări pentru asigurarea socială a lucrătorilor.

Întreprinderea vinovată (complet sau parțial) de accidentul de muncă sau de îmbolnăvirea profesională e obligată să repare, în modul stabilit de lege, paguba pricinuită de vătămarea organismului sau de zdruncinarea sănătății, precum și să plătească instituțiilor curative și de internare costul tratamentului și să compenseze în întregime organelor de asigurare socială cheltuielile pentru plata pensiei și a altor indemnizații.

Angajatului, caruia i s-a stabilit gradul de reducere a unei îmbolnăviri profesionale, i se plătește din contul întreprinderii cu orice formă organizatorico-juridică, care poartă vina pentru accidentul de muncă sau pentru îmbolnăvirea profesională, pe lângă despăgubirea stabilită de lege, o indemnizație unică, luându-se ca bază un salariu mediu lunar din Republica Moldova pentru fiecare procent de pierdere a capacității profesionale de muncă, dar nu mai puțin de un salariu anual al accidentatului[1].

În caz de deces al angajatului în urma unui accident de muncă sau unei îmbolnăviri profesionale, întreprinderea care poartă vina pentru accidentul de muncă sau îmbolnăvirea profesională repară paguba materială persoanelor care au dreptul la aceasta, în modul și în mărimea stabilită de legislație și, în plus, le plătește din contul mijloacelor proprii o indemnizație unică, luându-se ca bază salariul mediu anual al celui decedat, înmulțit la numărul anilor compleți pe care acesta nu i-a trait pînă la vîrsta de șaiszeci de ani, dar nu mai puțin de zece salarii medii anuale[4].

În cazul în care lipsesc persoanele menționate, indemnizația unică se plătește în părți egale soțului rămas în viață, copiilor și părinților decedatului indiferent de vîrsta, capacitatea lor de muncă și de alte condiții[2].

Dacă reducerea capacității de muncă sau decesul angajatului a survenit în urma unui accident de muncă nu numai din vina întreprinderii, dar și a accidentatului, se aplică răspunderea mixtă, și mărimea indemnizației unice se reduce în dependență de gradul de vinovăție al accidentatului.

Plătirea indemnizațiilor unice persoanelor care au dreptul la aceasta o efectuează întreprinderea care poartă vina pentru accidentul de muncă sau pentru îmbolnăvirea profesională în modul stabilit de Guvernul Republicii Moldova[4].

În cazul lipsei la întreprindere a mijloacelor respective, plata indemnizației unice se efectuează, în baza hotărîrii instanței judecătorești, din contul oricărei averi sau mijloace ale întreprinderii.

Litigiile privind chestiunea plătirii indemnizațiilor unice se examinează de instanța judecătorească competentă.

Totodată, întreprinderea poate fi obligată să plătească o alocație pentru copii în cazul pierderii întreținătorului pînă la vîrsta de 18 ani (elevilor și studenților instituțiilor de învățămînt secundar și superior, cu excepția învățămîntului fără frecvență, – pînă la absolvirea instituției de învățămînt respective, însă nu mai mult decît pînă la împlinirea vîrstei de 23 de ani) în cazul în care aceștia nu se află la întreținerea deplină a statului și nu realizează venituri asigurate.[3]

Pentru încălcarea actelor legislative și altor acte normative de protecție a muncii, persoanele oficiale poartă răspundere disciplinară, administrativă, materială și penală în modul stabilit de legislație.

Pentru încălcarea actelor legislative și altor acte normative de protecție a muncii, persoanele oficiale pot fi trase la răspundere administrativă în modul stabilit (amendate) în mărime de pînă la un salariu lunar.[2]

Mijloacele încasate sub formă de amendă se transferă la bugetul organului executiv al administrării locale, pe al cărui teritoriu se află întreprinderea, și se cheltuiesc pentru protecția muncii angajaților.

Administrația întreprinderii și conducătorul direct al accidentatului sînt obligați să ia măsuri pentru:

- acordarea primului ajutor, transportarea accidentatului la o instituție medicală și, dacă va fi necesar, pentru evacuarea personalului de la locul accidentului;
- menținerea neschimbată a situației reale în care s-a produs accidentul, pînă la primirea acordului persoanelor care efectuează cercetarea, cu excepția cazurilor în care menținerea acestei situații ar provoca alte accidente ori ar periclita viața sau sănătatea altor persoane. În cazul în care se impune modificarea situației reale, în care s-a produs accidentul, se vor face fotografii și scheme ale locului unde s-a produs accidentul, se vor aduna probe materiale, care pot furniza informații despre accidentul produs, pentru a fi predate persoanelor care efectuează cercetarea.

Dacă printre accidentați se vor afla și angajații altor întreprinderi din țară sau străinătate, administrația întreprinderii în care s-a produs accidentul va comunica imediat despre aceasta și administrației întreprinderilor respective.

În cazul accidentelor de muncă grave, mortale sau colective, administrația întreprinderii este obligată să anunțe imediat:

Inspekția Muncii; inspectoratul teritorial de muncă; procuratura teritorială sau specializată; organizația sau autoritatea ierarhic superioară; conducerea sindicatului de ramură; organele pentru supravegherea tehnică sau energetică, dacă accidentele s-au produs la obiectele supuse supravegherii acestor organe; reprezentanța diplomatică sau consulară a țării de reședință a accidentatului (salariat străin) [2].

Pentru rezolvarea situațiilor de acest gen trebuie să se țină seama de faptul că obligațiile unității derivă de principiile generale care stau la baza contractului de muncă. Față de obligația salariatului de a presta munca, obligația angajatorului este de a plăti salariul corespunzător muncii prestate și de a oferi toate condițiile de prestare a acesteia, fără riscuri pentru salariat. Putem concluziona că în cazul unor accidente de muncă sau boli profesionale provocate de cauze imprevizibile, răspunderea unității se bazează pe principiile generale de protecție a salariaților, specificate în legislația muncii, potrivit căreia riscurile legate de procesul de muncă se localizează în patrimoniul întreprinderii.

Referințe

1. Legea R.M. cu privire la protecția muncii Nr.625, adoptată 02.07.1991, M.O. Nr. 006 din 02.07.1991.
2. Legea R.M. cu privire la inspekția muncii Nr.140, adoptată 10.05.2001, M.O. Nr. 068 din 29.06.2001.
3. Codul Muncii, adoptat 28.03.2003, M.O. Nr. 159 din 29.07.2003.
4. Legea R.M. cu privire la alocațiile de stat, Nr. 499, adoptat 14.07.1999, M.O. Nr. 106 din 30.09.1999.

Prezentat la 14.06.2006

4

**ASPECTE COMPARATIV –
CONTRASTIVE ÎN FILOLOGIA
CONTEMPORANĂ**

METODA „INSTRUIREA LA DISTANȚĂ” ÎN PREDAREA LIMBILOR STRĂINE

Zinaida CAMENEV, doctor în filologie, conferențiar universitar, IRIM

Natalia HANBECOVA, USM

Veronica NEAGU, doctor în pedagogie, IRIM

Recenzent:

Valentin CIJACOVSKI, doctor habilitat în filologie, profesor universitar

The present article describes one of the non-traditional methods of teaching/learning English and German at the Foreign Languages and Literatures of the State University of Moldova and at the Department of Germanic Languages of the Institute of International Relations of Moldova, namely, e-learning method. This method implements the new informational technologies on the basis of the system “Multimedia-Brig” which implies a close contact between the teacher of foreign languages and the programmer. These materials were used at first for the individual work of the students, then they were used by the students of the extramural departments (journalistics and librarianship), now they can be used also by persons who want to learn the above-mentioned languages individually.

În toate timpurile s-a considerat că procesul de învățământ trebuie să fie „modern”, adică să corespundă cerințelor și comenzilor sociale ale prezentului. Această modernizare se cere realizată și în domeniul predării limbilor străine. Limbile străine își aduc contribuția la educația umanistă și înlesnesc integrarea și colaborarea internațională. De aceea didactica limbilor străine este în permanentă evoluție și schimbare deoarece o limbă străină se învață pentru viață, adică, pentru a fi folosită ca mijloc de comunicare și informare. Întrebarea legitimă care apare este dacă metodele și procedeele folosite sunt cele mai potrivite pentru atingerea scopului scontat. După părerea noastră, faza învățământului „clasic” trebuie să fie completată de noi modalități pedagogice (navigare liberă prin documente, pedagogie cu inițiativă mixtă, învățarea prin descoperire etc.).

În prezent se cere multă insistență, creativitate pentru înnoirea procesului de predare/învățare, îmbunătățirea lui prin utilizarea diferitor mijloace tehnice: calculatoare, radio, televiziune, Internet și alte mijloace de comunicații. Prin unirea lor, telecomunicațiile, audiovizualul și informatica bulversează lumea formării profesionale. Studiile relative la interactivitate arată că omul nu reține decât:

- 10% din ceea ce citește;
- 50% din ceea ce vede și aude;
- 70% din ceea ce vede, aude și citește.

Cert este că trebuie să trecem de la instruirea asistată de calculator numai la verificarea cunoștințelor, adică la control, la instruirea propriu-zisă, deoarece ulterior au început să apară softuri complexe, care încurajează construcția activă a lor, promovează reflecția studenților, eliberându-i de la activitățile de rutină, modificând aria activităților profesorului nu numai cantitativ, dar și calitativ.

În ultima vreme tot mai des și mai des se vorbește despre ”reforma învățământului”, „integrarea în Europa”, „educație integrată”, „diversitatea formelor de integrare”, „e-educație”[1]. Termenul „e-educație” semnifică implementarea și utilizarea noilor tehnologii informaționale și de comunicații în scopul eficientizării procesului de predare/învățare și dezvoltării aptitudinilor de autoinstruire pe întreg parcursul vieții[2].

Tehnologiile informaționale afectează conceptele de predare și învățare prin modul în care profesorii și studenții au acces la cunoștințe și oferă instrumente și metode, care facilitează trecerea de la un mediu de învățare centrat pe profesor la un mediu colaborativ, interactiv, centrat pe student[3].

Civilizația umană intră într-o perioadă calitativ nouă de dezvoltare. Realitățile economice, sociale și politice, tendința de aliniere la standardele internaționale implică revizuirea structurilor și a mecanismelor de funcționare a sistemului educațional existent, necesită implementarea unor metodologii noi de predare / învățare a limbilor moderne în clasele cu calculatoare, instrumente de lucru pe care toți studenții pot să le folosească în activitatea curentă, în procesul integrării lor în proiecte de cooperare internațională, ușurând mult pregătirea materialelor cu caracter didactic și științific.

Nivelul de informatizare a sistemului educațional este determinat, în primul rând, de dotarea instituțiilor de învățământ cu tehnică de calcul și accesul la Internet, informatizarea însușirii fiind o parte componentă a procesului global de instruire, informatizarea învățământului reprezentând orizontul zilei de astăzi.

Deplasarea centrului de greutate spre utilizarea informației din Internet și alte surse electronice pentru asigurarea studenților cu cunoștințe de ultima oră, spre reînnoirea didacticii universitare sub raport metodologic este necesară astăzi, când se pune accentul pe învățarea individuală a limbilor străine în legătură cu reducerea numărului de ore de curs, mărirea competențelor de autoinstruire, autonomizarea învățării lor, modernizarea acestui proces prin introducerea instruirii la distanță paralel cu folosirea metodelor tradiționale.

Tehnologia instruirii la distanță îl obligă pe profesor să-și regândească metodele de predare și evaluare a cunoștințelor, să redefinească calitatea și eficiența procesului educațional în concordanță cu cerințele tranziției, a reintegrării europene. În această ordine de idei identificarea problemelor predării / învățării limbilor străine este importantă.

Implementarea complexă a instruirii, adică combinarea metodelor și strategiilor tradiționale cu cele netradiționale va implica mai multe fațete ale instruirii electronice. Categorizarea instruirii electronice oglindește întregul proces de instruire de pe piața actuală și implică cât mai multe aspecte practice în procesul educațional. Internetul, ca un instrument al procesului educațional îl ridică la un nivel mult mai înalt decât cel din perioada precedentă prin utilizarea tehnologiilor noi de instruire așa ca: lecții virtuale la web-site, video interactiv, testarea cunoștințelor prin intermediul Internetului. Nu exagerăm dacă menționăm că tehnologiile informaționale bazate pe Internet în timpul real schimbă instruirea la distanță nu numai cantitativ, dar și calitativ pentru a face ca ea să fie o metodă mai efektivă.

Se crede că specialiștii în domeniu își vor reînnoi metodele de lucru, vor maximaliza potențialul instruirii la distanță. Învățarea limbilor străine la distanță a

devenit o necesitate stringentă în rezultatul interacțiunii oral – vizuale sincrone în timp real.

La Universitatea de Stat din Moldova (USM), din 1989 s-au efectuat lucrări de laborator în domeniul limbilor engleză și germană în clasele cu calculatoare – programe lexico – gramaticale pe diferite teme: Articolul, Gradele de comparație a adjectivelor și adverbilor, Participiul I și II, Sistemul de timpuri verbale și a. Mai târziu aceste programe au fost schimbate pentru a fi folosite la calculatoarele de ultimă oră în baza sistemului instrumental „Multimedia-Brig”, care lucrează în câteva regimuri: de instruire, control, antrenare și păstrare în baza de date. Aceste materiale au slujit ca bază la crearea cursurilor de instruire la distanță. Educația la distanță este educație (înțelegând ca proces), dar acest proces se realizează la distanță. Actualitatea educației la distanță este flexibilitatea care asigură o gamă întreagă de opțiuni. Educația la distanță se individualizează prin faptul că folosește anumite modalități de furnizare a materialului de instruire prin tehnologii noi (corespondență, video, audio, calculator), care exclud prezența fizică în acelaș loc și acelaș timp al studentului și a profesorului [vezi 3].

Crearea cursurilor de instruire la distanță este un lucru migălos, cursurile trebuie create după un manual, care ulterior să fie inclus în programul de studiu de către programiști, designeri, procesul de organizare și coordonare fiind realizat de metodiștii filologi [4].

Partea informațională structuralizată a cursurilor include prezentarea autorilor, recomandări metodice referitor la studierea și metodele de lucru cu cursul în cauză, structurarea materialului didactic [5], sistemul de evaluare (inclusiv autocontrolul).

Specificarea programelor include de asemenea înregistrarea studentului, elementele de control, sistemul de comunicare dintre student-computer, profesor-student, student-student și sistemul „Help”.

În momentul de față, la USM sunt create 3 cursuri de instruire la distanță (două pentru predarea / învățarea limbii engleze și unul pentru limba germană)[6]. Necesitatea de aliniere la cerințele Uniunii Europene în domeniul educațional, mai ales al celui continuu, ne impune să luăm măsuri stringente în acest domeniu, nu numai să folosim materiale din Internet, Itranet și Extranet, dar și să creăm materialele noastre, asigurând o legătură strânsă între metodist și programist [7].

Metoda de învățare a limbilor străine la distanță are o mare însemnătate, deoarece duce la ridicarea motivării studierii, face posibilă individualizarea și diferențierea instruirii studenților, instruirea fiind individuală, ghidată, controlată și adaptată la particularitățile individuale ale studentului. Dar elementul cel mai novator în materia de formare a fost redat, fără îndoială, de utilizarea calculatorului la instruirea unui mod de învățare activă, și adesea „simulatorie”, care-ți dă nu doar cunoștințe, ci și deprinderi.

Sintetizând particularitățile și performanțele noilor tehnologii informaționale putem deduce că utilizarea software-lor educaționale duce la:

- reducerea timpului de studiu;
- exersarea sporită în formarea deprinderilor intelectuale;
- transformarea instruirii asistate de calculator din cea de alternativă în una complementară;

- un mai mare avantaj pentru studenții care învață mai încet și cei rămași în urmă decât pentru cei frunțași.

Referințe

1. Pradeep Pendse. E-Learning for Better Educational Development. – In: Tendencies of the Information Society Development. International Conference, December 9-10, 2004. A.E.S.M., Chișinău, 2004, p. 132
2. Beșliu V., Coșuleanu I., Gremalschi A., Tcaci G. Starea pregătirii electronice a Republicii Moldova. În: Tendencies of the Information Society Development. International Conference, December 9-10, 2004, pp. 16-25
3. <http://www.iaty.md/dl.htm>
4. Coșuleanu I., Cristea N., Gremalschi A., Popovici V., Sîtnic S., Proiectul național de edificare a societății informaționale: orientare spre viitor. În: Tendencies of the Information Society Development. International Conference, December 9-10, 2004, pp. 10-16
5. Романов А.Н., Торопцов В.С., Григорович Д.Б. Технология дистанционного обучения в системе заочного экономического образования. М., ЮНИТИ-ДАНА, 2000, 303 с.
6. Каменева З.М., Ханбекова Н.С. Учебник – методическое обеспечение дистанционного курса «Немецкий язык». – В кн. Дистанционное обучение – образовательная среда XXI века». Материалы международной научно-методической конференции (10-12 ноября 2004 г.). Минск, БГУИР, 2004, с. 75-78; Camenev Z., Hanbecov N. Aspecte ale utilizării prospective ale sistemelor de instruire. În: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, seria „Științe filologice”, Chișinău 2003, pp. 419-423
7. Mirescu S. Computer Assisted Instruction in Language Teaching Forum, vol. 35, Nîmber 1 January, 1997, pp. 53-56.

Prezentat la 04.09.2006

INTERCULTURAL LEARNING THROUGH E-MAIL EXCHANGE

*Ion DUMBRĂVEANU, PhD hab. in Filology, Professor,
Moldova State University*

*Valentina SINGHIREI, PhD, Institute of the International Relations of Moldova
Elena CIORNI, Moldova State University*

Studiul intercultural este deseori considerat a fi un beneficiu al schimburilor de e-mail-uri dintre diverse grupuri, există însă puține cercetări referitoare la colaborarea interculturală on-line, care ar dezvolta capacitatea de înțelegere a celor ce studiază alte culturi și viziunea despre lume. Acest articol analizează literatura științifică recentă pentru includerea schimbului de e-mail-uri în studiul intercultural și concluziile autorilor bazate pe e-mail-urile dintre vorbitorii de limbă engleză și spaniolă.

Introduction

It is known today that there is a good deal of descriptive reports on intercultural e-mail projects, nevertheless little appears to be known about what students actually learn from the interaction with their virtual peers in other cultures (Mueller-Hartmann, 2000a). Although many projects adopt ambitious aims which involve the development of tolerance and better intercultural awareness, as well as the reduction of stereotypes and prejudice (Gray & Stockwell, 1998; Meagher & Castaños, 1996; Sakar, 2001), little has been done to evaluate to what extent such objectives can be achieved in the limited life-span of an e-mail exchange between groups of foreign language learners or how they should be achieved.

The belief that contact between cultures automatically leads to intercultural learning and to the development of positive attitudes towards the target culture has already been rejected by many scientists (Coleman, 1998; Fischer, 1998) and Richter confirms that this is also the case for virtual intercultural contact: "Internet brings about the contact of cultures, but this does not automatically imply cultural understanding" (1998, p. 15).

Others, including Belz (2002), Belz and Müller-Hartmann (2002) and O'Dowd (2000) have also found many impediments for intercultural learning in technology-supported exchanges. In contrast, Furstenberg, Levet, and Maillet (2001), Tella (1991), and von der Emde, Schneider, and Kötter (2001), have reported more positive experiences.

Interpretation of Intercultural Learning

The process of "intercultural learning" and its implied goal "intercultural competence" (Grosch & Leenan, 1998) have recently become fashionable in the world of foreign language methodology; however, their exact meanings continue to be the source of much debate and disagreement. Writers such as Hu (2000) and Paige, Jorstad, Siaya, Klein, and Colby (2000) have made practical contributions to the discussion by presenting overviews of cognitive, affective, and skill-based aims, while others have outlined the content of interculturally-oriented curricula (Neuner, 1997)

as well as activities for developing intercultural competence in learners (Sercu, 1998). However, collections of papers in search of common definitions have served merely to reveal many different interpretations of intercultural learning which exist, as well as the different levels of importance which writers and teachers feel that should be attributed to this goal (for example, varying definitions, see Bausch, Christ, & Krumm, 1997). Edmondson and House (1998) believe that intercultural learning has avoided definition because it is seen by some as a learning objective, by others as a learning process, and by yet others as a particular form of communication. These authors also question the usefulness of the term when, in their opinion, all foreign language learning is inherently "intercultural." Finally, they consider "intercultural learning" as overloading communicative competence with sociocultural objectives. The consequences of this is that the linguistic aspect of language learning has been played down in favour of an idealistic, affective perspective (Edmondson & House, 1998; House, 1996).

The emphasis which models of intercultural learning attribute to changing students' attitudes and perspectives has particularly been the cause of much criticism in the literature. Hamburger (1990) suggests that intercultural learning over-emphasises foreignness and the differences between cultures and therefore risks leading to a reinforcement of stereotypes and ethnocentrism among learners. Kramsch (1993) has highlighted the difficulties in ascertaining if and when the affective aims of intercultural learning have been achieved. Finally, Cryle questions the realism of focusing on the affective aspects of intercultural learning when getting students to become more aware of foreign perspectives may be "an unhelpfully distant goal" (2002, p. 30).

Intercultural Learning and Networked Exchanges

Intercultural exchanges in education have their origins in the global learning networks pioneered by Freinet (1994) in France in the 1920's and later by Lodi in Italy in the 1960's (Cummins & Sayers, 1995). Freinet made use of available technologies and modes of communication to enable his classes to exchange "cultural packages" of flowers, fossils, and photos of their local area with classes in other regions of France. Similarly, Lodi motivated his class and helped to develop their literacy skills by encouraging them to create student newspapers in collaboration with distant partner classes.

Cummins and Sayers (1995) also make reference to the importance of Allport's (1979) "contact theory" in the design of successful global exchange projects. This theory proposed that inter-group prejudice could be combated by providing the rival ethnic groups with opportunities to co-operate together to achieve common academic goals.

E-mail based exchanges and projects between groups of language learners have received much attention in the literature of computer mediated-communication (Donath & Volkmer, 1997; Meagher & Castaños, 1996; Warschauer, 1997) and much has been made of their potential for developing intercultural competence and bringing about a change in students' perspectives (King-

inger, Gourvés-Hayward, & Simpson, 1999). However, many e-mail exchanges often result in little more than superficial pen-pal projects where information is exchanged without reflection and where students are rarely challenged to reflect on their own culture or their stereotypical views of the target culture. For example, Meagher and Castaños found in their exchange between classes in the USA and Mexico that bringing the students to compare their different attitudes and values led to a form of culture shock and a more negative attitude towards the target culture. Fischer (1998), in his work on German-American electronic exchanges, warns that very often students simply react to the foreign way of thinking, dismissing it as strange or "typical" of that particular culture, instead of reflecting and learning from the messages of their distant partners.

For this reason, researchers have called for carefully designed approaches to e-mail exchanges which integrate them fully into the classroom as opposed to treating them as mere pen-pal activities (Cummins & Sayers, 1995; Kern, 1998). Mueller-Hartmann (2000a) suggests that if learners are to achieve a genuine change in perspective in an e-mail exchange, it is necessary to have an effective task-based structure which is integrated into the classroom so students have an opportunity to analyze and reflect on their computer-based investigations with the help and guidance of their teachers. Several recent studies have also looked at how the outcomes of intercultural exchanges can be influenced by both macro- as well as micro-level aspects of the environments in which they take place. Belz (2002) describes how social and institutional factors in Germany and the USA, such as language evaluation, technological access, and course accreditation, influenced the outcome of intercultural exchanges between university students in these two countries. Similarly, Müller-Hartmann (2000b) looked at the institutional pressures and requirements which influenced the developing relationship of teachers who were organizing an intercultural e-mail exchange. He also investigated how the teachers' ability to adapt to the extra challenges of such an exchange influenced the intercultural learning process of their students. Referring to e-mail exchanges as well as other on-line learning activities, Warschauer's (1999) ethnographic study of four different language classes emphasizes the need for electronic learning activities to be authentic, learner-centred, relevant to students' lives, and also for them to allow students to explore their own social and cultural identities.

To sum up, we should conclude from the above given theoretical overview and on the basis of the results of the analyzed e-mail exchanges between students from Spain and Great Britain that today there exists in the teaching/learning process of a foreign language the necessity of singling out its socio-cultural features in various forms of its existence, that is both oral and written, informal or formal communication, including e-mails communication. The learners should not only know the culture and civilization of the studied languages but should also be aware how to settle down the problem of clarification of the situation of culture clash. This is important today in the situation of the global e-mail communication with the native speakers and learners of the target languages as well as, in our Spanish and English project, where our students participate in Spanish and English exchanges on our initiative or on their own.

References

1. Bausch, M., Christ, H., & Krumm, H. (Eds.). (1997). *Interkulturelles Lernen im Fremdsprachenunterricht* [Intercultural learning in foreign language teaching]. Tübingen, Germany: Gunter Narr. *Language Learning & Technology* 140
2. Belz, J. A. (2002). Social dimensions of telecollaborative foreign language study. *Language Learning & Technology* 6(1), p. 60-81.
3. Belz, J. A., & Müller-Hartmann, A. (2002). Deutsch-amerikanisch Telekollaboration im
4. Byram M. & Fleming M. (Eds.), *Language learning in intercultural perspective* (pp. 45-76). Cambridge, England: Cambridge University Press.
5. Coleman, J. (1998). Evolving intercultural perceptions among university language learners in Europe. In Cryle, P. (2002). Should we stop worrying about cultural awareness? In S. Cormeraie, D. Killick, & M. Parry (Eds.), *Revolutions in consciousness: Local identities, global concerns in "Languages and intercultural communication"* (pp. 23-35). Leeds, England: International Association for Language and Intercultural Communication.
6. Cummins, J., & Sayers, D. (1995). Brave new schools. Challenging cultural literacy through global learning networks. New York: St. Martin's Press. *Language Learning & Technology* 141
7. Donath, R., & Volkmer, I. (Eds.). (1997). *Das Transatlantische Klassenzimmer* [The transatlantic classroom]. Hamburg: Koerber-Stiftung.
8. Fischer, G. (1998). E-mail in foreign language teaching. Towards the creation of virtual classrooms. Tübingen, Germany: Stauffenburg Medien.
9. Freinet, C. (1994). *Oeuvres pédagogiques* [Pedagogical works]. Paris: Seuil.
10. Fremdsprachenunterricht -- Lernende im Kreuzfeuer der institutionellen Zwänge [German-American telecollaboration in foreign language teaching -- learners in the crossfire of institutional constraints]. *Die Unterrichtspraxis / Teaching German*, 35(1), 68-78.
11. Fleming M. (Eds.), *Language learning in intercultural perspective* (pp. 255-289). Cambridge, England: Cambridge University Press.
12. Furstenberg, G., Levet, S., English, K., & Maillet, K. (2001). Giving a virtual voice to the silent language of culture: The Culture Project. *Language Learning & Technology*, 5(1), 55-102. Retrieved February 25, 2003, from <http://llt.msu.edu/vol5num1/furstenberg/>
13. Gray, R., & Stockwell, G. (1998). Using computer mediated communication for language and culture acquisition. *On-CALL*, 12(3).
14. Grosch, H., & Leenan, W. (1998). Bausteine zur Grundlegung interkulturellen Lernens [Components for beginning the process of intercultural learning]. In *Interkulturelles Lernen* (pp. 29-47). Bonn, Germany: Bundeszentrale für politische Bildung.
15. Hamburger, F. (1990). Der Kulturkonflikt und seine pädagogische Kompensation [Cultural conflict and its pedagogical compensation]. In E. Dittrich & F. Radtke (Eds.), *Ethnizität* (pp. 311-328). Opladen, Germany: Westdeutsche Verlag.
16. House, J. (1996). Zum Erwerb interkultureller Kompetenz im Unterricht des Deutschen als Fremdsprache [Acquiring intercultural competence in the German as a foreign language classroom]. *Zeitschrift für interkulturellen Fremdsprachenunterricht*, 1(3), 21
17. Hu, A. (2000). Intercultural learning and its difficult aspects -- An analysis of the criticism in relation to a controversial subject. In T. Harden & A. Witte (Eds.), *The*

- notion of intercultural understanding in the context of German as a foreign language* (pp. 75-102). Germany: Bern
18. Kern, R. (1998). Technology, social interaction and FL literacy. In J. Muyskens (Ed.), *New ways of learning and teaching: focus on technology and foreign language education* (pp. 57-92). Boston, MA: Heinle & Heinle Publishers. *Language Learning & Technology* 142
  19. Kinginger, C., Gourvés-Hayward, A., & Simpson, V. (1999). A tele-collaborative course on French / American intercultural communication. *French Review*, 72(5), 853-866.
  20. Kramsch, C. (1993). *Context and culture in language teaching*. Oxford, England: Oxford University Press.
  21. Meagher, M., & Castaños, F. (1996). Perceptions of American culture: The impact of an electronically-mediated cultural exchange program on Mexican high school students. In S. Herring (Ed.), *Computer-mediated communication. Linguistic, social and cross-cultural perspectives* (pp. 187-201). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
  22. Müller-Hartmann, A. (1999). Auf der Suche nach dem "dritten Ort": Das Eigene und das Fremde im virtuellen Austausch über literarische Texte [Looking for "the third place": The self and the foreign in virtual exchanges about literary texts]. In W. Delanoy & L. Bredella (Eds.), *Interkultureller Fremdsprachenunterricht* (pp. 160-182). Tübingen, Germany: Günter Narr Verlag.
  23. Müller-Hartmann, A. (2000a). The role of tasks in promoting intercultural learning in electronic learning networks. *Language Learning & Technology*, 4(2), 129-147.
  24. Müller-Hartmann, A. (2000b). Wenn sich die Lehrenden nicht verstehen, wie sollen sich dann die Lernenden verstehen? Fragen nach der Rolle der Lehrenden in global vernetzten Klassenräumen [If the teachers don't understand each other, how will the learners be able to manage? Questions about the role of the teachers in globally networked classrooms]. In L. Bredella, H. Christ, & M. K. Legutke (Eds.), *Fremdverstehen zwischen Theorie und Praxis* (pp. 275-301). Tübingen, Germany: Günter Narr Verlag.
  25. Müller-Hartmann, A. (2001). Fichtenschönung oder Urwald? Der forschende Blick ins vernetzte
  26. fremdsprachliche Klassenzimmer -- Wie Triangulation und Interaktionsanalyse der Komplexität gerecht werden können [Translate]. In A. Müller-Hartmann & M. Schocker-v. Ditfurth (Eds.), *Qualitative Forschung im Bereich Fremdsprachen lehren und lernen* (pp. 206-233). Tübingen, Germany: Günter Narr Verlag.
  27. Neuner, G. (1997). The role of sociocultural competence in foreign language teaching and learning. In *Sociocultural competence in language learning and teaching* (pp. 47-96). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
  28. O'Dowd, R. (2000). Intercultural learning via videoconferencing: A pilot exchange project. *ReCALL*, 12(1), 49-63. *Language Learning & Technology* 143
  29. Richter, R. (1998). Interkulturelles Lernen via Internet? [Intercultural learning via the Internet?].
  30. *Zeitschrift für interkulturellen Fremdsprachenunterricht*, 3(2).
  31. Paige, R. M., Jorstad, H., Siaya, S., Klein, F., & Colby, J. (2000). *Culture learning in language*
  32. *education: A review of the literature*. Unpublished manuscript, Center for Advanced Research on
  33. Language Acquisition, University of Minnesota.

34. Sercu, L. (1998). In-service training and the acquisition of intercultural competence. In M. Byram & Edmondson, W., & House, J. (1998). *Interkulturelles Lernen: ein überflüssiger Begriff* [Intercultural learning: A superfluous construct]. *Zeitschrift für Fremdsprachenforschung*, 9(2), 161-188.
35. von der Emde, S., Schneider, J. & Kötter, M. (2001). Technically speaking: Transforming language learning through virtual learning environments (MOOs). *The Modern Language Journal*, 85(2), 210-225.
36. Tella, S. (1991). Introducing international communications networks and electronic mail into foreign language classrooms. A case studies in Finnish senior secondary schools. Helsinki: University of Helsinki. Retrieved February 25, 2003, from <http://www.helsinki.fi/%7Etella/95.pdf>
37. Wallace, M. J. (1998). *Action research for language teachers*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
38. University Press.
39. Warschauer, M. (1997). Computer-mediated collaborative learning: Theory and practice. *The Modern Language Journal*, 81(3), 470-481.

Prezentat la 04.09.2006

ROMANUL EXPERIMENTAL CONTEMPORAN: CONSTITUIREA UNOR NOI MODELE DE TEHNICI NARATIVE ÎN PROZA DIN ULTIMELE DECENII

Cristina BREAZU, IRIM

Recenzent:

Constantin ȘCHIOPU, doctor în pedagogie, conferențiar universitar

Les événements des dernières 20 années ont imposé à notre conscience des changements essentiels dans la manière de penser et de percevoir les choses et les valeurs.

Le processus littéraire bassarabéen comme tout processus culturel, devrait être considéré au contexte socio-historique, or pour comprendre plus profondément l'évolution littéraire (la prose, surtout le roman) pendant cette période-là, il est impérativement nécessaire de suivre les tendances et les lois de développement de la littérature, tant au plan universel que local.

On a remarqué des moments significatifs de changement de l'optique narrative et de nouvelles techniques dans notre pays dans les années 60 par l'apparition de quelques romans de facture proustienne. Un pas en avant est observé à la moitié des années 80 du XXième siècle où le romancier contemporain invente une nouvelle écriture, pose une série de questions sur la condition de l'artiste, sur l'écriture et sur l'homme de nos jours et démontre à la fois le fait que le roman vraiment authentique est expérience et recherche.

Le roman expérimental renverse les modèles narratifs traditionnels et remet l'accent du socio-humain sur l'humain, affirme les valeurs de l'individu, place en première ligne l'authenticité de l'observation, les sentiments intimes et adopte la réalité à la première personne.

Ainsi les romans „Cubul de zahăr” („Le Cube de Sucre”) de N. Popa et „Martorul” („Le Témoin”) de V. Gîrneț nous ont parus représentatifs ; ce sont des ouvrages qui correspondent aux caractéristiques mentionnées : le nouveau roman est autobiographique, psychologiste et expérimental, à la ligne Proust, Gide qui méprisent la narration dite objective ; la perspective de la narratologie diminue, la vérité antique, la crédibilité et l'honnêteté de la confession prennent essor.

La mijlocul deceniului al șaselea al secolului al XX-lea a avut loc o schimbare fundamentală de optică artistică, grație căreia au apărut romanele principal noi, care au contribuit esențial la asanarea climatului literar-artistic: „Povestea cu cocoșul roșu” de Vasile Vasilache, „Zbor frînt” de Vladimir Beșleagă, „Singur în fața dragostei” de Aureliu Busuioc, „Povara bunătații noastre” de Ion Druță. Primii trei prozatori au reușit să abordeze modalități literare incitante, care adăugă o anumită influență benefică din partea romanului modern apusean (J. Joyce, Fr. Kafka, M. Proust, dar și a clasicilor ruși Dostoievski, Cehov etc.) Vasile Vasilache s-a impus atenției prin risul său aluziv, parabolic, cutreierat de subînțeleșuri adânci, uneori enigmatice; Vladimir Beșleagă – prin sondarea principal nouă în cadrul literaturii noastre a psihologiei și mentalității unui copil, apoi a universului sufletec al aceluiași, devenit matur, apelînd la fluxul memoriei, mai exact -la soliloc; Aureliu Busuioc – prin realizarea măiestrită a unei parodii la operele anterioare despre școală și pedagogi, utilizînd monologul interior, jurnalul intim, ironia, aluzia și alte modalități incitante.

Ne-am propus să discutăm despre necesitatea abordării tehnicilor narative incitante, deoarece în ultimul timp se acordă tot mai multă atenție modelului narativ experimental, care, deși nu se găsește în stare absolut pură și, prin urmare, nu se deosebește categoric și fundamental de modelul narativ obiectivat, deschide totuși scriitorilor posibilități noi, nelimitate, de a se manifesta creator. În acest sens ținem să elucidăm pe larg ce presupune modelul narativ experimental, apelând la teoretizările propuse de cercetătorul Gh. Glodeanu în „Poetica romanului românesc interbelic”.

Scriitorul de tip balzacian este un narator omniscient și omniprezent, care crează, asemenea unui demiurg, iluzia vieții obiective. Mitul omniscienței oferă iluzia unor puteri absolute a stăpînirii depline a mecanismelor sociale și psihologice. Scriitorul omniscient este stăpînul deplin al destinului personajelor sale. Asemenea obiectivului unui aparat de film, ochiul demiurgului se dovedește impasabil și distant, scopul fiind acela de a se prezenta o versiune obiectivă „realistă” a evenimentelor. De altfel, investigația socială și cea psihologică constituie cele două dimensiuni majore ale romanului de tip balzacian, direcții ce nu se găsesc în stare pură, ci apar sub forma unor dominante. Modelul narativ experimental apare ca o reacție la adresa unei tradiții istovite, care și-a epuizat valențele novatoare. Resimțind nevoia unei înnoiri radicale, scriitorul își întoarce obiectivul dinspre lume înspre propria sa condiție, asupra propriului său for interior, renunțînd astfel la prerogativele omniscienței. Dacă în romanul de factură tradițională naratorul omniscient creează, asemenea unui demiurg, iluzia vieții obiective, paradigma romanului experimental aduce cu sine o schimbare a perspectivei auctoriale, perspectiva naratoului devenind subiectivă și limitată. În paralel, are loc o schimbare a preocupărilor, investigația socială fiind substituită cu cea psihologică, cu relevarea abisurilor înconștientului. Sfidarea mitului creatorului omniscient și mutarea centrului de interes dinspre exterior înspre interior duce la apropierea tot mai accentuată a AUTORULUI de PERSONAJ, pînă cînd suprapunerea celor două puncte de vedere devine totală.

Vechile convenții ale geniului sunt abandonate: reflexivitatea ia locul iluziei românești, omogenitatea este substituită cu fragmentarismul, iar acțiunea cu meditația. Romanul devine un teritoriu al experimentărilor, ironia, parodia, satira alcătuiind niște forme ale sfidării vechiului cod narativ.

Mutarea conflictului în conștiințe, subiectivizarea și multiplicarea perspectiveilor, prezența digresiunilor, a numeroaselor secvențe retrospective, spargerea cronologiei și a principiului cauzalității, bulverizarea personajului, narațiunea la persoana I singular au drept consecință apariția unor construcții mai libere, renunțarea la rigiditatea și la rigiditatea vechilor structuri geometrice.

Definită aproape în unanimitate postmodernă, generația anilor 80/90 se impune prin căutarea unor noi modele conceptuale și estetice, implicînd sincretizarea genurilor, un alt tip de discurs, atitudine ironică și totodată recuperatoare față de trecutul literar. Tot ei sunt cei care au contribuit esențial și la înnoirea limbajului, care o perioadă a fost clișeizat și înstrăinat de matca stilistică.

Ca și în poezie, de altfel, abia în deceniul din urmă la noi a început să se scrie o proză calitativ nouă (cu excepția câtorva romane din deceniul al șaselea) racordată mai mult sau mai puțin la ceea ce se face azi în lume. Se iese treptat de sub fatalismul lirismului înduioșător, de sub mimetismul concretului, al anecdoticului,

al ispitei de a povesti pur și simplu întâmplări, nu poante de filozofie populară. Mimesis-ul cedează în fața ficțiunii, a jocului cerebral; individul se luptă nu atât cu celălalt, care e infernul, ci cu propriile angoase și vedenii; autorul-Dumnezeu, manipulator de destine, se retrage, acesta devenind el însuși personaj, manipulat, la rândul-i, de ficțiune și context.

Un important însemn al romanului ține de personaj. Personajul nu mai e o marionetă în mâinile autorului. Acest proces poate fi bine urmărit în romanul lui Vasile Gârneț "Martorul". Istorisirile lui Ilarion, cu momentele lui psihologice de ezitare, cu alternanța naratorului între perioade lungi de tăcere și izbucniri febrile, închideri mocnite în sine și revărsări verbale nestăvilite, au în interiorul narațiunii o semnificație multiplă. Ele sunt o evocare biografică (sub formă de un flux al conștiinței), istoria unui neam, povestea unei lumi stranie din sudul bolnav de insolație, așa cum a fost văzută sau auzită de „martorul” narator.

Un alt roman corespunzător modelului narativ experimental este „Cubul de zahăr” de Nicolae Popa. Simbolul scos în titlu, *cubul de zahăr* sugerează dulceața jinduită a vieții personajelor, în prezentarea necruțătoare a peripețiilor lui Sava și ale surorii sale Dora, victime ale unor străini amoralii, apoi și a destinului crud al părinților lor deveniți marionete în mâinile autorităților – în toate se simte realitatea sufocantă a satului din Moldova, împetrișat cu elemente alogene amorale și expus experimentărilor necugetate în sectorul agricol. Nicolae Popa, după cum susține criticul M. Cimpoi, „îmbină reușit formula sadoveniană tradițională cu textualitatea sau cu intertextualitatea postmodernistă, mai cu seamă prin prezența auctorială a naratorului. Narațiunea... este axată pe contrastul dintre proiecția utopică a visurilor și aspirațiilor adolescentine ale lui Sava... și perspectiva antiutopică pe care o impune mediul alienant al satului de codru Bahuseni, cufundat în infernul sovietizării” [1]

Noul roman, de exemplu „Martorul” de V. Gârneț, „Gesturi” de Em. Galaicu-Păun, „Cubul de zahăr” de N. Popa, „Schimbarea din strajă” de V. Ciobanu, „Eco-uri” de N. Vieru, ș.a.) fiind autobiografic, psihologist și experimental, în linia Proust, Gide sfidează, în principal, narațiunea pretins obiectivă. Romanul nou afirmă în mare măsură valorile individului; transcrie aventurile existențiale, punând în prim plan autenticitatea observației, trăirea intimă, și adoptă, fără rezerve, realitatea la persoana întâi. După cum menționează Gherghe Crăciun, „proza subiectivă a persoanei întâi descoperă că oamenii sunt neasemenea. Ea postulează ideea că experiențele umane sunt unice și că lumea din afară nu este deloc o convenție, rezultatul unui efort intern de adecvare [2] anunță „o proză foarte construită experimentând în limitele noilor jocuri metatextuale, din care noua generație și-a făcut un domeniu de predilecție și o marcă stilistică” [3], o proză a cărei autenticitate e „excesiv, una a conștiinței auctoriale și naratoriale” [4]. Naratorul omniscient este „detronat” (Nicolae Manolescu) și „alungat” (Radu G. Țeposu). Protagonistul devine, în egală măsură, și personaj, și narator. Fără îndoială, se restrânge perspectiva naratorială, dar sporește adevărul ontic, credibilitatea și onestitatea confesiunii.

Subiectul se subțiază pînă la firul cu meandre arbitrar-estetic. Personajele după cum susține criticul Eugen Lungu, au mai puțin statutul de oameni vii, încorporându-se în idei-simboluri. Vechile clișee sunt abrogate, proza nouă își adoptă propriile topos-uri.

La acestea s-ar putea de adăugat fragmentarismul, volutele spațio-temporale din care concretul e eliminat, predilecția pentru aprofundării abisale, filozofemele accesibile doar cititorului bine informat.

Am ținut să remarcăm doar unele schimbări care s-au produs și se produc în proza de la noi, subliniind că o serie de convenții au fost și sunt substituie cu altele. Nu pretindem a pune punctul devinitiv la acest capitol, dar intenționăm totuși să menționăm că răbdătorul Cronos va discerne valoarea de nonvaloare, adevărul de nonadevăr, arta de nonartă.

Referințe

1. Mihai Cimpoi, O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Chișinău, ed. Arc, 1997, p.246
2. Gheorghe Crăciun, Cu garda deschisă, Iași, ed. Institutului European, 1997, p.14
3. Marian Papahagi, Dicționarul scriitorilor români (A-C)., București; ed. E.C.R., 1995, p.710
4. Radu G. Țeposu, Istoria tragică a întunecatului deceniu literar nouă, București, ed. Eminescu, 1993, p.43

Prezentat la 05.09.2006

LA FONCTION DÉICTIQUE DES PRONOMS PERSONNELS

Liliana POPOVSCHI, IRIM

Recențent:

Ana VULPE, doctor în filologie

Pronumele personale sunt forme deschise, care primesc o semnificație concretă doar într-o situație bine determinată. De obicei pentru a identifica referentul pronumelor se recurge la două tipuri de referință: referință deictică (când referentul pronumelui se identifică în momentul enunțării lui) sau referință anaforică (când referentul este determinat de contextul frastic sau textual). În prezentul articol se analizează funcția deictică a pronumelor personale. **Eu** și **tu** ocupă un loc aparte în sistemul referențial al semnelor lingvistice. **Eu** și **tu** denumesc participanții la actul enunțării și sunt de fiecare dată unici și inversibili: în timpul comunicării **eu** poate deveni **tu** și vice versa. Realitatea pe care o denumesc aceste pronume este o realitate a discursului și referentul lor nu poate fi cunoscut independent de situația de comunicare concretă. Această trăsătură reunește o serie de semne lingvistice, numite **deictici**, ce servesc la caracterizarea situației de comunicare: pronumele **eu** și **tu**, adverbele de timp și loc, adjectivele și pronumele demonstrative și posesive. **Eu** și **tu** sunt deictici tipici, **noi** și **voi** sunt deictici când nu au antecedent. Pronumele personal de persoana III, care este un anaforic tipic, poate avea funcție deictică atunci când referentul său este prezent în situația de comunicare concretă.

Le terme de « pronom » est défini traditionnellement selon son sens étymologique comme un mot qui tient la place d'un nom (du latin « pronomen », de « pro », à la place de, et « nomen », nom). Cette définition établit la nature anaphorique des pronoms. Mais cette interprétation du terme « pronom » n'est pas très réussie, parce qu'elle repose essentiellement sur des critères morphosyntaxiques. Il est vrai que du point de vue syntaxique les pronoms personnels constituent une classe de mots relativement homogène. Mais elle présente des caractéristiques sémantiques et des fonctions référentielles particulières qui les distinguent des autres unités de la langue.

Dans le système des unités dénominales les pronoms se placent à la périphérie, en se caractérisant par des valeurs grammaticales bien déterminées et par un sens abstrait qui ne se concrétise qu'à l'aide de la référence. Les pronoms servent à désigner une entité autonome de la réalité extralinguistique, l'homme, mais ils le présentent non comme un « corps physique » (ensemble de propriétés), mais comme une « figure géométrique » qui ne reproduit que son « contour » [1, p. 151]. Autrement dit, ils n'ont pas de signifié précis, ils n'ont pas de sens lexical. Ce sont des mots à sens généralisé, des formes ouvertes qui ne reçoivent une signification concrète que dans une situation bien déterminée. Pour cela ils font appel à trois modes différents de référence:

- *la référence deictique*, lorsque le référent du pronom est identifié à partir de l'énonciation même de cette forme;

- *la référence anaphorique*, lorsque le référent du pronom nécessite le recours à l'environnement contextuel. L'anaphorique emprunte son contenu sémantique et référentiel au contexte antérieur, nommé *antécédent*. Le mot remplacé par le pronom constitue sa source sémantique. Le pronom anaphorique et son antécédent sont en

relations étroites. Ils sont coréférents, renvoyant au même élément du monde réel ou imaginaire de nature extralinguistique. La coréférence est une condition nécessaire pour la concrétisation sémantique du pronom. Mais si la source désigne l'objet en le décrivant, le pronom désigne seulement l'objet décrit, c'est-à-dire il est non autonome du point de vue référentiel. Parfois le pronom précède sa source sémantique. Il est alors nommé *cataphorique*;

- *la référence par défaut*, lorsque ni la situation d'énonciation, ni le contexte linguistique n'offre la moindre information sur le référent du pronom. C'est par impuissance à nommer les agents responsables qu'on les désigne souvent par *ils*: *Ils ont augmenté les impôts*. [ils = ceux qui ont le pouvoir d'augmenter les impôts].

En règle générale, l'interprétation des pronoms mobilise toutes sortes de connaissances relatives aux référents qu'ils servent à identifier. D'où le recours à la référence déictique ou anaphorique selon que ces connaissances sont localisées dans la situation d'énonciation ou dans l'environnement phrastique ou textuel. Les pronoms ne sont pas pour autant ou anaphoriques ou déictiques. En fait, la plupart ont un comportement anaphorique ou déictique selon les emplois qui en sont fait. Seuls les pronoms **je** et **tu** sont des déictiques purs.

Je et **tu** occupent une place particulière dans le système référentiel des signes linguistiques. Ces formes ne renvoient ni à un concept, ni à un individu, ni à des positions objectives dans l'espace ou dans le temps, mais à l'énonciation chaque fois unique qui les contient et réfléchissent ainsi leur propre emploi. Leur fonction est de servir à la communication intersubjective et leur référent est identifié à partir de la situation de discours où ils sont employés : **je** désigne le locuteur, celui qui parle, **tu** désigne l'allocataire, celui à qui on parle.

Ces signes échappent au statut des autres signes linguistiques. Le nom possède un signifié qui peut être considéré comme une référence virtuelle et qui peut devenir référence actuelle si le signe est inséré dans un énoncé. La représentation qu'il éveille demeure toujours identique. Il n'en va pas de même pour **je-tu**, qui, « bien que remplissent les diverses fonctions syntaxiques des groupes nominaux, possèdent un signifié très différent puisqu'ils n'ont pas de référence virtuelle » [2, p. 13]. **Je** ne dénomme aucune entité lexicale, ne réfère à aucune notion constante et « objective ». **Je** n'a pas de classe de référence puisqu'il n'y a pas d'objet définissable comme **je** auquel puisse renvoyer le pronom respectif. Chaque **je** a sa référence propre et correspond chaque fois à un être unique, posé comme tel. Le pronom **je** désigne directement la personne qui le dit. **Tu** est utilisé par le locuteur pour identifier son interlocuteur en tant que tel (la personne à laquelle il dit **tu**). C'est l'acte de dire **je** qui donne le référent de **je**, tout comme c'est l'acte de dire **tu** à quelqu'un qui fait de lui l'interlocuteur. On ne peut donc connaître le référent de **je** et **tu** indépendamment des emplois qui en sont faits, des actes d'énonciation individuels. La réalité à laquelle réfèrent **je** et **tu** est uniquement une réalité de discours. **Je** et **tu** n'apparaissent que dans un texte parlé et dans les écrits qui reproduisent des discours oraux : correspondance, théâtre, etc. C'est là leur propriété fondamentale et la condition essentielle de leur emploi. Alternativement tout locuteur s'autodésigne par **je** et est désigné par **tu** lorsqu'il devient destinataire. Selon E. Benveniste, ce sont « un ensemble de signes « vides », non référentiels par rapport à la « réalité », toujours

« disponibles », et qui deviennent « pleins » dès qu'un locuteur les assume dans chaque instance de son discours »[3, p. 254]. Leur rôle est de fournir l'instrument d'une conversation et leur emploi a pour condition nécessaire la situation de discours. Leur référence constante et nécessaire à l'instance de discours constitue un trait qui unit **je/tu** à une série d'indices relevant, par leurs formes et par leurs aptitudes combinatoires, des classes différentes: des adjectifs et des pronoms possessifs et démonstratifs, des adverbes et des locutions adverbiales de temps et de lieu, mais qui servent à caractériser la situation de communication. Ces éléments indiciaux du langage réfèrent au moment de l'énonciation, aux participants à la communication et au lieu où est produit l'énoncé, aux objets présents qui constituent l'environnement perceptible des protagonistes. Ils sont regroupés sous le terme générique de **déictiques**. **Je, ici, maintenant** sont considérés les coordonnés déictiques de la situation dans laquelle un énoncé est produit, comme dans l'exemple:

“Maintenant, ici, dans le jardin abandonné, où Annie ne vient plus, j’entends cette voix, elle m’unit à l’autre côté du monde, à l’autre versant de ma vie”. (Le Clézio)

Cette série peut être complétée par un grand nombre de termes simples ou composés, tels que: ce, là, aujourd'hui, hier, demain, dans trois jours, ce matin, ce matin-là, etc. Mais, « il ne sert de rien de définir ces termes... par la déixis... si l'on n'ajoute pas que la déixis est contemporaine de l'instance de discours qui porte l'indicateur de **personne**; de cette référence le démonstratif tire son caractère chaque fois unique et particulier... »[4, p. 253]. La catégorie de la personne apparaît donc comme nécessaire, obligatoire et génératrice de l'acte de l'énonciation, car « on parle... en organisant son discours en fonction de sa propre identité »[5, p. 643], autrement dit « toute parole est égocentrique »[6, p. 56]. Dans l'instance de discours **je** désigne le locuteur qui s'énonce comme sujet. Les autres déictiques organisent les relations spatiales et temporelles autour du sujet pris comme repère. Ils ont en commun ce trait de se définir seulement par rapport à l'instance de discours où ils sont produits, c'est-à-dire en dépendance du **je** qui s'y énonce. Dans les circonstances spatio-temporelles particulières le locuteur adresse un énoncé à un allocutaire qu'il « implante » en face de lui comme partenaire. Dans l'échange linguistique tout **je** s'inverse en **tu**:

- *Mais qu'est-ce qui t'arrive, ma Libbie? Dans quel état tu es... Tu aurais dû, il fallait m'appeler, venir...*

- *Je ne voulais pas... Je croyais...*

- *Tu ne voulais pas quoi, me déranger? (Le Clézio)*

Les rôles s'inversent indéfiniment dans le jeu du dialogue. **Je** et **tu** sont donc une paire indissociable.

Le pronom **nous** désigne une pluralité de personnes comprenant le locuteur. Le pronom **vous** désigne une pluralité de personnes comprenant au moins un allocutaire, mais excluant le locuteur. **Nous** et **vous** cumulent les deux fonctions (déictique et anaphorique) en dépendance de leur contenu. Pour qu'ils soient déictiques les termes qu'ils réunissent ne doivent désigner que les personnes présentes dans la situation d'énonciation (nous = je + tu, vous = tu₁ + tu₂...). Le pluriel dont la composante est un tiers (nous = je + tu + il, vous = tu + il) ne peut pas fonctionner comme déictique, puisqu'il suppose l'existence d'un antécédent. Il s'ensuit que **nous** et **vous** sont déictiques quand ils n'ont pas d'antécédent:

Si nous [= je + tu₁ + tu₂...] allons au cinéma? dit-il à un groupe d'amis.

Vous [= tu₁ + tu₂ + tu₃...] préparerez cette leçon pour jeudi. (le professeur à ses élèves).

Je, tu, nous, vous, étant des pronoms de dialogue, ne désignent que des référents humains ou antropomorphes (comme les animaux dans les fables).

Le pronom **il** (et ses variantes allomorifiques) qui fonctionne typiquement comme un anaphorique est également susceptible d'emploi déictique pour identifier des référents (humains ou non) présents ou accessibles dans la situation de discours comme dans la phrase:

Il a encore du retard.

où **il** désigne un train attendu par des voyageurs sur le quai d'une gare.

Le pronom de la troisième personne est susceptible de quelques emplois particuliers dans le domaine de la parole. Il peut être utilisé dans des énoncés à valeur opposée. **Il** (ou **elle**) peut servir de forme d'allocution vis-à-vis de quelqu'un qui est présent quand on veut le soustraire à la sphère personnelle du **tu** (**vous**) :

Son Excellence est-elle satisfaite?

C'est une forme de politesse et de respect qui élève l'interlocuteur au-dessus de la condition de simple allocutaire. En n'utilisant ni **tu**, ni même **vous** de politesse, le locuteur s'exclut lui-même de la réciprocité de l'échange linguistique. D'autre part **il** peut être une forme d'expression du mépris adressée à quelqu'un qui ne mérite pas qu'on s'adresse « personnellement » à lui. Comme l'a bien remarqué E. Benveniste le pronom de la 3e. personne possède « cette aptitude à devenir aussi bien une forme de respect qui fait d'un être bien plus qu'une personne, qu'une forme d'outrage qui peut la néantiser en tant que personne » [7, p. 231].

A titre de clôture il nous reste à remarquer qu'il revient à E. Benveniste d'avoir clairement mis en évidence la spécificité déictique des pronoms personnels en montrant que la forme « moi » s'apparente syntaxiquement aux noms propres, mais qu'elle s'y oppose de la façon suivante: le nom propre dénote en langue et en discours un seul et même individu, tandis que « moi » dénote virtuellement tous les individus doués de parole, mais son référent change à chaque instance énonciative.

Références:

1. Реферовская Е.А., Васильева А.К. Теоретическая грамматика современного французского языка. – Ленинград: Просвещение, 1970.
2. Maingueneau D. Approche de l'énonciation en linguistique française. – Paris: Hachette, 1988.
3. Benveniste E. Problèmes de linguistique générale. En 2 vol. Vol. I. – Paris: Gallimard, 1995.
4. Ibidem.
5. Charaudeau P. Grammaire du sens et de l'expression. – Paris: Hachette, 1992.
6. Kerbrat-Orecchioni C. L'énonciation. De la subjectivité dans le langage. – Paris: A. Colin, 1980.
7. Benveniste E. Op. cit.

Prezentat la 05.09.2006

SEMANTIC STRUCTURE OF THE ANTONYMOUS VERBS “TO CRITICIZE” AND “TO PRAISE” AND THEIR REALIZATION FEATURES IN MODERN ENGLISH PRINTED MEDIA

Iuliana RIMSCAIA, IRIM

Рецензент:

Зинаида КАМЕНЕВ, доктор филологии, доцент

В данной статье проводится глубокий сравнительный анализ компонентов семантической структуры оценочных глаголов “to criticize” и “to praise” и выявляются их сходные и отличительные черты. Оба глагола обладают семами субъективной оценки, однако, глагол “to criticize” также обладает семой объективной оценки, которая отсутствует в семантической структуре глагола “to praise”. Далее на основе исследования более тридцати британских и американских периодических изданий автор выявляет особенности употребления различных лексико-семантических вариантов данных глаголов в английской прессе.

The semantic structure of the word has been in the focus of linguistic interest for many decades. Many famous British, American and ex-soviet linguists such as J. R. Firth, H. Palmer, W. O’Grady, E. Finegan, V. Vinogradov, I. Arnold, E. Mednicova, V. Viliuman and others studied semantics of the word in all its complexity. But there is a strong need for further research of the semantic structure of the evaluative verbs and their realization features in different functional styles and in printed media in particular.

As the general purpose of newspaper is not only to inform the people of the current events but “also to exert a constant and deep influence on public opinion” [2, p. 307], journalists make an extensive use of emotionally coloured vocabulary. To influence public opinion British and American quality newspapers employ specific lexical units of expressing evaluation of reported facts and events.

The analysis of 31 British and American quality newspaper issues allows to state that the most frequently used means of negative evaluation is the usage of the evaluative verbs “to criticize” and “to praise” and its synonyms.

To study the realization of these verbs in newspaper texts primarily it should be made a component analysis of their semantic structure. The verbs “to criticize” and “to praise” are polysemantic, i. e. have several lexico-semantic variants in their semantic structure. But before going into details the notions “lexico-semantic variant or LSV” and “semantic structure of the word” must be clarified. H. Saliev states that the term “lexico-semantic variant” was introduced by A. Smirnitsky in 1954 “to denote a polysemantic word in one of its meaning” [8, p. 134]. According I. Arnold, “lexico-semantic variant of the word is such a double-sided linguistic sign, which represents the unity of phonation and meaning, preserving the invariable lexical meaning within the limits of the paradigm and the system of syntactical relations characteristic of it” [1, p. 7]. All the lexico-semantic variants of a word taken together form its semantic structure or semantic paradigm, a structured set of all the possible interrelated lexico-semantic variants of the word [4, p. 47]. Another distinguished linguist V. Viliuman states that “each lexico-semantic variant of the word is either its meaning or its sense that appears in conditions of that or this distribution and combina-

bility” [5, p. 23]. Similarly, E. Mednicova states that “regular syntagmatic relations of the word conditioning its semantic structure are realized in the context” [7, p.10]. Each language possesses various models of speech patterns, different in structure and lexical meaning and different lexico-semantic variants of the same word are often realized in different combinations of words. Due to this fact polysemy is possible.

According to Encyclopedic Dictionary [3, p. 567] the verb “to criticize” has 3 lexico-semantic variants in its semantic structure: *LSV₁* is *to analyze the good and bad qualities of something* (e.g., *to criticize a book, novel, etc*); *LSV₂* is *to express disapproval of something/somebody, censure, find fault with something/somebody*; *LSV₃* is *to express criticism, especially of an unfavorable kind*. All the other studied dictionaries provide only two first lexico-semantic variants.

The verb “to criticize” realized in the meaning of analyzing the good and bad qualities of pieces of art (*LSV₁*) is very rarely found in newspaper texts. In the majority of cases this verb is realized in its second lexico-semantic variant (90%). The second lexico-semantic variant is used in newspaper text far more frequently due to its wider character in comparison with the first and the third lexico-semantic variants. In newspaper text there have been observed its various context realizations, both active and passive structures, with and without prepositions.

“In what appears to be a coordinated public relations offensive to get more money and reassert some authority while the government of President Abdurahman Wahid *is being criticized for being divided* and indecisive, several Indonesian military leaders said this week that the cuts in the funding and political role of the armed forces had gone too far” (5).

The sentence is used in the passive voice that can be quite frequently observed in newspaper text when there is much more interest not in subject but in object of the action. The meaning of the sentence in this example is realized in the following structure of distribution: “subject + transitive verb “to criticize” + direct object + preposition (for) + prepositional object”. The latter two elements of this model denote the reason for criticizing.

The verb “to criticize” realized in the third lexico-semantic variant is very rarely found in newspaper vocabulary (0.03%), e.g.:

“The princess Diana’s opposition to landmines provoked a huge political row earlier this year, when the then Tory defense minister Earl Howe was said *to have criticized her as ‘a loose cannon’* at the time of a visit to Angola arranged by the Red Cross” (1).

In this case the sentence structure is: “transitive verb “to criticize” + personal pronoun in the objective case + as + noun”. So, the second and the third variants of the verb “criticize” are realized in different models of distribution, i.e. in different lexical and grammatical environment. Therefore, different lexico-semantic variants of a word are often realized in different lexical and grammatical contexts according to the needs of communication, which makes the polysemy possible.

The verb “to praise”, the antonym of the verb “to criticize” has 2 lexico-semantic variants in its semantic structure: *LSV₁* is *to express a favorable judgment of: commend*; *LSV₂* is *to give honor and glory to (God); to glorify (God or Saint) in words*.

The verb “to praise” realized in the meaning of honoring and glorifying (*LSV₂*) is rarely found in newspaper text. This verb is most frequently used in the meaning of voicing a favourable judgment (*LSV₁*). It can occur in such newspaper columns as

World Roundup, Sports, High Schools (*USA Today*), News, Arts Reviews (*Times*), Home News (*The Guardian*), e.g.:

“Standing under the glass-steel cupola designed by Norman Foster, he *praised* the British architect who masterminded the four-year, \$ 330 million Reichstag renovation” (2).

“Here I must tread carefully lest I seem *to praise for being conservative*” (4).

Thus, one and the same lexico-semantic variant is realized in different sentence-structures according to the needs of communication like “to praise + object”; “to praise + object + preposition for + prepositional object”; “to praise+ object + preposition for + gerund”.

According to L. Kovaleva, “simple verbal constructions are organized by one verbal predicate with all its obligatory content valences, i.e. the capacity of verbal predicate to occupy a certain position in a sentence with its semantically concordant unities” [6, p. 10]. Consequently, all the constructions are divided into those, in which all the content valences are realized and those, in which not all the content valences are realized. Generally both verbs “to praise” and “to criticize” have three content valences. They have the capacity to occur in combination with the subject (the first content valency), direct object (the second content valency) and prepositional object (the third content valency). Therefore, when the verbs “to praise” and “to criticize” are realized with direct object, preposition and prepositional object all its three content valences are realized in speech. But when these verbs are used only with direct object not followed by any prepositions zero valency will appear.

The second lexico-semantic variant of the verb “to criticize” (to express disapproval of something, to voice unfavourable opinion) is antonymous to the first lexico-semantic variant of the verb “to praise” (to express approval, to voice favourable opinion). In fact the verb “to criticize” is used in newspaper text far more frequently (17. 3%) than its antonym “to praise” (4.6%). But quite frequently journalists use them in the same article to create contrast between people’s opinions, e.g.:

“The national high school football championship game, proposed by Fox Sports net and student sports Inc. and scheduled to begin in December 2000, *is being praised* by some nationally acclaimed high school coaches. But it *is* also *being criticized* by some sports commentators” (3).

The analysed examples show that the distinction between these two lexico-semantic variants of the verb “praise” is far more subtle and less vivid than in case with the verb “criticize”. Indeed, the lexico-semantic variants of the verb “to criticize” (LSV₁ – *to analyze the good and bad qualities of something, to write critical essays, e.g.: to criticize a book, novel, etc.*; LSV₂ – *to express disapproval of something/somebody, censure, find fault with something*) present more sharp contrast. By the contrary, the lexico-semantic variants of the verb “to praise” are more closely related to each other being bound by the idea of only positive evaluation. Both they imply good, reverential and highly respectful attitude towards the object of praising, yet the first one lays stress on the very idea of speaking with approval to anybody and the second one – on the fact of glorification, worship and idealization by such acts of homage as songs or prayer.

The semantic structure of the verb “to criticize” possesses the seme of objective evaluation – *to analyze good and bad qualities of something, like to criticize a book or a*

novel. The verb “to praise”, by contrary does not have this seme in its semantic structure. It possesses only the semes of highly positive evaluation, which presents the main difference between the semantic structures of these verbs.

Thus, both verbs “to criticize” and “to praise” are usually followed in the sentence by a direct object and very frequently also by a preposition *for* and prepositional object. The semantic analysis of the verbs shows that the lexico-semantic variants of the verb “to criticize” present more sharp contrast than those of the verb “to praise”. The semantic structure of the verb “to criticize” includes the semes of not only negative but objective evaluation as well while the verb “to praise” does not have the seme of objective evaluation and possesses only the semes of highly positive evaluation in its semantic structure. Having a wide semantic structure, these verbs are antonymous to each other only in one seme. Both verbs possess three content valences. When the verbs are followed only by the object of evaluation the one of the content valences of the verbal predicate is not realized in speech. But when there is not only the object of evaluation but the reason of it all of their three content valences are realized in speech. The analysis of frequency of occurrence of these verbs in newspaper texts shows that the verb “to praise” is most often used to voice a favorable judgment of reported facts and ideas and to express a positive evaluation, while the verb “to criticize” is most frequently used to express disapproval and to find fault with facts and ideas. Quite frequently these antonymous verbs are used in newspaper articles to create contrast between people’s opinions.

References: [ ]

1. Arnold I. *The English Word*. M., 1986
2. Galperin I. *Stylistics*. – M., 1971
3. *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*. – New York (Avenue) – New Jersey, 1989
4. Арнольд И. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика ее исследования. Л., 1966
5. Вилюман В. *Английская синонимика*. М., 1983
6. Ковалева Л. *Проблемы структурно-семантического анализа простой глагольной конструкции в современном английском языке*. Иркутск, 1987
7. Медникова Е. *Значение слова и методы его описания*. М., 1974
8. Салиев Х. *Семантический анализ глаголов с адвербиальным значением в современном английском языке*. Горький, 1985

Newspaper Sources: ( )

1. *The Guardian*, Thursday, June 26, 1997
2. *USA Today*, Tuesday, April 20, 1999
3. *USA Today*, Tuesday, May 18, 1999
4. *The Times*, Friday, February 18, 2000
5. *International Herald Tribune*, Monday, June 12, 2000

Prezentat la 15.05.2006

LE VERBE FRANÇAIS DANS UNE APPROCHE COMMUNICATIVE

Eugenia ȘEREMET, IRIM

Recenzent:

Valentina ȘINGHIREI, doctor în filologie, conferențiar universitar

Spre sfârșitul secolului XX predarea/învățarea limbilor străine avea ca obiectiv principal însușirea structurilor limbii, punându-se accentul pe aspectul oral. Optica comunicativă a impus restructurarea obiectivelor de învățare, stabilindu-se o gamă de procedee menite să contribuie la acumularea priceperilor pragmalingvistice.

Conținutul tematic s-a axat pe interesul studentului, tematica fiind viața reală din domeniile care-l interesează. Noua metodologie, integrând vechile tehnologii, atribuie un rol primordial documentului autentic (sonor și scris). Învățarea și comunicarea se contopesc pe unele secvențe mici.

Procedeele lingvistice presupun scheme metodologice. Fazele generale pot fi:

- prezentarea sarcinii ce necesită rezolvarea (se impun necesități de comunicare);
- comprehensiunea activă și producerea dirijată (însușirea de către studenți a mijloacelor lingvistice necesare pentru realizarea sarcinii);
- rezolvarea sarcinii (situații de comunicare).

Procedeele tradiționale în fuziune cu noile tehnologii sunt aplicate pentru crearea mijloacelor lingvistice necesare realizării competenței comunicative.

On n'apprend plus par cœur des listes des verbes, effort qui s'avère particulièrement ennuyeux et surtout inefficace, cela pour deux raisons essentielles : dans la pratique de la langue, les apprenants n'auront jamais à réciter des verbes. Or, si ces verbes sont mémorisés dans un contexte artificiel de listes verbales, ils ne sont pas produits spontanément dans un contexte communicatif ; on remarque que certains verbes, certaines personnes à certains temps sont beaucoup plus fréquents que d'autres. Faut-il mettre sur le même plan : *je voudrais* et *je mourrais*, *je veux* et *je vaux ça suffit* et *je suffis*. Que penser également de la forme *on* par rapport à *nous* dans la langue parlée?

Le présent de l'Indicatif

On abandonne la classification traditionnelle d'après l'indicatif :

1er groupe – **er**, 2e groupe-**ir**, 3e groupe... On divise les verbes en deux catégories :

1. – **ir** (+ouvrir, souffrir, offrir, couvrir, découvrir, cueillir)

2. les autres verbes.

Verbes en –er

Ces verbes ne présentent pas de difficultés particulières, puisqu'ils sont toujours réguliers, c'est-à-dire que ce sont des verbes à une seule base. Ce sont aussi les plus nombreux (4000 d'après Grevisse, environ les 90% des verbes français, la plupart d'origine latine en – *are*).

- À l'oral, ces verbes ont quatre formes semblables : *je, tu, il/elle/on, ils/elles*.

En outre, ces personnes se terminent généralement par un son consonantique [abit-ekut-pās...], ce qui laisse à penser que la correspondance graphique est un *c* muet, qui justement en français a la fonction de faire prononcer la consonne finale.

Seuls *nous* et *vous* sont différents, ils s'allongent d'un son vocalique.

- À l'écrit, toujours plus complexe que la forme phonétique, nous avons donc les désinences : /-e-es-e-ent/ (qu'on retrouve au subjonctif) /-ons-ez/.

Autres verbes

La deuxième catégorie de verbes, que nous avons appelés „les autres”, ont, il est vrai, des critères de classification moins nets. Il est toutefois très avantageux de les regrouper car ils présentent indiscutablement de grosses similitudes:

- À l'oral, le fonctionnement est le même pour **tous**: les 3 formes du singulier sont identiques:

Je, tu, il, elle, on – [par-bwa-ekri-kone...]

Quant à la 3e personne du pluriel, elle est parfois semblable aux formes du singulier (croire, voir, rire...) mais, le plus souvent, elle s'allonge d'un son consonantique (partir, finir, mettre, boire, connaître...) La base reste la même qu'au singulier.

Les formes *nous* et *vous* changent parfois de base (boire, devoir, venir...).

C'est pourquoi il est tout à fait fructueux de présenter les verbes au fur et à mesure qu'on les rencontre, non pas en insistant sur l'infinitif, mais plutôt sur les formes *je* et *vous*, d'ailleurs immédiatement réutilisables dans un contexte communicatif, plus que l'infinitif, en particulier à un premier niveau d'apprentissage.

Une fois acquis le mécanisme du présent, l'apprenant n'a aucune difficulté à utiliser les formes *tu, il, elle, on* (semblables à *je*) ni le forme *nous* (sur le modèle de *vous*). On peut prévoir dans la salle d'études (et dans les méthodes) des tableaux „pratiques” du type: *je.../vous...* et l'infinitif.

Ex: Je pars / vous partez (partir)
Je connais / vous connaissez (connaître)
Je dois / vous devez (devoir)
Je bois / vous buvez (boire)

Remarque: il est en outre particulièrement utile de constater que le son consonantique qu'on trouve à la forme *vous* est toujours le même que celui qu'on ajoute à la forme *ils/elles* sur la base (courte) du singulier.

Ex: Vous par-t-ez → ils par-t-ent
Vous connai-ss-ez → ils connai-ss-ent
Vous de-v-ez → ils doi-v-ent
Vous bu-v-ez → ils boi-v-ent

Les apprenants acquièrent très rapidement ce type de mécanisme et ne se trouvent plus totalement dépourvus devant un verbe inconnu.

• **À l'écrit**, on constate que les désinences sont stables: **s-s-t** (groupe important de désinences dans la conjugaison...et même au passé simple).

Deux exceptions:

Vouloir, pouvoir → **x-x-t** { seul le **s** est remplacé par un **x** (ces deux consonnes sont en réalité « voisines »).

Verbes en **-dre-ds-ds-d** : là encore on retrouve les **s** (je, tu). Le **d** remplace le **t** à la 3e personne (**d** et **t** étant deux consonnes dentales très proches l'une de l'autre). En fait ces exceptions ressemblent fort au groupe **s-s-t**.

Présent – Désinences

-er	les autres...	Vouloir pouvoir	-dre
Je- e , tu- es , il- e , ils- ent } même pronon- citation Nous - ons Vous - ez	Je- s , tu- s , il- t , ils- ent Nous - ons Vous - ez	Je- x , tu- x , il- t , ils- ent Nous - ons Vous - ez	Il- ds , tu- ds , il- d ,ils- ent → même prononciation généralement comme le singulier+un son consonantique Nous - ons Vous - ez

Il est possible d'affronter une analyse plus fine des verbes de la catégorie 2, que l'on classe ainsi :

Présent-tableau phonétique-verbes groupe 2

Les apprenants situent dans la colonne correspondante tous les verbes au fur et à mesure qu'ils les rencontrent.

La base ne change pas		la base change	
Je _____ Tu _____ Il _____ Ils ___ +cons Nous__ +cons+[ô] Vous__ +cons+[e]	Je _____ Tu _____ Il _____ Ils ___ Nous__+[jô] Vous__+[je]	Je _____ Tu _____ Il _____ Ils ___ Nous(base 2)+[ô] Vous(base 2)+[e]	Je _____ Tu _____ Il _____ Ils (base 2) Nous(base 3)+[ô] Vous(base 3)+[e]
Ex : partir, finir, mettre, suivre, conduire, connaître, répondre, descendre	Ex : croire, rire, fuir	Ex : vouloir, pou- voir, devoir, boire, recevoir	Ex : prendre, ve- nir, tenir

Les verbes «uniques», s'est à dire, qui présentent des irrégularités particulières quant à la base ou quant aux désinences (*être, avoir, aller, faire, savoir*) sont bien

entendu introduits à part. Il faut toutefois noter que les verbes « uniques » sont ceux qui reviennent le plus souvent dans la pratique de la langue et que, si l'on travaille dans une optique communicative, ce sont justement ces verbes qui sont mémorisés le plus facilement.

Rassurons donc nos élèves devant la conjugaison française, au lieu de les ennuier ou pire, de les effrayer.

L'Imparfait

Si l'on suit le même raisonnement que pour le présent, on constate que:

Désinences

À l'oral, les quatre personnes *je, tu, il, ils* sont identiques: c'est pourquoi il est souhaitable de les regrouper lors de la réflexion grammaticale. La correspondance graphique **ai** étant la désinence de l'imparfait, **s, s, t/ent** étant les désinences des personnes, déjà rencontrées au présent.

Je _____ ai s	}	[e]
Tu _____ ai s		
Il _____ ai t		
Ils _____ ai ent		
Nous _____ i ons		
Vous _____ i ez		

Formation

On a toujours dit que l'imparfait se forme sur la base de la première personne du pluriel *nous* du présent, ce qui est vrai. Cependant, dans une approche communicative, les apprenants ont le réflexe de se référer à la deuxième personne du pluriel, *vous*.

Il est donc logique de constater que l'imparfait a en effet la même base que le *vous* du présent:

Ex: Vous partez → je partais.....
Vous connaissez → je connaissais....
Vous prenez → je prenais..... etc.

à l'exception de *faire* et *dire* : je faisais....je disais.....

Le subjonctif

Ce temps illustre de façon évidente combien il est logique, lors de la réflexion grammaticale, de rattacher la troisième personne du pluriel *ils* aux personnes du singulier *je, tu, il* puisque ces quatre formes fonctionnent sur le même modèle (désinences et base), alors que *nous* et *vous* fonctionnent sur un modèle différent (désinences et base).

Déramatisons l'apprentissage du subjonctif, que ne présente pas de difficulté particulière du point de vue morphologique, les éléments qui se composent ayant

déjà été rencontrés lors de l'étude du présent de l'indicatif et de l'imparfait. Dans la démarche pédagogique, il est donc essentiel de procéder en deux temps: **je, tu, il, ils**.

Désinences

Ces quatre personnes sont là aussi identiques à l'oral. Les désinences écrites **e-es-e-ent** sont déjà connues (présent de l'indicatif, verbes **-er**).

Je	_____	e
Tu	_____	es
Il	_____	e
Ils	_____	ent

Formation

Base déjà connue par les apprenants puisqu'il s'agit de la troisième personne du pluriel du présent de l'indicatif. Pour **je, tu, il, ils**, le subjonctif est donc très proche du présent de l'indicatif ; identique pour les verbes de la première catégorie (mais toujours introduit par **que...**) ; identique pour les verbes de la deuxième catégorie à la troisième personne du pluriel.

Les personnes du singulier s'allongent d'un son consonantique par rapport au présent de l'indicatif.

Ex.1 ils finissent → que je finisse...
ils prennent → que je prenne...
Ex.2 je pars → que je parte
je bois → que je boive

Nous, vous

Désinences

Nous	_____	ions
Vous	_____	iez

Ce sont les même qu'à l'imparfait

Formation

Même base qu'à l'imparfait. Pour *nous* et *vous*, le subjonctif est donc identique à l'imparfait, la seule différence étant qu'il est toujours introduit par **que...**

Cas particuliers

Remarques sur les principaux verbes irréguliers : certains fonctionnent sur deux bases (*être, avoir, aller, vouloir*) et dans ce cas, on retrouve la même forme phonétique.

Pour *je, tu, il, ils*, comme tous les verbes du subjonctif, mais il ne s'agit plus de la base de la troisième personne du pluriel du présent de l'indicatif. [swa-e-aj-vj]

Les désinances suivent la règle, sauf pour *être* (**s-s-t**) et pour *avoir* (**e-es-t**) (ce „t” d’ailleurs très curieux, intrus dans le groupe habituel e-es-e).

On constate que les formes *nous* et *vous* des verbes *aller* et *vouloir* sont régulières (désinances et base de l’imparfait) ; les autres (*faire, pouvoir, savoir*) ont la particularité de fonctionner sur la même base à toutes les personnes.

Le conditionnel et le futur

L’infinitif, mis de côté jusqu’à présent, retrouve ici une place d’honneur.

Désinances

Conditionnel		Futur	
Je _____ ais	} comme l’imparfait	_____ ai] verbe	} au présent
Tu _____ ais		_____ as] <i>avoir</i>	
Il _____ ait		_____ a] au présent	
Ils _____ aient		_____ ont]	
Nous _____ ions]	}	_____ ons]	}
Vous _____ iez]		_____ ez]	

Formation

Parler _____	je parlerai....
Dire _____	je dirai...
Partir _____	je partirai
Connaître _____	je connaîtrai...

La base est, bien sûr, celle de l’infinitif, à partit dur, l’infinitif se terminant toujours par **r** ou **re**.

Cas particuliers

Plus nombreux que pour les autres cas, mais pour la plupart déjà mémorisés dans un contexte communicatif, en particulier les formes verbales au conditionnel.

Le participe passé

La référence à l’infinitif n’est valable que pour les verbes de la première catégorie, puisqu’ils sont les seuls qui répondent à une règle rigoureuse : **-er** → **é**

Quant aux autres verbes, le renvoi à l’infinitif devient trop complexe : pourquoi *prendre* a comme participe *pris*, alors que *descendre* fait *descendu*? On peut multiplier les exemples : *offrir-offert* ; *cueillir-cueilli* ; *dire-dit* ; *lire-lu* ; *mettre-mis* ; *battre-battu*...

Il est donc beaucoup plus rentable de classer les participes selon leur terminaison, sans s’occuper de l’infinitif :

-ert	-u	-[i] → I, is, it
------	----	------------------

Progression

La progression à adopter dans l'apprentissage des temps du français :

Insister sur le présent

Il va de soi qu'on insistera sur le présent de l'indicatif avant de passer à la conceptualisation des autres temps, puisque nous avons démontré qu'il est à la base de la conjugaison, en particulier les formes verbales *je* et *vous*.

Se situer dans le futur.

Le futur *aller+infinitif* apparaît également très tôt. Il présente l'avantage d'une structure simple qui permet à l'apprenant de se situer dans le futur, cette forme n'étant pas un futur proche, selon la terminologie traditionnelle : ex.: *il va pleuvoir* mais exprime aussi l'intention ou la certitude : ex : *je vais partir en France l'année prochaine*.

Le futur est très souvent présenté avant le conditionnel. On s'aperçoit toutefois que ce dernier, en particulier certaines formes verbales irrégulières (*je voudrais, on pourrait, tu aurais envie, ça te ferait plaisir...*), est rencontré très tôt dans les méthodes communicatives. Il serait alors plus logique de conceptualiser le conditionnel avant le futur, qui sera également présenté en opposition avec la forme *aller+infinitif*.

Se situer dans le passé

Le passé composé, l'imparfait, le passé récent.

Le subjonctif

Quant à lui, peut facilement apparaître après la localisation dans le passé, selon la progression des actes de parole correspondants. Dans la pratique de la grammaire française la référence à la langue source est fructueuse.

Notes bibliographiques

1. Conseil de l'Europe. *Objectifs de l'apprentissage des langues vivantes*, Strasburg, 1996.
2. T. Cristea *Linguistique et techniques d'enseignement*, București, 1984.
3. Neela Nelambari, Store Rao, *Je communique...donc je suis. Le français dans le monde*, nr.294, 1998.
4. Cate Beeching, *Descriptions sociolinguistiques et approches communicatives. Le français dans le monde*, nr.300, 1998.

Prezentat la 05.09.2006

LES LANGUES D'ORIGINE DU FRANÇAIS

Galina MUNTEANU

Margarita ȚURCAN,

IRIM

Recenzent:

Veronica NEAGU, doctor în pedagogie

Istoria unei limbi este indispensabilă de istoria poporului care o vorbește. S-a constatat că dezvoltarea limbii, în deosebi, a vocabularului este, în mare măsură, influențată atât de evenimentele istorice, cât și de dezvoltarea economică și culturală a țării.

Explicația raporturilor care există atât între evoluția societății și schimbările lexicale și sintactice ce au loc în limbă, cât și între schimbările fonetice și morfologice și cele suferite de comunitatea lingvistică o găsim, de asemenea, în istoria poporului.

În lucrarea de față e abordată teoria straturilor (substrat, superstrat, adstrat), teorie pe care se bazează studierea istoriei limbii franceze, precum și rolul limbilor ce reprezintă aceste straturi (limba celtică, în calitate de substrat, limba latină – superstrat, limba germanică – adstrat) în dezvoltarea limbii franceze. De asemenea, sunt menționate și alte limbi de origine indo-europeană și nu numai (limba Ligurilor – limba italo-celtică, limba Liberilor – limba iberică, limba greacă) care au contribuit, mai mult sau mai puțin, la formarea limbii franceze.

L'histoire d'une langue est l'étude de son évolution. Il est indispensable que le français parlé de nos jours n'est plus le même qu'il y a un siècle et diffère beaucoup de la langue parlée en France autrefois, bien que la communauté linguistique ne s'en aperçoive pas. « D'une génération à l'autre, les hommes ont le sentiment qu'ils continuent à parler la même langue, dont ils se servent entre eux dans le groupe où ils vivent... »[1]

Le caractère social de la langue met en évidence les rapports qui existent entre la vie d'un peuple parlant un idiome et la vie de cet idiome. On constate souvent que les événements historiques, le développement économique et culturel du pays avaient des répercussions sur la langue, en particulier sur le vocabulaire.

Outre les rapports entre l'évolution de la société et les changements de la langue dans sa partie lexicale et syntaxique, il en existe beaucoup d'autres qui ne sont pas souvent perceptibles. Tels sont les rapports entre les changements phonétiques et morphologiques et changements que subit la communauté linguistique. Il est difficile à expliquer du point de vue du conditionnement social la diftongaison ou la palatalisation, la ruine de la déclinaison ou la formation des temps composés. On cherche ses explications dans l'histoire du peuple. Il s'agit de la théorie des strats (substrat, superstrat, adstrat, etc.).

Pour le français le substrat c'est la langue celtique, l'adstrat c'est le latin et le superstrat – la langue germanique. On n'a que peu d'éléments sur les ethnies qui ont occupé le territoire de la France avant l'installation des Gaulois, vers 500 avant notre ère. Les fouilles, qui mettent au jour de nombreux ossements, montrent que le territoire était très peuplé : vers -10000, un peuple, dit « magdalénien », d'hommes de

petite taille semble avoir vécu dans la vallée de la Vézère (Dordogne, grotte dont la plus connue est celle de Lascaux). Puis des migrations ont dû se produire, en relation avec des changements climatiques, dans des conditions que l'on ignore. Vers le IVème ou le IIIème millénaire avant notre ère s'est développée la civilisation des constructeurs de mégalithes, dolmens et menhirs, qui apparaissent d'abord sur le territoire français (les datations au carbone montrent que cette culture a vu le jour en Bretagne) et se répandent ensuite en Espagne, en Angleterre, au Danemark et sur le pourtour méditerranéen jusqu'en Abyssinie. [2] Si l'on connaît de ces premiers occupants les dessins conservés sur les parois des cavernes paléolithiques ou néolithiques et les pierres dressées, on ignore tout de leur(s) langue(s), que l'on suppose pré-indo-européenne(s).

Les premières populations dont les noms nous sont parvenus sont les Ligures, qui occupèrent le sud-est du territoire de la France (le bassin du Rhône, la Franche-Comté), la Suisse et les montagnes du nord de l'Italie, et les Libères, qui remontèrent d'Espagne jusqu'à la Loire, sans doute vers 600. On pense aujourd'hui que les Ligures parlaient une langue indo-européenne (peut-être même italo-celtique), dont quelques termes sont passés en provençal, en savoyard et, par emprunt, en français (par exemple, sur le suffixe ligure *-anque*, le mot *calanque* emprunté au provençal et le mot *avalanche* venu des Alpes, les toponymes gallo-romains en *-ascus*, d'où *Tarascon*, ou *-iscus*, *-oscus*, comme dans *Monosque*). Les Libères, qui parlaient une langue indo-européenne, attestée assez tardivement par quelques inscriptions dont le sens nous échappe, étaient apparus dans l'Europe de l'Ouest dès le IVe millénaire avant notre ère. Ils ont laissé encore moins de mots à la langue française, car ceux que l'on cite ont disparu du vocabulaire courant, comme *artigue*, « champ défriché ». L'aquitain, langue ibérique, serait l'ancêtre du basque que certains chercheurs, actuellement, considèrent comme une langue caucasienne. Vers – 600 aussi, des marins phocéens (grecs d'Asie Mineure) s'installèrent sur la côte méditerranéenne. Les noms de lieux surtout témoignent de leur passage : *Massilia* donne *Marseille* ; *Heracles Monoikos*, 'Hercule le solitaire', *Monaco* parce que ce héros y avait un temple ; *(Théa) Nikaia*, 'la déesse de la Victoire', *Nice* ; *Antipolis*, 'la ville d'en face', *Antibes* ; *leukas*, '[la] blanche', *Leucate* ; *Agathêtukhê*, 'la bonne fortune', *Agde* ; *Aphrodisias*, latinisée plus tard en *Portus Veneris* (le port de Vénus- *Venus* est le nom latin d'*Aphrodite*), *Port-Vendres*. Mais les rapports des Grecs avec la population locale furent rares et presque uniquement commerciaux; aussi le grec ne devint-il pas la langue du pays, bien que quelques mots grecs soient restés, en provençal surtout. Plus tard, entre 159 et 120 cette population, menacée par des attaques gauloises, appela au secours les Romains, ses alliés. Ce fut la première colonisation romaine de la Gaule: la région conquise reçut le nom de *provincia romana*, aujourd'hui *Provence*. Le français contient quantité de mots grecs, mais d'introduction plus tardive et fréquemment d'origine savante. Citons comme mots introduits à cette époque et passés du provençal au français des mots comme *gance*, *dôme*, 'maison' en grec, *enter* (= *greffer*, *biais*, *trèfle*). Bien avant l'arrivée des Romains, soit au début de l'âge du fer (entre le VIIIe et le VIe siècle avant notre ère), la civilisation celtique, originaire de ce qui est aujourd'hui

d'hui l'Allemagne du Sud et la France du Nord-Est, s'était implantée en Autriche, dans l'est de la France, en Espagne et en Grande-Bretagne. C'est également à cette époque que s'établirent les relations commerciales entre les Celtes et les peuples de la Méditerranée. On sait aussi qu'au IIIe siècle des tribus celtes envahirent le monde gréco-romain en s'emparant de l'Italie du Nord, de la Macédoine et de la Thessalie. On les connaît sous des noms différents: Bretons sur le territoire de l'Angleterre, Gaulois sur celui de la France, Celtibère au nord de la péninsule ibérique, où leurs ethnies fusionnèrent avec celles des Ibères, Galates en Asie Mineure. Les Gaulois, à l'époque où on commence à les connaître, avaient une langue divisée en nombreux dialectes mais présentant une certaine unité, comme leurs coutumes et leur religion, dont le sacerdoce était exercé par les druides. Au moment de la conquête romaine, selon César, la Gaule transalpine était divisée en trois parties (elle-mêmes terriblement subdivisées, puisque l'on comptait environ 330 petits « rois »): la Gaule aquitaine, de la Garonne aux Pyrénées, qui avait un parler proche du basque, c'est-à-dire non indo-européen; la Gaule Belgique, du Rhin à Seine et à Marne; la Gaule celtique, de là jusqu'à la Garonne. On parlait dans ces territoires des langues séparées par des différences dialectales, mais on peut aussi demander si tout le monde parlait gaulois dans les régions celtophones: restait-il, parmi les populations asservies quelque 550 plutôt, des groupes parlant encore leur langue maternelle, ou bien ces populations avaient-elles été complètement assimilées? Après la conquête romaine, des témoignages indiquent que le gaulois a subsisté jusqu'aux IIIe et IVe siècles, voire jusqu'au Ve siècle et même plus tard dans certaines régions montagneuses [3]. Il est donc normal que, bien que les Gaulois aient adopté le latin, langue de leur colonisateur, le contact des deux langues ait, à longue, transformé le latin parlé dans ces régions celtophones. On appelle **substrat** une langue dominée qui influence ainsi la langue dominante qui la remplace peu à peu [4]. On considère généralement comme dû à ce substrat gaulois ou celtique un changement phonologique important, le passage du /u/ latin (prononcé comme le *ou*) à /y/ (prononcé « comme le *u*»), mais ce changement ayant eu lieu très tardivement, au VIIe siècle, l'influence gauloise est contestée. La palatalisation de certaines consonnes et le maintien de la prononciation celte. Les Gaulois utilisaient aussi une numérotation inconnue du latin mais répandue dans les idiomes celtiques.

Entre 1000 et 500 avant notre ère, l'Italie était habitée par trois types de peuples différents: les Étrusques (un peuple d'Asie mineure) au nord de Rome, les Grecs au sud de la péninsule et en Sicile, *la Grande Grèce*, ainsi qu'un grand nombre d'ethnies latines: Vénètes, Samnites, Osques, Ombriens, Sabins, Péligniens, Lucaniens, Brutiens, Volsques.

Au contact des dialectes de ces ethnies italiennes, mais aussi du celte, de l'étrusque et surtout du grec, le latin subit des altérations importantes, selon les régions, les milieux, les époques.

Les Étrusques fondèrent Rome en 753 avec une coalition de Romains et de Sabins. Cette petite bourgade prit de l'expansion et repoussa les Celtes d'Italie du Nord qui furent finalement soumis par ceux qui étaient devenus les Romains au IIe siècle (avant notre ère); la Gaule Transalpine (la majeure partie du sud de la France) fut

soumise par Jules César (51 – 53 avant notre ère), et la majeure partie de la Bretagne passa sous domination romaine au I-er siècle de notre ère.

Rome devint un empire colossal qui, en 200 après J.-C., s'étendait de la Grande-Bretagne en passant par l'Europe, puis jusqu'à l'Arabie, l'Arménie et toute l'Afrique du Nord (d'est en ouest: Aegyptus, Cyrenaica, Numidia, Africa, Mauretania). On peut consulter une carte plus précise des provinces romaines à l'époque de Trajan (98 – 177). Pour administrer ce vaste empire, Rome s'inspira de la pratique grecque et établit, en 286, deux chancelleries: l'une d'expression latine à Rome, pour l'Occident, l'autre d'expression grecque à Constantinople, pour l'Orient [5]. L'Empire romain se trouva donc partagé en deux : un empire latin et un empire grec. Constantinople administra la partie grecque (incluant l'Asie, la Syrie, la Judée et l'Égypte), qui survécut près de 1000 ans après l'Empire d'Occident (jusqu'en 1453). Les Romains implantèrent partout leur système administratif et transformèrent profondément les peuples conquis. Pendant quatre siècles, en Gaule s'instaure un bilinguisme celto-romain. Les Romains n'imposèrent pas vraiment le latin aux vaincus; ils ignorèrent simplement les langues "barbares" et s'organisèrent pour que le latin devienne indispensable (de la langue celte ne survécurent que quelques éléments lexiques – une soixantaine de mots – et un substrat qui contribua plus tard à faire évaluer le latin parlé).

C'est comme ça que le latin devint :

- langue de la promotion sociale: les personnes qui aspiraient à la citoyenneté romaine de plein droit devaient adopter les habitudes, le genre de vie, la religion et la langue de Rome. C'étaient là les conditions pour bénéficier de tous les avantages de la citoyenneté romaine, indispensable à qui voulait gravir les échelons de l'hierarchie sociale;

- langue de la puissance financière: la monnaie romaine s'imposa dans tout l'Empire; les compagnies financières géraient l'administration romaine, en employant uniquement le latin. Un nombre incroyable de percepteurs et d'employés subalternes étaient nécessaires: les «indigènes» qui voulaient accéder à des postes plus élevés apprenaient le latin.

- langue de l'armée: l'armée constituait un autre puissant moyen de latinisation. Les vaincus devaient payer un lourd tribut aux Romains en fournissant d'importants effectifs militaires, qui étaient commandés en latin.

Autre moyen de diffuser le latin furent les colonies de peuplement: en guise de récompense pour services rendus, de nombreux Romains recevaient gratuitement des terres. Ces colons avaient droit aux meilleures terres, celles situées à des points stratégiques selon un plan déterminé. Les autochtones qui se révoltaient étaient simplement vendus comme esclaves. Ces colonies de peuplement furent importantes parce qu'elles contribuèrent à étendre le latin jusque dans les campagnes. Un réseau routier efficace: les Romains construisirent un vaste réseau routier fait de chaussées dallées qui permettaient d'atteindre rapidement les régions les plus reculées de l'Empire. Ces routes servaient au transport des troupes militaires, des marchandises et des messageries de la poste impériale. Un tel réseau nécessitait un ensemble complexe de relais disposant de chevaux, de mulets et de boeufs publics, ainsi que de voitures

légères, de chariots lourds et d'ateliers de réparation. C'était un autre moyen efficace de propager le latin [6].

En 395, les invasions germaniques dédoublèrent l'Empire romain en empire romain d'Orient et en empire romain d'Occident, occupés par les Barbares : Angles, Saxons, Wisigoths, Ostrogoths, Vandales, Huns, Bourgondes, Francs. L'empire romain d'Occident tomba en 476. Les Wisigoths se fixèrent dans le midi de la Gaule et en Espagne, les Bourgondes – dans la vallée de la Saone et du Rhone, les Francs – sur les rives du Rhin et de l'Escaut. Clovis (458-511), roi mérovingien, constitua l'unité territoriale de la Gaule sous la domination franque. Un bilinguisme romano-franc s'instaura et c'était le gallo-romain qui s'imposa. Le francique laissa des traces plus importantes que le celte dans le lexique (400 mots environ) et la toponymie surtout.

Donc, le français est une langue romane mais deux autres langues non romanes (mais indo-européennes), le gaulois (celtique) et le francisque (germanique), ont joué un rôle important dans sa formation.

Références

1. Cohen Michel, *Notes de méthode pour l'histoire du français*. – Moscou. 1958, p.5.
2. Perret Michèle, *Introduction à l'histoire de la langue française*. – Paris. 2003, P. 23.
3. Perret Michèle, *Introduction à l'histoire de la langue française*. – Paris, 2003, p.25.
4. Screlina L.M., *Istoria frantsuzcogo iazîca dlia institutov i facultetov inostranîh iazîcov*. – Moscou 1972, p.9.
5. Perret Michèle, *Introduction à l'histoire de la langue française*. – Paris, 2003, p.24.
6. Perret Michèle, *Introduction à l'histoire de la langue française*. – Paris, 2003, p. 21.

Prezentat la 10.05.2006

SUMAR

PROCESE INTEGRĂȚIONISTE EUROPENE

Valentin BENIUC Obiectul Relații Internaționale: abordare prin prisma noilor provocări.....	4
Валентин БЕНЮК Контекстуальные условия разрешения приднестровского конфликта	9
Vasile GUȚU Tipologia argumentelor în susținerea unor teze.....	14
Liliana LAUR Evoluția conceptuală și abordarea actuală a termenului „diplomație”	18
Сергей НАЗАРИЯ О европейской интеграции, «винном кризисе» и судьбе молдавской государственности.....	28
Liliana LAUR Problemele diplomației contemporane în contextul transformării sistemului de relații internaționale.....	39
Светлана ПЫНЗАРЬ Политический диалог с Советом Европы в 1992-1995 г. как фактор укрепления молдавской государственности.....	46
Василий САКОВИЧ Глобализация мировой экономики.....	53
Светлана ПЫНЗАРЬ Многосторонняя дипломатия вчера и сегодня: теоретические подходы	68
Ludmila ROȘCA, Doina ROȘCA Unitatea cunoașterii și creației – temelie a profesionalismului.....	75
Елена ШИНКАРЕВА Негативные психологические последствия вооруженных конфликтов: посттравматический синдром.....	81
Наталья СТЕРКУЛ Политическое мышление как базовая категория политической науки: специфика понятийного аппарата.....	85
Елизавета КВИЛИНKOVA Общие методологические принципы и методика полевых этнографических исследований.....	91
Ирина МАЛАЙ Глобализация и национальное государство в современных политологических концепциях.....	98
Петр ШОРНИКОВ Рецензия. Миграции в юго-восточной Средней Европе: переселение, бегство, ссылка в XX веке. Сборник трудов. Мюнхен. 2005 г.....	105

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII***Tatyana ANDREEVA***

Пути влияния ТНК на развитие международных экономических отношений. Факторы деятельности ТНК в Республике Молдова..... 110

Alexandru GRIBINCHIA

Перспективы развития нефтяного рынка..... 121

Lюдмила ГОЛОВАТАЯ

Маркетинговые методы анализа рынка: четыре „P” и четыре „C”..... 124

Maria STRECHI

Impactul serviciilor publice asupra produsului intern brut (PIB)..... 130

Rina ȚURCAN

Adaptarea modelului „celor patru strategii” elaborat de către M. Porter pentru industria vinicolă din Republica Moldova..... 133

Стенан ВАРБАН

Особенности формирования рынка образовательных услуг..... 139

Maria STRECHI

Utilizarea eficientă a resurselor rare – problema cheie în asigurarea creșterii economice..... 143

**AJUSTAREA DREPTULUI NAȚIONAL LA LEGISLAȚIA
INTERNAȚIONALĂ*****Михаил БЫРГЭУ***

Преступность – сложное социальное явление, отрицательный фактор развития общества и личности..... 150

Mihail BÎRGĂU, Ina BÎRGĂU

Legalitatea – principiu de bază în activitatea administrației publice a Republicii Moldova..... 159

Elena BĂDĂRĂU

Tehnologiile informaționale -mijloc pentru săvârșirea infracțiunilor tradiționale..... 166

Vasile LUNGU, Marcel RECEAN

Actul procesual penal prin care se constituie victima în procesul penal..... 171

Ilie NEVMERJIȚCHI

Mecanismul de creditare a persoanelor juridice de către băncile comerciale..... 177

Marcel RECEAN

Asigurarea libertății individuale și a siguranței persoanei în actele internaționale și naționale referitoare la drepturile omului..... 181

Liliana ROTARU-MASLO

Legea aplicabilă contractelor comerciale internaționale – noțiune, fundament și importanță..... 190

Ion IOVA

Aspecte juridico-administrative ale activității societăților de servicii de investiții financiare (S.S.I.F.)..... 199

Владимир ТОКАПЕНКО, Вероника ТОКАПЕНКО Взаимосвязь категорий «правовое государство», «человек» и «рыночная экономика».....	207
Liliana ROTARU-MASLO Demnitatea – un element indispensabil al personalității umane.....	213
Vladimir TOCARENCO, Ilie NEVMERJIȚCHI Răspunderea persoanei juridice în cazul unui accident de muncă sau căpătării de către salariat a unei boli profesionale.....	227

ASPECTE COMPARATIV-CONTRASTIVE ÎN FILOLOGIA CONTEMPORANĂ

Zinaida CAMENEV, Natalia HANBECOVA, Veronica NEAGU Metoda „Instruirea la distanță” în predarea limbilor străine.....	232
Ion DUMBRĂVEANU, Valentina SINGHIREI, Elena CIORNI Intercultural Learning through E-Mail Exchange.....	236
Cristina BREAZU Romanul experimental contemporan: constituirea unor noi modele de tehnici narative în proza din ultimile decenii.....	242
Liliana POPOVSCHI La fonction deictique des pronoms personnels.....	246
Iuliana RIMSCAIA Semantic Structure of the Antonymous Verbs “to criticize” and “to praise” and Their Realization Features in Modern English Printed Media.....	250
Eugenia ȘEREMET Le verbe français dans une approche communicative.....	254
Galina MUNTEANU, Margarita ȚURCAN Les langues d’origine du français.....	261

ANUAR ȘTIINȚIFIC

Volumul IV

**Procese integraționiste europene
Dezvoltarea economică în contextul globalizării
Ajustarea dreptului național la legislația internațională
Aspecte comparativ-contrastive în filologia contemporană**

Copertă și machetare: *Dorin Diaconu*

Bun de tipar 28.12.2006. Formatul 70x100¹/₁₂.

Coli de tipar 22,4. Coli editoriale 22,2.

Comanda 215/06. Tirajul 100 ex.

Centrul Editorial-poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009